

SPELET OM DAWIT ISAAK

Spelet om Dawit Isaak

Text © Anastasia Andersson, 2025

Omslag: Anastasia Andersson

Parallellen Bokförlag

www.parallellen.se

Tryckt i Europa

ISBN: 978-91-90027-60-8

ANASTASIA ANDERSSON

**SPELET OM
DAWIT ISAAK**

FÖRORD

På morgonen lördagen den 19 november 2005 lämnade Dawit Isaak Karshelifängelset där han hållits inspärrad sedan 2001 och dök oväntat upp hos sin syster i hennes bostad i centrala Asmara.

“Frisläppandet av Dawit Isaak är ett resultat av omfattande tyst diplomati”, skrev Svenska Dagbladet (2005-11-20).

Dagens Nyheter: “Frigivningsarbetet [...] betraktas av många som en bedrift.”

Svenska Dagbladet igen: “En UD-källa säger att förre diplomaten Folke Löfgren lagt ner ett omfattande arbete för Isaaks sak under flera år. [...] Svenska journalistförbundet, Reportrar utan gränser, Publicistklubben, och Amnesty har engagerat sig.”

Aftonbladet: “Leif Öbrink i Lerum [...] leder stödgruppen som arbetat för Dawit Isaaks frigivning.”

Expressen: “Ett intensivt förhandlingsarbete av ambassadör Bengt Sparre.”

Göteborgs-Posten: “Efter ett halvår som ambassadör i Eritrea fick Bengt Sparre loss den svenske journalisten.”

Ambassadören Bengt Sparre själv: “Det känns jätteskönt [...] att det har fungerat med det upplägg som jag bestämde mig för från början.”

Dåvarande utrikesminister Laila Freivalds: “Frisläppandet är en kombination av Utrikesdepartementets intensiva diplomatiska arbete och stödgruppens ansträngningar.”

Skriverierna och påståendena var rena lögner och påhitt. Det fanns ingen tyst diplomati bakom “frigivningen”, inget förhandlingsarbete, inga upplägg, inga bedrifter och ingen som fått loss någon. De personer och organisationer som plötsligt trängdes i den svenska mediala offentligheten för att ta åt sig äran för Dawits frisläppande hade inte det minsta med detta frisläppande att göra. Deras bluff avslöjades ett par dagar senare. Dawit

Isaak hade varit ute på permission i samband med en hälsokontroll och tillbaka i fängelset efter helgen. Något frisläppande hade det aldrig varit fråga om. Enligt officiella källor i Eritrea hade det inte förekommit någon diplomati, vare sig tyst eller öppen, eller några som helst förhandlingar med Sverige om Dawit Isaak, och varken UD eller någon annan på den svenska sidan har någonsin presenterat bevis på motsatsen.

Jag heter Anastasia Andersson och jag tar inte åt mig äran för något.

HUR ALLT BÖRJADE

Mitt Dawit Isaak-engagemang uppstod av en slump.

Året var 2010. Jag bodde i Stockholm och vid sidan om mitt dåvarande arbete som hållbarhetskonsult och extraknäck som vetenskaplig skribent var engagerad i välgörenhet. Jag hjälpte några små ideella organisationer med marknadsföring och framför allt utformning av tryckt material – allt möjligt från enklare textlappar på insamlingsbössor och diverse informationsfoldrar och flygblad till gedigna broschyrer för tematiska välgörenhetsevenemang i finanskvarteret. Jag tyckte om att bidra på det sättet. Det kändes mer meningsfullt än att bara skänka pengar.

Just bössorna lög mig särskilt varmt om hjärtat. I min värld stod de för något tidlöst, okonstlat, lättbegripligt och transparent. Två människor som bryr sig, en hjälparbetare och en givare, möts för ett kort ögonblick, och insamlingsbössan är redskapet med vars hjälp de kanske gör världen till en lite bättre plats att leva i.

Det var en tid då bössinsamlingarna i Sverige inbringade allt mindre pengar, vilket berodde på de utländska tiggarna. Efter Rumäniens och Bulgariens EU-inträde 2007 började tusentals rumänska och bulgariska romer regelbundet komma till Sverige och kapa åt sig marknadsandelar. Tiggeri och bössinsamlingar konkurrerar inom samma segment, kontanta impulsgåvor på allmän plats. Ju fler mynt läggs i tiggarnas muggar desto färre hamnar i insamlarnas bössor. Tiggarna hade den fördelen att de var många fler och betydligt skickligare på att väcka medlidande.

Det ledde till att välgörenhetsorganisationerna som mer eller mindre levde på bössinsamlingar skiftade fokus från fattighjälp till kamp mot olika slags orättvisor, alltså andra orättvisor än de ekonomiska. Från medellösa, hemlösa och tredje världens svältoffer till sådant som maktmissbruk, diskriminering, kvinnovåld och brott mot mänskliga rättigheter. Det handlade om vilka argument man använde gentemot

potentiella givare, så kallade insamlingsargument. Tiggarna berörde förbipasserande genom att framställa sig som fattiga och hungriga, de tryckte på de klassiska “man måste dela med sig”- och “gå inte förbi en medmänniska i nöd”-knapparna i folks undermedvetna. För att slippa konkurrera med dem satsade organisationerna i stället på att vädja till folks känsla för rättvisa.

Jag råkade närvara när de aktiva i en viss liten ideell förening i Stockholm satt i en cirkel och brainstormade om nya knep för att samla in pengar. Man bollade med olika förslag och idéer och resonerade kring olika insamlingsargument. Någon förde Dawit Isaak på tal. Med glimten i ögat. De stora organisationerna samlade in pengar till kampen för Dawit, så varför kunde inte vi?

Idén föll de flesta i smaken. De få som skakade på huvudet åt den, däribland jag, invände att en hjälpoorganisation av vår storlek knappast kunde bidra till kampen för Dawit Isaaks frigivning, och vore det inte lite sådär etiskt tveksamt att samla in pengar till ändamålet?

“Vadå etiskt tveksamt?” fick jag och de andra skeptikerna höra. “Vi kan sprida vetskapen om Dawit och uppmana folk till protester. Vad är det då om inte en kamp?!”

Några kom också ihåg att de tillhörde S:t Pauls metodistförsamling som på den tiden hade en kyrka på Södermalm. “Vår kyrka har gudstjänster. Vi ber till Gud. Om vi inkluderar Dawit Isaak i våra böner och ber till Gud att Han i sin nåd ska skänka den orättvist fängslade människan frihet bidrar vi till kampen, på vårt kristna sätt.”

Därmed var saken avgjord och föreningens insamlare började använda kampen för Dawit Isaak som insamlingsargument. När jag av nyfikenhet kollade runt visade det sig att de inte var ensamma om det. Många andra aktörer i den svenska ideella branschen gjorde samma sak. “Skänk en slant till kampen för Dawit!” Utan att närmare gå in på exakt hur man kämpade och om man hade en realistisk chans att åstadkomma resultat. (Några år senare skulle Dawit få sällskap av Gui Minhai; den kinesiske förläggarens namn började dyka upp i insamlingssammanhang så fort han fängslades i hemlandet Kina.)

Knepet fungerade. Argumentet visade sig vara framgångsrikt. Donationerna ökade för varje säsong. Inte för inte lyder en av insamlingskonstens grundläggande principer att orättvisa berör människor starkare än fattigdom.

Själv tyckte jag länge att det var etiskt tveksamt. Jag ändrade min uppfattning först när jag insåg att de som nämnde Dawit Isaak i sina böner faktiskt gjorde mer för honom än mången annan av de stora välrenommerade hjälp- och människorättsorganisationerna.

Någon gång under hösten 2013 fick den nämnda föreningen en större penninggåva till "arbetet för Dawit Isaaks frigivning". Ett framgångsrikt finansföretag från Östermalm imponerades av att en mindre skara eldsjälar brydde sig om Dawit och oförtrutet kämpade för hans sak.

Då jag fortfarande hade dåligt samvete bestämde jag mig för att ta tid och sätta mig in i problematiken kring Dawit Isaak, kolla om det fanns mer man kunde göra förutom att be till högre makter.

Jag visste inte mer om Dawit Isaak än vad gemene svensk gjorde efter att ha följt den svenska nyhetsrapporteringen: han var en eritreansk journalist och tidningsutgivare som satt i fängelse i Eritrea efter att ha kritiserat regimen, och Sverige brydde sig om hans öde eftersom han innehade svenskt medborgarskap efter att ha bott i Sverige någon gång på 80-talet. Jag byggde på med Wikipedia, *freedawit.com* och några engelskspråkiga sidor – inte mycket men tillräckligt för att min nyfikenhet mynnade ut i två konkreta frågor. Vad gjorde de svenska hjälp- och människorättsorganisationerna i fallet Dawit Isaak? Vad gjorde de för fel? Dawit hade suttit inspärrad i många år, så något fel måste de ju göra, med tanke på uteblivna resultat.

Jag ringde till Amnesty Internationals svenska sektion. Frågade vad Amnesty gjorde för att få Dawit Isaak frigiven.

De är väldigt entusiastiska när de svarar i telefon. De hoppas förstås att det är en givare som ringer, eller ännu bättre, en som går i givartankar. Så fort de får klart för sig att personen enbart ringer för att ställa konkreta frågor kring deras verksamhet slocknar entusiasmen och de försöker

avsluta samtalet så fort som möjligt eller bolla personen vidare till en annan medarbetare. Detta telefonsätt är inte unikt för Amnesty utan typiskt för de flesta svenska insamlingsorganisationer. Jag fick konversera med tre olika personer under sammanlagt knappt tio minuter. Det kan naturligtvis ha varit så att just dessa tre inte var särskilt insatta i organisationens aktiviteter kring Dawit Isaak, men det lilla jag lyckades pressa ur dem bekräftade mina aningar. Amnesty inriktade sig helt och hållet på att "sprida kunskap", "öka medvetenhet" och "väcka opinion". Något annat fanns i praktiken inte att göra, enligt vad jag fick höra mellan raderna.

Jag ringde också Publicistklubben och Röda Korset. Fick exakt samma besked: inga renodlade frigivningsaktiviteter, all fokus på att sprida kunskap, öka medvetenhet och väcka opinion. Stödföreningen Free Dawit kallade det *uppmärksamhetsarbete*.

Mitt allra första spontana intryck, att alla dessa organisationer egentligen inte gjorde ett dugg, ändrades något efter att jag hade läst på mer, satt mig in i "uppmärksamhetsarbetet" och till och med ringt ett samtal till utrikesdepartementet. Det förekom visst aktiviteter.

Merparten handlade som sagt om att sprida kunskap och öka medvetenhet. Man byggde upp och drev hemsidor och bloggar om Dawit och Eritrea, höll manifestationer på allmänna platser och föreläsningar på skolor, tog upp frågan under konferenser och andra tillställningar utomlands, såg till att Dawit regelbundet tilldelades journalistiska och politiska priser och utmärkelser i Sverige och internationellt samt körde inhemska informationskampanjer i syfte att engagera fler människor i Dawits öde. En av de mest kända kampanjerna hette *Sitt med Dawit*: frivilliga fick tillbringa femton minuter i ensamhet i en trång, mörk låda som sades vara en kopia av Dawit Isaaks cell.

Vad gjorde man mer?

Man gav stöd till Dawits familj, hans fru, barn och syskon. Det var viktigt att familjen inte kände sig bortglömd och övergiven, fick jag förklarat för mig, och att Dawits sak inte framstod som bortglömd och övergiven i familjens ögon. Sverige brydde sig och gav inte upp – detta fick Dawit Isaaks nära och kära aldrig tvivla på.

Man fokuserade på delmål. Förvissa sig om att Dawit var vid liv. Ta reda på var han befann sig. Få regimen att över huvud taget börja diskutera hans fall. Förbättra situationen för Eritreas samvetsfångar. Ingen jag frågade ville dock säga exakt hur man gjorde för att förvissa sig, ta reda eller förbättra. Det där var superkänsligt och superhemligt, antyddes det.

Man utövade påtryckningar på UD och riksdagen. Den allmänna åsikten var ju att de officiella svenska instanserna inte gjorde tillräckligt för Dawit, så frivilligorganisationerna tryckte på, skrev öppna brev till politiker, tog upp Dawit Isaak under intervjuer och uppmärksammade hans fall vid olika publika sammanhang.

Slutligen arbetades det på Afrikas horn och i Eritrea. Nästan alla jag talade med menade att det absolut förekom frenetiska aktiviteter där nere, även om ingen ville precisera vilka dessa var och huruvida man gjort några framsteg. Mycket hysch-hysch och inga kommentarer. Underförstått att frigivningsarbetet hade framskridit så långt att Dawit i praktiken hade ena foten ute i friheten och att det var därför som man inte kunde riskera läckor. Det kritiska skedet, så att säga.

Utrikesdepartementet ville över huvud taget inte säga mer än att de använde sig av tyst diplomati. Vilket, enligt frivilligorganisationernas sarkastiska kommentarer på diverse sajter och forum, betydde att UD med jämna mellanrum lyfte frågan om Dawit Isaak i EU och Afrikanska unionen samt försökte förmå andra länder att prata Dawit Isaak med varanda officiell eritreansk delegation på besök i väst, oavsett sammanhang.

Det hade således varit orättvist att påstå att ingenting gjordes i fallet Dawit Isaak. Det fanns visst verksamheter och ansträngningar. Många brydde sig uppriktigt om hans öde.

Så vad gjorde man för fel? Hur kom det sig att Dawit fortfarande satt inspärrad, nu inne på sitt tolvte år som politisk fånge? Jag fick läsa på ännu mer för att förstå. Om politiskt fångenskap i allmänhet, om Eritrea och dess regim, om hur olika stater agerade när deras medborgare fängslades på utländsk mark.

Bilden blev så småningom tydlig och förvånansvärt okomplicerad. Den eritreanska regimen hade fängslat Dawit och ville inte frige honom,

uppenbarligen av principiella skäl, och det var regimen som bestämde allt i diktaturen Eritrea. Ville man få Dawit frigiven behövde man möjligheter att påverka regimen. Sverige saknade sådana möjligheter. Andra västländer vars medborgare hade råkat i knipa i Eritrea hade politiska och ekonomiska förbindelser med landet och landets nyckelpersoner och kunnat med hjälp av påtryckningar eller incitament förmå de eritreanska ledarna att samarbeta. Exempelvis genom att villkora en lukrativ företagsaffär eller "utväxla" personen mot en politisk eftergift på den internationella arenan. Så hade USA, Frankrike och Kina gjort. Sverige kunde inte göra likadant eftersom Sverige i stort sett saknade relationer med Eritrea och över huvud taget var för litet och för obetydligt för någon eritreansk ledare att bry sig om. Samma sak kunde sägas om de stora internationella hjälp- och människorättsorganisationerna, Amnesty, Röda Korset med många flera. Eritrea hade kört ut de flesta av dem; de få som fanns kvar i landet arbetade under strikta restriktioner och hade inga möjligheter att påverka regimen beslutsfattare.

Ingen gjorde fel precis. Det var snarare så att uppmärksamhetsarbetet i sig inte räckte till för att få Dawit fri, medan något aktivt frigivningsarbete var det ingen som satsade på eftersom de praktiska förutsättningarna saknades. Det verkade inte finnas mycket att göra för Dawit Isaak, annat än att be till Gud och vänta på ett regimskifte i Eritrea.

Jag kunde naturligtvis inte låta bli att känna frustration. Jag ville hemskt gärna göra något. Att be till Gud för en orättvist fångslad människa var i min värld långt ifrån detsamma som att kämpa för denna människas frihet. Å andra sidan, hade det funnits något skulle man nog ha prövat det under de tolv år som Dawit suttit inne, resonerade jag som vid den tiden fortfarande hyste förhoppningar om Amnestys och de övriga organisationernas uppriktiga engagemang.

INSAMLINGSBRANSCHEN: SAMHÄLLETS SVARTASTE HÅL

Frågar du någon i Sverige som arbetar ideellt svarar personen i fråga sällan att han eller hon är verksam i *insamlings*branschen. Det heter hjälp, bistånd, välgörenhet, det ideella, det frivilliga. Alltså fokus på hur branschen är menad att bidra till samhället och förbättra världen och inte på hur den finansierar sig. Som om man inte brydde sig om den biten. Som om branschens insamlingsaktiviteter vore av underordnad betydelse. Lite som när politiker snackar om att satsa på skola, vård och omsorg utan att gå in på var pengarna ska komma ifrån.

Jag säger insamlingsbranschen. Jag har varit insider tillräckligt länge för att veta branschens egentliga fokus och prioriteringar.

En ideell verksamhet består av två etapper: man samlar in pengar och man använder dessa pengar till ideella ändamål. I den ordningen. Penninginsamling är ett måste, en självklar förutsättning för alla välgörande insatser och goda gärningar; etapp 2 kan inte existera utan etapp 1. Problemet, den svenska välgörenhetsbranschens stora problem, är bara att alldeles för många av branschens aktörer är alldeles för medvetna om att etapp 1 mycket väl kan existera utan etapp 2. Har man väl samlat in pengarna behöver man inte alls slösa dem på fattiga och förtryckta. Faktiskt.

Den filosofiskt lagde skulle kanske påstå att det är kapitalismens fel. Det fria företagandets och den obligatoriska vinstmaximeringens. Att alldeles för många ser välgörenhet som vilken affärsverksamhet som helst. En affärsverksamhet vars enda syfte är att tjäna pengar. Man tänker i termer av intäkter och kostnader. Penninginsamling (etapp 1) är intäkter, att samla in pengar är vad man sysslar med, själva kärnverksamheten, medan välgörande aktiviteter och goda gärningar (etapp 2) är en kostnad som kan och bör skäras i så mycket det går. Maximera intäkterna och minimera kostnaderna – det är grunden i den kapitalistiska hushållningen.

Det här tänket, att välgörande verksamhet som sådan är ett nödvändigt ont som man är tvungen att stå ut med för att kunna bedriva insamlingar, dominerar i den svenska välgörenhetsbranschen. Men det låtsas man förstås inte om. Tvärtom, varje gång jag samtalar med branschfolk och visar att jag vet hur det ligger till möts jag av indignerad upprördhet. Hur i herrans namn kan jag inbilla mig en sådan hemsk sak?!

Det är ingen inbillning. Det är verklighet. Som jag väl känner till efter att ha varit aktiv i branschen i över tjugo år. Och som vem som helst kan se, bara man öppnar ögonen och tittar på de små detaljerna och nyanserna, hur branschen ser ut, hur den fungerar och utvecklas.

Den svenska välgörenhetsbranschen är fullständigt avreglerad.

Vem som helst får samla in vad man vill – pengar, kläder, mat, leksaker, vad som helst. Man får vara privatperson, företag, trossamfund, stiftelse eller förening – registrerad, oregistrerad eller avregistrerad. Insamlaren får använda vilka argument han vill för att förmå folk att ge, han får ljuga, låtsas och vilseleda hur mycket han vill. Han får samla in hur mycket pengar han vill och han får göra vad han vill med dem, det finns inga lagstadgade krav på insyn, kontroll, redovisning eller uppföljning. Ertappas insamlaren med att ha använt insamlade medel till annat än det uppgivna ändamålet finns det ingen lag som tvingar vederbörande att betala tillbaka.

Djungelns (läs: den liberala marknadsekonomens) lag råder oinskränkt. De få paragrafer i svensk lagstiftning som till synes existerar för att skapa ordning och skydda rättssäkerheten och givarens intressen är tandlösa och rättsligt oprövade, och i praktiken är det ingen som bryr sig om dem.

Tusentals individer i Sverige lever på insamlingar till välgörande ändamål. Många vältrar sig i lyx och överdåd på pengar som givmilt folk skänker till fattiga, hemlösa, sjuka och krigsdrabbade. Allmänheten och givarna har små chanser att få veta sanningen eftersom svenska medier ytterst sällan skriver om rofferi i välgörenhetsbranschen. Alcaláaffären, Johan af Donners bedrägerier och Stadsmissionens fifflande med lägenheter i Grilliska huset i Gamla stan i Stockholm – det är den topp av isberget som tillåtits att sticka ut under de senaste decennierna. Och då ska man

komma ihåg att i samtliga dessa fall kom avslöjandena först efter att branschens andra roffare blivit avundsjuka och tjallat. Drivkraften bakom de journalistiska insatserna var inte strävan efter ordning och rättvisa utan en banal konkurrens skurkar emellan.

Det stannar inte vid moraliskt förkastliga men trots allt lagliga sätt att kalasa på givarnas pengar såsom skyhöga chefslöner (något som många organisationer ständigt kritiserar för), skamlösa fallskärmar, vilda personalfester, onödiga utlandsresor och konsultuppdrag till släktingar. Pengarna tillskansas även på brottslig väg.

Bistånds- och hjälporganisationer med verksamhet i utlandet gör det oftast med hjälp av utländska agenter, konsulter, underleverantörer och finansiella institutioner – man drar fördel av att det är jättesvårt, om ens möjligt, för svenska revisorer, poliser och grävande journalister att utreda förhållanden och förehavanden i länder som Bangladesh, Lesotho eller Paraguay. Att leda ett utlandsprojekt är därför den mest eftertraktade sysslan i välgörenhetsbranschen, till och med mer eftertraktad än att vara hög chef. För det är i utländska projekt som de lättaste stålarna finns.

Metoderna och knepen är otaliga, allt från banala stölder och falska konsulter till riktigt raffinerade upplägg som innefattar bluffbolag, byteshandel och immateriella rättigheter. De senaste årens härva kring penningtvätt via banker i Estland visar i huvuddrag hur det kan gå till. Ännu några glimtar av rofferiets mekanismer syns i Alcaláutredningen och den granskning som P1:s samhällsprogram Kaliber gjorde av hjälporganisationen *Hjärta till hjärta* år 2016.

Ett av de klassiska uppläggen heter limbo. Att dansa limbo, säger man i branschen. How low can you go? Upplägget är så barnsligt enkelt och så vanligt förekommande att en projektledare som inte dansar limbo i det närmaste betraktas som en udda idiot som andra projektledare i smyg skrattar åt på personalfester.

Låt oss säga att projektet går ut på att förse fattiga vietnamesiska gatubarn med filtar och att budgeten för själva filtarna ligger på 30 000 kronor. Projektledaren hittar en lokal filtgrossist som levererar 2 000 filtar á 15 kronor styck vilket är det pris som har bedömts som rimligt av en

konsult på den lokala handelskammaren eller kanske en svensk konsult på Stockholms Handelskammare (vid större inköp i utlandet vill erfarna hjälpororganisationer alltid ha ett oberoende underlag avseende priset, till exempel en extern experts bedömning eller rekommendation, för att vid behov kunna påvisa att man inte betalat överpris). Alla fakturor och följesedlar är i ordning. Filtarna delas ut i flera omgångar, foton av lyckligt leende vietnamesiska gatubarn kramande var sin filt publiceras på organisationens Instagram, en oberoende observatör (en representant från de lokala sociala myndigheterna eller en kollega från en annan biståndsorganisation på plats) bevittnar och bekräftar. Allt är som det ska, ännu en i raden av lyckade hjälpinsatser, och inget skumt så långt ögat når.

I själva verket har filtarna kostat 5 kronor styck. Mellanskillnaden på 20 000 kronor har projektledaren stoppat i egen ficka, minus kanske en tusenlapp till grossisten för besväret med att skriva ut falska handlingar. Projektledaren behöver inte ens tvätta pengarna. Större belopp stannar på ett bankkonto i utlandet och förfogas över med hjälp av ett utländskt bankkort som ju går att använda i Sverige utan att vare sig skattemasen eller Ekobrottsmyndigheten anar oråd. Är projektledaren av det smartare slaget registrerar han eller hon ett skatteparadisbolag på sin moster och låter bolaget stå för bankkontot och bankkortet. Eller bara köper en diamantring eller ett konstföremål som säljs efter ankomsten till Sverige.

Limbon utnyttjar prisskillnader som alltid existerar inom ett avgränsat geografiskt område, oavsett vilket land och vilken vara det rör sig om. Priser som handelskammarkonsulter och andra experter rekommenderar är snittpriser (eller, om konsulten är med i limbodansen, en bra bit högre än snittet), men varor kan alltid köpas billigare eller dyrare. Ta mjölk i Stockholm som exempel. Engelskspråkiga prisguider på nätet upplyser att en liter standardmjölk kostar 12-13 kronor i Sveriges huvudstad (prisläget när det här kapitlet skrevs, vilket var strax före covid-19-pandemin), och det är det ungefärliga snittpriset. På Lidl kostar en liter standardmjölk 8,90, medan i gourmetbutiken Cajsja Warg på Norrmalm får man punga ut med 17,90, alltså det dubbla! Och prisskillnaden kan faktiskt bli ännu större. Hos exklusiva cateringfirmor som fixar frukostbuffé till shejker och

oligarker på besök i Sverige skulle en liter standardmjölk betinga ett pris på över 100 spänn, medan mången svensk mjölkbonde skulle i princip kunna sälja mjölk direkt från sin gård för så lite som 5 kronor liter och ändå tjäna på det, med tanke på att mejeriet Arlas inköpspris ligger under 4 kronor.

En flitig projektledare kan alltid hitta ett pris som ligger under, ibland rejält under, det riktpreis som hjälporganisationen har skaffat ett oberoende underlag och budgeterat för, och det utan att behöva kompromissa med kvaliteten. I fallet med filter köper han dem kanske direkt från fabriken (restpartier brukar säljas till en bråkdel av det ordinarie priset) eller på en konkursauktion. Möjligheterna är många för den som är världsvan och påhittig.

Om det oberoende underlaget anger ett prisintervall (lägsta och högsta pris) är det ännu mer glädjande för projektledaren, för i dessa fall orienterar sig hjälporganisationer alltid mot intervallets övre gräns med motivering att man vill satsa på kvalitet – inte ska det väl sparas på de stackars vietnamesiska barnen? Följaktligen blir skillnaden mellan priset i handlingarna och det pris som projektledaren faktiskt betalar ännu större, och ett ännu större belopp hamnar i projektledarens ficka.

Limbon är vattentät, går inte att bevisa i efterhand, såvida fiffaren eller grossisten själva inte försäger sig på fyllan. Det gör de förstås aldrig, och teknisk bevisning saknas. Lägg till att det inte finns något brottsoffer eller någon part som drabbas ekonomiskt – förlorar gör bara rättssäkerheten – och därmed ingen som skulle vara personligen motiverad att avslöja, bekämpa och lagföra. Snacka om det perfekta brottet!

Insamlarna vars hjälpverksamhet helt eller huvudsakligen är förlagd till Sverige, de utan utlandsprojekt och utan större penningflöden i tredje världen, använder sig av andra, mer raffinerade metoder. Här kör man fiffiga upplägg med konsulter, upphandlingar och budgetanslag. Bara för att ta ett exempel: Cancerfonden och Barncancerfonden finansierar som bekant cancerforskning, hundratals miljoner delas ut till en stor mängd forskare och forskningsprojekt varje år. Tittar man närmare på de forskare som fick anslag för femton, tjugo år sedan upptäcker man att några av namnen aldrig förekommer i forskningsdatabaser sedan dess.

Dessa forskare har inte färdigställt något projekt, inte publicerat något, inte ens en vetenskaplig artikel, inte ens i egenskap av assistenter till andra forskare. De fick pengarna, och därefter är det helt tyst om dem. De kanske har dött. Eller gift sig och bytt efternamn. Det märkligaste är att andelen dessa fantomforskare verkar vara ungefär densamma för Cancerfonden och Barncancerfonden oavsett vilken tidsperiod man tittar på! Som om det finns en mystisk gemensam faktor bakom.

Fast vem bryr sig?

Högre chefer och beslutsfattare tjänar miljoner på något som i branschen kallas *percentage* (en motsvarande svensk term saknas, även om jag tror mig ha sett det något bisarra ordet *percentagism* på någon debatt-sida). Denna form av korruption blomstrar i första hand hos renodlade biståndsorgan och de hjälporganisationer som hjälper genom att dela ut pengar till olika utländska projekt. Mottagaren tvingas i hemlighet betala en viss procent av pengarna till de beslutsfattare som beviljat hjälpen, annars får man ingen hjälp. Fenomenet är sedan länge välkänt i internationella hjälpkretsar. Det har fått en enorm spridning, inte minst på grund av att brottet är svårt att bevisa, ord står mot ord. En av de senaste amerikanska rapporterna till kongressen bedömde att en tredjedel (!) av allt internationellt bistånd försvinner till följd av korruption och bedrägerier och att just *percentage* toppar listan över de mest profitabla brottsmetoderna.

På svenska SIDA däremot låtsas man att problemet inte existerar. Vid en rundringning som jag nyligen gjort uppgav cheferna för olika enheter för humanitärt bistånd att organisationen inte hade någon som helst kännedom om *percentage*. De kände inte ens till ordet. SIDA:s pampar vet alltså inte att pengarna försvinner. Eller vill inte veta. Eller vet men vill inte erkänna att de vet.

På tal om SIDA, bistånd och toppchefer. År 2011 bildade SIDA ihop med de statliga biståndsorganen i Danmark, Norge, Storbritannien och Schweiz vad man kallade *givarkonsortiet Tawanmandi* med det uttalade syftet att "främja civilsamhället" i Afghanistan. Inte för att syftet uttalades särskilt högt – Tawanmandi instiftades i hemlighet, inte en enda stortidning

skrev om initiativet (annars brukar sådana projekt gå av stapeln med pompa och ståt för att publiciteten ska locka fler gåvor och anslag). Under åren 2011–2013 slussade SIDA ut 37,5 miljoner kronor till Tawanmandi. Efter 2013 är beloppen hemligstämplade, detta på grund av att flera utländska grävande journalister har avslöjat hur Tawanmandis toppchefer lever lyxliv samtidigt som givarkonsortiet saknar all resultatuppföljning.

Tawanmandi finns kvar än i dag – som ett hemligt projekt drivet av en bulvanorganisation som heter *Rehabilitation and Welfare Development Organization for Afghanistan (RWDOA)*. Organisationen är liten och anonym; dess hemsida är ständigt *under construction*. Men projektet suger åt sig pengar med oförminskad styrka. Tiotals miljoner försvinner årligen från de fem ländernas respektive statsbudgetar. Ingen uppföljning. Ingen extern kontroll. Ingen opartisk insyn. Och inget resultat, vågar jag påstå. Eller finns det evidens för att det afghanska civilsamhället har blivit starkare sedan 2011?

Det förekommer också penningtvätt bland de mindre aktörerna i den svenska insamlingsbranschen. På uppdrag av kriminella tvättar man pengar med en okonstlad elegans som skulle imponera på vilken sydamerikansk knarkkartell som helst. Kontanter tvättas via insamlingsbössorna. Hur mycket man vill. Endast antalet bössor och antalet volontärer sätter taket. Under alla mina år i välgörenhetsbranschen har jag aldrig hört talas om att någon av de nordiska bankerna någonsin ifrågasatt insamlarna när dessa kliver in på ett bankkontor bärande på kassar med fulla bössor och betyder att mynten och sedlarna kommer från anonyma givare på gatan. Bankerna bryr sig inte. Eller vet inte vilka belopp man faktiskt kan tvätta via insamlingsbössor eller, på senare tid, Swish. Vill kanske inte veta. Vad har de att vinna på att bry sig?

Det är det som förvånar och förbluffar mest – att alla är nöjda med kaoset och djungelns lag. Det tycks inte finnas någon som förlorar något och som därför skulle vara motiverad att slå larm. Alla är vinnare. Bankerna tjänar på penningflödena, insamlarna berikar sig, horder av konsulter, mellanhänder och underleverantörer är med och delar på miljonerna som till råga på allt är skattefria, och till och med givarna är nöjda som lever i

den falska tron att deras gåvor går till behövande. Det man inte vet mår man inte dåligt av.

När jag berättar för folk hur det fifflas och fuskas i den svenska välgörenhetsbranschen tittar de misstroget på mig, och nio av tio säger att jag nog måste ha fått något om bakfoten. Det kan bara inte förhålla sig på det sättet i Sverige, säger de, för i Sverige har vi något som heter 90-kontot och något som heter Svensk insamlingskontroll.

BLUFFEN SVENSK INSAMLINGSKONTROLL

Gränslöst naiv är den som tror att Svensk insamlingskontroll och dess 90-konto är någon slags kvalitetsstämpel som garanterar att insamlade pengar hanteras på ett etiskt sätt.

Ur texten på föreningens hemsida: "Svensk Insamlingskontroll är en ideell förening. Våra huvudmän är den svenska arbetsmarknadens centralorganisationer – LO, SACO, TCO och Svenskt Näringsliv." Vad har arbetsmarknadens parter med välgörenhet att göra och varför skulle tre fackföreningar och en arbetsgivarorganisation bry sig om hur schysst det går till vid penninginsamlingar? Nyckeln till att förstå vad Svensk insamlingskontroll är döljer sig i svaret på denna fråga, och svaret finns att hitta i historien.

Under 1950- och 1960-talet blomstrade Sverige. Välståndet stod på topp, framför allt det relativa välståndet jämfört med övriga världen som fortfarande led av krigets efterdyningar. Det rådde en politisk stabilitet med socialdemokratin ohotad vid makten, industrierna gick på högvarv, invandringen hade ännu inte nått de nivåer som senare skulle orsaka landsomfattande samhällsproblem. Man hade det så bra i folkhemmet att svenskarnas naturliga givmildhet gjorde sig gällande och fick fler och fler att vilja dela med sig. Biståndet och välgörenheten växte. Nya hjälporganisationer registrerades på löpande band. Insamlingarna genererade allt större belopp för varje år.

Ju mer välgörenhetsbranschen omsatte desto fler oseriösa aktörer fick ögonen för den, sådana som ville tjäna lätta pengar och som egentligen inte brydde sig om välgörenhet som sådan, att *göra väl* och hjälpa de sämre lottade. De såg branschens enorma potential, såg hur enkelt det var att plocka folk på pengar. Det var verkligen barnsligt enkelt. Bara att väcka medlidande – och vips strömmade gåvor in! Ingen utbildning behövdes, inga stora investeringar. Och nästan ingen konkurrens fanns på den tiden eftersom branschen var ung och växte så det knakade.

Jag upprepar det gång på gång både för andra och för mig själv: de flesta som sysslar med välgörenhet i Sverige är hederliga människor utan minsta tanke på egennyttja, eldsjälur med gott hjärta och äkta vilja att hjälpa och göra skillnad. Det har alltid varit så och kommer förhoppningsvis att förbli så. Men det är roffarna som bestämmer riktningen i vilken den svenska välgörenhetsbranschen utvecklas. Och det började just då på 1960-talet.

Det var som sagt barnsligt enkelt att via insamlingskampanjer och budgetanslag komma över stora belopp och tjäna storkovan på de fattigas och de sjukas bekostnad. Dock fanns det ett irriterande hinder som stod i vägen, en slags flaskhals som begränsade roffarmöjligheterna. Branschen var reglerad.

Sedan 1940-talet hade insamlingarna till välgörande ändamål övervakats av Näringslivets Granskningsnämnd, ett organ inom dåvarande SAF (Svenska Arbetsgivareföreningen). Formellt var nämnden visserligen ingen statlig myndighet men den åtnjöt en ställning som i många avseenden likställde den med ett kontrollorgan i statens regi. Kunnigt, energiskt och opartiskt kontrollerade nämnden välgörenhetsbranschens penningflöden och att allt gick lagenligt och etiskt till. En titt i arkivet visar att övervakningen fungerade utmärkt. Oenigheter och lurendrejeri avslöjades och stoppades snabbt, långt innan rötan hunnit få fäste och påverka hela branschen.

De nya roffarna hatade det. De ville ha fria händer. De började lobba för avreglering. Lobbyismen inom den svenska välgörenhetsbranschen syntes för första gången redan på 60-talet – anonyma insändare och kortare beställningsartiklar i bland annat Aftonbladet, Arbetet och Dagens Nyheter om att Granskningsnämndens kontroller var alltför byråkratiska och hämmade hjälpinsatserna – men det var under 70-talet som den tog rejäl fart. Motion 1972:1329 är ett typiskt exempel. Fem socialdemokrater från Huskvarna och Arlöv hemställde att riksdagen skulle flytta kontrollfunktionen från Näringslivets Granskningsnämnd till Poststyrelsen (!) med motiveringen att det ändå var Posten som tilldelade 90-konton. Två av dessa fem hade nära anhöriga på höga positioner inom välgörenhet,

inklusive Olof Stroh som då var generalsekreterare i Svenska Röda Korset. Motionen avsågs när kopplingarna uppdragades.

Amnesty Internationals fredspris 1977 (mer om det längre fram) resulterade i ett enormt uppsving för givandet i Sverige. Insamlingsbranschens kurvor pekade ännu brantare uppåt under de efterföljande åren. Samtidigt som roffarna intensifierade sina ansträngningar för att få bort all reglering som fanns.

År 1980 lyckades lobbyisterna kamma hem en storseger. Tillsynen över insamlingarna flyttades från Näringslivets Granskningsnämnd till en nybildad stiftelse som fick heta *Stiftelsen Svensk insamlingskontroll*. Året efter omvandlades stiftelsen till en ideell förening (som dock fortsatte att använda ordet "stiftelsen" i namnet – det lät ju seriösare i allmänhetens öron – ända tills ordet gradvis försvann någon gång under 00-talet) och all övervakning och granskning av branschen reducerades så småningom till att dela ut 90-konton.

Den avgörande skillnaden mellan Näringslivets Granskningsnämnd och den ideella föreningen Svensk insamlingskontroll är vilka som basar över tillsynen. Föreningen leds av en styrelse där varje huvudman utser en ledamot och en suppleant, vilket innebär att fackföreningarna (LO, SACO och TCO) dominerar överlägset i Svensk insamlingskontrolls styrelse. Det låter kanske oväsentligt och odramatiskt men bara för den som inte känner till den dolda relationen mellan facken och välgörenhetsbranschen.

Det finns yrken som inte kräver specialkompetens, där lågutbildade kan arbeta och till och med göra karriär. Byråkratyren. Fackföreningar, välgörenhetsorganisationer, kommunala enheter, landsting – det räcker att vara en någorlunda bra "paper pusher", kunna administrera enklare projekt, mingla med jämlikar och i viss mån leda andra pappersskyfflare. Det är sådana färdigheter som man lär sig direkt på arbetsplatsen (plus livets hårda skola) utan att behöva högskoleutbildning eller avancerade kompetenser.

Det som utmärker dessa byråkratyren är att man lätt kan byta bransch. En läkare går inte över till att bli sjökaptan och en bilmekaniker blir inte historieforskare, men en byråkrat inom en kommunal verksamhet kan

enkelt hoppa över till en ideell organisation eller fackförening och fortsätta sin karriär där. Och tvärtom. Sådana övergångar är vanliga, i synnerhet när det finns en politisk dimension i karriären.

Detta är den dolda relationen mellan fackföreningarna och välgörenhetsorganisationerna: många fackbyråkrater går över till välgörenhet där pengar finns, och många chefer inom välgörenhet går över till facken där politisk makt finns. Makt söker sig till pengar och pengar söker sig till makt, inget nytt under den kapitalistiska solen. Enligt rekryteringsbranschens sammanställningar som finns att hitta i statistiken över hur arbetskraft på chefsnivå flyttar mellan olika sektorer i Sverige har flyttningsgraden mellan hjälp-/bistandssektorn och kommun/landsting/fack under vissa perioder legat på skyhöga 15% (att jämföra med 2-3% för de flesta övriga sektorpar). I lekmanatermer: nästan var sjätte mellan- och toppchef på LO, TCO och SACO har någon gång varit verksam inom välgörenhet, samtidigt som nästan var sjätte mellan- och toppchef inom välgörenhet har förflutet som fack- eller kommunbyråkrat.

Att låta de största fackföreningarna sköta tillsynen över insamlingarna till välgörande ändamål är med andra ord detsamma som om man skulle låta knarklangare agera nämndemän i narkotikamål. Jäv på grund av kompisrelationer så det skriker om det.

Det finns ytterligare en gemensam nämnare: SAP. Både fackföreningar och välgörenhetsorganisationer fungerar som en språngbräda för politisk karriär i socialdemokraterna. "Kontrollanterna" på den fackstyrda Svensk insamlingskontroll och välgörenhetsbranschens insamlare är politiska bröder som inte sällan tillhör samma SAP-lokalavdelningar, är engagerade i samma socialdemokratiska projekt och minglar med varandra i samband med partidagar och andra aktiviteter. Jäv på grund av politiskt brödrarskap. Konsekvensen är uppenbar: total avsaknad av motivation att granska, utreda och avslöja.

Efter 1980 har det bara gått utför för tillsynen i den svenska insamlingsindustrin. Regelverket har monterats ner bit för bit och ersatts av rekommendationer, riktlinjer, goda seder och etiska visioner som formuleras och sprids av diverse föreningar, branschorganisationer och andra

icke-statliga aktörer, allt för att få givarna att tro att branschen reglerar sig själv och är superduktig på det.

År 1991 bildades Giva Sverige, “en branschförening som arbetar för tryggt givande”. Föreningens stadgar från 1991 ändrades därefter i snitt vartannat år. En gång för inte så länge sedan lade jag framför mig tio olika exemplar av stadgarna – ett för varje gång texten ändrades genom åren – och fick en unik överblick över den svenska välgörenhetsbranschens utveckling under tre decennier sedan 1991. Nedmonteringen av tillsynen, avregleringen, privatiseringen, kommersialiseringen av godhet och hjälpsamhet, vinstfokuseringen, kaotiseringen.

Som på många andra håll i samhället är det i slutändan fråga om vilka lobbygrupper som är starkast och skickligast. Den svenska välgörenhetsbranschen har extrem otur. De som vill ha avreglering och fria händer lobbar med robust finansiering, maktens välsignelse och över femtio års erfarenhet i ryggen, medan de som gärna skulle vilja ha ordning och reda inte lobbar alls. Det saknas incitament att bry sig.

BLUFFEN 90-KONTOT

Gränslöst naiv är den som tror att 90-kontot gör skillnad för hur insamlade pengar hanteras, att insamlare utan 90-kontot måste vara oseriösa medan insamlare med 90-kontot redbara och att 90-kontot betyder kontroll, transparens och schysthet. Vi minns ju svenska Amnestys Jesus Alcalá, Cancerfondens och Röda Korsets Johan af Donner, Stadsmissionens Staffan Hellgren och Hjärta till hjärtas Rickard Klerfors – grabbarna spelade sitt eget spel trots att deras respektive organisationer hade var sitt 90-konto (och fortfarande har).

Jag utesluter inte att avsikten var god när 90-kontot lanserades på 1940-talet. Idén i sig är det inget fel på. Men under de decennier som följde, i takt med att branschen avreglerades och blev roffarnas paradiset, förändrades 90-kontots natur och syfte.

I dag är syftena tre.

Det främsta är att dupera folket, ge sken av att branschen är reglerad och insamlingarna övervakas. Det syftet tjänar 90-kontot utmärkt. Enligt en opinionsundersökning som genomfördes 2017 på uppdrag av Frivilligorganisationernas insamlingsråd (FRII) känner 98% av de tillfrågade vuxna svenskarna till 90-kontot, medan 85% känner till Svensk insamlingskontroll och att det är Svensk insamlingskontroll som sköter 90-kontona, även om majoriteten av dessa, drygt 60%, felaktigt tror att det är en statlig myndighet. (Som jämförelse har endast 28% hört talas om FRII och 8% om Giva Sverige). 89% av givarna säger att de känner sig tryggare när de vet att mottagaren har ett 90-konto och hela 22% uppger att de avstår från att donera till insamlare utan ett 90-konto. Insamlingslobbyn glädjer sig säkert åt de siffrorna.

Det andra syftet har med konkurrensen att göra. I dag är den svenska insamlingsbranschen mogen. Ett stort antal aktörer konkurrerar på en begränsad marknad. Och ett av de konkurrensverktyg som de största,

marknadsledande insamlingsorganisationerna använder är 90-kontot. (Formellt är Svensk insamlingskontroll visserligen oberoende, men i verkligheten har den via facken och socialdemokraterna nära kopplingar till "the big 9" som är Röda Korset, Rädda barnen, svenska Amnesty, Unicef Sverige, Cancerfonden, Barncancerfonden, SOS Barnbyar, Plan International Sverige och Läkare utan gränser.) Ett sätt är att motarbeta potentiellt starka konkurrenter genom att vägra tilldela dem ett 90-konto, även om den möjligheten sällan används. Ett annat är att dra in 90-kontot för insamlare som "missköter sig". Det gör Svensk insamlingskontroll däremot ganska ofta. Att först bevilja och sedan dra in tillfogar konkurrenten mer skada än att över huvud taget inte bevilja – och det finns ingen instans som prövar om indragandet skett på objektiva grunder. Det är också ett effektivt marknadsföringsverktyg: de insamlare som har 90-kontot marknadsför sig som effektivare och säkrare, detta trots att det saknas faktaunderlag för att kunna hävda det.

Det tredje syftet med 90-kontot känner de flesta vanliga dödliga inte till. Det är en av branschens många dunkla hemligheter. För att ha lov att nyttja ett 90-konto måste insamlaren ha en revisor, och denne är skyldig att "lämna behövliga upplysningar om kontoinnehavarens angelägenheter till Svensk insamlingskontroll", detta enligt Svensk insamlingskontrolls föreskrifter, paragraf 15. *Spionparagrafen*, som folk på de mindre organisationerna säger med en menande blick. Och för den som inte förstår vad den menande blicken menar berättar man historien om pantknappen.

Någon gång i början av 00-talet kom en liten hjälporganisation i Stockholm på den revolutionerande idén att erbjuda hushåll som pantar sina flaskor och burkar en möjlighet att med ett enda knapptryck på pantautomaten donera pantbeloppet till välgörande ändamål. Hjälporganisationen inledde förhandlingar med Tomra, ett norskt företag som tillverkar pantautomater och är marknadsledande i Sverige. Förhandlingarna var självklart hemliga – alla spionerar på alla i insamlingsbranschen och en ny insamlingsidé kan vara värd miljoner – men när organisationens revisor krävde förklaringar kring kostnaderna för resor till Norge var man tvungen att berätta om idén. En vecka senare avbröt

Tomra plötsligt det begynnande samarbetet med hjälporganisationen. Motiveringen var urlöjlig, något i stil med att företaget såg osäkerhet kring det ekonomiska utfallet. Ytterligare en kort tid senare började det dyka upp Tomra-pantautomater med två knappar i svenska mataffärer: den gröna för vanligt pantkvitto och den gula för gåva till Röda Korset eller Rädda Barnen eller någon annan av "the big 9".

Det är inte bara med hjälp av revisorerna och spionparagrafen som 90-kontomaffian spionerar på sina konkurrenter. Har man ett 90-konto är man i praktiken gisslan hos Svensk insamlingskontroll (och därmed facken, de stora nio och till och med sossarna). Det har hänt att Svensk insamlingskontroll krävt total insyn i kontoinnehavarens verksamhet – vid sidan om revision och med stöd av ett särskilt stycke i föreningens regelverk som ger Svensk insamlingskontroll rätt att utöva tillsyn som är "mer ingående än vad som skulle följa av granskning enligt revisionslagen" (*Anvisningar till revisorer*).

Fler syften med 90-kontot finns inte.

Som givare gör man bäst i att inse att välgörenhetsbranschen är en del av det kapitalistiska samhället och den kapitalistiska ekonomin. Den är underkastad samma marknadsekonomiska värdegrunder, principer och prioriteringar som alla andra branscher, det vill säga vinstintresse och vinstmaximering framför allt. När de så kallade ideella organisationerna slår sig för bröstet och skriker ut hur ideella de är, att de inte alls har fokus på pengar utan finns för att hjälpa, göra skillnad, verka för en bättre värld och bla bla bla gör de det enbart för att skapa och behålla rätt image, locka fler givare, samla in mer pengar och maximera vinsten. Gränslöst naiv är den som inbillar sig något annat.

Igen vill jag understryka att den svenska välgörenhetsbranschen har många eldsjälar som engagerar sig för att de verkligen vill hjälpa, bidra och förändra och inte för pengarnas skull. Det är volontärerna, givarna och medarbetarna längre ner i organisationernas hierarki. Men ju högre upp i hierarkin desto färre är de – och desto fler är vinstjagarna, profitörerna och roffarna och desto större är dessa individers inflytande över verksamheten

och utvecklingen. Somliga skulle hävda att det är kapitalismens fel, att en ideell organisation som struntar i vinstintresse och vinstmaximering aldrig skulle överleva i ett kapitalistiskt samhälle. Jag vet inte om det är så. Jag vet bara det jag ser med egna ögon och det jag har hårda bevis och vetenskapligt underlag för.

Och jag litar på mina känslor. Ju mer jag engagerade mig i Dawit Isaak desto mer kändes det som att det inte i första hand var den eritreanska regimen jag kämpade mot, utan den svenska insamlingsindustrin och dess många utsugare, lobbyister och fähundar.

FÖRSTA FÖRSÖKET: AMNESTI

Jag vet inte om jag får kalla det ett försök. I mina tankar gör jag det, även om det kanske inte var ett försök i strikt teknisk mening i och med att jag aldrig kom så långt som till påverkande handling. Om inte ett försök så var det i alla fall ett slags första angrepp på problemet från min sida.

På 90-talet hade jag varit väldigt intresserad av business och affärer, gått företagsekonomiska kurser vid olika högskolor och skaffat mig teoretisk kompetens inom bland annat finansiell analys och projektledning. Det var antagligen de kompetenserna som fick mig att tänka in innovativa banor och gjorde att jag någon gång under 2014 fick en idé om hur Dawit Isaak kunde frigges.

Jag skulle överdriva om jag sade att jag på fullt allvar övervägde att inleda arbetet med frigivningen av Dawit Isaak. Jag fattade bara tycke för idén. Den var elegant och spännande att ruva på. Fick mig att känna mig som en som gjorde mer än bara bad till Gud. Eller åtminstone fantiserade om att göra mer.

Finansiell analys handlar mycket om riskerna, hur de kategoriseras, bedöms och hanteras. Det heter risk management och är en konst som världens finansfolk lärt sig att behärska hyfsat bra vid det här laget. Men icke desto mindre finns det en lömsk risk som är ett ständigt irritationsmoment för alla – inte bara i affärsvärlden utan över huvud taget i livet – i och med att den är svår att kategorisera, omöjlig att bedöma och ännu omöjligare att gardera sig mot. *Den mänskliga faktorn*. Den ställer till det hela tiden, i stort och smått, på internationell arena och i vardagslivet, och trots all riskhantering i världen. Den sänkte Exxon Valdez vid Alaska, Barings Bank i London, Jas 39 Gripen på Långholmen och kommer att sänka, förstöra och ställa till det så länge människan finns.

Det gick upp för mig en dag att Dawit Isaaks fängelsevistelse kunde ses som ett projekt där projektledarna – regimen, kriminalvården,

anstaltsledningen – hade målet att hålla Dawit inspärrad och borde hantera sina risker i enlighet med de gängse rutinerna. Jag undrade hur de hanterade den mänskliga faktorn. Inte för att jag trodde att man i Eritrea var sämre på riskhantering än i Sverige, men jag fick för mig att det mycket väl kunde finnas en lucka någonstans i systemet. Samma typ av lucka som år 2005 resulterade i att Dawit Isaak lämnades obehövad under en permission och kunde röra sig fritt i Asmara under ett par dagar. Ett vanligt banalt mänskligt fel.

Jag tog kontakt med en expert, en pensionerad före detta plit i Malmö, och frågade ingående om hur man tog hand om riskerna i kriminalvården, sådana risker som vid undermålig hantering kunde leda till att en intagen blev fri utan att egentligen ha laglig rätt till frihet.

Jag fick en hel del kunskap.

Den mänskliga faktorn gararderar man sig mot på ett sätt som är lika logiskt som det är beprövat och effektivt. Man ser till att en enskild individ inte kan påverka systemets maskineri i en någorlunda kännbar utsträckning, så att när (inte om, utan när) individen gör ett misstag blir de negativa konsekvenserna för hela systemet minimala. Om en vakt tappar nycklarna och dessa upphittas av en intagen kan denne ändå inte ta sig till frihet – dörrarna ut är fler än nycklarna på knipan, en del dörrar har elektroniska lås som styrs från centralvakten, strategiska gångar och utrymmen kameraövervakas i realtid, bland annat. Om någon morgontrött kanslist på anstalten råkar skriva ett fel namn i ett beslut om permission kan det inte resultera i att en fel fånge hamnar utanför grindarna – beslutspappret måste passera flera instanser som var för sig kontrollerar att allt är i sin ordning, bland annat. Det är alltså grundprincipen: inte försöka eliminera den mänskliga faktorn, det går ju bara inte, utan se till att en enskild persons agerande spelar en så liten roll som möjligt i det stora sammanhanget.

Det förekommer emellertid lägen då denna princip fungerar sämre. När det inträffar något extraordinärt, något som det inte finns beprövade rutiner för, kan ett enda mänskligt felsteg leda till allvarliga störningar. Extraordinära händelser som jordbävningar, elavbrott eller byggarbeten

har man naturligtvis säkerhetsrutiner för på varje anstalt i varje land. Dessa och dylika situationer omfattas av kriminalvårdens obligatoriska riskhantering. Men de inträffar så sällan att rutinerna inte är beprövade och en enda individs misstag (eller medveten handling) kan störa det väloljade maskineriet och sluta med rymning eller fritagning.

“Historien är full av exempel”, log den gamle kriminalvårdaren. “Det har bevisligen hänt och händer i Sverige, USA och andra utvecklade, högteknologiska västländer, så varför skulle det inte kunna hända i Eritrea?”

Det finns ytterligare en aspekt. Allt säkerhetstänk på fängelser och häkten förlitar sig på att personalen kan upptäcka sådant som avviker från det vanliga mönstret och att avvikelsen åtgärdas innan det är för sent. Som till exempel ett stort hål i fängelseväggen. Men ibland bjuder livet på situationer som i sig avviker från det vanliga, och då har man svårare att upptäcka konstigheter och ännu svårare att veta om de hör till den aktuella situationen eller inte. Som ett hål i fängelseväggen när denna håller på att byggas om.

Summa summarum: om man lyckas kombinera en extraordinär situation med den mänskliga faktorn kan man lura systemet.

Jag är praktiskt lagd. Att ruva på en idé är för mig lika med att göra idén genomförbar. Därför fantiserade jag inte om att framkalla jordbävningar i Eritrea eller klippa av elkablarna runt Karshelifängelset. Det senare skulle förresten ha varit slöseri med såväl tid som kablar, Dawit kunde ju mycket väl förvaras på en annan anstalt. Jag fantiserade över huvud taget inte om att *skapa* en extraordinär situation, den vägen skulle ha krävt enorma resurser. I mina tankar letade jag efter sådana situationer som då och då uppstår av sig själva – men som det skulle gå att förutse och förbereda sig inför.

Jag letade länge, började nästan glömma idén och vad den handlade om. Tills jag en dag i februari 2015 råkade stöta på en nätartikel om den galopperande korrruptionen i Ukraina. George Soros berömda fras “Ukraine gives corruption a bad name” från 2000 illustrerades med ett flertal hårresande exempel, bland annat att ukrainska maffiabossar som

avtjänade sina straff på landets fängelser räknade med att snart bli fria genom att köpa sig in på amnestilistan som alla visste skulle upprättas till 25-årsdagen av landets självständighet 2016. Jag hajade till när jag kom ihåg att även Eritrea skulle fira 25 år av självständighet under 2016. Tänk om även Eritrea planerade att utfärda en amnesti för fångar? I samma ögonblick tog idén en konkret form: att på något sätt smyga in Dawits namn på amnestilistan och hoppas att den eritreanska kriminalvårdens amnestirutiner inte var särskilt beprövade. Spela på den allsmäktiga mänskliga faktorn.

Upprymd och förhoppningsfull googlade jag runt och besökte nätforum och Facebookgrupper på jakt efter mer information. Blev snart tvungen att höja på ögonbrynen. Hittade inte en enda referens till någon förestående amnesti i Eritrea, och faktiskt inte ett ord om att Eritrea någonsin haft en fångamnesti. Samtidigt läste jag att det var mycket vanligt med amnestier i tredje världen. De flesta unga stater i Afrika, Asien och Östeuropa praktiserade frigivning av fångar vid högtider. På sina håll inträffade det så ofta som varje år.

Jag hittade texten till Eritreas konstitution i engelsk översättning och noterade att Artikel 42 visst tillät landets president att benåda och utfärda amnesti. Men har presidenten någonsin använt sig av den rätten? På den maffiga listan över världens amnestier från mitten av 1900-talet till och med 2007 i Louise Mallinders forskningsuppsats *Amnesty, Human Rights and Political Transition* (Hart Publishing, Oregon, 2008) fanns Eritrea inte med. En liknande sammanställning i en annan källa täckte åren fram till 2014, och inget Eritrea där heller.

Jag insåg att det fanns okända variabler i ekvationen och att jag behövde experthjälp.

Via *Research for Writers* – en internationell konsultfirma som hjälper författare med research och är välkänd i skribentkretsar – hittade jag en jurist som sades vara hemma på amnestifrågor. Hon hette Laura Ellis och fanns i London. Vi samtalande via Skype. Jag bad henne att sätta mig in i hur det där med amnesti fungerade, huvudprinciperna, juridiken, de olika parters intressen, faktorerna som spelade in.

Egentligen arbetade hon med frågor kring nåd. Skillnaden på nåd och amnesti är att nåd ber man om, med ansökan, utlåtanden, motiveringar, bilagor och hela rubbet, medan amnesti är en skänk från ovan, den beviljas av makten på maktens eget initiativ och maktens egna villkor. Det fanns en viktig skillnad till fick jag veta: man benådar *personer*, konkreta och namngivna, medan amnesti berör *grupper*, exempelvis kvinnor, sjukpensionärer, politiska fångar, intagna dömda för en viss typ av brott eller intagna dömda för första gången. Jag kunde inte låta bli att le för mig själv när jag hörde juristen förklara den skillnaden. Min idé om att smyga in Dawit Isaaks namn på en amnestilista var naiv. En amnestilista innehåller inga personnamn, bara grupper. Idén borde formuleras om. Det var inte Dawits namn som kunde smygas in på en amnestilista, utan en av grupperna som Dawit Isaak tillhörde (män, journalister, diabetiker etcetera).

Jag fick vidare veta att det finns flera rättssystem i världen. Det angloamerikanska bygger på Englands common law och gäller i Storbritannien, det brittiska samväldet och USA. Det romersk-germanska härstammar från antikens Rom samt tysk och fransk civilrätt och gäller i dag i de flesta av världens icke-engelskspråkiga regioner. Därutöver finns ett antal mindre rättssystem och förgreningar, det islamiska, det judiska, det skandinaviska med flera.

Det angloamerikanska rättssystemet har ingen amnesti över huvud taget, mest av historiska skäl. De övriga har den på sina håll, även om ett stort antal tunga länder inte är med: Tyskland, Spanien, Nederländerna, Sverige, Norge. I Polen är amnestier förbjudna i konstitutionen.

Länderna på Afrikas horn, inklusive Eritrea, hade på sin tid varit koloniserade av Italien och när de blev självständiga byggde de sina respektive författningar på de italienska rättstraditionerna. Italien praktiserar visst amnesti, även om många anser att landet gör det alldeles för sällan. Följaktligen borde Eritrea praktisera den, särskilt med tanke på att den konstitutionella möjligheten finns.

“Jag är ingen expert på Eritrea”, sade juristen, “men är det amnestier i Eritrea du vill förstå dig på lägg gärna märke till det faktum att Eritrea

är ett av de få länder i världen där rätten att utfärda amnesti ligger hos presidenten allena. Det är nämligen sällsynt. Vanligtvis spelar parlamentet huvudrollen.”

Efter att ha berättat allt hon visste om amnestier undrade hon varför jag ville veta allt detta, vad det var för problem som jag i slutändan ville lösa. Jag tog chansen att gå rakt på sak. Jag sade att jag letade efter ett sätt att påverka amnestiprocessen så att en viss fånge skulle bli fri, ett realistiskt sätt som skulle kunna fungera i verkligheten. Jag höll på att författa en politisk thriller, förklarade jag, och det var viktigt att handlingen uppfattades som ytterst verklighetstrogen.

“Amnestiprocessen är toppstyrd och går inte att påverka underifrån”, sade Laura Ellis. “När det gäller nåd har det hänt att man förfalskat ett läkarintyg om obotlig cancer eller försökt påverka någon av beslutsfattarna i kedjan med hjälp av muta eller utpressning. Amnesti är en annan femma. Beslutsfattaren är presidenten, det finns ingen kedja. Det enda jag kan tänka mig är lobbyarbete riktat mot presidenten, hans närmaste, hans rådgivare eller de experter på justitiedepartementet som på presidentens uppdrag bestämmer vilka grupper som amnestin ska omfatta.”

Framåt slutet av samtalet kom hon ihåg att det hade funnits en eritrean bland hennes studiekamrater på Cambridge. “Vi umgås inte men jag vet vilken firma han jobbar för. Vill du att jag ska förmedla kontakt?”

Ett par dagar senare hade jag ett telefonsamtal med eritreanen i fråga. Han hette Natnael i förnamn; jag uppfattade inte efternamnet som lät alldeles för främmande för mitt skandinaviska öra. Han sade på en gång att han inte hade mycket med Eritrea att göra förutom att han hade en och annan avlägsen släkting där nere, så om jag letade efter information om eritreanska juridiska, ekonomiska eller politiska förhållanden kunde han tyvärr knappast vara till hjälp. Och vad fångamnestier beträffade hade han aldrig hört talas om någon amnesti i Eritrea.

“Umgås du med andra eritreaner i London?” frågade jag. “Du kanske är med i någon eritreansk förening?”

Han tvekade något innan han svarade ja. Jag bad honom då att fråga runt, det kanske fanns någon eritrean som var insatt i det eritreanska

rättssystemet, inte nödvändigtvis en eritrean i London, det kunde lika gärna vara en som bodde och arbetade nere i Eritrea.

“Politik är jag fullkomligt ointresserad av”, tillade jag med eftertryck. “Det är bara juridiken jag behöver begripa mig på, rättssystemet och rättsprocesserna.” Mannens reserverade sätt fick mig att ana att det där med politik var känsligt och att eritreaner kanske undvek att engagera sig i politiska diskussioner med främlingar.

Natnael lovade att fråga runt, och det var på det sättet som vårt korta samtal avslutades.

Han ringde tillbaka dagen efter. En affärsbekant till honom gjorde affärer i Eritrea och samarbetade med en respektabel advokat i Asmara som hette Kebreab Habtemichael. Om någon kunde eritreansk rätt så var det Kebreab, hade hans affärsbekant sagt. Natnael gav mig advokatens mejladress.

Samma kväll skrev jag ett långt meddelande till den eritreanske advokaten. Förklarade vem jag var och mitt intresse för amnestier i Eritrea, uttryckte en förhoppning om att han kunde hjälpa mig och tackade på förhand. En vecka gick utan att jag fick någon respons. Jag skickade samma mejl en gång till. Då fick jag ett svar från vad som verkade vara advokatens sekreterare. En enda mening. Hon tackade mig för min nyfikenhet på Eritrea och meddelade kort att professor Habtemichael inte arbetade med *criminal law* eller *prisoner amnesty*.

Jag minns hur jag satt framför datorn, stirrade på den där brutala avhyvlingen och kände mig frustrerad och maktlös. Jag visste med säkerhet att Kebreab Habtemichaels advokatbyrå vid sidan om sitt huvudområde affärsjuridik också arbetade med brottmål och processrätt – det stod på byråns hemsida. Så vad var det jag missade?

Sedan blev jag arg. På mig själv. På hur blåögd jag var som trodde att alla runt omkring stod redo att hjälpa och bistå. Så var inte alls fallet. Eritrea var en diktatur med ett utbredd och välfungerande nät av hemliga agenter, informatörer och angivare. Självklart vågade en etablerad, framgångsrik advokat i Asmara inte riskera sin goda ställning i samhället och sina goda relationer med makten genom att prata om känsliga ämnen med en

främling. Ett samtal om fångamnesti skulle förr eller senare oundvikligen fokusera på inrikespolitiken och presidenten, och vem skulle inte känna sig obekvämd med den sortens fokus i en diktatur?

Den dagen bytte jag till ett annat tillvägagångssätt.

Jag började följa eritreanska grupper på Facebook. Det fanns massor: eritreaner i exil och eritreaner i Eritrea, grupper för kvinnor och grupper med inriktning på affärer, konstgrupper, studentgrupper, grupper som diskuterade mänskliga rättigheter och grupper där man frossade i Jesus. De allra flesta var privata. Jag sökte medlemskap och fick det omgående i många fall.

Mina syften var två. Dels hoppades jag fortfarande att hitta en juridiskt kunnig eritrean som kunde upplysa mig om hur amnestier fungerade i Eritrea, dels ville jag förstå mig på den eritreanska mentaliteten, detta för att minimera risken för missförstånd om jag blev tvungen att samarbeta med eritreaner i framtiden.

Ganska omgående gjorde jag två intressanta och mycket värdefulla upptäckter. För det första pratades och skrevs det mesta på tigriska i grupperna. Det fanns visst många välutbildade och internationellt verksamma eritreaner som använde engelska men de var inte representativa för hela den eritreanska populationen. Utan tigriska riskerade jag således att få en snedvriden förståelse av Eritrea och eritreaner. För det andra kunde man dela alla eritreaner i två distinkta läger som stod mot varandra: de som stödde Eritreas regering och politik och de som inte gjorde det. Jag såg inte en enda eritrean som inte tagit ställning. Och varenda Facebookgrupp var politiskt homogen – antingen alla för eller alla emot.

Mina amnestirelaterade frågor på gruppernas diskussionsforum fick inga svar; i de flesta fall gallrades de bara bort av administratören. Eritreanerna befarade kanske att jag var spion eller provokatör från det andra lägret. Efter ett halvdussin fruktlösa försök gav jag upp och bestämde mig för att ändra tillvägagångssättet en gång till. Jag behövde en medhjälpare, en eritrean som kunde tigriska och som andra eritreaner skulle lita på.

YODIT OCH SEMRET

Hon hette Yodit. Jag hittade henne av en ren slump på Center Sandholm norr om Köpenhamn, Danmarks största flyktingförläggning, när jag råkade besöka stället i ett annat ärende.

Hon var nitton, ensam, uttråkad och deprimerad. Livet på en flyktingförläggning är en plåga för en nittonåring full av energi, drömmar, ambitioner och ungdomens otålighet. Det finns ingenting att göra medan man sitter på förläggningen och väntar på myndigheternas asylbesked. Man får inte resa, man får inte jobba, och fickpengarna man erhåller varje vecka räcker knappt till någonting. Yodit hade det extra jobbigt i och med att majoriteten av de boende på förläggningen var unga män. Söt som hon var fick hon utstå ragningsförsök från morgon till kväll. Så fort hon satte foten utanför sitt rum dök hoppfulla karlar upp och svansade efter henne vart hon än gick. Till och med etiopier raggade på henne vilket gjorde henne rasande förbannad. Hon hatade etiopier. Hon ville inte berätta varför men jag misstänkte att hon hade förlorat nära anhöriga i kriget mellan Eritrea och Etiopien.

Hon gillade schack och spelade rätt bra, vann vårt första parti. När jag lyckades göra remi i det andra fick hon respekt för mig. Och när jag bekostade hennes internetuppkoppling i mobilen blev hon överlycklig och lovade att hjälpa mig med tigrinska och vad som helst.

Jag åkte tillbaka till Sverige, Yodit stannade kvar på Sandholm. Vi höll kontakt via mejl och chatt. Hon visade sig vara en pliktrogen, pålitlig person. Hon höll vad hon hade lovat. Redan veckan därpå hittade hon en eritrean som var beredd att prata amnesti och Eritreas rättssystem med mig. Via Skype. Han bodde i USA.

“Han avgudar president Afewerki och anser att Eritrea är det mest demokratiska landet i världen”, varnade Yodit mig. “Om du visar att du tvivlar på det blir han arg.”

Jag tackade och lovade att bete mig. Jag såg fram emot att för en gångs skull höra regimens anhängare. Motståndarnas åsikter och argument kände jag redan till – de fick obegränsat med utrymme i svenska medier närhelst de ville – men hur ett Afewerki-fan såg på Eritreas demokrati, det var jag jättenyfiken på.

Semret Berhane såg ut att vara över sextio, med vårdat yttre och skarp blick. Jag frågade och fick veta att han vid sidan om sitt arbete som läkare engagerade sig i eritreanska frågor och var ordförande för en större eritreansk kulturförening i New York. Han å sin sida frågade och fick veta att jag höll på att skriva en skönlitterär bok där ett par huvudkaraktärer råkade vara eritreaner med positiv, patriotisk inställning till situationen i Eritrea, presidenten Aweferki och den eritreanska regeringens politik och att jag ville att dessa karaktärer skulle låta kloka, pålästa och trovärdiga när de argumenterade mot sina politiska opponenter, det vill säga de eritreaner och västerlänningar som utan att veta bättre kallade Eritrea för regim och diktatur och snackade skit om presidenten och landets demokratiska processer.

“Bra”, nickade Semret Berhane. “Det behövs fler sådana böcker. Vad är det du vill veta?”

Jag sade att jag till att börja med ville förstå hur demokrati hängde ihop med avsaknad av nationella val och endast ett parti i parlamentet. Och inga fria medier. Och politiska fångar som hölls fängslade utan rättegång sedan många år.

En skugga av missnöje drog över hans ansikte. “Något mer?”

Jag skyndade mig att be om ursäkt för att jag lät som en värsta dissident och Eritreahatare. Det var mediernas fel, förklarade jag. Svårt att undvika laddade formuleringar när samtliga nyheter och debatter kring Eritrea fullständigt dominerades av tramset från Amnesty och Human Rights Watch. Semret Berhane smålog överseende och sade att han var väl medveten om den bedrövliga mediala situationen och att jag inte behövde oroa mig för hur jag lät. “Det är inte fel att vara nyfiken och frågvis”, sade han. “Vad mer vill du veta?” Han föredrog tydligen att få samtliga frågor på en gång.

Jag antog utmaningen och radade upp dem. Om konstitutionen, oppositionen, fångamnestier, rättssystemet och presidentens roll i de rättsliga processerna.

Semret Berhane och jag samtalade i nästan två timmar. Det var mest han som pratade. Jag lyssnade, antecknade och stack in följdfrågor.

Han kunde verkligen konsten att förklara komplicerade saker. Det märktes att han var van vid att argumentera kring eritreansk politik. Jag fick mycket information och många hänvisningar till var jag kunde hitta ännu mer information. Det tog mig sedan en halvdag att få ordning på det hela och äntligen få en någorlunda sammanhängande bild av Eritrea – från en Afewerki-anhängares perspektiv.

Bilden blev så häpnadsväckande olik den i Sverige vedertagna att det kändes som om Semret Berhane beskrev ett Eritrea från en parallell värld. Trots att den enda skillnaden var att det fanns två faktorer bakom Eritreas utveckling som inga västerländska kritiker ville låtsas om men som enligt honom spelade en nyckelroll i allt som hade med Eritrea att göra: landets unga ålder och kriget mot Etiopien.

Tar man hänsyn till dessa två faktorer så ser verkligheten i Eritrea fullkomligt annorlunda ut.

Demokrati är inget främmande begrepp i landet. Det är bara det att Eritreas ledning ser demokratiseringen som en långsiktig, dynamisk process som tar sin tid. För att demokrati ska fungera måste det enligt vetenskap och erfarenhet från andra afrikanska stater finnas förutsättningar i form av etablerade demokratiska institutioner och demokrativänlig, demokratiskompatibel, demokratisträvande mentalitet, och inte minst levnadsstandarden måste vara tillräckligt hög för att folket i enlighet med Maslows behovsteori ska bry sig om sin demokrati och värna om den. Eritrea har varken de demokratiska institutionerna eller demokratimentaliteten, och levnadsstandarden är inget att tala om. Att hastigt installera demokrati av västerländsk modell med nationella val, flera partier och frispråkiga medier och därmed skapa legitim opposition – för det är vad västerländsk demokrati när allt kommer omkring handlar om – skulle bara öka motståndarna i Eritrea, bromsa utvecklingen, motarbeta återuppbyggnaden

efter frihetskriget och i värsta fall leda till uppsplitande inbördeskonflikter och till och med förlust av självständighet.

Därför har president Isaias Afewerki och hans parti valt att vänta med demokratiska reformer och i stället fokusera på att höja levnadsstandarden, det som eritreanska folket behöver i första hand: bygga upp landets infrastruktur, öppna fler skolor och universitet, utrota analfabetismen, stärka vården, utveckla ekonomin, minska beroendet av bistånd. Man gör i dag enorma framsteg på dessa och många andra områden. Läskunnigheten är på väg upp, barnadödligheten ner, den ekonomiska tillväxten är en av de högsta i världen. De allra flesta eritreaner är nöjda med hur det ser ut i Eritrea och vart landet är på väg. Det är bara en mindre skara unga värnpliktsvägrare och hjärntvättade dissidenter som är kritiska.

Väst skriker sig hes om att Afewerki är en maktgalen diktator som usurperat makten och gör allt för att behålla den. Anklagelsen är befängd. Den faller på det faktum att majoriteten av eritreaner helhjärtat stödjer Afewerkis parti *Folkets front för demokrati och rättvisa*. (Ett av bevisen på det: i varje land där det finns exileritreaner är partiets anhängare betydligt fler än motståndarna, inte minst i Sverige, och varför skulle de ljuga om sina sympatier?) Vid ett eventuellt parlamentsval i Eritrea skulle Folkets front ändå få en betryggande majoritet av platserna och Afewerki stanna kvar som president. Personligen har han således ingenting att förlora på ett parlamentsval. Men han väntar med att utlysa det och tillåta opposition, oavsett hur liten, eftersom han tänker på landets och folkets bästa och är långsiktig i sin politik.

Eritreas konstitution antogs 1997. Kritiker i väst gillar att skadeglatt påpeka att den "fortfarande inte implementerats" eftersom det krävs ett parlamentsval för att sätta konstitutionen i verket. Kanske det, men i så fall är det inte det uteblivna parlamentsvalet som är boven utan det pågående kriget mot grannlandet Etiopien. Eritrea har i praktiken befunnit sig i ett krigstillstånd sedan 1998 då Etiopien använde en incident vid gränsen som ursäkt för att invadera stora delar av landet. Det så kallade Algeriska fredsavtalet 2000 avslutade inte kriget, även om man lyckades få stopp på

striderna och blodutgjutelsen. En del av Eritrea, inklusive staden Badme, förblev ockuperad av Etiopien.

Denna viktiga faktor – att kriget pågår – sätter sin prägel på det mesta i Eritrea, framför allt det politiska livet. Eritrea är visst en rättsstat, bara det att det är en rättsstat i krigstid. Och som alla rättsstater, inte minst Sverige, har man en särskild uppsättning lagar som gäller i krigstid. Folkets front, vars styre i konstitutionell mening egentligen ska betraktas som provisoriskt, fortsätter regera tills vidare. Nationella val dröjer tills det blir fred. Yttrandefriheten är begränsad, och detsamma gäller en del andra, i fredstid självklara friheter – organisationsfriheten, företagandet, medborgarnas och utlänningarnas rörelsefrihet, de internationella hjälp- och människorättsorganisationernas verksamhet i landet med flera. Alla dessa krigstidsbegränsningar är fullkomligt legitima enligt internationell rätt.

När en grupp prominenta oppositionspolitiker, i väst kända som G-15, greps och häktades i november 2001 skedde detta i strikt enlighet med Haagkonventionen och internationell praxis. Den korrekta termen är *internering* (engelska: internment). G-15 och några av dess anhängare och sympatisörer, däribland tidningsutgivaren Dawit Isaak, internerades på samma rättsliga grunder som när USA internerade amerikaner av japanskt påbrå omedelbart efter Pearl Harbor eller när Sverige strax före och under andra världskriget internerade kommunister, anti-nazister, fackföreningsfolk och andra oliktankande svenska medborgare (*subversiva element*, som den socialdemokratiska politikern och sedermera statsministern Tage Erlander kallade dem; han var den högst ansvarige för de tiotals interneringsläger som låg utspridda över hela Sverige). Logiken bakom internering är att man i krigstid, till skillnad från fredstid, inte vill ha politisk, etnisk och annan dylik mångfald som spär på inre motsättningar och splittrar och försvagar samhället, utan man vill ha en homogen, enad nation som kan stå stark mot fienden. G-15 internerades på grund av att gruppens aktiviteter riskerade att splittra och försvaga Eritrea i en tid då den aggressiva etiopiska krigsmakten inte skulle ha varit sen att utnyttja det. Hade G-15 lyckats få igenom sina demokratiska krav 2001 skulle Eritrea kanske inte existera som självständig stat i dag.

Dawit Isaak är alltså internerad, och det är på obestämd tid utan åtal eller rättegång, i enlighet med Haagkonventionen och den fjärde Genèvekonventionen.

Beträffande amnestier kunde Semret Berhane inte påminna sig om att han hört om några. Troligen praktiserar man inte fångamnesti i Eritrea, och i så fall beror det inte så mycket på krigstillståndet som på att presidenten personligen inte tror på amnesti. Presidenten tror på rättvisa och effektiv rättsskipning. Tänker man efter är amnesti ett tecken på strukturella brister i rättssystemet. Har man fått sitt straff får man avtjäna det. Att släppa ut brottslingar i förtid är att omyndigförklara domstolar. Ett annat skäl kan vara att amnestier egentligen används när det är platsbrist på anstalterna eller när politiker vill tjäna poäng genom att visa hur humana de är. Ingetdera är aktuellt i Eritreas fall.

Hur som helst berör amnestier inte grupper som interneras i samband med krig och väpnade konflikter. De internerade är en icke-amnestierbar kategori bland fångarna eftersom internering faller under nationell säkerhet. Inte heller det är unikt för Eritrea – de flesta länder som praktiserar amnesti har lagparagrafer som understryker att amnesti aldrig kan omfatta personer dömda för landsförräderi, terrorism eller brott mot mänskligheten.

Jag minns mina motstridiga känslor när jag först såg helheten i Semret Berhanes bild av Eritrea. Å ena sidan gladdes jag åt att min förståelse av Dawit Isaaks hemland hade berikats med många nya, värdefulla nyanser (även om jag naturligtvis inte köpte Semret Berhanes bild rakt av utan landade i insikten att sanningen måste ligga någonstans mellan hans bild och den bild av Eritrea som målades upp av västerländska medier). Å andra sidan kunde jag inte låta bli att känna besvikelse över att vara tvungen att skrota mina amnestiplaner avseende Dawit Isaak. Idén var onekligen elegant. Det var synd att den inte gick att genomföra.

Jag bet ihop och gav upp, abrupt och oåterkalleligt, förpassade min eleganta idé till minnesarkivet, och det finns inget mer att säga om det.

Enda trösten var att jag inte förlorade särskilt mycket som skrotade ett projekt innan jag hunnit investera pengar, känslor eller ära i det och innan jag hunnit engagera andra människor.

PERSONLIGT

Till saken hör att jag har ett socialt handikapp. Jag bytte kön från man till kvinna i slutet av 00-talet.

De flesta inom HBTQ-världen skulle säkert reagera med bestörtning på att jag refererar till transsexualitet som handikapp och jag förstår dem och delar absolut deras bestörtning, men verkligheten är tyvärr den att en transsexuell kvinna *är* socialt handikappad, i alla fall under de första åren efter könsbytet medan ansiktsdragens och röstens "omvandling" ännu pågår (processen är mångårig och väldigt trög) och det fortfarande syns och hörs att kvinnan en gång varit man.

Jag talar inte om medveten eller omedveten könsdiskriminering eller att folk ser ner på en eller betar sig transfobiskt på något sätt. Nej, folk kan vara hur vänliga, förstående, fördomsfria och tillmötesgående som helst. Och ändå är man socialt handikappad. Kommunikation med nya kontakter, framför allt samtal ansikte mot ansikte, fungerar dåligt. Man får anstränga sig extra för att få någonting utträttat.

Problemet är att transsexuella fortfarande är relativt få i samhället och därför betraktas som något exotiskt. De flesta nya människor jag möter har aldrig sett en transsexuell person på nära håll, än mindre interagerat med en. Konsekvensen blir att mina samtalspartners distraheras av min transsexualitet. Det märks på ansiktsuttrycket, reaktionerna, ordvalet, kroppsspråket. De har svårt att fokusera på mitt ärende och det jag säger. Deras uppfattningsförmåga är delvis eller till och med helt förlamad av det virrvarr av tankar och känslor som folk vanligtvis drabbas av när de kommer i beröring med en exotisk, extraordinär sak eller företeelse. I extrema fall lyssnar de till synes uppmärksamt på mig, ler och nickar, men jag bara vet att de sitter och stilla undrar vad jag har mellan benen.

Att det exotiska, det sällsynta och det känsloladdade distraherar är ett känt fenomen. Inte bara transsexualitet – distraktionsfaktorn kan vara vad

som helst, en lapp över ögat, en söt liten vovve på armen, en ovanlig klang på rösten eller en pågående dramatisk händelse i bakgrunden. En psykolog jag känner har exemplifierat fenomenet: Föreställ er två ekonomer som står bredvid ett brinnande hus och utan att bry sig om branden samtalar om detaljerna i en kommande skattereform. Hur troligt är det att deras koncentration förblir opåverkad?

Plågsamt medveten om detta mitt handikapp försöker jag undvika direkt mänsklig kontakt in i det yttersta, gör allt för att så långt det går tillfredsställa mina behov och lösa mina problem på egen hand: kollar en skriven källa i stället för att fråga någon i realtid, mejlar i stället för att telefonera, ber aldrig om hjälp när jag själv kan (även om det kostar extra eller tar extra tid), och när direkt kontakt med en ny person är oundviklig ber jag helst någon bekant att agera å mina vägnar.

På sätt och vis lever jag i en sluten värld – somliga skulle säga en bubbla – där jag bara interagerar med folk jag känner sedan tidigare och som jag vet ser mig som människa och inte som transsexuell människa. Nya bekanskskaper är sällsynta i min värld.

Yodit blev ett välkommet undantag, förresten. När jag kom fram till henne i Sandholms kafeteria, pekade på schackbrädet hon hade framför sig på bordet och undrade om hon kände för ett parti mumlade hon bara “sure, why not” och verkade distra, och först efter att jag hade slagit mig ner mittemot och gjort mitt första drag, bonden till e4, stirrade hon på mig, noga och länge.

“Are you a shemale?” frågade hon helt ogenerat.

“Yes, sort of”, svarade jag. “Transsexual would be a better word.”

“Cool!” sade hon, och det var det. Hon ställde inga fler frågor. Någonsin. Än i dag vet jag inte om hon ser mig som man eller kvinna, eller något däremellan för den delen. Det spelar ingen roll.

I början, när jag började leva som kvinna, undvek jag kontakt med främmande därför att det kändes besvärligt och till och med plågsamt att prata med någon ansikte mot ansikte eller i telefon. Desto plågsammare ju mer kritisk kontakten var för framsteg i mina projekt och engagemang. Att folk inte brydde sig om mitt ärende och vad jag talade om, utan enbart om min transsexualitet, plågade och irriterade mig.

Senare, ju mer mitt kvinnliga självförtroende ökade och känsligheten för dumt beteende minskade, började jag undvika kontakt med främmande av praktiska och ekonomiska skäl. Jag ville helt enkelt slippa investera mina värdefulla resurser – tiden, energin, hoppet – i något som bevisligen gav dålig avkastning. Bubblan kom att bli ett effektivitetsinstrument snarare än ett sätt att fly verkligheten. Även om en del starka känslor fanns kvar än i dag, för nu plågas jag ibland och irriteras av allt det krångliga som det innebär att kringgå mänsklig kontakt.

Det måste ha varit ödets ironi att Dawit Isaak-engagemanget dök upp i mitt liv precis under den där turbulenta dramatiska perioden när jag kämpade för att få vara den kvinna jag är.

ANDRA FÖRSÖKET: SJUKHUSBESÖK

Idén som gav upphov till mitt andra försök att få loss Dawit Isaak föddes praktiskt taget i samma ögonblick som amnestiplanerna begravdes. Jag är målinriktad och kreativ av mig, och det är så en målinriktad, kreativ hjärna fungerar: när en idé dör uppstår ett tomrum i huvudet som värker och kräver att snabbt fyllas med en annan idé, och i dessa stunder är ens kreativitet på topp.

Jag tilltalades fortfarande av konceptet kring den mänskliga faktorn. Jag trodde på det och ville använda det. När amnesti inte längre fanns på tapeten letade min rastlösa hjärna efter en annan extraordinär situation som då och då uppstod av sig själv men som det skulle gå att förutse och förbereda sig inför.

Tanken om sjukhus och sjukhusbesök dök upp ganska omgående. Dawit hade en vacklande hälsa. Han måste väl besöka läkare då och då. Hur bra var den eritreanska kriminalvårdens säkerhetsrutiner vid sjukhusbesök? Jag fastnade för tanken ännu mer när jag kom ihåg två omständigheter: att Dawit hade hamnat ute i friheten i november 2005 just till följd av den eritreanska kriminalvårdens säkerhetsmiss i samband med ett läkarbesök och att även i Sverige hade det hänt att intagna trots alla säkerhetsarrangemang lyckats fly under en tillfällig vistelse på en extern vårdinrättning.

Efter att ha vankat runt i vardagsrummet i någon timme och grubblat kom jag fram till hur "operationen" skulle kunna se ut.

Dawit behöver träffa läkare, för diabetes eller av en annan hälsorelaterad anledning. Han förs till sjukhuset i en fängstransport och troligtvis i sällskap med ett par vakter. Inne på sjukhuset lämnas han obebakad en kort stund. Ett toabesök eller en medicinsk behandling. Vakterna följer inte med utan nöjer sig med att stanna utanför dörren. Dawit flyr. Via ett olåst fönster eller ett brandtrapphus. En medhjälpare väntar i en bil

ute på gatan, redo att köra Dawit till ett säkert ställe. Det hela är över på två minuter, tiden som det tar vakterna att röka färdigt var sin cigarett.

Jag skrev ner upplägget på papper, ordnade de olika delmomenten i kronologisk ordning och kunde knappt hålla mig för skratt. Det såg komiskt ut. Som något för Jönssonligan. Jag skämdes nästan inför mig själv för att sitta och förlöjliga Dawits tragiska situation.

Bilden förändrades helt medan jag arbetade på detaljerna. Svårigheter och frågetecken uppenbarade sig i massor. Allvaret trädde fram.

Dawit kunde inte fly utan medhjälp, annars skulle han nog redan ha gjort det. Jag var tvungen att hitta och rekrytera någon på insidan, antingen inom kriminalvården eller på sjukhuset, en fångvaktare som skulle titta bort i rätt ögonblick eller en sjukhusanställd som skulle "glömma" att låsa fönstret eller trapphusdörren. Detta utöver den medhjälpare som skulle köra flyktbilen.

Vilken anstalt befann sig Dawit på? Ingen i Sverige tycktes veta det. Vilket sjukhus brukade anstaltens intagna föras till?

Hur kunde jag i förväg veta *när* han skulle till sjukhuset?

För att inte tala om det lilla problemet med att smugla Dawit ut ur Eritrea efter rymningen.

Jag skrev ner upplägget i en uppdaterad version, med alla detaljer, problem, hinder och obesvarade frågor, allt jag kunde komma på. Nu upptog upplägget fyra sidor och såg allt annat än idiotenkelt och komiskt ut. Jag konstaterade att det jag hade framför mig var en skiss till en regelrätt paramilitär fritagningsoperation som avsåg att engagera flera personer och krävde noggrann planering och precis genomförande. Dock kunde jag inte se någonting som gjorde planen realistisk och ogenomförbar, vilket glädde mig och sporrade mig att fortsätta.

I flera dagar arbetade jag vidare på detaljerna. Logistiken, säkerheten, kostnaderna, vilka informationer jag behövde och vilka kontakter. Kände mig som någon slags garvad yrkeskåkfarare, typ Clark Olofsson eller Ioan Ursut, som satt vaken om nätterna och planerade sin nästa rymning eller fritagning.

Det där med informationer framstod snart som det viktigaste och det allra första att ta hand om. De flesta delmoment i min plan krävde

specifika kunskaper om eritreanska förhållanden och kunde inte färdigställas utan dessa kunskaper. Så jag vände mig till Yodit, ringde upp henne på WhatsApp och frågade om hon hade anhöriga kvar i Eritrea.

“Visst”, svarade hon. “Hur så?”

“Jag behöver någon som kan hjälpa mig att utträta några ärenden där nere, någon jag kan lita på. Vem är din närmaste släkting i Eritrea?”

“Min faster och två äldre kusiner. Vadå ärenden? Vad kan du ha för ärenden i Eritrea?”

“Jag vill etablera ett företag i Asmara.”

“Du skämtar!”

“Nej, inte alls. Ett handelsföretag som ska importera läkemedel.”

“I Eritrea?”

“Ja.”

“Varför?” Hon lät något misstänksam på rösten. “Har det att göra med ditt senaste intresse för det eritreanska rättssystemet?”

Jag tvekade. Av någon anledning kändes det fel att inviga Yodit i mina planer. Kanske för att jag tyckte att det var farligt för henne att veta för mycket. Eller så antog jag helt enkelt att hon – som hade lämnat Eritrea och ställt in sig på ett nytt liv i Danmark – inte skulle vara intresserad av att veta.

Jag tvekade men tog risken. Jag litade på henne, även om jag inte riktigt kunde begripa varför. Kvinnlig intuition, antagligen.

Jag berättade i stora drag om Dawit Isaak, den mänskliga faktorn och mina paramilitära ambitioner. Yodit visade ingen större förvåning, nästan som om sådana här galna upptåg var något hon förväntade sig av mig.

“Coolt”, sade hon. “Vad ska du med ett företag i Asmara till?”

“Någon på plats måste snoka runt, samla underrättelser, skapa kontakter, förbereda logistiken. Ett företag som säljer mediciner och letar efter nya kunder skulle inte väcka misstankar.”

Yodit nickade, tänkte efter. “Du får prata med min kusin, han har erfarenhet av företagande. Men han kommer inte att medverka i något farligt, bara så du vet, han är inte den typen. Han har familj dessutom. Och så kan han inte engelska. Inte ett ord.”

Vi använde Skypes gruppvideochatt. Jag satt hemma i Stockholm, Yodit på Sandholm utanför Köpenhamn och hennes 27-åriga kusin Nahom på något internetcafé i Asmara. Förbindelsen var kass, kusinens ansikte frös med jämna mellanrum, ljudet var förvrängt och hade en tendens att släpa efter bilden.

Han fick naturligtvis inte veta det verkliga skälet till att jag ville ha en firma i Eritrea. Jag sade – och Yodit översatte – att jag var imponerad av Eritreas starka tillväxt och ville få in en fot på den lukrativa eritreanska läkemedelsmarknaden. Jag vet inte om han gick på det. Han visade i alla fall inga tecken på misstänksamhet eller mistro, pratade till synes obehindrat och levererade en stor mängd intressanta upplysningar.

Jag fick veta att den eritreanska byråkratin saknade motstycke i världen och att det tog flera månader att sätta upp ett affärsföretag i landet. När affärsrörelsen väl var etablerad och verksamheten igång fick man kämpa mot ett stort antal byråkratiska hinder och krångel, och det gällde i synnerhet import. Nahom hade försökt importera saker förut och gett upp. Eritrea led kronisk brist på utländsk valuta och därför gynnade regelverket exporten – på importens bekostnad. Valutatransaktioner över gränsen och även inom landet reglerades så hårt att det knappt lönade sig att hålla på. Och vad utländska investeringar beträffade reglerades de ännu hårdare, bland annat för att staten ville förhindra att västerländska pengar skulle användas i statsfientliga syften. Nationell säkerhet var en känslig fråga, poängterade Nahom, Eritrea låg ju i krig med Etiopien. Detsamma gällde förresten utländska investerare och utlänningar över huvud taget, de släpptes inte in i Eritrea hur som helst och väl inne i landet höll man ett öga på dem och deras förehavanden.

Det fanns i och för sig ett par så kallade fria ekonomiska zoner i städerna Assab och Massawa vid kusten men enligt kusinen kunde småföretag knappast dra nytta av friheterna. Zonerna hade etablerats för att locka stora internationella bolag inom gruvindustrin.

Jag undrade då om det kanske skulle vara enklare att köpa in sig i ett redan etablerat företag i stället. Kanske via en pålitlig lokal eritrean, för att inte skylta med utländska intressen. Nahom nickade och sade att

många eritreaner faktiskt gjorde exakt så, de som arbetade i utlandet eller levde i exil. De investerade sitt utländska sparkapital i Eritrea genom att skicka pengar till en släkting och låta denna bli delägare i någon lokal affärsrörelse, en mataffär eller ett hotell. När jag undrade hur komplicerat och hur säkert det var med stora penningöverföringar till Eritrea – en väsentlig andel i ett företag måste väl kosta ett väsentligt belopp – log Nahom och skakade på huvudet, medan Yodit förklarade att halva, om inte hela, Eritrea levde på pengar som eritreaner i rika västländer skickade till sina familjer. Överföringarna var jättemånga och ingen brydde sig om dem så länge det rörde sig om oskyldiga privata transaktioner. Det fanns Western Union, MoneyGram och många andra förmedlare, bara att välja och skicka. Och det där med väsentligt, hur mycket trodde jag var väsentligt i ett land där den genomsnittliga månadslönen låg på under hundra dollar?

Det slutade med att jag fick länkar till eritreanska nättidningar och nätforum där det förekom företagsannonser. Fritt fram att botanisera. Yodit lovade att översätta. Det sista Nahom sade var att invånarna i Eritrea mötte fler problem än byråkratin, ifall jag inte visste det. Ständiga elavbrott: på vissa håll hade man elektricitet fyra timmar om dygnet. Reserestriktioner: eritreaner kunde visserligen röra sig fritt inom landets gränser men det fanns vägspärrar och posteringar på många håll, civil milis kontrollerade dokumenten och lasten och lyckades man inte på ett övertygande sätt förklara syftet med resan kunde man hamna i trubbel; utlänningar behövde tillstånd för resande utanför huvudstaden, ett separat tillstånd för varje region. Sammankomster var förbjudna: människor från högst två hushåll fick träffas, för tre eller fler krävdes tillstånd, även om myndigheterna oftast såg mellan fingrarna på fester och firanden.

“Eritrea är i krig”, upprepade Nahom. “Inte rätt läge för företagande.”

Dagen därpå ringde Yodit till mig och berättade att kusinen pratat med henne efter vårt trepartssamtal och sagt något som han inte vågat säga i min närvaro, nämligen att det fanns ett allvarligt hinder till. Att jag var kvinna. *In Eritrea, a foreign woman trying to do business with locals would be at a great disadvantage*, löd det i Yodits engelska översättning.

“Om han bara visste vad för slags kvinna du är!” skrattade Yodit. “Han såg det inte, antar jag. Datorerna i Asmara är gamla och slitna vet du, bilden oskarp, ljudet dåligt.”

Jag använde ett översättningsprogram när jag kollade länkarna och botaniserade bland företagsannonserna som var på tigrinska eller italienska. Förstod det mesta även utan Yodits hjälp.

Vi första anblicken verkade det eritreanska företagslandskapet, trots kriget, byråkratin och annat elände, inte skilja sig nämnvärt från hur det såg ut i andra länder: man sålde och köpte affärsrörelser, letade efter partners och investerare, hade konkurser och sammanslagningar, upphandlade tjänster och auktionerade bort varulager. Men det dröjde inte länge förrän jag lade märke till ett och annat ovanligt.

Enbart kontanter gällde. Inga bankkort, inga överföringar, inga fakturor, inga köp på krita och nästan inga banklån.

De flesta aktiviteter skedde svart eller halvsvart, det framgick tydligt av skillnaderna mellan annonserna i tidningarna, som ju alla var statsägda, och innehållet på de fria nätforumen, och inte minst av det anonyma snacket eritreanerna emellan. Den svarta marknaden i Eritrea var den enda marknaden i Eritrea, skrev en användare.

På nätforumen postades de allra flesta inlägg och annonser från andra länder än Eritrea. Jag drog slutsatsen att landet måste ha stora problem med uppkoppling. Antingen det eller så undvek Eritreas uppkopplade invånare att prata affärer på nätet. (Senare skulle jag få veta att det var mycket dåligt med internet i Eritrea, datorerna få, uppkopplingen kass, sociala medier oftast blockerade, även om smarta eritreaner kringgick blockeringen med hjälp av VPN.)

Det eritreanska näringslivets privata sektor såg ut att vara begränsad till småföretag inom hotell, restaurang, detaljhandel och lantbruk. Jag såg inga spår av större privata företag, privatägda tillverkande industrier eller tjänsteföretag, exempelvis inom transport eller försäkring. När jag letade efter en förklaring hittade jag en amerikansk artikel om Eritreas ekonomi, i vilken det antydde att landets ledning medvetet motarbetade

den privata sektorn och gjorde det av ideologiska skäl. Fram till 1987 hade *Eritreanska folkets befrielsefront*, föregångaren till Eritreas styrande parti *Folkets front för demokrati och rättvisa*, officiellt stått på marxistisk grund, och fortfarande var många eritreanska makthavare och höga tjänstemän övertygade marxister som tyckte illa om privat ägande och företagande i alla former.

Jag kunde strunta i bankkort och internet, men bristen på små privata tjänsteföretag fick mig att känna oro. Ett hotell eller en ölbar passade inte mina planer. Jag letade efter en affärsrörelse med mycket resande. I min fantasi hoppades jag på något i stil med budservice, lastbilstransport eller läkemedelsgrossist. Det sistnämnda skulle passa perfekt – en handelsresande i läkemedel eller sjukhusmateriel kunde besöka olika sjukhus, snoka runt och skapa kontakter utan att dra misstankar till sig.

Fantasierna förblev fantasier. Jag hittade inga annonser som rörde sådana företag. Kanske fanns de inte, eller så letade jag på fel ställen eller översatte fel och missade dem.

Oron övergick snart i hopplöshet, tvivel och apati. Under flera veckor gjorde jag inga framsteg. Fick inga nya idéer heller. Jag bara levde mitt liv som vanligt och grubblade då och då över hur jag skulle gå vidare med Dawit Isaak och flyktplanerna.

När jag sedan hittade en väg blev allt inte som jag tänkt mig.

DET MÖRKA NÄTET

I väntan på en lämplig affärsmöjlighet i Asmara bestämde jag mig för att ta itu med den för mig jobbigaste biten, att hitta rätt folk. Jag behövde en person som skulle agera bulvan åt mig i Asmaraföretaget, kanske en till som skulle snoka runt, samla underrättelser och värva folk och kanske ytterligare en som skulle köra flyktbilen. Därefter skulle någon eller några hjälpa mig att smugga ut Dawit ur landet men den delen orkade jag än så länge inte tänka på.

Bulvanen hittades snabbt och enkelt.

“Zekarias”, sade Yodit bestämt. “Min barndomsvän. Han är världens ärligaste människa. Det sitter i hans DNA. Du kan skicka pengar till honom och han kommer att investera dem som du vill och skicka dem tillbaka när du vill, varenda cent. Han kommer inte att lura dig. Räkna med honom!”

Det gick inte lika lätt med snokaren. Precis som Nahom var Zekarias inte den rätta typen för farliga underrättelseuppdrag, enligt Yodit. Och hon kunde inte komma på någon bland sina bekanta som var det.

“Känner du någon som kanske känner någon som är med i den eritreanska motståndsrörelsen?” frågade jag. “Alltså, inte exileritreanerna i väst, utan oppositionen som gått under jorden och gömmer sig inne i Eritrea?”

Hon tittade på mig som om jag var dum i huvudet. “För det första finns det ingen opposition som gömmer sig under jorden i Eritrea. Ingen motståndsrörelse. De som är emot Afewerkis regim har antingen flytt landet eller sitter inlåsta. För det andra kryllar det av säkerhetsstyrkor, civil milis och hemliga agenter i Eritrea, och många angivare skulle polisanmäla sin egen mamma för tio nakfa. De missnöjda, om de över huvud taget finns kvar, sitter stilla och håller käft. De skulle aldrig avslöja sig för dig. För det tredje känner jag ingen som känner någon.”

“Men hur fan kommer man i kontakt med dem då? De måste ju kommunicera med omvärlden, söka finansiering, rapportera om övergreppen, visa att de finns.”

Yodit ryckte på axlarna. “Pröva det mörka nätet.”

Det kunde jag naturligtvis inte göra. Utan rätt datakompetens och utan minsta erfarenhet av laglösa miljöer, däremot belastad med mitt svåra sociala handikapp, skulle jag inte åstadkomma ett dyft på det mörka nätet.

Jag hittade dock en som kunde. En ung svensk kille, låt mig kalla honom Hampus, en arbetslös datanörd i Stockholm som tillbringade tjugofyra timmar om dygnet framför sin superdator och levde på att sälja något på det mörka nätet, jag ville inte veta vad. Jag körde honom till Danmark, med hans superdator och all utrustning som hörde till, placerade honom på ett hotell i närheten av Sandholm och lät honom surfa på nätets mörkaste sidor på tigrinska medan Yodit satt bredvid och översatte.

Hon hade rätt. Någon organiserad opposition eller motståndsrörelse fanns inte i Eritrea. Eller gav sig inte till känna. Det fanns eritreaner som under skydd av det mörka nätets anonymitet vågade klaga, kritisera, skämta, ironisera eller uttala sitt missnöje med det ena eller det andra, Afewerki, sudaneserna, tomatpriserna. De verkade dock inte vara politiskt motiverade, snarare bara allmänt tjafsiga och frispråkiga för frispråkighetens skull. Det mesta på de tigrinskspråkiga onion-sajterna och -forumen hade över huvud taget ingen koppling till politik, däremot till den eritreanska svarta marknaden och olika slags tveksamma aktiviteter, framför allt den omfattande smugglingen av människor och varor över gränsen mellan Eritrea och Sudan.

“Så vad är det vi söker?” frågade Hampus när han, Yodit och jag hade fått en skaplig överblick över det mörka nätets tigrinska del.

“En blivande privatdeckare”, sade jag. “Han eller hon bör gilla pengar, ogilla regeringen och bo i Asmara med omnejd.”

Vi höll på i flera dagar. Att hitta var lätt, många såg ut att uppfylla mina kriterier. Att rekrytera visade sig vara svårare, betydligt svårare. Yodit försökte etablera kontakt, prövade olika tillvägagångssätt och olika formuleringar, utan resultat. De få som ens svarade och gick med på en

privat dialog försvann efter några meningsutbyten utan att det gick att förstå varför.

“Eritreaner pratar inte politik med främlingar”, sade Yodit efter ett i raden av dessa frustrerande försvinnanden, “och de få som kan tänka sig att göra det är rädda för regimens spioner, infiltratörer och provokationer.”

“De är helt inne i anonymiteten”, sade Hampus. “Kan inte ens tänka sig att ta ett steg från anonymitet till kontakt. Mentala spärrar.”

“Fortsätt!”, sade jag. “Ringa in de som söker jobb och har ont om pengar. De borde vara mer motiverade att snacka seriösa affärer.”

Till slut lyckades vi etablera kontakt med två personer som oberoende av varandra sade sig vara intresserade av att som anställda i mitt tilltänkta Asmaraföretag resa runt, ta reda på saker, skapa kontakter och bygga relationer. Bägge var arbetslösa (och således antagligen i behov av stadigvarande inkomst), politiskt ointresserade (och således antagligen inte ovilliga att vid behov agera lite opatriotiskt) och boende i Asmara. När vår kommunikation flyttade från det mörka nätet till Skype fick Yodit och jag videokontakt med först den ene killen, Aaron, och sedan den andre, Petros, och kunde konstatera att de var verkliga och, enligt Yodits senare bedömning, “ordinary normal Eritrean guys, after-SAWA students”. (De hade precis avslutat sin skolgång. Det sista tolfte skolåret tillbringade alla eritreanska ungdomar på militäranläggningen SAWA i landets västra region där de vid sidan om det ordinarie skolprogrammet genomgick grundläggande militär träning på den närliggande stora militärbasen, som en slags förberedelse inför den framtida värnplikten. De som gick ut skolan med bra betyg och lyckades bli antagna till något av landets lärosäten för högre utbildning fick automatiskt anstånd med värnplikten tills efter de högre studiernas slut. *Student efter SAWA* betydde alltså att man var duktig och ambitiös.)

Aaron och Petros å sin sida fick se Yodit och mig, att vi verkligen befann oss i Danmark och, förhoppningsvis, att vi inte verkade vara regimens agenter, infiltratörer eller provokatörer. Först Aaron och sedan Petros lovade att stå till förfogande så fort jag hade en fungerande affärsrörelse.

Tio dagar senare hände det. En lämplig affärsmöjlighet i Asmara dök upp. Det var Yodit som läste ett inlägg på något forum. En gubbe i Asmara beklagade sig över att han saknade pengar till reparation av sin bil som hans *small business* inte kunde klara sig utan. Vi högg till direkt, tog kontakt. Gubben hette Solomon, femtionio fyllda. Han körde runt i en skåpbil och servade elgeneratorer. Installation, underhåll, reparation, byte, uthyrning, registrering, alltså *all-round service* som det hette. Elgeneratorer fanns överallt i Eritrea, Solomon hade massvis med uppdrag och många kunder och stamkunder, men nu stod hans Toyota stilla på grund av att någon grej i motorn hade gått sönder. Han behövde en reservdel som Toyotaåterförsäljaren i Asmara ville ha en förmögenhet för. Alternativt fick han vänta i typ två månader på en billigare variant, och det var katastrof eftersom ett två månaders avbrott i verksamheten skulle decimera hans kundbas.

Jag frågade hur mycket "en förmögenhet" var i dollar. När det visade sig att den aktuella reservdelen kostade tolvhundra dollar (Yodit visslade till, visst var det en förmögenhet med eritreanska mått) sade jag att jag, eller rättare sagt min representant i Asmara, var beredd att stå för kostnaden om Solomon å sin sida kunde tänka sig att acceptera mitt villkor, nämligen att en annan av mina representanter i Asmara blev hans assistent under ett par tre månader, följde med på resorna runt landet och hjälpte till med uppdragen.

Solomon reagerade med skepsis. Hans affärsverksamhet var ju ett enmansföretag. Han behövde ingen assistent. Och vad skulle assistenten göra egentligen, varför ville han resa runt i Solomons bil och utge sig för att vara elgeneratorreparatör? Sysslade han med något olagligt? Skulle han kräva en del av vinsten?

Jag försäkrade mannen att min assistent inte ville ha en enda nakfa av rörelsens vinstpengar och att han definitivt inte sysslade med något olagligt eller oanständigt. Jag författade en bok om Eritreas kultur och min medhjälpare på plats behövde resa runt och samla information om diverse kulturrelaterade förhållanden, observera, dokumentera, ställa frågor och leta reda på ett och annat, och allt detta under ett par tre månader, som sagt.

Solomon knorrade lite men gick med på arrangemanget. Tolvhundra dollar och räddad affärsverksamhet vägde tyngre än rädsorna.

Samma kväll vandrade jag ensam på Köpenhamns gator, andades in sommaren – det stod juni 2015 i almanackan – och höll på att förbereda mig mentalt inför det stora steget. Jag skulle för första gången investera i Dawit Isaak: pengar, vänskapen med Yodit, mitt eget självförtroende, minst tre personers intressen nere i Eritrea. Det var ett stort steg. Det var allvar.

Kvällslivet i centrala Köpenhamn hade dragit igång. Gatorna myllrade av festande folk. På sina håll fick man trängas för att ta sig fram. När jag kom ut på Kongens Nytorv dröjde jag, sänkte blicken mot de över hundra år gamla kullerstenarna och stängde ute oväsendet så gott jag kunde. Tanken slog mig att historien upprepade sig. Det var från Danmark och Köpenhamn som jag hade flyttat till Sverige på 00-talet. Det hade varit ett stort steg det också. En allvarlig investering i något jag brytt mig om.

Allvar innebär ansvar.

Det var min starkaste känsla den kvällen, känslan av ansvar. Inför samtliga inblandade, Dawit, hans familj och vänner, Sverige, Eritrea och inte minst mig själv. Jag har alltid ansett att man måste känna för det man gör, särskilt när man gör sådant som man inte är skyldig att göra, när man engagerar sig utöver sina många sedvanliga förpliktelser i livet, vid sidan om sin familjroll och sitt samhällskontrakt. Man måste känna, uppleva en bukett av känslor, och just ansvar är buketts vackraste blomma.

OPERATION BANKREFORM

Det gick som smort – i början.

Jag gav pengar till Yodit, motsvarande femtonhundra amerikanska dollar. Yodit gick till Western Union, och följande dag kvitterade hennes barndomsvän Zekarias ut pengarna i Asmara. Zekarias följde mina instruktioner: behöll hundra dollar som tack för hjälpen och överlämnade resten till Petros. (Jag bestämde mig för Petros. Han gav intrycket av att vara lite mer transparent och förutsägbar än Aaron. Både jag och Yodit tyckte att vi bättre visste var vi hade Petros än Aaron som verkade en aning hemlighetsfullare. Jobbet som privatdetektiv under täckmantel som assistent till elgeneratorserviceman gick alltså till Petros medan Aaron utgjorde reserven.) Petros överlämnade tolvhundra dollar till Solomon och behöll tvåhundra som sin första lön. Solomon gick genast och reparerade sin Toyota vilket tog två dagar.

Under hela veckan som följde arbetade Solomon som en häst, körde runt från morgon till kväll och pysslade med elgeneratorer för att komma ikapp sitt schema. Uppdragen och beställningarna hade ju samlats på hög medan skåpbilen stått stilla. Petros satt bredvid på passagerarsätet, levde sig in i rollen, lärde sig rutinerna och lät samtidigt Solomon vänja sig vid att han, Petros, affärsrörelsens nye assisterande serviceman, hela tiden fanns bredvid. Först på den åttonde dagen fick Petros veta vad jag ville att han skulle göra.

Jag berättade att jag till att börja med ville lokalisera en viss person som satt i fängelse. Jag ville veta vilket fängelse han satt i. Tricket var att hitta honom utan att någon eritreansk myndighet eller myndighetsperson fick veta att personen eftersökts, för då skulle kriminalvården omplacera honom och vi skulle bli tvungna att börja om.

Petros var inte dum. Redan innan jag uttalade Dawits namn fattade han att personen i fråga var en politisk fånge. Det var ju inget problem

att lokalisera en vanlig fånge inom det eritreanska fängelsesystemet. En släkting kunde vända sig till myndigheterna och lätt få uppgiften.

Petros försvann. Varken vi i Danmark eller Solomon i Asmara hörde från honom på tre dagar. Därefter fick Yodit ett sms i vilket Petros bad om ursäkt och sade som det var, att han var för rädd för att befatta sig med politiskt farliga aktiviteter. Det var den sista kontakten någon av oss hade med den unge mannen.

Jag fick plocka in reserven. Två dagar efter Petros slutbesked satt Aaron på passagerarsätet i Solomons skåpbil, levde sig in i rollen som expert på elgeneratorer och lärde sig rutinerna, samtidigt som han letade efter Dawit Isaak. Han var inte rädd för politiskt farliga aktiviteter så länge han fick betalt, sade han.

Eller Dawit Isaak och Dawit Isaak, han letade snarare efter idéer, för ingen av oss hade några. Hur kunde man gå till väga för att lokalisera en person som hölls gömd av det eritreanska fängelseväsendet? I Sverige eller Danmark – om Sverige eller Danmark hade varit en rättsvidrig diktatur som förvarade folk bakom galler utan att ens informera anhöriga om var i landet förvaringen skedde – skulle man i teori ha kunnat smyga sig in i någon av de många elektroniska databaserna och söka spår av registreringar, förflyttningar, förhör, hälsökontroller, säkerhetsåtgärder, urinprov, anmärkningar etcetera. En intagens namn förekommer vanligtvis på många håll i systemet och av olika anledningar.

I Eritrea fanns nästan inga elektroniska databaser. Det var ett utpräglat papperssamhälle. Eventuella spår av Dawit existerade på papper, i diverse dokument som förvarades på diverse myndigheter och inte visades för vem som helst – i Eritrea kände man inte till begreppen offentlighetsprincipen och informationsfrihet. Den som ville ta reda på något fick gå till berörda myndigheter, ställa muntliga frågor till ansvariga tjänstemän och hoppas på svar, men just den vägen kunde vi inte ta. Jag ville ju inte att de eritreanska myndigheterna fick veta att någon reste omkring och sökte efter Dawit Isaak. Sökningen fick genomföras utan att Aaron en enda gång uttalade Dawits namn eller preciserade vem han sökte. Knepigt, minst sagt.

Vi brainstormade, jag och Yodit. Jag undrade om det skulle gå att lösa problemet med en muta till någon underbetald tjänsteman på inrikesministeriet eller inom fängelseväsendet. Hon skakade tvärt på huvudet. En mycket dum idé, sade hon. Korrupktion existerade inte i Eritrea av den enkla anledningen att den inte existerade i den eritreanska kulturen och mentaliteten. Att chansa och försöka muta en okänd tjänsteman skulle med all sannolikhet leda till att tjänstemannen kontaktade polis som riggade en fälla och grep Aaron på bar gärning. Det var inte värt riskerna. Dessutom, och det förstod jag själv, hade jag över huvud taget ingen moralisk rätt att be Aaron att begå en brottslig handling. Vågade äventyr var en sak, brott en annan.

Lösningen kom från Hampus, oväntat nog.

Han var redan tillbaka i Stockholm och vi hade ingen fortlöpande kontakt efter att hans uppdrag avslutats. Men så plötsligt fick Yodit ett konstigt mejl från honom. Han undrade om hon kände till ryktet om en förestående bankreform i Eritrea. Han kollade fortfarande eritreanska forum på det mörka nätet då och då, av ren nyfikenhet, och såg någon skriva något om nya sedlar. Enligt en läcka – oklart om det var finansministeriet eller sedeltryckeriet som läckt – hade Eritreas centralbank låtit trycka nakfasedlar som utseendemässigt skilde sig från sedlarna i omloppet, vilket gett upphov till ryktet om att sedlarna i omloppet snart skulle bytas ut. Forumets exileritraner som råkade äga en och annan bunt med nakfasedlar oroade sig för hur ett eventuellt byte skulle gå till. Och när Hampus kollade onion-sajterna med koppling till den livliga gränssmugglingen upptäckte han tecken på att det redan förekom diskreta förflyttningar av nakfasedlar i större valörer från Sudan till Eritrea. De sudanesiska yrkessmugglarna satt tydligen på stora mängder eritreanska kontanter och tog ryktet om ett nära förestående sedelbyte på allvar.

Yodit hade inte hört något sådant rykte. Hon ryckte bara oberört på axlarna. Varken hon eller hennes släktingar i Eritrea hade särskilt många nakfasedlar att oroa sig för. Jag däremot fick något att grubbla över, och ur grubblerierna föddes en vild idé.

Jag diskuterade den först med Aaron på Skype, om han kunde tänka sig att spela med. Allt hängde på hans vilja och förmåga. Yodit tolkade. Han funderade en stund och sade okej. Jag frågade om han var säker. Han log och sade att det var han, inga problem liksom.

“Vad gör folk inte för att slippa värnplikten!” skrattade Yodit efteråt.

Jag pratade sedan med Hampus. Gick det att komma i kontakt med sedelsmugglarna? Absolut, svarade han, inte alla smugglare och inte när som helst och hur som helst, men absolut, man kunde komma i kontakt med någon som agerade länk i smuggelkedjan och erbjöd tjänster.

Då ställde jag en konkret fråga. “Om Yodit låtsas vara en person i Asmara som är beredd att köpa stora mängder nakfasedlar för amerikanska dollar, kan du förse hennes profil på det mörka nätet med detaljer som väcker förtroende hos smugglarna och får dem att nappa?”

Hampus nickade. “Lätt fixat.”

“Och om Yodit låtsas vara en smugglare som vill *sälja* en stor summa nakfa för dollar för några sudanesers räkning?”

Hampus nickade igen och sade att det skulle ta ett par tre dagar.

Jag kunde inte köra Yodit till Hampus i Stockholm. Hon fick inte lämna flyktningförläggningen. De boendes närvaro kontrollerades dagligen. Så jag körde Hampus till Danmark. Igen. Till samma hotell i närheten av Sandholm, vi fick till och med samma rum som förra gången. Yodit skrattade och sade att livet gick i cirklar.

Det tog inte ett par tre utan åtta dagar. Med hjälp av Yodit som bidrog med tigrinska och landspecifik kompetens skapade Hampus två profiler på det mörka nätet: den ena tillhörde en manlig yrkessmugglare som ville bli av med en större mängd nakfasedlar, den andra en driven affärskvinna i Asmara som gärna köpte större mängder nakfasedlar mot dollar. Profilerna dök upp på var sitt håll i smuggelkedjan – helt oberoende av varandra, som om de inte hade något med varandra att göra – och började leta efter var sin motpart att göra affärer med. Efter en vecka och flera misslyckade förhandlingar hade motparterna hittats. Den manlige yrkessmugglaren stämde möte med en person från en förort till Asmara som lovade att köpa nakfasedlarna, samtidigt som affärskvinnan stämde möte med en

annan person som ville sälja sina många nakfasedlar mot dollar. De båda mötena skulle äga rum vid exakt samma tid och på samma plats, det var det som var tricket.

Aaron gick till polisen i Asmara och sade att han av en tillfällighet fått information om ett förestående brott. En hederlig medborgare som han var kände han sig manad att informera myndigheterna.

Enligt vad han berättade efteråt visade polisen först inget intresse. Den svarta marknaden och gränsmugglingen prioriterades inte. Polisen hade annat för sig än att jaga småsmugglare. Men när han nämnde nakfasedlar blev det en febril aktivitet. Två ekobrottspoliserna dök upp, och en från *National Security Office*, Eritreas säkerhetstjänst. De såg bekymrade ut allihopa och ställde många frågor. Aaron svarade så som jag lärt honom att han skulle göra, vi hade ju gått igenom alla möjliga frågor och svar i förväg.

Ingen av oss har någonsin fått veta hur det gick till när den okända säljaren och den okända köparen träffades på en hemlig adress utanför Asmara för att växla nakfa mot dollar. Min gissning är att den eritreanska ekopolisen, förvarnad av Aaron, slog till och grep brottslingarna. Med sedelbuntarna och allt. Kanske deltog säkerhetspolisen i tillslaget. Att smuggla valuta i syfte att sabotera en planerad bankreform kunde och borde betraktas som ett brott mot nationell säkerhet.

När Aaron två dagar senare besökte polishuset och frågade hur det gått till och om hans information varit till hjälp togs han i alla fall emot med öppna armar av poliserna på ekobrottsenheten. De berättade ingenting om hur myndigheterna agerat på hans upplysningar, sade bara att hans hjälp varit ovärderlig, att han var en god ansvarsfull medborgare och att hela det eritreanska folket var tacksamt för att han bidragit till kampen mot grov brottslighet och bla bla bla. Aaron uppträdde blygt och mumlade att han bara gjorde sin plikt och frågade om poliserna skulle vara intresserade ifall han råkade komma över mer information om nakfasmuggling. Mycket intresserade, svarade de ivrigt. Organiserad valutabrottslighet såg man ytterst allvarligt på. Aaron lovade att hålla ögonen öppna och undrade om han möjligtvis kunde få något dokument som så att säga öppnade dörrar, ett slags intyg från ekobrottsenheten som skulle underlätta för

honom att få åtkomst till informationskällor och få nyckelfolk att prata, och inte minst skulle rädda honom från eventuella missförstånd om han blev gripen av polis eller civil milis när han snokade runt eller minglade med smugglare.

Självklart, sade poliserna, och ordnade fram ett papper där det stod att Aaron var en volontär som hjälpte polisens ekobrottsenhet. Dokumentet var enkelt formulerat men försett med enhetens logotyp högst uppe och kommissariens namnteckning längst nere samt ett väl synligt, maffigt stämpelmärke.

Aaron tackade för förtroendet och frågade också om han möjligtvis kunde räkna med anstånd från värnplikt nu när han så att säga krigade på en annan front. Poliserna skrattade och sade att det kunde de inte lova men att hans engagemang i civil brottsbekämpning självklart skulle beaktas om och när han blev inkallad till tjänstgöring.

“Nu behöver polisen inte undra vad Aaron har för underliggande motiv, varför han är beredd att syssla med något så lågt och föraktfullt som att spionera och tjalla på sina medmänniskor”, förklarade jag för Yodit. “Nu vet de att han bara vill slippa värnplikten.”

Intyget från ekopolisen visade sig vara guld värt. Det öppnade dörrar och munnar. Inte alla, förstås, men tillräckligt många för ändamålet. Aaron kunde gå in på myndigheter och företag, ställa frågor och be om att få se handlingar. Så fort han viftade med det magiska pappret och upplyste om att han agerade på ekobrottspolisens uppdrag blev de flesta han pratade med tillmötesgående och inställsamma.

DIABETESSPÅRET

I det byråkratiska papperslandet Eritrea finns dokument på precis allt, och det gäller särskilt förflyttning och förbrukning av strategiska och begärliga bristvaror, till exempel mediciner. Vartenda piller och vartenda ampull redovisas.

Dawit Isaak hade typ 2-diabetes. Följaktligen inriktade jag mig på möjligheter att hitta honom i egenskap av diabetiker. På mitt uppdrag gjorde Aaron två besök, det ena till Eritrean National Diabetes Association (ENDA) och det andra till Karshelifängelset. Han viftade med pappret från ekopolisen och antydde att han utredde misstankar om stölder i samband med insulinleveranser.

På ENDA fick Aaron veta att Eritreas diabetessjukvård även omfattade fängelsepopulationen och att man trots ständig brist på insulin och mediciner såg till att kriminalvården regelbundet fick leveranser som täckte de intagnas behov. Leveranserna gick dock inte till civila sjukhus runt om i landet, som jag hade trott, utan direkt till kriminalvårdens inköpscentral. Hur medicinerna och annat sedan fördelades mellan olika fångelser var det bara kriminalvården som visste. De flesta anstalter och häkten hade egna sjukavdelningar eller låg i anslutning till militärbaser där det fanns militärsjukhus som naturligtvis kunde hantera diabetes. Det var sällan som intagna kördes till civila vårdinrättningar för diabetes skull. Gissa om jag blev ledsen när jag fick höra det!

På Karsheli hade Aaron lite bättre tur.

Karsheli är egentligen inget fängelse utan en polisstation med ett tillhörande häkte. Även om stället är gigantiskt och i praktiken används som fängelse där folk kan sitta i årtal är det i många avseenden ett typiskt häkte med hög omsättning på intagna, massvis med advokater, utredare och besökande släktingar som springer runt i korridorerna och tydligen lägre säkerhet och sekretess än på riktiga anstalter. Aaron gick raka vägen

till sjukavdelningen och fick tillgång till arkivet från det tidiga 00-talet och gamla mapper med redovisning av förbrukningen av diabetespreparat. På en lista över intagna diabetiker från 2003 eller 2004 hittade han en Dawit Isaak i rätt ålder. Han fick inte reda på vart Dawit hade flyttats, sådana uppgifter fanns inte på sjukavdelningen, men han lyckades komma över en annan bit av värdefull information: han såg och antecknade Dawit Isaaks interna fängnummer.

Senare skulle jag få veta hur det fungerade, och fortfarande fungerar, i det väloljade eritreanska fängelsemaskineriet. Varje ny fånge tilldelas ett fängnummer, en blandning av bokstäver (tigriska, förstås) och siffror, som sedan används i all dokumentation i alla sammanhang, ungefär så som vi i det svenska samhället använder personnumret. För vanliga intagna använder man både namnet och fängnumret, det ena åtföljs som regel av det andra. Men vissa grupper, bland annat politiska fångar och internerade, registreras enbart med sitt fängnummer. Namnet förekommer därefter ingenstans i kriminalvårdens handlingar och anteckningar, med undantag av sådana med högre sekretess. Följden blir att dessa personer "försvinner" inne i det eritreanska fängelsesystemet, blir osynliga för världen utanför och till och med för kriminalvårdens lägre personal. För att spåra en osynlig fånge måste man veta fängnumret *och* ha tillgång till kriminalvårdens sekretessbelagda interna handlingar, ett slags dubbelhinder som få utomstående klarar av. Syftet med det hela är dels politiskt, att sätta krokben för internationella människorättsorganisationer och andra som kämpar för politiska fångars frihet, och dels psykologiskt, att genom att beröva brottslingar deras identitet avskräcka dem själva och andra från att jävlas med nationell säkerhet.

Efter Karsheli avlade Aaron även ett besök på fängelsemyndighetens huvudkontor i Asmara, frågade om han kunde få tillgång till interna dokument kring inköpscentralens insulinleveranser till anstalter, men där tog det stopp. Handlingarna var hemligstämplade. För en gångs skull imponerade ekopolisens magiska intyg inte på den han pratade med.

Genombrottet kom när Aaron besökte ENDA för andra gången.

Organisationen sammanställer årligen statistik över landets diabetiker. Fångarna är med i statistiken, vilket inte är underligt med tanke på att

den eritreanska regimen spärrat in en betydande del av sin befolkning. Uppgifterna från kriminalvården är inte fördelade på regioner, men bland de siffror som regionala sjukhus (såväl militära som civila) regelbundet skickar till ENDA finns några som berör diabetiker som sitter på anstalt. När en fånge av en eller annan hälsorelaterad anledning körs till ett civil sjukhus registreras besöket, och om fången också har diabetes mäter man blodsockret, även om fången kommit till läkaren för annat än sin diabetes. Sjukhuset gör det för att kunna tillgodoräkna sig ett fall av diabetesvård – för att senare kunna motivera sina krav på mer pengar från budgeten. De genomförda blodsockertesten rapporteras till ENDA. Och här kommer det intressanta: det finns inga namn i rapporterna men varje rapport innehåller den testades ålder, kön och referens till patientjournalen, och i de fall då den testade saknar patientjournal (han eller hon sitter inspärrad på anstalt) uppger man i stället fångnumrets fyra sista tecken i kombination med en särskild bokstav som betyder att patienten befinner sig inom kriminalvården. Man kan alltså lokalisera en fångslad diabetiker via de civila sjukhusens rapportering till Eritrean National Diabetes Association, förutsatt att man känner till personens fångnummer!

Aaron gjorde en bragdinsats. Han gick igenom ENDA:s alla diabetesrapporter för de senaste fem åren (2010–2014). En diabetiker vars kön, ålder och fångnumrets sista tecken stämde på Dawit Isaak hittades på tre ställen: ett sjukhus i staden Ghinda 2011 och 2013 samt ett sjukhus i Massawa 2014.

Jag upplevde ett anfall av eufori när jag fick informationen från Aaron. Som snabbt övergick i förvirring. Jag hade hittat Dawit Isaak, visserligen med en viss mått av ansträngning och kreativt tänkande, men helt omöjligt hade det inte varit. Så hur kom det sig att så många andra – svenska officiella instanser och ideella organisationer – hade misslyckats trots sina enorma resurser? Det kändes märkligt.

Jag pratade om det med Yodit.

“Jag har hittat en person som ingen kunnat hitta på tio år”, sade jag. “Är jag smartare än andra? Eller haft mer tur? Kanske, jag vet inte. Men jag kan inte hjälpa att tänka på att det kan finnas andra förklaringar.”

“Vilka?”

“Att den svenska regeringen och människorättsorganisationerna inte ens söker efter Dawit, trots att de högljutt hävdar att de gör det. Eller att de hittat honom för länge sen men håller tyst om det av någon anledning. Eller att Aaron lurar mig.”

“Varför skulle Aaron lura dig?”

“Han kanske arbetar för diktaturen och matar mig med desinformation för att lura mig i en fälla.”

“Hm.”

Vi ventilerade lite kring mina farhågor utan att komma någonvart. Jag minns känslan efteråt. Att kampen för Dawit Isaaks frihet var en kamp på fler fronter än den mot den eritreanska regimen. Den viktigaste fronten var mot mina egna föreställningar och sätt att hantera omvärlden; jag gjorde kanske bäst i att vänja mig vid överraskningar och förvirringar. Känslan skulle göra sig gällande otaliga gånger under de följande åren.

På det lilla sjukhuset i Ghinda ett par mil öster om Asmara – Solomon körde genast dit för att prata elgeneratorer – fick Aaron veta att de visst behandlade fångar från närliggande anstalter men att det inträffade väldigt sällan. Sjukhuset hade inga patientjournaler och förde över huvud taget inga anteckningar i samband med fångbesök, det var förbjudet. De registrerade enbart eventuell förbrukning av mediciner och materiel, det var de däremot skyldiga att göra enligt lag. Aaron fick se förbrukningslistorna för 2012, 2013 och 2014 men kunde inte hitta en enda fånge, än mindre någon fånge som fick insulin.

Sjukhuset i hamnstaden Massawa var större. Solomon fick fem minuter med sjukhusdirektören. Denne talade om för Solomon att hans inrättning tillhörde Massawas frihandelsområde och lydde under dess administration. Sjukhuset åtnjöt privilegier, bland annat mycket bra finansiering, och var helnöjt med sina nya italienska elgeneratorer.

Under tiden ställde Aaron frågor i receptionen men fick inga svar utan hänvisades till säkerhetschefen. Ett sjukhus med egen säkerhetschef! Denne tittade först likgiltigt på Aarons intyg och sedan misstänksamt på Aaron. Vadå insulinleveranser? Vadå stölder? Han kände inte till några

utredningar. Aaron fick ingenting, inga upplysningar alls och ingen tillgång till sjukhusets handlingar. Säkerhetschefen föreslog att Aaron skulle gå via frihandelsområdets administration.

“Det talar i alla fall för att Aaron är reko”, sade Yodit med en glimt i ögat. “Hade han jobbat för diktaturen och velat lura dig i en fälla skulle hans besök på Massawasjukhuset resulterat i många spännande informationer.”

Jag höll med.

Och nu var vi tvungna att fortsätta i motvind. Varken Solomon eller Aaron kunde visa upp sig på sjukhuset igen utan att säkerhetschefen eller någon annan fattade misstankar.

Nästa gång jag videosamtalade med Aaron försäkrade jag mig om att han inte hade något emot att leka privatdeckare. Därefter bad jag honom att spana lite mot sjukhusets lägre personal, sjuksköterskor och städerskor. Följ efter några, se var de bodde, hur de bodde. Hitta en fattig person, helst en äldre kvinna, ju fattigare desto bättre.

Solomon körde tillbaka till Asmara ensam. Aaron stannade kvar i Massawa. Jag skickade honom extra pengar till logi och kost.

Det tog honom tre veckor att kartlägga personalen och hitta en medelålders kvinnlig sjuksköterska som han tyckte levde under mycket fattiga förhållanden.

“Hon har en stor familj”, berättade Aaron. “Ingen make, däremot två barn i tonåren, en syster på kryckor och en far i 70-årsåldern. Hon är familjens försörjare, den enda som arbetar. Jag har sett henne handla frukt, grönt och annat på torgmarknaden, hon köper alltid det billigaste och prutar aktivt och länge. Hennes hus i utkanten av Massawa är gammalt och fallfärdigt.”

Kvinnan hette Mariam. Ett vackert namn.

Aaron tog kontakt. Han berättade den oförställda sanningen, att han och några vänner letade efter en viss fånge som hölls inspärrad på ett av fångelserna i närheten av Massawa och ganska nyligen fått vård på sjukhuset där hon jobbade. Han sade att han behövde hjälp med en del underrättelser inifrån sjukhuset, och om hon gick med på att hjälpa skulle hon få ett stort tack och en gratis elgenerator av senaste modell.

Han fick ett indignerat nej. Hon hotade till och med att gå och anmäla honom till polisen. Dagen därpå kom hon dock självmant fram till honom där han satt och väntade på en bänk vid hennes busshållplats och sade att hon pratat med sin far och sin syster och att en elgenerator skulle hennes hushåll faktiskt ha en stor nytta av. Alla hade sedan länge tröttnat på de så gott som dagliga, och nattliga, elavbrotten som slog ut kylskåpet och luftkonditioneringen.

Mariam arbetade som undersköterska, vilket i praktiken innebar att hon ofta även städade och agerade allt-i-allo. Hon hade därför tillgång till de flesta av det stora sjukhusets utrymmen. Hon var en obetydlig person långt nere i sjukhusets hierarki. Ingen brydde sig om vart hon gick och vad hon gjorde. Ingen lade helt enkelt märke till henne. Det första hon skaffade fram var en arkivkopia av den där rapporten till ENDA från 2014. Utifrån sjukhusets interna referensbeteckning på rapporten hittade hon uppgifter om ytterligare två besök av fången med samma fångnummer, bägge under mars 2015, med en veckas mellanrum. Patienten behandlades för akut matförgiftning, av de förbrukade medicinerna att döma. En behandling och en efterkontroll. Enligt Aaron hittade Mariam ingen annan information om besöken eller vilken anstalt fången kommit från. Sjukhuset förde inga anteckningar. Det fungerade så att om läkarna absolut ville träffa en bestämd patient från en anstalt, exempelvis för efterbehandling eller uppföljning, kontaktade man kriminalvården och uppgav de fyra sista tecknen i fångnumret. Det hände sällan. Fängelseväsendet klarade sig som regel med egna vårdresurser.

Det blev en tung månad för min plånbok. Jag betalade Aarons levnadskostnader i Massawa och skickade också pengar till Solomon för en splitterny elgenerator till Mariams hus, inklusive installation. Vilken tur att jag tjänade bra och även hade sparmedel, tänkte jag, för det kostade skjortan att engagera sig i en annan människas öde och verka för en bättre värld. Och snart skulle jag dessutom bege mig till Afrika. Gud allena visste vilka utgifter det skulle medföra.

När Mariam efter kopian av diabetesrapporten lyckades få tag på sjukhusbyggnadens planritningar blev det uppenbart att fortsättningen krävde

min närvaro i Eritrea. Aaron gjorde en strålande insats där nere men det fanns gränser för vad han kunde åstadkomma och vad jag kunde begära av honom. Dawit Isaak hade blivit lokaliserad, nu gällde det att planera och genomföra själva flykten. Jag kunde inte delegera det till någon.

PÅ PLATS I ERITREA

Jag bor och jobbar i Sverige men har danska identitetshandlingar och ett danskt personnummer. Därför vände jag mig till Eritreas ambassad i Köpenhamn och frågade allmänt om visum och hur ansökningsprocessen gick till. Jag bävade för det värsta – svenska medier skrev ju spalter om det slutna Eritrea och hur omöjligt det var för västerlänningar att ta sig in – men till min förvåning möttes jag av trevlig, leende personal som berättade att processen var enkel och rättfram, om än lite utdragen. Den konsulära avdelningen brydde sig om två saker: syftet med resan och hur väl jag kände till landets lagar och regler för utländska besökare. Med tanke på väntetiden uppmanades jag att ansöka om visum på en gång, vilket jag gjorde. Jag fick också en broschyr om vaccinationer och sjukförsäkringar. När de tog emot min ifyllda ansökan, snabbtittade igenom den och såg att jag ville besöka Massawa i egenskap av investerare för att utvärdera frihandelsområdets infrastruktur, sade de att utlänningar bara fick vistas i huvudstaden Asmara men att jag var välkommen att ansöka om särskilt tillstånd för att besöka Massawa, och i så fall ville de naturligtvis se dokument på att jag verkligen arbetade med investeringar, och referenser. Jag lämnade in styrkande handlingar en vecka senare och fick också träffa konsuln. Han ställde frågor om min bakgrund och vilka intressen jag företrädde. Jag svarade utförligt och påpekade att mitt kommande besök i Eritrea handlade om tunga investeringar och stora pengar och uttryckte förhoppning om att eritreanska myndigheter skulle samarbeta med mig. Ytterligare en tid senare, närmare bestämt fyra veckor, fick jag visumet, Massawatillståndet och även namnen på två personer i frihandelsområdets ledning som enligt konsuln skulle se det som en stor ära att “ta hand” om mig under min vistelse i Massawa.

Yodit blev fullkomligt extatisk när jag besökte henne på Sandholm och berättade att ambassaden gett mig grönt ljus och att jag skulle till Eritrea.

“Du är galen! Alla flyr därifrån, men du reser dit!”

Hon överöste mig med nyttiga kontakter i Asmara (“det här är min tidigare granne, han kan sälja nakfa till dig, och det här är min barndomsvän, hon jobbar inom telekom och har rätt kontakter, han kan förse dig med ett fungerande sim-kort”) och instruktioner kring hur jag skulle uppträda och vad jag skulle och inte skulle göra i hennes exotiska hemland. Aldrig prata politik, religion eller privata angelägenheter med främmande, alltid avtala om taxipriset i förväg, aldrig köpa nakfa från okända, alltid börja samtal med korrekt tilltal (beroende på kön och ålder), en hälsning (“selam”) och formella hövligheter, aldrig dricka annat vatten än mineralvatten på flaska, alltid ha med passet och samtliga tillstånd, aldrig lita på nätuppkoppling, elström eller tidtabeller, alltid komma i tid till ett möte och strunta i att ständigt behöva vänta på eritreaner, aldrig prata om Etiopien, gränskonflikten, mänskliga rättigheter eller annat som kan uppfattas som kritik mot landet eller landets ledning, alltid komma ihåg att vara sparsam med ögonkontakt vid ett första möte, aldrig ifrågasätta en eritreansk tjänstemans beslut, bedömning, befogenheter eller kompetens, aldrig fota okända människor eller byggnader, aldrig röra sig ute utan en lokal tolk, aldrig gå utanför hotellområdet nattetid.

“Och du, en grej till ...” Hon såg ut att leta efter rätt ord. “Eritrea är ett traditionellt samhälle. Mycket traditionellt. Folk har konservativa värderingar. Till och med ungdomar. Jag vet inte hur jag ska säga det men ...” Hon tittade menande på mig.

Hon behövde inte säga det. Jag förstod.

“Ingen fara”, log jag. “Jag klarar mig. Jag reste runt i Marocko för ett par år sen.”

Jag visste naturligtvis att det inte var samma sak. I Marocko hade jag varit turist, och en betalande en dessutom. Jag hade inte behövt uträdda något, åstadkomma, påverka. För det mesta hade jag inte ens haft anledning att öppna munnen. Lugn, självförtroende, social distans, rätt klädsel, maffiga solglasögon – min transsexualitet hade varken syns eller hörts. Inte en enda gång hade jag känt mig obekvämt eller handikappad under de två sköna veckorna i Marocko.

Det skulle bli annorlunda i Eritrea. Jag var fullt medveten om det. Det skulle bli en tuff prövning.

Men jag hade inget annat val än att kämpa mig igenom den.

Jag landade på Asmaras internationella flygplats den 10 november 2015. Första gången på Afrikas horn – min nervositet blandades med spänd förväntan.

Pass- och tullkontrollen gick snabbt och smidigt. Den unge manlige passpolisen växlade blicken mellan mig och mitt passfoto flera gånger innan han önskade mig välkommen till Eritrea. Utanför terminalen möttes jag av Aaron – en och sextiofem lång, jag hade av någon anledning inbillat mig att han var betydligt längre än så – och hans kompis som satt bakom ratten i en sliten grå Fiat, han hette Tesfay.

Innan de började smygstirra på mig – jag såg direkt omisskännliga tecken på att de ville göra det – förklarade jag öppet och ogenerat hur det låg till. Att jag var transsexuell och att det inte var något dramatiskt med det. Och att jag hoppades att det inte skulle störa vårt goda samarbete. Aaron skrattade till, ryckte på axlarna och sade att han inte brydde sig särskilt mycket om *sådana saker*. Tesfay sade ingenting, reagerade med huvudskakning och ett leende som liksom sade att han alltid vetat att vi européer var udda i *vissa* avseenden.

De körde mig till *Savanna*, ett hotell i Asmara där jag planerade att övernatta innan jag reste vidare till Massawa.

“Solomon kunde inte komma, han är i Keren på ett akut uppdrag”, sade Aaron medan jag betraktade det karga gulbruna förortslandskapet på andra sidan bilfönstret och försökte förlika mig med tanken på att jag befann mig i Eritrea. “Om du behöver bil står Tesfay till ditt förfogande, han är inte så bra på engelska men billigare än taxi.”

Savanna, sin inte särskilt presentabla utsida till trots, visade sig vara en ganska hyfsad hotellinrättning, lugn och med en utstrålning som förde tankarna till mysiga familjeägda gästhus på norditaliensk landsbygd. Aaron och jag fick inspektera och godkänna rummet innan jag flyttade in, det var kutym. Återstoden av dagen stannade jag inne och vilade, framför allt

mentalt, medan Aaron sprang ärenden. Tack vare hans springande samt Yodits kontakter och rekommendationsbrev hade jag ett sim-kort och en bunt nakfas i olika valörer redan samma kväll.

Sim-kortets nummer var indiskt. "Enbart för utländska samtal eller om du vill mobilsurfa", sade Aaron när han överlämnade kortet. "Inom Eritrea ringer du med fast telefon, alltid." När jag frågade varför numret var indiskt förklarade han att det var registrerat på en gästarbetande indier och kopplat till ett indiskt VPN, och indiska VPN funkade bäst i Eritrea eftersom många indiska specialister arbetade i landet, gruvingenjörer och dataexperter, och de kunde inte leva utan surf, så Eritrea och Indien hade slutit en särskild överenskommelse enligt vilken eritreanska myndigheter som generellt ogillade utländska VPN i landet lät bli att motarbeta just indiska VPN. Men jag fick vara försiktig. Om jag som inte tillhörde den privilegierade indiska communityn avslöjades med att använda ett indiskt VPN i mobilen kunde det sluta illa för mig.

Inte för att jag förstod hälften av det han sade.

Jag såg inte mycket av den eritreanska huvudstaden vare sig den kvällen eller dagen efter. Efter frukosten checkade jag ut och begav mig till Massawa. Tesfay körde medan Aaron och jag satt i baksätet och pratade. Avståndet till kusten var inte stort men terrängen svårt kuperad, vägen slingrig, bilhastigheten låg och de bergiga omgivningarna ganska tråkiga. Det fanns gott om tid för prat – och gott om bekymmer att prata om.

"Det kan bli problem med Solomon", sade Aaron när jag frågade honom hur det gick med vår äldre vän och elgeneratorverksamheten. "Jag har inte berättat för honom om vem du söker och varför. Men han är inte dum. Han kan komma att lista ut allt på egen hand. Visste du att han är en *fighter*?"

Jag hade redan lärt mig att *fighter* betydde krigshjälte, veteran, den som deltagit i frihetskampen mot Etiopien. *Fighters* var hela Eritreas stolthet och åtnjöt folkets gränslösa respekt. Det var därför som president Isaias Afewerki var så populär, för att inte säga folkkär, trots sin diktatoriska politik – för att han var *the greatest of the fighters*, hjälten som lett de andra hjältarna till segern och självständigheten.

“Solomon var med och slogs mot etiopierna i slutet av 80-talet, sida vid sida med sin far och sina bröder, han är patriot, för honom betyder frihetskampen och självständigheten allt”, sade Aaron. “Om han får veta att du vill frige en landsförrädare–”

“Dawit Isaak är ingen landsförrädare.”

“Han deltog i kuppörsöket 2001.” Aaron log. “Jag har läst på. Jag är inte dum jag heller.”

“Dawit var journalist och utgivare av en tidning–”

“Som agerade kuppmaakarnas propagandakanal och spred deras gift.”

Han talade med övertygelse. Jag valde att inte gå in i diskussion om Dawits status och gärning, kände på mig att det skulle ha varit lika onödigt som destruktivt för våra affärer. I stället frågade jag om hur Aaron själv ställde sig till att vara med och hjälpa en landsförrädare.

“Jag gillar det inte”, svarade han med blicken på vägen. “Men jag hjälper dig. Och inte bara för pengarna, ska du veta. Jag gör det för min lillbrorsas skull.”

Aarons sjuttonårige bror led av psykisk ohälsa. Han hade oturen att inte vara tillräckligt sjuk för att kunna räkna med frisedel från kommande militärtjänst men tillräckligt sjuk för att alla som kände honom höll med om att lumpens påfrestande miljö skulle knäcka honom. Aaron brydde sig om lillbrorsan – mer än vad han ogillade landsförrädare. (Vilket inte förvånade mig. *Familjen och självständigheten, i den ordningen, är viktigare än allt annat tillsammans*, hade Yodit sagt en gång, *det är nyckeln till att förstå den eritreanska själen*.) Han övervägde att fly till väst tillsammans med brodern och hoppades att hans medverkan i Dawit Isaaks frigivning skulle ge honom kredd och öka brödernas chanser att få asyl.

“Skulle Solomon kunna gå till polisen och ange oss?” frågade jag.

“Knappast. Han är inte den typen.”

“Då ska vi inte oroa oss för Solomon. Förresten är vårt samarbete med honom avslutat. Nu när vi vet var Dawit finns har vi inte längre behov av hans biltjänster.”

Aaron satt tyst en stund, så sade han: “Mariams far är också en fighter.”

Och det var verkligen ett stort problem, skulle det snart visa sig.

I Massawa inkvarterade jag mig på *Luna Hotel* på ön Taulud. Jag hade först velat boka in mig på *Dablak*, de flesta utländska besökares förstaval, men efter att ha läst TripAdvisors omdömen dragit slutsatsen att dess tvåstjärniga standard allmänt uppfattades som för simpel för seriösa affärsresenärer måna om sin image, så jag valt Luna trots att det var dyrare. För min täckmantels skull.

Samma kväll träffade jag Mariam för första gången. Hon hade bråttom hem efter arbetspasset på sjukhuset men Aaron övertalade henne att ta en kopp kaffe med oss på ett fik halvvägs till hennes förort, för att jag skulle kunna framföra min tacksamhet för hennes ovärderliga hjälp.

Mariam var liten och späd med härjat ansikte och sorgsna ögon. Hon såg äldre ut än sina några och fyrtio, eller så var hon bara utmattad efter jobbet. Mötet blev en kopp kaffe långt. Jag presenterade mig och förklarade att jag var från Sverige och vän med den aktuella fångens familj som bodde i exil i den svenska staden Göteborg, och sedan tackade jag henne omständligt och ivrigt och sade att fångens hustru, barn och syskon grät av lycka nu när de äntligen visste var deras make, pappa och bror befann sig. Jag ljög för att röra upp Mariams känslor. Hon sänkte blygt blicken och svarade att hon var glad att kunna bidra till någons familjelycka, tackade för elgeneratorn och överlämnade sjukhusets planritningar, ett halvdussin ihopvikta A3-ark, som hon tursamt nog hade med sig. Efteråt skjutsade vi henne hem. Jag fick en glimt av hennes hus. Inte ens mörkret kunna dölja dess bedrövliga skick.

“Det är så vi gör”, sade jag till Aaron på vägen tillbaka till mitt hotell. “Vi tonar ner den politiska aspekten. Fokus på familjen i stället. Dawits familj i Sverige bryr sig om Dawit som make och pappa, de vill hjälpa honom och jag hjälper dem. Ingen politik. Landsförrädare eller inte, det vet vi ingenting om.”

“Jo, det vet vi”, invände Aaron. “Och Mariam gör det också, du kan vara säker på det. Fångar utan namn är politiska, det vet alla.”

“Då får vi hoppas att hennes tro på familjevården och hennes känslor som mor, dotter och syster är starkare än hennes avsky för landsförrädare.”

Aaron sade ingenting. Jag förstod att han var skeptisk till hela mitt resonemang. Jag tänkte och resonerade som en västerlänning. Jag kom inte

ens i närheten av att begripa mig på frihetskamp och vad det innebar att känna stolthet över sitt lands dyrt förvärvade självständighet.

Ensam på hotellet studerade jag planritningarna. Utan att begripa ett enda ord på tigriska trodde jag mig kunna slå fast att det var en slags utrymningsplan. Det visade allt jag ville se: gångarna, dörrarna och vad varje rum och utrymme hade för funktion. Mitt hjärta bankade när jag stirrade på de där arken och tänkte att jag nu faktiskt hade allt som krävdes för att frige Dawit Isaak. Fyra steg återstod: att övertala Mariam att hjälpa till, förbereda en flyktrutt från sjukhusbyggnaden, ordna med en väg ut ur Eritrea och – när vi bockat av dessa tre – på något sätt få Dawit till sjukhuset, jag hade redan några idéer hur.

Jag diskuterade det första steget med Aaron när jag ringde honom på morgonen. Vi kom snabbt fram till att han var bättre lämpad att ta hand om Mariam och övertalningen. Ensam, utan mig och mina västerländska fasoner. “Det ska göras varsamt och på rätt sätt”, sade han. “Ge mig tid!”

Efter frukosten på hotellet – kontinentalt med ett lokalt inslag i form av traditionellt eritreanskt bröd som kyparen kallade *taita* och serverade med jordnötssås – begav jag mig till frihandelsområdets administration för att möta herr Gebreselassie, den ene av de två tjänstemän som enligt konsuln skulle “ta hand” om mig. Det fina vädret – skinande sol, trettio grader och en svalkande bris – gjorde att jag inte hade bråttom utan tog en sväng förbi det kejsarliga palatset på öns norra udde. En gång i tiden hade palatset tvivelsutan varit fullkomligt magnifikt men nu låg det i ruiner efter krigets brutala bombningar. Ett ensamt par västerländskt klädda turister höll på att traska omkring och fota ruinerna ur olika synvinklar, uppenbarligen utan att bry sig om huruvida det var tillåtet eller inte, så jag tog flera bilder jag med, något att lägga ut på mitt Insta, för annars skulle kanske ingen tro att jag varit i Eritrea.

Herr Gebreselassie fanns inte på sitt kontor, receptionen föreslog att jag skulle återkomma dagen efter. Den andre tjänstemannen hade semester. När jag frågade receptionisten om jag kunde boka tid, för säkerhets skull, tittade hon på mig som om hon inte riktigt förstod vad jag menade. En annan besökare, en man med indiskt utseende som stod vid receptionsdisken

och väntade på någon, log och förklarade för mig att man inte bokade tid i Eritrea. Besökare droppade bara in och hoppades att tjänstemannen var på plats och ville ta emot, annars fick man försöka senare.

Så det blev en lång stadsvandring för min del den dagen. Borträknat de femton minuterna på fiket kvällen innan – och jag hade varit för nervös för att lägga märke till mer än att det lilla mysiga stället liknade typiska småstadsbistroer i länderna kring Medelhavet – var detta mitt första egentliga möte med Eritrea. Jag minns att jag nästan omedelbart slogs av känslan av överklighet. Det Eritrea jag såg liknade inte alls den bild av landet som målades upp i svenska medier. Jag såg ingen fattigdom, ingen skriande misär, inga tungt beväpnade militärer på gatorna, inga tecken på brett folkligt missnöje med tillvaron eller det inrikespolitiska läget och över huvud taget ingenting som skulle kunna ge anledning att tycka synd om Eritrea och eritreanerna. Mitt första spontana intryck var att livet gick sin gilla gång i den här delen av världen och att gatorna var förvånansvärt rena, om än dammiga. De var i alla fall mycket renare än gatorna i centrala Marrakech.

Jag strövade runt i stadens äldre kvarter på Batse, Massawas andra ö, tog stämningsfulla bilder och sökte att förstå Eritrea utifrån det jag såg och kände. Massawas gamla stadskärna var fullkomligt tom på folk. De flesta gator låg öde, inte en själ, kanske på grund av hettan och siestan. Lägg till tystheten – inga trafikljud, inget fågelkvitter! Det kändes nästan postapokalyptiskt. Många byggnader stod övergivna, skadade av kriget. Inga fönsterrutor, inga dörrar, bara gamla sargade väggar. Fasader i orientalistisk stil med exotiska utsmyckningar. Jag tog mig in i några hus men där inne fanns ingenting att se, inga spännande interiörer jag hoppats på, bara damm och bråte.

Det "fina" vädret förvandlades till ett regelrätt inferno framåt eftermiddagen. De värsta två timmarna då solen stod som högst och gassade som obarmhärtigast blev jag tvungen att tillbringa i skuggan under ett stort tält framför ruinerna av Banco d'Italia. Jag vet inte vems tält det var; det stod ett par dussin vita plaststolar under det och en liten grupp äldre japanska turister satt och fingrade på sina mobiler. De brydde sig inte om mig.

Medan jag pustade ut på en av de lediga stolarna i hörnet kom jag att tänka på att Massawas historiska centrum faktiskt kunde bli en grym turistattraktion helt i klass med Skansen eller Gamla stan i Stockholm. Eller Rigas gamla stadskärna. Turister från världens alla hörn kom till Lettlands huvudstad för att se de pittoreska smågatorna i jugendstil – på samma sätt kunde arkitekturfantaster vallfärda till Massawa för att upptäcka de äldre kvarterens egendomliga, unika blandning av senmedeltida osmanska byggen och italiensk art déco. Varför inte? Det behövdes investeringar för att restaurera de många skadade byggnaderna och ännu mer investeringar i turisminfrastruktur, men omöjligt var det inte. Som turistmål hade Massawa, “the Pearl of the Red Sea”, mycket att erbjuda, och inte bara för arkitektur- och historieintresserade.

Det fanns ett svårt hinder till, förstås. Västerländska turister visste inte vilken pärla Massawa faktiskt var. Researrangörer satsade inte på Eritrea eftersom det saknades objektiv information om landet och därmed efterfrågan på turistresor. Medier i väst, inte minst svenska, skrev bara skit om Eritrea, skit eller ingenting alls. Man kopplade allt till politik och mänskliga rättigheter, inledde och avslutade varenda artikel med Dawit Isaak, som om Eritreas roll i världen och det eritreanska folkets hela existens kretsade kring det. Efter att Dawit blev fri, tänkte jag, vad skulle svenska tidningar skriva om? På sätt och vis hade jag kommit till Eritrea för att göra en revolutionär insats för landet och dess folk. Med Dawit Isaak-problemet ur världen skulle skribenter i väst förhoppningsvis fokusera på turism, kultur och annat positivt.

Framåt kvällen var jag tillbaka på Taulud, och väl där kunde jag äntligen se tillräckligt mycket rörelse på gatorna och tillräckligt många människor för att börja bekanta mig med det eritreanska samhällslivet.

ATT FÖRSTÅ SIG PÅ ERITREA

Taulud efter solnedgången hade atmosfären av en sydspansk småstad: kvällslivet var koncentrerat till huvudgatorna och uteserveringarna. De tätplacerade enklare stolarna och borden förde tankarna till svenska trädgårdsmöbler. Jag vandrade förbi, lyssnade till sorlet av obegripliga röster, fångade upp ännu obegripligare kulinariska dofter, lät blicken dröja vid väggreklam och affischpelare och försökte hitta en gemensam nämnare hos de olika musikstycken och låtar som nådde mina öron. En och annan lokal yngling dök upp vid min sida med jämna mellanrum och försökte sälja något eller visa vägen. Tredje världens ständiga turistplåga. Jag avböjde vänligen men bestämt på hebreiska – tricket jag lärt mig under mina resor i Turkiet och Marocko.

Overklighetskänslan störde mig fortfarande. Djupt inuti mig fanns ännu farhågor och rädslor och bilden av en hemsk diktatur med misär, förtryck och hopplöshet, men samhället jag såg skilde sig inte mycket från andra samhällen runt om i världen. Det verkade sunt och harmoniskt. Jag passerade biografen där det visades amerikanska och arabiska filmer som hade premiär just det året. En tidningskiosk sålde två olika eritreanska dagstidningar, böcker på arabiska och italienska samt äldre nummer av några utländska tidskrifter såsom Time, National Geographic och Vogue. Min blick fastnade på en färggrann broschyr på tigriska som vid närmare titt visade sig vara en slags fotbollsguide, Eritrea hade uppenbarligen en egen fotbollsliga. Eritreaner satt i sportsbarer, följde matcher på tv-skärmar och hejade på sitt lag – precis som hängivna fotbollsfans gjorde var som helst i världen. Jag såg en affisch som hyllade en eritreansk cyklist som hade vunnit årets *Tour of Something*. Eritrea verkade över huvud taget vara en riktig idrottsnation och en aktiv deltagare i diverse afrikanska mästerskap.

När jag besökte en lokal mataffär för att handla dryck och något gott att mumsa på senare på hotellrummet noterade jag ingen matbrist, även om jag tyckte att vissa varor kostade oförskämt mycket. Tjugofem nakfa för ett kilo apelsiner och sjuttio för en burk Heineken, det var i det fräckaste laget!

Nåja, rätt ska vara rätt. På en punkt verkade verkligheten stämma med skrivierna i svenska medier: Eritrea levde kvar i medeltiden vad gällde mobiltelefoni och internet. Jag såg fler telefonautomater än mobiler, och de få personer som höll en mobil i handen såg alla västerländska ut. Internetcaféerna – jag gick förbi två stycken den kvällen – var fullpackade med ungdomar men datorerna var urgamla. Tillbaka på hotellet kunde jag konstatera att wifi inte funkade, för andra kvällen i rad, och när jag frågade tjejen i receptionen fick jag höra att wifi visst var påslagen men att signalen var så svag och hastigheten så låg att kopplingen inte kunde aktiveras. Tjejen sade att jag kunde gå till en så kallad *wifi hotspot* och pekade ut två sådana på stadskartan. (Jag visste inte då att indierna hade egna wifi hotspots i Massawa med högre kvalitet och lägre priser – det var det som var poängen med ett indiskt VPN.)

Vid hotellfrukosten morgonen efter stiftade jag bekantskap med två affärsresenärer från Hamburg, pigga vältränade män i trettioårsåldern. De råkade sitta vid grannbordet. Den ene var tysk, den andre eritrean född i Tyskland.

“Dyker du?” frågade tysken entusiastiskt efter hövligheterna och presentationerna.

“Eh... nej.”

“Röda havets bästa dykvatten finns här utanför Massawa.”

“Jaså?”

“Varje gång en ny makt erövrade staden sänkte man de besegrades skepp utanför kusten. För att inte tala om de oräkneliga sjöslagen. Dahlak-arkipelagen är en jättelik massgrav för fartyg från alla århundraden – italienska, brittiska, ottomanska, egyptiska, you name it! Och tröttnar du någonsin på vraken kan du alltid dyka efter pärlor. Det har man gjort i de här trakterna sedan faraonernas tid.”

Han jobbade som konsult inom transportlogistik och hade dykning som hobby. Hans reskamrat, tyskeritreanen, forskade i Eritreas historia. Bägge hade varit i landet många gånger förut.

“Har du redan haft nöjet att bli utsatt för ölflaskterror?” frågade tyskeritreanen med en busig glimt i ögonvrån medan han doppade en brödbit i den ljusbruna såsen.

Jag skakade på huvudet och fick genast förklarat för mig vad det handlade om.

När man går in på en bar eller ett café i Eritrea och beställer öl på flaska får man sin beställning, en öppnad flaska öl. Få utländska besökare vet dock att man köpt och betalat för ölet men inte för flaskan. Besökaren förväntas dricka upp innehållet och lämna kvar flaskan när man går. Etablissemangen vill behålla flaskan för att panta den; glasflaskor är dyr bristvara i Eritrea. Följaktligen, om den ovetande besökaren gör ett försök att lämna lokalen med den halvdruckna flaskan kan det utbryta viss kalabalik som dessutom förvärras av språkbarriärer och kulturkrockar.

Jag vet inte om det var sant eller om tyskarna drev med mig. Jag dricker inte alkohol, så jag har aldrig gått in på en eritreansk bar och beställt öl på flaska.

Gebreselassie fanns på sitt kontor den här gången, en kortväxt stressad gubbe med oklara uppgifter inom administration och organisationsutveckling. Han hade underrättats om min vistelse i Massawa. Han frågade vilket hotell jag bodde på, om jag var nöjd, om allt gick väl med min utredning av frihandelsområdets infrastruktur (“eller vad det nu var”) och om jag behövde hjälp med något. Jag försäkrade honom att allt gick väl, att jag klarade mig utmärkt på egen hand och att jag ännu inte stött på problem. Han gav mig sitt visitkort (tigrinska på framsidan, engelska på baksidan, Eritrean Free Zones Authority, befattning: manager) och sade att om jag stötte på hinder i form av bristande samarbetsvilja hos någon tjänsteman eller företagare så var det bara att slå en signal till honom.

“Om jag gör en kort resa till Sudan eller Egypten, högst ett par dagar, kommer jag att kunna resa tillbaka in i Eritrea efteråt?” frågade jag.

“Nej”, sade Gebreselassie bestämt efter att ha studerat mitt visum. “Det skulle räknas som ett andra besök. Du behöver ett nytt visum för det. Och det är inget som jag kan hjälpa dig med. Du måste ta kontakt med *Immigration Office* i Asmara.”

Mötet var över på under femton minuter. Känslan jag fick var att Gebreselassie knappt brydde sig om mig och min affärsresa. Att han över huvud taget slösade tid på mig berodde på att han fått order uppifrån att “ta hand” om mig och inte på att han själv trodde att mina affärssysslor kunde resultera i nytta för hans land och folk.

Jag tog upp det med tyskarna vid frukosten följande morgon, berättade om min känsla och undrade om de upplevt något liknande under sina många resor i Eritrea eller om jag kanske misstagit mig.

“Du har inte misstagit dig”, sade logistikkonsulten. “Eritreanerna har låga tankar om utlänningars förmåga att bidra till Eritreas välstånd. Det enda en utlänning förväntas göra är att komma hit som turist och spendera pengar, föra in valuta. Allt annat är man ytterst skeptisk till.”

“Vilket har historiska orsaker, märk väl!” tillade tyskeritreanen och riktade ett överseende leende mot sin reskamrat. “Allt gott som finns i Eritrea finns här tack vare eritreanerna själva. Utlandet har aldrig bidragit med nåt, aldrig hjälpt. Tvärtom. Före självständigheten var det ingen stat som stödde eritreanernas frihetskamp medan Etiopien fick hur mycket stöd som helst, ryska vapen, egyptisk finansiering. Och efter självständigheten infördes sanktioner så fort väst fick ett svepskäl.”

Jag tillät mig att protestera.

“Jag tycker du överdriver”, sade jag. “Utlandet kan visst bidra. Ta mitt projekt som exempel. Om mina analyser visar att det vore lönsamt att investera i infrastruktur i Massawa kommer mina uppdragsgivare att investera i infrastruktur i Massawa, inga konstigheter. Det skulle onekligen göra landet gott, eller hur?”

“Nyckelordet i ditt resonemang är *lönsamt*”, kontrade tyskeritreanen. “Väst investerar i Eritrea för att tjäna pengar på Eritrea, pengar som sedan stannar i väst. Eritrea får bara smulorna. Totalt är dessa smulor inte värda

mer än om eritreanerna själva gjorde dessa investeringar och lät samtliga vinster stanna kvar i landet.”

Logistikkonsulten gav mig en menande blick. “Min vän är marxist, märk väl!”

De garvade bägge två, klappade varandra på axeln och tyskeritreanen medgav att hans argument visst härstammade från *Das Kapital*. Men det betydde inte att argumentet saknade substans, tillade han sedan allvarligt. Historien hade lärt eritreanerna att endast lita på sina egna krafter. Utlänningar hade inget att komma med så länge de inte var välbärgade, slösaktiga turister.

Aaron tog verkligen tid på sig. Jag ringde honom varje morgon, och varje gång sade han att Mariam ännu inte var redo men att han hade läget under kontroll. Jag reagerade med “okay, no problem, we wait a few more days”. Jag hade redan insett och förlikat mig med det långsamma eritreanska sättet. Det var bara att vänta. Under väntetiden lekte jag turist: vandrade runt, utforskade öarna, besökte dykcentret och The Northern Red Sea National Museum, tog långa promenader på fastlandet, dröjde vid stridsvagnsmonumenten, prövade det eritreanska köket och kommunicerade med lokalbefolkning när tillfälle gavs.

Samtalen sträckte sig dock aldrig längre än snacket om det heta vädret och frågorna om det exotiska Sverige. Jag lyckades inte provocera fram djupare diskussioner, skapa bestående kontakter eller bli bjuden hem till någon. Jag vet inte varför men misstänker att det berodde dels på eritreanernas traditionellt reserverade sätt gentemot utlänningar och dels på mina egna inre demoner. Jag hade svårt att slappna av. Kände mig osäker och nervös så fort någon tilltalade mig eller ens tittade åt mitt håll – trots att ingen brydde sig om min transsexualitet, inte ens de som omöjligt kan ha missat den. Det var nog min bubblas fel, jag hade blivit för van vid den förrädiska tryggheten inuti den.

Men jag gav aldrig upp hoppet. Jag ville hemskt gärna förstå mig på Eritrea och eritreanerna. Nästan som om jag innerst inne anade att Dawit Isaak-äventyret skulle bli utdraget och komplicerat och att förståelsen var en avgörande förutsättning för framgång.

Jag lärde mig mycket om Eritrea och eritreanerna medan jag vandrade runt, observerade, lyssnade, läste och deltog i frukostpratstunderna med den omaka duon från Hamburg. I dag när jag har fått perspektiv på det hela tycker jag mig vara säker på vilken av lärdomarna som var den viktigaste. Det var insikten att den eritreanska mentaliteten är säregen och skiljer sig markant från vad vi i väst allmänt betraktar som tredje världens mentalitet. Jag kopplade så småningom en intressant logisk kedja till den insikten.

En av länkarna i den kedjan är den populära västerländska myten om att Eritreas maktavare skrämmer folket till tystnad. Journalister i väst har som regel svårt att hitta eritreaner villiga att tala om landets styre, presidenten, mänskliga rättigheter, politiska fångar och dylikt och berätta om förtrycket och orättvisorna. Eritreaner låter sig inte intervjuas om dessa ämnen, de bara ler, skakar på huvudet och avböjer, och det tolkas som att de är rädda för repressalier från regimen (trots att inte ens eritreaner i exil vill prata politik och inte ens när de erbjuds anonymitet).

Den felaktiga tolkningen är typiskt västerländsk. Den tar inte hänsyn till den specifika eritreanska mentaliteten, närmare bestämt två viktiga faktorer: att det hör till det eritreanska folkets kultur och uppfostran att undvika politiska ämnen i samtal med främmande (politik pratas endast goda vänner och släkt emellan), och att de flesta eritreaner inte känner något gnagande behov av att kritisera "regimen" eftersom de faktiskt gillar eller åtminstone är tillfreds med Afewerki och hans styre. Det sistnämnda beror i sin tur dels på att eritreanerna älskar sitt lands självständighet (och kom ihåg: kärleken är blind) och dels på att det eritreanska folket har andra värderingar än vi i väst. Demokrati i västerländsk mening, parlamentarisk pluralism, press- och yttrandefrihet står lägre i kurs än den politiska stabilitet, trygghet och nationella enighet som en enpartistat erbjuder och garanterar. Denna garanti är särskild värdefull i ljuset av det pågående kriget med Etiopien.

Det finns hemlig polis och angivare i Eritrea, så rädslan för repressalier om man kritiserar är naturligtvis också en faktor. Den har dock en försumbar betydelse jämfört med de två primära faktorerna.

Samma sak med eritreanska flyktingar, förresten. Svenska medier hävdar unisont och tvärsäkert att eritreaner flyr förtryck och förföljelse. Man låtsas inte om att flyktingarna kan ha, och bevisligen oftast har, andra motiv: merkantila (att tjäna mer pengar än vad de kan göra hemma i Eritrea) och praktiska (att slippa slösa flera år av sitt liv på militärtjänst som i Eritrea tyvärr mer liknar tvångsarbete). Mediernas totala fokus på eventuella politiska skäl är minst sagt vilseledande.

Nästa länk i min logiska kedja är insikten att det finns krafter som vill att medierna sprider myten om det till tystnad skrämde och undan förtrycket flyende eritreanska folket. Medierna gör det inte på eget bevåg. De utför en beställning. För det är svårt att tro att våra prisbelönte grävande journalister inte kan gräva fram sanningen om det eritreanska folkets kultur, inställning till självständigheten eller verkliga migrations-skäl. Även med hänsyn till att det är Sveriges nationalsport att kritisera andra länder och svartmåla allt icke-svenskt verkar skriverierna kring Eritrea alltför snedvridna. Det luktar dold agenda lång väg.

Mina funderingar kring vilka krafter det kunde vara hann inte leda till några slutsatser innan de avbröts av att det inträffade en extraordinär händelse. När jag som vanligt ringde Aaron en morgon för att fråga hur det gick till med Mariam och övertalningen meddelade han att han var på väg till mitt hotell. Det hade hänt något. Han ville inte ta det på telefon.

PROBLEM OCH PROBLEMLÖSNINGAR

“Mariam såg din fånge igår”, sade han lågt så fort han kommit in på mitt hotellrum och dörren slagit igen bakom honom.

Mariam hade haft ett arbetspass på sjukhuset och råkat se genom fönstret hur två uniformerade, beväpnade fängelsevakter eskorterade en man från sjukhusets entré till en bil med kriminalvårdens logga på. Mannen hjälptes åt att kliva in i bilen, varpå den körde iväg. Mariam fick sedan höra att fången varit på diagnostikavdelningen, och när hon gick förbi receptionen och kollade de senaste anteckningarna i sjukhusets besöksregister såg hon fångnumrets fyra tecken som hon kände igen. Det framgick inte vilken slags diagnostisering det rört sig om och hon vågade inte försöka ta reda på mer, hon hade ingen bra ursäkt för att snoka runt på diagnostiken.

Jag blev alldeles varm inombords när jag hörde det. Det kändes som en milstolpe. “Hur såg han ut?”

Aaron ryckte på axlarna. “Vet inte. Hon beskrev honom inte för mig. Men du kan fråga henne själv. Hon vill träffas. I morgon.”

Ännu varmare. Kanske ännu en milstolpe. “Är hon villig att hjälpa oss?”
“Kanske. Hon vill prata med dig. Om garantier.”

Han hade hittat Mariams ömma punkt, barnen, och lyckats övertyga henne om att de, precis som hans egen lillebror, förtjänade en bättre framtid och att hon nu hade en gyllene chans att göra något åt saken, för det skulle bli svårare ju närmare värnpliktsåldern barnen kom.

Dagen efter hade Mariam ledigt. Vi träffades i Tesfays bil på en öde parkering i närheten av hennes hus på eftermiddagen efter siestan. När hon kom gick Tesfay ut för att hon skulle känna sig tryggare.

Hon hade inte kunnat se fångens ansikte. Hon hade befunnit sig vid ett fönster på andra våningen och sett honom snett uppifrån. Mannen hade varit lång, ett halvt huvud längre än de flankerande vakterna, klädd

i gråa kläder, pösiga byxor och långärmad skjorta, samt någon slags keps eller mössa mot solen. Mörkhårig, kortklippt i nacken. Rört sig halvt böjd fram och mycket mödosamt, släpat fötterna efter sig. Inga handklovar.

“De behövs inte”, sade jag dystert. “Han orkar ju inte fly i det tillståndet, nedbruten och rostig efter fjorton år bakom galler.”

Om det nu över huvud taget hade varit Dawit. Mariam kände sig i alla fall säker på de fyra sista tecknen och att namnet sagnades i registret.

Försiktigt förde jag in samtalet på fritagningsidén. Kollade Aarons ansiktsuttryck hela tiden – han skulle signalera om jag gick för fort fram, eller för grovt. Mariam stirrade ner i utrymmet mellan sätena och nickade vagt medan jag förklarade att en bra flyktrutt inbegrep en dörr som Dawit kunde slinka ut genom, osedd, och en snabb väg ut på gatan eller bakgården. Huvudgrejen var att få ett försprång på tre-fyra minuter, så att vakterna inte reagerade förrän flyktbilen hade kört iväg.

“Vad händer sedan?” frågade hon.

Jag redogjorde för min plan: att med hjälp av sudanesiska människo-smugglare fly över gränsen till Sudan, och väl där fanns Röda Korset, Läkarna utan gränser och andra hjälporganisationer som skulle hjälpa Dawit och sällskapet – Aaron med brorsan och Mariam med barnen – att ta sig vidare till Europa och Sverige. Aaron kunde hitta smugglare och förhandla med dem, han kände någon som kände någon som kunde komma i kontakt med rätt folk i smuggelbranschen, seriösa pålitliga sudaneser. Jag stod för samtliga utgifter inklusive smugglarnas arvode och förnödenheterna under resan.

“Galenskap, fullkomlig galenskap.” Mariam skakade på huvudet. “Det kommer inte att fungera. Om jag hamnar i fängelse, vem ska ta hand om mina barn?”

Hon var inte bara rädd för att bli gripen, utan också för att tvingas lämna sin gamle pappa och sin handikappade syster ensamma och utan andra inkomster än deras futtiga pensioner. Inte heller såg hon fram emot att vanära sin stolta fighter till förälder genom att begå allvarliga politiska brott.

Men barnens lycka vägde tyngre, precis som jag hoppats på. “Pappan och systemen kommer att förstå och förlåta dig. Dina barn däremot inte,

om du inte tar den här chansen.” Det var nog dessa mina ord som till slut övertygade henne. Hon såg den stora bilden.

Vi pratade sedan om flyktvägen, alltså vilken väg Dawit kunde ta genom sjukhusets lokaler och ut på gatan. Mariam sade att det berodde på vilken avdelning Dawit skulle besöka. Jag påpekade att det i sin tur berodde på var i byggnaden det fanns en realistisk möjlighet att separera fången från vakterna. Toaletterna, sade Aaron, vakter följde väl inte fångar in utan stannade utanför och väntade. Tyvärr, sade Mariam, sjukhusets alla toaletter hade bara en ingång. Smita ut kunde man kanske fönstervägen, om vakterna inte kollade fönstret i förväg, vilket de säkert gjorde när toaletten fanns på bottenplan. Högre plan kom inte på fråga, Dawit var knappast i stånd att klättra genom fönster och nedför stuprör.

“Röntgen”, föreslog jag. “Vakterna skulle nog dra sig för att gå in i ett rum med farlig strålning. Har ni ett röntgenrum på sjukhuset?”

“Javisst.” Hon pekade ut röntgenrummet på planritningen.

Jag såg direkt att det fanns en dörr till i det rummet. Mariam sade att den ledde till röntgenlabbet, och bakom röntgenlabbet fanns ett litet utrymme som ursprungligen varit tänkt som ett röntgenarkiv men som i brist på arkivmaterial användes som städskrubb. Enligt ritningen hade den här städskrubben dörrförbindelse till en annan korridor än den från vilken man gick in i röntgenrummet. Från den korridoren kunde man gå ut på gatan utan att passera ingången till röntgenrummet där vakterna skulle stå och vänta.

Den perfekta flyktvägen. Bara att se till att dörrarna var olåsta.

“Vi måste få Dawit till röntgen”, sade jag. “Kan sjukhuset skicka någon slags begäran till kriminalvården?”

Mariam visste inte riktigt hur det fungerade. Hon lovade att ta reda på det. Det återstod problemet med röntgensjuksköterskan – det var konstigt nog ingen läkare eller radiolog utan en sjuksköterska med röntgenkompetens som ensam basade över röntgenlokalerna och röntgenaktiviteterna på sjukhuset. Vi var tvungna att antingen få henne med på noterna eller hitta ett sätt att leda Dawit ut genom labbet framför ögonen på henne utan att hon förstod vad som försiggick. Ett problem till för mig och Aaron att grubbla över.

Efter mötet med Mariam, medan Tesfay körde oss tillbaka till Taulud, frågade jag Aaron om han hade några idéer kring flyktbilen. Fiaten kunde ju inte användas eftersom den tillhörde Tesfay som inte hade någon del i våra planer. Aaron sade att vi skulle göra bäst i att köpa ett eget fordon för ändamålet. Han skulle kolla med lokala skrothandlare. En gammal men duglig kärra kunde man få snabbt och billigt.

Jag minns de där dagarna som en ändlös kedja av problem och problemlösningar. Röntgensjuksköterskan, flyktvägen, flyktbilen ... Jag kände mig som Maradona, eller snarare Kosovare Asllani, som måste dribbla sig förbi motståndare efter motståndare på väg mot drömmålet.

Två dagar efter det avgörande mötet med Mariam kom Aaron till mitt hotell efter frukosten och sade att han hittat människosmugglare som kunde smuggla folk till Sudan med kort varsel. De var seriösa, pålitliga och erfarna – men dyra, bland de dyraste i branschen. Aaron rekommenderade ändå att jag accepterade dem och deras hutlösa priser eftersom lägre priser innebar exponentiellt högre risker, och vi hade inte råd med strul. Jag suckade inombords – att smuggla ett sällskap på sex personer såg ut att kosta mig flera svenska månadslöner – och accepterade. Säkerheten framför allt.

Åtminstone det problemet avböckat, tänkte jag samtidigt som jag undrade om smugglarna kunde ta betalt med kort eller om jag var tvungen att trolla fram mer kontanter än vad jag hade på mig.

“Förresten”, sade Aaron liksom i förbigående, “inga sudaneser skulle gå med på att smuggla ut en förrymd politisk fånge, så din Dawit Isaak behöver falska id-handlingar.”

Jag kunde inte dölja min häpnad. “Du menar väl inte att smugglarna kollar leg?”

“Normalt gör de inte det. De skiter i vem de smugglar, bara de får sina pengar. Men ...”

De eritreanska myndigheterna, inklusive polisen, såg mellan fingrarna på den omfattande människosmugglingen till Sudan. Ingen ämbetsman var motiverad att bekämpa den, för ingen kunde vara säker på att man

själv aldrig skulle komma att behöva hjälp med att fly landet. Man nöjde sig med att hålla verksamheten i schack genom en tyst överenskommelse: makthavarna i Eritrea såg mellan fingrarna på vad sudaneserna gjorde, medan sudaneserna avstod från att göra sådant som kunde undergräva den eritreanska makten, exempelvis smugla oppositionella aktivister eller förrymda fångar eller, gud be vare, förrymda fångar som var oppositionella aktivister. Om Dawit flydde under ett sjukhusbesök skulle regimen lägga ihop två och två och inse att hans nästa steg skulle bli att försöka ta smuggelvägen ut ur landet. Regimen skulle underrätta sudaneserna, och dessa skulle hålla ögonen öppna efter flyende män i passande ålder. Vid minsta misstanke skulle de inte tveka att förråda sin kund och överlämna honom till de eritreanska myndigheterna.

“Vi har inga id-handlingar för Dawit”, sade jag. “Han måste smugglas ut ur landet samma dag som han flyr under sjukhusbesöket, innan myndigheterna hinner varsko sudaneserna. Det är vår enda chans.”

Aaron höll med och sade att det kunde ordnas, förutsatt att vi spikade datumet och skakade hand med smugglarna minst ett par dagar i förväg.

Vid nästa träff med Mariam fick vi veta hur det funkade med sjukhus, fängelser och kallelser. Sjukhuset kunde kalla en intagen till röntgen genom en skrivelse till kriminalvårdens huvud- eller regionala kontor. Det var enkelt under förutsättning att den intagne satt på en anstalt som geografiskt “hörde till” det aktuella sjukhuset. Kriminalvården saknade egna röntgenresurser och gick oftast med på att köra den intagne till ett civilt sjukhus – om fängelseläkaren tyckte att röntgenbehovet var motiverat och om fängelsets säkerhetsansvarige godkände transporten. Oftast, inte alltid. Ibland struntade fängelser i kallelser, särskilt när det handlade om åkommor som inte bedömdes vara livshotande. Så länge intagna inte dog – fängelsedirektörerna ogillade när folk gav upp andan under deras ansvar – brydde sig den eritreanska kriminalvården inte särskilt om deras hälsa.

Mariam hade ändå lyckats snoka fram att Dawits senaste besök handlat om magsmärtor. Om kallelsen till röntgen utfärdades inom snar framtid skulle den framstå som att ha ett samband med besöket. Uppföljning eller efterkontroll. Det fanns en bra chans att kallelsen skulle tas på allvar av

de ansvariga på Dawits fängelse och att han skulle köras till sjukhuset för att röntgas. Problemet var dock att kriminalvården, enligt vad Mariam visste, aldrig förvarnade om besök. Fångar och vakter dök bara upp. Inga tidsbokningar i Eritrea – man kom när man kom. Detta var verkligen det slags problem som kunde sätta stopp för hela projektet. Vi kunde ju inte planera och genomföra flykten och smugglingen utan att i förväg veta datumet och helst även tidpunkten för fångtransporten.

Som om det inte var illa nog stötte jag snart på ytterligare ett rejält logistiskt bekymmer. När jag en dag surfade på nätet (jag hade tagit för vana att tillbringa ett par timmar varje eftermiddag vid en av indiernas wifi hotspots på fastlandet) och läste om flyktinglägren i Sudan på diverse forum och bloggar såg jag en kommentar som gav mig gåshud. Det påstods att Sudan allt oftare deporterade eritreanska flyktingar tillbaka till Eritrea. Källan framstod inte som särskilt pålitlig, men när jag kollade runt upptäckte jag att samma uppgift fanns på flera håll, och flera av källorna verkade seriösa och trovärdiga.

Bakgrunden var att EU, trött på de växande flyktingströmmarna över Medelhavet, satte press på Sudan att sluta agera transitland. Eritreaner, etiopier, somalier och andra fick gärna fly till Sudan, be om asyl där och bo i UNHCR:s flyktingläger som det fanns gott om i landet. Det var okej. EU och FN gav Sudan pengar för det. Det var däremot *inte* okej att allt fler flyktingar självmant lämnade dessa läger och begav sig vidare norrut till Libyen och Europa. Samtidigt växte Sudans irritation mot Eritrea. De eritreanska unga männen på flykt från värnplikten hade blivit för många; virila och rastlösa satt de inte lugnt och stilla i sina flyktingläger utan levde loppa i sudanesiska storstäder innan de stack till Libyen.

Flödena av varor och människor över den eritreanska gränsen var en miljonindustri och en välkommen inkomstkälla för tusentals sudanesiska familjer och ämbetsmän. Sudans makthavare vågade därför inte ta tuffa tag mot gränssmugglingen. De valde i stället att satsa på en annan, listigare åtgärd. Genom att gripa utvalda grupper av eritreanska flyktingar och sända dem tillbaka till Eritrea slog de tre flugor i en smäll: avskräckte unga eritreaner från att ta smuggelvägen till Europa via Sudan (med färre

transitflyktingar som följd), gjorde EU till lags (mer biståndspengar) och visade tänderna för den eritreanska makten (förhandlingsfördelar, ifall de skulle behövas i framtiden).

Åtgärden sattes in mot eritreaner som befann sig i Sudan utan att söka asyl i landet, men det förekom också rapporter om att flyktingar greps och utvisades *innan* de hunnit söka asyl, att myndigheterna aktivt hindrade insmugglade eritreaner från att registrera sig som asylsökande och därmed få flyktingstatus och skydd enligt FN:s flyktingkonvention.

Jag frågade Aaron om det var möjligt att hitta människosmugglare som kunde transportera en grupp personer från Eritrea hela vägen till Libyen, utan att stanna i Sudan. Han skakade på huvudet. Varje sudanesisk smugglarliga – och det fanns bara sudaneserna, de hade monopol på all människosmuggling i Sudan – var knuten till sin gräns och till och med sin gränssträcka, detta genom lokal kännedom och inarbetade personliga kontakter med lokala gränspolis och ämbetsmän. Samma liga kunde inte operera vid två olika gränser. En liga körde folk till Khartoum, en annan tog vid där.

Kunde man försöka korta ner vistelsen i Sudan till minimum, låta sig smugglas över till Libyen direkt efter ankomsten från Eritrea? I teorin ja, i praktiken nej. För det första hade man, om man befann sig i Eritrea, ingen praktisk möjlighet att så att säga boka tjänst hos en smugglarliga som opererade vid den sudanesisk-libyska gränsen. Dessa ligor letade sina kunder i Khartoum, mestadels i flyktinglägren. De annonserade inte ut sina tjänster på nätet, deras marknadsföring var lokal, muntlig och diskret, och de accepterade inte vem som helst. De ville se kunden och stålarna innan de bestämde sig för att låta kunden vara med på nästa transport genom öknen till Libyen.

För det andra var det numera en dålig idé att som eritreansk flykting bege sig genom Sudan till den libyska gränsen utan att ha sökt asyl i Sudan. Transitflyktingar var i onåd. Det fanns vägkontroller. Polisen kollade vilka som var på väg norrut. Asylsökande fick gärna resa vidare – de sudanesiska myndigheterna brydde sig inte om dem, och många vägpolis stod dessutom på smugglarnas avlöningslista – men hittade man eritreanska

migranter utan asylstatus greps de ofta och fördes bort, eftersom polisen hade fått order uppifrån om att gripa och utvisa ett visst antal eritreaner per månad. Smugglarna bara tittade på och flinade. De behöll ju pengarna.

Jag insåg att jag inte kunde klara mig utan hjälp från internationella organisationer. Det skulle vara för riskabelt, för osäkert, för kostsamt. Jag var tvungen att göra exakt så som jag lovat Mariam: få sällskapet över gränsen till Sudan, och väl där måste exempelvis Röda Korset ta över, ge allihopa flyktingstatus och skydd, ordna med boende och mat, fixa resedokument och bekosta flyget till Sverige. Var det inte just den sortens hjälp som hjälp- och människorättsorganisationer existerade för att erbjuda?

TILL SUDAN

Vi hade exceptionell tur. Den unga röntgensjuksköterskan försvann. En dag kom hon bara inte till jobbet, och inte dagen efter heller. Det visade sig att hon rest till Indien tillsammans med sin fästman, en indisk specialist vars kontrakt i Massawa löpt ut. Ingen på sjukhuset ansåg det sannolikt att hon skulle komma tillbaka. Hon sades vara för snygg för det.

Mariam gick till sjukhusdirektören och bad om att få sköta röntgen, åtminstone tills sjukhuset anställde en ny röntgenansvarig. Hon sade att hon var väl förtrogen med arbetsuppgifterna och skulle behöva extra pengar, hon som tog hand om en handikappad syster och en gammal pappa – en fighter! Direktören gick med på det. Hon fick nycklarna och ett arbetsschema och blev i praktiken den enda i personalen som hade tillgång till och vistades i röntgenrummet.

“Gudarna är på vår sida”, sade jag till Aaron när Mariam berättade den glada nyheten. “Nu kan vi fokusera på kallelsen. Den måste se äkta ut, med direktörens underskrift, sjukhusets stämpel och allt. Och den måste nå kriminalvården via de sedvanliga kanalerna. En kallelse bland många andra, inga avvikelser, inga konstigheter, ingenting som sticker ut.” Inte för att det fanns många andra. Civila sjukhus kallade sällan in fångar. Mariam kunde inte påminna sig när det inträffat senast.

Medan vi sökte lösningar i kallelsefrågan fortsatte jag att läsa på om flyktingar i Sudan. Bilden blev mörkare för varje gång jag gick in på nätet. Det fanns vittnesmål om att den sudanesiska polisen hade fattat särskilt tycke för en ny vidrig taktik. Man satt i bakhåll på platser där ligorna brukade släppa sina nyinsmugglade eritreanska kunder, och så fort eritreanerna lämnades ensamma och smugglarna kört iväg haffade polisen eritreanerna innan någon av dem hann vända sig till en berörd myndighet eller ett flyktingläger och söka asyl. De hölls i förvar i några veckor, utan kontakt med omvärlden, och kördes därefter tillbaka till gränsen och överlämnades till

den eritreanska gränspolis. Det internationella samfundet protesterade, kallade det barbari, men kunde inget göra.

Valet av flyktbil föll till slut på en 30 år gammal Ford som hade den fördelen att dess modell och färg hörde till de vanligaste på Eritreas gator och landsvägar. Den stack inte ut. Aaron och jag köpte den hos en skrot-handlare för etthundrafemtio dollar. Tesfay parkerade bilen på tomten till sin mosters hus där han själv bodde under tiden i Massawa och lovade att se till att bilen var körklar och tankad. Han visste inte om Dawit Isaak; Aaron hade sagt till honom att han behövde bilen för att med kort varsel kunna köra sin lillbrorsa till den sudanesiska gränsen, underförstått att allt handlade om brorsan och att det var brorsan som skulle smugglas ut.

Flyktbilfrågan var därmed löst och jag började förbereda en avstickare till Sudan.

Att resa dit legalt kom inte på fråga. Det fanns ingen tid att vänta på visum som i mitt fall måste ansökas om från Danmark och minst en månad i förväg. Jag råkade dessutom ha en israelisk stämpel i passet efter en skön semestervecka i Eilat något år tidigare, och Sudan hörde till de arabländer som inte släppte in resenärer som besökt Israel. Att "förlora" passet och ersätta det med ett nytt skulle kosta mig ytterligare en månad.

Jag sade ingenting till Aaron. Jag bestämde mig för att ta mig till Sudan och tillbaka utan hjälp från hans sudaneser. Dessa skulle anlitas senare för att smuggla ut Dawit och sällskapet och jag ville inte att de genom Aaron skulle göra en koppling mellan det nämnda sällskapet och mig.

Bland Yodits kontakter fanns en man som enligt henne kunde få till ett möte med människosmugglare. "Inte för att jag umgås i de kretsarna", hade hon sagt, "men smuggling är en stor business i Eritrea, alla känner någon som känner någon som står i kontakt med smugglare, så här har du en som mina vänner litar på."

Jag ringde upp personen. Han föreslog att vi skulle träffas. Han bodde i Asmara.

Tesfay körde mig dit en morgon. Jag sade att jag behövde besöka Immigrationsmyndigheten. Tesfay reagerade med ett likgiltigt "okay", ett av de få engelska orden han behärskade.

Mötet ägde rum samma dag vid lunchtid på en parkbänk i närheten av Shidamonumentet, de berömda svarta sandalerna. Medan jag väntade på mannen betraktade jag den översta sandalen, gjuten i järn och stor som en buss, och insåg att den faktiskt hjälpte mig att förstå självständighetens plats i den eritreanska mentaliteten och självbilden.

Eritreas självständighet är det käraste eritreanerna har. Deras inställning till den är ren kärlek. Gränslös, villkorslös, blind. De älskar – avgudar! – sin seger i frihetskriget och allt som har med denna seger att göra, dess varje beståndsdel och varje aspekt. Till och med ett sådant vardagligt föremål som sandal, enkel och sliten, har upphöjts till symbol och fått ett monument på huvudstadens paradgata. “Vi har gjort det!” liksom ropar sandalen till omvärlden. Segrat trots brist på vapen, ammunition, mat och kläder. Segrat med sandaler på fötterna. Segrat trots inget stöd eller ens förståelse från världssamfundet.

Eritreanernas omåttliga stolthet över frihetskampen, segern och den efterföljande självständigheten är ett redskap, för att inte säga vapen, med vilket de hävdar sig gentemot omvärlden. Det finns antagonism mellan Eritrea och västländerna, jag är ingen historiker och vet inte när den uppstod och varför, men antagonismen och stoltheten går hand i hand, de accentuerar och göder varandra. Ju stoltare eritreanerna är desto mer irriteras vi i väst över att de sätter värde på “fel” saker. Hur fan kan man älska sin självständighet när den varken lyft folket ur fattigdomen eller lett till demokrati, politisk pluralism och yttrandefrihet?! Vi irriteras och drar oss inte för att visa det i vår politik gentemot Eritrea, vilket gör eritreanerna ännu stoltare och kaxigare, vilket i sin tur ytterligare spär på antagonismen, och resultatet blir en spiral som är omöjlig att bryta.

Ett mindre folks behov att hävda sig ska inte underskattas. Det handlar ytterst om självkänsla. Att känna sig som en riktig nation, harmonisk, duglig, tillräcklig och värd omvärldens respekt (oavsett om omvärlden visar respekt eller inte). Andra länder har olja, kända turistattraktioner, lång händelserik historia, vetenskapliga framgångar, berömda konstnärer, spännande livsfilosofier eller lukrativa beskattningsregler. Eritrea har ingenting. Eritreanerna har inte mycket att välja att vara stolta över – förutom

segern i den mångåriga kampen för självständighet. Det är det enda de har i bagaget, deras enda merit, enda tillgång av internationella mått. Därför är segern i frihetskriget helig. Självständigheten helig. Den valda politiska vägen helig. Afewerki helig. Och att säga eller göra något som kritiserar eller undergräver det som är heligt ses som en förolämpning mot och ett angrepp på det innersta i den eritreanska själen.

Han var en liten skrynklig gubbe i sextioårsåldern. Lågmäld, kortfattad, affärsmässig. Han visade ingen förvåning över att en västerländsk kvinna ville ta smuggelvägen från Eritrea till Sudan och tillbaka. Han visade över huvud taget inga känslor och inget särskilt intresse för mina angelägenheter. Han ställde bara två frågor. Den första rörde betalningen, vilken valuta. När jag svarade dollar nickade han godkännande och förklarade hur det fungerade. En transport avgick från en hemlig plats i förorterna på onsdagar och lördagar. Jag måste ringa ett visst nummer exakt två dagar i förväg, då skulle jag få information om plats och tid. Komma ensam. Traditionell klädsel. Inget bagage. Kontanterna redo. Inga samtal med smugglarna eller medpassagerarna. Mannens andra fråga var om jag hade förstått dessa regler. Jag nickade och försäkrade honom att jag förstått allt och inte skulle ställa till med problem.

“Glöm inte vatten och mat”, löd hans sista instruktion. “Det är långt till Khartoum.”

Tillbaka i Massawa senare på kvällen ringde jag Aaron och undrade hur det gick med kallelsen. Det gick trögt, fick jag höra. Han och Mariam letade efter ett sätt att komma åt kallelseblanketten. Det visade sig nämligen att den välorganiserade eritreanska kriminalvården hade en särskild blankett för sjukhuskallelser. Den låg inte öppet i blanketthyllan intill receptionen, fri för vem som helst att hämta och fylla i, utan måste beställas från kriminalvårdens dokumentavdelning. Allt lutade åt att Mariam var tvungen att gå igenom sjukhusets förbrukningslistor och eventuellt andra noteringar, det lilla som fanns efter Dawit Isaaks två besök, och hitta legitima medicinska skäl för att kalla Dawit till röntgen. Vilket naturligtvis skulle ta sin tid.

Det fanns med andra ord inte mycket för mig att göra i Massawa. Dagen efter ringde jag smugglarnas nummer i Asmara och bokade mig

på nästa transport till Sudan. Jag fick en adress och en tid, klockan två på natten.

Till Aaron sade jag att jag skulle till Sudan för att "make arrangements" inför vårt stora sällskaps ankomst till landet. Jag avslöjade inte att jag skulle ta smuggelvägen utan lät honom tro att jag skulle flyga till Khartoum via Kairo. Jag lämnade honom pengar som skulle täcka hans uppehälle i Massawa en månad framåt. "All fokus på kallelsen!" sade jag. "Jag är tillbaka om en vecka, och då måste allt vara klart för rymningsoperationen."

"Lycka till i Sudan!" sade Aaron.

Jag tittade också in hos Gebreselassie på Eritrean Free Zones Authority, ställde tråkiga frågor om statistik, lät honom tro att jag var okomplicerad och fullkomligt främmande för alla slags avvikande äventyr.

Tesfay skjutsade mig till Savanna i Asmara dagen innan. Hotellet låg inte långt från den plats som smugglarna anvisat. Jag betalade för en natts vistelse och sade till Tesfay att han inte behövde köra mig till flygplatsen nästa dag utan var fri att återvända till Massawa, jag skulle klara mig på egen hand.

Det kändes nervöst hela kvällen. Jag hade ingen aptit, vankade runt i hotellrummet och tänkte tunga tankar. Det som oroade mig var två jobbiga moment. Först riskerna i samband med smugglingen, jag kunde inte påverka dem, jag var beroende av andras effektivitet och ärlighet. Och så bävade jag inför de kommande kontakterna med hjälporganisationerna, att behöva prata med främmande, förklara, övertyga, be om saker. Det hade alltid varit det jobbigaste för mig.

"Jag har inget val", mumlade jag i ett desperat försök att stålsätta mig. "Det måste göras, och ingen annan kan göra det."

Vid ettiden på natten lämnade jag hotellet, klädd i hijab och med endast en mindre plastpåse i handen. Mat, vatten, dokument. Yodits varning om att aldrig gå ut nattetid blixtrade visserligen till i bakhuvudet men, för att parafrasera John Steinbeck, ibland måste en människorättskämpe göra vad en människorättskämpe måste göra.

Entrédörren var låst. Jag fick smyga ut via terrassen på baksidan, korsa bakgården och klättra över ett staket.

Asmara om natten hör i dag till mina käraste minnen från Eritrea. Jag vet inte om det var ett tillfälligt elavbrott eller om man sparade på energi varje natt men smågatorna låg i totalt mörker, och det var smågatorna jag höll mig till när jag skyndade genom de dussin kvarteren till den plats i närförorterna som smugglarna anvisat och som jag sedan lokaliserat på stadskartan och inpräntat i mitt visuella minne. Jag ville undvika att bli sedd. Jag hade fått höra att trots att det inte längre rädde ett officiellt utgångsförbud i Asmara kunde en polispatrull stoppa en och i värsta fall, om befälet råkade vara på dåligt humör, köra en till en polisstation och hålla kvar där i timmar. Enligt receptionisten på mitt hotell gällde *factual curfew* mellan midnatt och fem på morgonen, vad det nu kunde betyda.

Jag minns kolmörkret, tystnaden och den klara friska luften, en underbar kombination som jag genom åren lärt mig att uppskatta. Det var rätt kyligt, eller det kanske kändes så eftersom kroppen hunnit vänja sig vid hettan i Massawa. Jag undvek större gator och belysta områden och varje gång jag hörde ljudet av en körande bil gömde jag mig i mörkret och väntade tills ljudet försvunnit bort. Jag minns också de högresta palmerna och de mörka fasaderna bakom dem. Jag letade efter italienska influenser men såg inga. Smågatorna och gränderna i centrala Asmara påminde mer om Nordafrika än Italien, även om jag tyckte mig se en och annan art déco-byggnad när jag passerade en större gata med belysning.

Mest av allt minns jag känslan av tidlöshet. I Stockholm eller Köpenhamn står rader av parkerade bilar längs varenda trottoar dygnet runt, och vart man än tittar ser man asfalt, glas, skyltar, vägmarkering och annat modernt. I Asmara hamnade jag på gator där mina sinnen inte förnam något alls som avslöjade att jag befann mig på 2000-talet. Omgivningarna såg ut så som de säkert gjort för två, tre, tio eller tjugo århundraden sedan. Asfalten under fötterna kändes som pressat grus (även om jag är säker på att det nog var asfalt). Och inga moderna ljud eller dofter. Jag kom att tänka på att jag lika väl kunde vandra genom en nordafrikansk eller palestinsk stad på Jesu tid. Tanken fick mig att tappa andan.

Den anvisade platsen var en undanskymd innergård bakom en övergiven industrilokal. Där i mörkret stod redan tre personer – hijabklädda eritre-

anska kvinnor i olika åldrar – och väntade. Ingen pratade. Strax efter mig kom ännu en kvinna.

Prick klockan två dök en man upp. Utan ett ord tog han pengar från var och en i gruppen, varefter han ledde oss till en annan innergård två kvarter bort. Mörkret var totalt, stjärnorna en enda ljuskälla. Jag kunde urskilja en större skåpbil med öppna bakdörrar. Det låg en presenning över den, man kunde varken avgöra bilmodellen eller färgen. Inuti satt redan fem kvinnor, så nu blev vi tio.

Smugglaren beslagtog våra mobiltelefoner, det var bara jag och en annan kvinna som hade en. Mannen jag träffat vid Shidamonumentet hade förvarnat mig om att smugglarna skulle göra det. En rutinmässig säkerhetsåtgärd.

Det var första gången i mitt liv som jag lät mig smugglas över en statsgräns. Jag hade förväntat mig åtminstone lite dramatik. Men den uteblev. Inne i skåpbilen fanns ingenting märkvärdigt. Salongen saknade fönster, bortsett från en liten ventilationslucka i taket, och var avskärmad från förarhytten. Inredningen bestod av tio säten placerade mittemot varandra, fem på ena sidan och fem på den andra. Tack och lov var de mjuka och bekväma. De eritreanska kvinnorna satt fullkomligt tysta och såg ner i golvet under hela resan. Med jämna mellanrum tuggade någon på bröd eller drack ur en vattenflaska. Ingen brydde sig om mig, ingen tycktes ens lägga märke till mitt europeiska anlete. Resan varade i många långa timmar och stundtals i terräng, av skakningarna att döma. Ibland stannade bilen och stod stilla uppemot en kvart utan att ett enda ljud hördes och utan att någon av kvinnorna lyfte blicken från golvet. De tar antagligen smuggelvägen till och från Sudan hela tiden, tänkte jag, de är *rutinerade*.

Sent på kvällen skedde ett bilbyte. Vi kröp ut i mörkret och in i en annan skåpbil. Jag hann notera ett bergigt landskap runt omkring och stjärnhimlen ovanför. Resan fortsatte. Skakningarna. Tystnaden. Blickarna ner i golvet. Tuggandet på brödbitar. Väntan. Jag försökte somna, men det gick inte.

När dörrarna slutligen öppnades möttes jag av den stekande eftermiddagssolen och en kakofoni av röster och motorljud. Skåpbilen hade

stannat mitt på ett stort torg fullt av människor och bilar. Mina medpassagerare skyndade genast ut och försvann åt olika håll. Jag var sist att lämna salongen. Så fort jag fick tillbaka min mobil hoppade smugglaren, en yngre mörkhyad kille i solglasögon, in i förarhytten och körde iväg.

Torget såg ut och kändes som Djemaa el-Fna i Marrakech, en karaktäristisk nordafrikansk torgmarknad, men visade sig vara en av Khartoums busstationer. Rader av vita och gula bussar och minibussar och ett hav av människor i ständig rörelse. Vilken smart idé, kunde jag inte låta bli att konstatera. Att släppa av insmuglat folk på en stor hektisk busstation. Som en vanlig busstur bland hundratals andra. Ingenting som väcker omgivningens misstankar.

Jag hittade en bankomat och jublade när jag äntligen fick tillgång till mitt konto. I Eritrea fanns inga bankomater.

Tiden var sent på kvällen och jag var jättehungrig efter mer än ett och ett halvt dygn på bananer, bröd och vatten. Jag hittade ett litet billigt hotell, inkvarterade mig och satt sedan i två timmar på en närliggande restaurang och avnjöt en trerätters meny med fisk och skaldjur. Innan jag återvände till hotellet unnade jag mig en sväng till Nilen.

Khartoum är belägen där Blå Nilen och Vita Nilen flyter samman och där den egentliga Nilen, Nordafrikas viktigaste pulsåder, blir till. Jag vandrade ut på en liten strandremsa mitt emot en ö som enligt kartan hette Tuti, tittade över den majestätiskt långsamma mörka vattenmassan och lät tankarna sväva. Nilen betydde allt för den här delen av världen. Utan Nilen hade ingen forntida egyptisk civilisation existerat. Inga faraoner, inga pyramider. Jesus, som tillbringat sin barndom i Egypten, skulle kanske inte ha blivit Jesus om Blå Nilen och Vita Nilen valt andra riktningar och aldrig mötts.

NÄR GUDARNA VÄNDE MIG RYGGEN

Internationella människorättsorganisationer är överlag portade i Sudan. Utkörda sedan länge. (Även om läget visst kan ha förändrats sedan slutet av 2015 när jag var där.) Amnesty, Human Rights Watch, UNHRC med flera producerar årligen massvis med rapporter om den bedrövliga situationen med mänskliga rättigheter i Sudan och man kan få intrycket av att de finns på plats och bevittnar bedrävelserna med egna ögon, men i själva verket sitter de i andra länder och får sin information dels från personer som flytt Sudan och dels från sudanesiska oppositionella aktivister och olika slags *partners* som mot betalning hittar fall om misstänkta brott mot mänskliga rättigheter.

Jag kunde alltså inte räkna med människorättsorganisationer. De hade inga aktiviteter i Sudan, inte ens utsända representanter, medan deras lokala partners saknade befogenheter och inflytande. Jag kunde bara vända mig till organisationer som sysslade med hjälp och bistånd. Tack och lov fanns det gott om dem.

Det sjuder av hjälp- och biståndsaktiviteter i Sudan. De flesta stora internationella aktörer är närvarande. De sysselsätter tusentals och omsätter miljoner. Det räcker att kliva ut på någon av huvudgatorna i Khartoum och kolla den livliga trafiken – det tar inte många minuter innan man ser en vit bil med Röda Korsets, Läkare utan gränsers eller någon annan känd organisations logga på. Landet är en knutpunkt för Afrikas migrantströmmar, illegala såväl som legala. Läger man till de ständigt återkommande oroligheterna i Darfur och på flera andra håll är det lätt att förstå varför behovet av ideella hjälpinsatser är så enormt som det är.

Internationella Röda Korset är störst och ledande, i samarbete med den sudanesiska Röda Halvmånen. De levererar modern utrustning till lokala vårdinrättningar, förhandlar om frisläppande av fångar, delar ut matbistånd, hjälper till med effektivisering av jordbruket och har ett flertal

andra verksamheter och projekt. Men den främsta och internationellt mest kända sysslan är att driva flyktingförläggningar och bistå migranter. Röda Korset tar hand om migranten (eller flyktingen, beroende på vem som bestämmer över definitionerna) från ögonblicket då vederbörande dyker upp i Sudan och anmäler sig som flykting hos myndigheterna eller på en särskild flyktingmottagning tills han eller hon lämnar landet. Det stod i alla fall att läsa i de broschyrer på Röda Korsets kontor i Khartoum som jag bläddrade i medan jag köade till receptionen. Jag kom dit morgonen efter min ankomst till Sudan i hopp om att få träffa Eloi Fillion, dåvarande chefen för ICRC:s delegation i landet.

Receptionen vägrade tvärt att boka tid. De påtagligt stressade unga kvinnliga receptionisterna, två till antalet, förvirrades kanske av att se en hijabklädd europeisk kvinna som dessutom lät manlig på rösten. Jag förklarade att mitt ärende var komplicerat och att bara den högsta chefen kunde hantera det, men det hjälpte inte. Herr Fillion hade väldigt mycket att göra. De föreslog någon på projektledarnivån i stället. Jag fick välja från en lista på flera dussin funktionärer i olika befattningar.

Den första jag pratade med var en amerikanska som hette Elizabeth Williams och tjänstgjorde som biträdande chef på en flyktingförläggning. Formellt anställd av en lokal partnerorganisation, enligt hennes visitkort. Jag träffade henne samma dag efter lunch. Det blev ett minst sagt konstigt samtal.

Jag presenterade mig – “Anastasia Andersson from Sweden, working with human rights” – och förklarade att jag höll på med ett projekt i Eritrea och behövde assistans från Röda Korset i Sudan. Konkret: jag hade möjlighet att frita en viss känd politisk fånge och smuggla ut honom till Sudan, men problemet var att det fanns en stor risk att sudanesisk polis skulle gripa honom och skicka tillbaka till Eritrea *innan* han hann söka asyl i Sudan och få status som politisk flykting. Samma risk existerade för personerna i hans sällskap, eritreanerna som hjälpte mig med fritagningen och flykten och som därför också var tvungna att fly Eritrea. Mer konkret: jag ville att några höguppsatta medarbetare från Röda Korset i Sudan skulle möta smuggeltransporten med min grupp,

helst direkt efter att den passerat gränsen, och ge hela gruppen skydd. Sudanesisk polis hade visserligen rätt att på sudanesiskt territorium gripa vem de ville, var de ville och när de ville, men poängen var att de förhoppningsvis skulle dra sig för att göra det om de såg att Röda Korset var med.

Jag lyckades aldrig komma så långt som till detaljerna. Vid det laget uttryckte amerikanskans ansikte en blandning av förvåning, förvirring och misstänksamhet.

“Vilken organisation arbetar du för sa du?” frågade hon det första hon gjorde.

“Ingen. Jag agerar som privatperson.”

“Jaså ... Men vem finansierar projektet?”

“Jag själv.”

“Jaså ...”

Hon blev tyst och bara stirrade på mig som om jag var en utomjording.

“Vet du vem Dawit Isaak är?” undrade jag för att flytta fokus från mig till mitt ärende.

“Nej. Vem är det?”

“Dawit Isaak är en av Eritreas mest kända politiska fångar. Han är journalist med kopplingar till gruppen G-15 som greps och fängslades av regimen 2001. Har du hört talas om G-15?”

“Eh, ja, kanske, men ...” Mer förvirring i ansiktet. “Vad har *du* med eritreansk politik att göra?”

“Ingenting. Jag bara bryr mig. Jag har en unik möjlighet att få Dawit Isaak fri och behöver lite hjälp.”

“Jaså ... Men varför just honom?”

“Jag är från Sverige och Dawit är från Sverige. Jag är insatt i hans fall.”

“Är du också journalist?”

“Nej.”

Hon fokuserade på min person och mina motiv. Hela tiden var jag tvungen att styra samtalet tillbaka till mitt ärende, bara för att stöta på fler dumma frågor. Vad hade jag för yrke? Hur länge hade jag varit verksam i Eritrea? Vilka andra privatpersoner och organisationer var engagerade

i projektet? Hade jag haft kontakt med Röda Korset i Sverige? Till slut sade hon att hon inte kunde hjälpa. Det ingick inte i hennes jobb att möta flyktingar vid gränsen.

Dagen därpå avverkade jag nästa funktionär, Mohamed Sauni, projektledare inom flyktingmottagning. Samtalet blev en exakt kopia av det med Williams. Samma förvåning, förvirring och misstänksamhet, samma dumma frågor med fokus på mina *egentliga* motiv, samma resultat. "Röda Korset kan inte sitta vid gränsen och plocka upp varenda eritrean som springer över den."

Inför samtalet med den tredje personen ändrade jag taktiken. Jag skulle inte *be* om en tjänst – jag skulle *erbjuda* en tjänst. Jag gjorde lite shopping i centrala Khartoum och bytte hijaben mot haremsbyxor och heltäckande överdel i diskreta färger, det säkraste klädvalet för en västerländsk kvinna i Sudan, och när jag lade fram mitt ärende lät det helt annorlunda. Jag arbetade nu för en gammal och anrik kyrklig hjälporganisation i Sverige (jag nämnde S:t Pauls i Stockholm även om jag inte hade direkta kopplingar till kyrkan; församlingen upphörde förresten i december 2014 och den gamla charmiga kyrkobyggnaden vid Mariatorget såldes till Stadsmissionen). Vi stod i begrepp att befria en av världens mest kända politiska fångar i Eritrea ("ingen har lyckats på fjorton år, så det är stort, förstasidesstoff") och kunde tänka oss att dela äran med Röda Korset (hela Sudandlegationen *och* varje inblandad funktionär personligen) om Röda Korset gav oss lite assistans. Andra hjälporganisationer, bland annat Läkare utan gränser, var intresserade, sade jag, men jag föredrog Röda Korset därför att Röda Korset och min kyrka haft ett mycket framgångsrikt samarbete förut.

Jag talade med en ung slipsprydd *liaison officer* vid namn Jürgen Detelmann som bröt på tyska och enligt egen uppgift rapporterade direkt till *Head of Delegation*. Förvirringen var borta, misstänksamheten kvar. Det verkade som att Detelmann mest brydde sig om det stora sammanhanget, för han överöste mig med frågor av allmän karaktär. Varför jag? Varför Dawit Isaak? Varför Sudan? När jag hade besvarat dessa frågor kom vi äntligen till detaljerna, och då ville han veta exakt vad vi gjorde i Eritrea och hur vi tänkte befria Dawit Isaak.

Jag log och sade att jag inte kunde avslöja detaljerna kring själva frigagningsoperationen, "av förståeliga skäl". Jag kunde säga så mycket som att om vi lyckades skulle Dawit och ytterligare fem personer smugglas över till Sudan och det var där vid gränsen som Röda Korsets assistans behövdes.

Detelmann pressade på, ville absolut veta hur och när och vem. Jag skakade på huvudet. Och förklarade – med en menande blick – att läget var ytterst känsligt.

"I så fall vet jag inte om Röda Korset kan hjälpa dig", yttrade han bittert till slut. "Utan att vara insatta i detaljerna kan vi inte göra en övergripande riskanalys."

"Ni behöver inte göra en övergripande riskanalys eller veta hur frigivningen går till för att möta en känd samvetsfånge vid gränsen och ge honom skydd."

Detelmann bara ryckte på axlarna.

Det var uppenbart vad det hela handlade om. Han brydde sig inte om Dawit Isaak. Han ville bara ta reda på så mycket som möjligt om mitt projekt.

"Du vill kanske prata med herr Fillion", föreslog jag. "När det blir känt att Röda Korset vägrat att hjälpa till med frigivningen av självaste Dawit Isaak kommer högkvarteret i Genève att ställa honom mot väggen. *And guess whose ass he's going to kick after that?*"

Detelmann skrattade, ett sådant där ansträngt framtvingat skratt när man vill visa för motparten att man inte är besvårad trots att man innerst inne är det. "Jag ska fundera på saken."

"Du får ett dygn att fundera på saken, därefter skakar jag hand med Läkarna eller nån annan", sade jag och gick. Jag tyckte bestämt illa om Detelmann. Människan arbetade för en hjälporganisation men prioriterade annat än hjälparbete. Det var förkastligt.

När jag ringde honom ett dygn senare var han kylig och fåordig. Sade att han varit i kontakt med Svenska Röda Korset och att de aldrig hört talas om mig, och beträffande Dawit Isaak trodde Svenska Röda Korset inte att någon kunde vara nära att frige honom, man visste ju inte ens

var Dawit befann sig och om han var vid livet. På min fråga om vad Eloi Fillion tyckte svarade Detelmann att chefen hade samma inställning. Röda Korset måste veta detaljerna för att kunna ta ställning till min förfrågan. "Det behövs inte", sade jag lika kyligt. "Vi går vidare med en annan organisation." Och lade på luren.

Mycket senare, när jag närmare undersökte Röda Korsets struktur och aktiviteter, fick jag veta något som kanske kunde förklara varför jag fått kalla handen i Khartoum.

ICRC roterar sina mellan- och toppchefer. Tempot är högt. Att en mellanchefer stannar på ett ställe i över två år och toppchef i över fyra är sällsynt. ICRC sätter inget värde på chefernas lokala expertis. En chef är först och främst en gruppleddare och administratör, medan allt det där med att kunna landet, språket, kulturen och sina projekts respektive bransch låter man de lokala medarbetarna och underleverantörerna stå för. Chefer flyttas friskt mellan verksamheter, delegationer och kontinenter, från ett vattenprojekt i Tchad till gatubarn i Bolivia till flyktingar i Laos. De behöver ingen lokal expertis i och med att de nästan uteslutande arbetar med politiska frågor, nätverkande, ledarskap, fördelning av insamlade medel och styrning av penningströmmar, alltså sådana sysslor som inte skiljer sig från land till land och från projekt till projekt och som i praktiken bara kräver generell chefs- och organisatorisk kompetens.

Följden blir att man som mellan- eller högre chef på ICRC som regel saknar band med det lokala, vilket i sin tur distanserar chefen från själva hjälpverksamheten och allt det känslomässiga. Man kan naturligtvis filosofera över orsakssambandet mellan distanseringen och rotationen, vad som har förekommit först och vad som nu orsakar vad, men poängen förblir densamma: cheferna på ICRC arbetar med politik och pengar och bryr sig om politik och pengar. Hjälpverksamheten som sådan kommer i andra och tredje hand.

Eloi Fillion var i slutet av 2015 redan på väg till Nigeria, för att basa över ICRC:s växande delegation där, så även om Detelmann talat med honom så hade Fillion inte tillräckligt att vinna på att bry sig om Dawits öde och engagera sig i mitt ärende.

Efter Röda Korset vände jag mig till Läkare utan gränser. Taktiken ändrades tillbaka: jag bad om assistans och lät bli snacket om att dela på äran. Det kändes mer passande, även om jag inte skulle kunna förklara varför.

Läkare utan gränser (Médecins sans frontières, MSF) skiljer sig från andra hjälpporganisationer i och med att MSF:s nyckelpersoner är läkare och hela kärnverksamheten i praktiken kretsar kring yrkesmän som utövar sitt yrke. MSF är därmed ingen renodlad insamlingsorganisation, till skillnad från resten av den internationella NGO-branschen. Man har råd att inte i första hand se andra ideella aktörer som sina konkurrenter. Det var säkert därför som jag fick ett professionellt mottagande utan fördomar, ogrundad misstänksamhet eller listiga försök att pressa mig på känslig information.

Jag minns inte namnen på de två män som jag träffade på Omdurman Teaching Hospital, en europé med administrativa uppgifter och en läkare som såg ut att vara från Indien eller Bangladesh. De gav mig sina visitkort men dessa blev jag tyvärr av med några dagar senare.

De lyssnade på mig, ställde ett par tre frågor och förklarade sedan utan omsvep att MSF inte kunde bistå mig, även om de förstod problemet och allvaret och gärna ville. De sade att en läkare eller funktionär med koppling till MSF visst kunde möta min grupp vid den eritreanska gränsen men endast i egenskap av privatperson och absolut inte i en bil med MSF:s logga på, eftersom MSF officiellt bara fick verka på de platser som man fått tillstånd för från Sudans myndigheter. MSF fick inte heller engagera sig i andra projekt än rent medicinska. Att hjälpa politiska flyktingar var helt uteslutet, det skulle äventyra organisationens redan ansträngda relationer med den sudanesiska makten och i värsta fall leda till att MSF tvingades lämna landet. Så summa summarum kunde Läkare utan gränser inte på något minsta sätt skydda Dawit Isaak och sällskapet.

“Om jag får lov att komma med ett diskret förslag”, sade mannen som såg ut som indier. “Försök att anlita seriösa, pålitliga smugglare som går med på att köra din grupp direkt till någon av flyktingmottagningarna! På så sätt minimerar du risken att polisen griper dina eritreaner innan de har fått asylstatus.” Han log. “Men kom ihåg: du har inte hört det från mig eller från någon annan på MSF!”

Efter samtalet med Läkare utan gränser promenerade jag sakta längs Al-Morada, gatan som skulle ta mig från Omdurman på andra sidan Nilen tillbaka till Khartoum och mitt hotell, och det var då som tunga, deprimerande tankar och känslor vällde över mig. Med ens föreföll allt dumt och meningslöst. Jag stannade, sjönk ner på en bänk, lutade mig tillbaka och slöt ögonen. Jag hade kommit till Sudan förgäves. I stället för att tigga hjälp från de stora arroganta hjälporganisationerna borde jag bara betala smugglarna lite extra och få dem att välja de säkraste vägarna och släppa av Dawit och sällskapet på en konkret plats i Sudan. Var de tillräckligt skickliga för att göra så? Tillräckligt pålitliga? Tillräckligt kundvänliga?

Jag hade gjort ett taktiskt fel, insåg jag, och helt i onödan. Tagit en fel väg. Den ledde ingenstans. Jag bara förlorade tid.

Jag återvände till hotellet och deppade under resten av kvällen. Det var inte första gången i livet som jag tog mig vatten över huvudet. Jag hade råkat ut för det förut, och jag mindes att jag varje gång blivit arg på mig själv och lovat mig själv att planera bättre och akta mig för att handla ogenomtänkt eller på impuls. Ändå hade jag aldrig lärt mig!

Å andra sidan är det väl så människan utvecklas och når nya höjder – hon tar sig vatten över huvudet, höjer ribban, siktar högre än högt. Och att fela är mänskligt.

Dagen efter begav jag mig återigen till Omdurman, den här gången till den sudanesiska Röda Halvmånens huvudkontor på Al-Ardagatan. Där talade jag med några medarbetare som utan att ställa för många frågor informerade mig om hur det generellt fungerade med flyktingmottagning och asyl i Sudan.

Det fanns något som hette *refugee reception centers*. Som nyankommen till Sudan fick man gå dit och registrera sig, och det var först då som man fick flyktingstatus och skydd enligt Flyktingkonventionen. Huruvida och i vilken utsträckning den sudanesiska polisen brydde sig om konventionen när den grep och utvisade eritreaner var en annan fråga, men att anmäla sig på ett av dessa mottagningsställen och registrera sig som asylsökande i enlighet med de gällande reglerna verkade vara ett vettigt första steg att ta.

Det vimlade av flyktingläger och *reception centers* i östra Sudan nära gränserna till Eritrea och Etiopien. Jag fick studera en lista med över ett dussin svårbegripliga arabisk klingande namn och en karta över området där Eritrea, Etiopien och Sudan gränsar mot varandra. De flesta centrum arbetade med flyende etiopier. Eritreaner togs emot på Kilo 26, Wad Sharife och det största centrumet Shagarab 1. Det fanns också Shagarab 2 och Shagarab 3 – för etiopier och andra nationaliteter.

På kvällen ringde jag till Aaron. Lyckades på fjärde försöket. Förbindelsen var dålig.

Han berättade att Mariam hade hittat ett medicinskt skäl att kalla in Dawit. Proven från det senaste besöket hade visat förhöjda värden av någonting. Mariam och Aaron hade beställt kallelseblanketten, fått den, fyllt i och precis skickat den till kriminalvården. Om fängelseläkaren fick misstankar och bestämde sig för att utreda det angivna skälet kunde Mariam alltid säga att hon förväxlat värdena med någon annan patients. Även om hon själv tyckte att skälet var tillräckligt banalt för att inte väcka misstankar.

Och nu var det bara att sitta och vänta. Minst en vecka, hade Mariam fått veta. Därefter kunde Dawit dyka upp på sjukhuset när som helst.

“Skynda dig hit!” sade Aaron. “Vi måste planera flykten. Det finns miljoner detaljer att ta hand om. Och glöm inte pengarna! Smugglarna måste få betalt i förväg och med kort varsel.”

Jag lovade att jag var på väg och frågade om hans smugglare kunde “leverera” till en bestämd slutdestination. Det fick honom att skratta högt och påminna mig om att det inte rörde sig om en taxiresa. Smugglarna tog den rutt som de inarbetat sedan tidigare. Ruttvalet berodde på flera faktorer såsom framkomligheten, bränsleförbrukningen, de konkurrerande ligorna och framför allt säkerheten, de körde där deras köpta gränspolis tillät dem att köra. Det gällde både gränsbiten och vägen inne på Sudans territorium. En ny väg, ett par kilometer åt fel håll skulle innebära onödiga risker. Aaron trodde inte att smugglarna skulle gå med på det ens om de fick extra betalt.

Jag förklarade det där med *reception centers* och sade att sällskapet måste släppas av vid Wad Sharife eller Shagarab 1, beroende på var exakt

transporten skulle korsa gränsen, och att dessa flyktingcentrum i stort sett låg längs landsvägarna mot Khartoum, inga långa avstickare krävdes. Så varför inte släppa oss vid portarna till en av dessa flyktingcentrum när de ändå körde förbi?

Aaron suckade, sade att jag "was pushing my luck" men lovade att ta upp saken med smugglarna.

På morgonen begav jag mig till den busstation som skötte busstrafiken till landets östra provinser. Jag ville göra en kort resa till Shagarab 1 för att på plats se hur mottagningen gick till och kanske försöka förmå någon medarbetare att trots allt möta vår transport strax efter gränsen. Jag hyste förhoppningar om att någon längre ner i hjälpbranschens hierarki hade ett tillräckligt stort hjärta.

Jag köpte en biljett till Girba, staden som Shagarab 1 låg i anslutning till, hittade rätt buss och stod tillsammans med flera andra resenärer och väntade på att föraren skulle dyka upp och öppna dörren för oss. Jag var åter klädd i min vita hijab, hade fått för mig att den skulle göra det lättare att smälta in.

Förmiddagssolen gassade från en molnfri afrikansk himmel, luften kändes torr och en smula kvav. Jag tänkte tillbaka på Asmara på tvåtusen meters höjd över havet och begrundade hur märkligt det var att altituden kunde ha en sådan betydelse för det lokala klimatet. Massawa, Asmara, Khartoum, de kändes som olika världar trots att solen var densamma och stod lika högt.

Jag såg inte de två poliserna komma fram till mig. Jag vet fortfarande inte om de gick omkring och kontrollerade allas papper eller om de var ute efter just mig. Jag hade inga papper. Med ett avväpnande leende förklarade jag att jag för tillfället inte hade mitt pass på mig, och sedan lät jag förvånad och bekymrad när jag sade att jag inte visste att man måste ha identitetshandlingar på sig dygnet runt. Jo, sade de, det måste man. Särskilt när man var en ensam kvinna i ett islamiskt land, tillade en av dem med förebråelse i rösten. Jag sade förlåt och lovade att komma ihåg det nästa gång. Det hjälpte inte. De började ställa frågor om var jag bodde, när jag kommit till Sudan, vad jag gjorde i landet och varför jag skulle till Girba.

De noterade min transsexualitet, det märktes i deras blickar. Jag blev rädd och nervös, svarade osammanhängande, och det slutade med att jag beordrades att följa med till polisstationen.

Väl där blev jag kroppsvisiterad av en uniformerad kvinnlig polis och fick därefter sitta i ett långt förhör med en civilklädd kvinna som ställde frågor på engelska och en civilklädd man som satt bakom datorn och knappade på tangentbordet. Det gick inget vidare. Mina chanser att snacka mig ur det hela förstördes av rädslan och nervositeten. Och så hade jag ingen bra förklaring till varför jag saknade identitetshandlingar. Efter förhöret fördes jag till en annan polisstation där jag placerades i en cell för resten av dagen och natten.

På morgonen hade jag ett nytt förhör, den här gången med en advokat och en tolk, och innan jag hann presentera de förklaringar som jag tänkt ut under den sömnlösa natten visade det sig att polisen redan visste det mesta om mig – mitt namn, att jag var från Danmark, att jag rest till Eritrea i affärer, att jag tagit mig in i Sudan smuggelvägen och att jag varit i kontakt med ICRC och MSF. Det enda de inte visste var syftet, vad jag ville i Sudan.

Jag sade att jag forskade om hjälp- och biståndsbranschen och bland annat ville förstå mig på flyktingströmmarna. För att styrka det hänvisade jag till några danska och svenska webbsajter där jag refererades till som skribent som skrev vetenskapliga texter. Det fanns en dator med internet i förhørsrummet. När förhørsledaren vände skärmen mot tolken tittade denne på några av sajterna och bekräftade att jag enligt vad som stod att läsa där forskade i bland annat sociala ämnen, oftast i samband med mina uppdrag. Förhørsledaren skakade skeptiskt på huvudet men ställde inte fler frågor.

Hur kunde sudaneserna ha tagit reda på så mycket om mig under en så kort tid, praktiskt taget över natten? Ett tag misstänkte jag Detelmann. Han föreföll mig vara just den typen som inte skulle dra sig för att samvetslöst förråda en konkurrent till den lokala polisen. Sedan kom jag att tänka på att det faktiskt inte krävdes mycket polisarbete för att ta reda på vem jag var och var jag kommit ifrån. Polisen hade hittat ICRC:s och

MSF:s visitkort på mig, eritreanska kontanter och telefonnumret till smugglarna. Inte svårt att lägga ihop två och två. Jag fick bara hoppas att polisen inte kom på idén att kontakta sina eritreanska kollegor. Det skulle utsätta Aaron och Mariam för fara, göra mig själv till *persona non grata* i Eritrea och äventyra hela Dawit Isaak-projektet.

Samma kväll flyttades jag till ett slags häkte någonstans i Khartoum. Sex kvadrat, en säng med madrass, ett lågt sängbord med Koranen, toalett med dusch och ett litet gallerförsatt fönster för högt uppe för att jag kunde se vart det vette. Övrigt civiliserat för att vara Sudan.

Jag började räkna dagarna.

Det blev inga fler förhör, underligt nog. Det blev ingenting alls faktiskt. Ingen fortsättning på det framgångsrika inledande polisarbetet. Jag satt i den trånga cellen i nästan en månad, ensam och utan minsta kontakt med omvärlden. Advokaten besökte mig en gång och frågade om jag ville prata med någon på det danska konsulatet i Khartoum. Det fanns tydligen ingen dansk ambassad i Sudan, bara ett litet konsulat. Jag svarade nej tack.

Jag hade ingen kalender, ingen klocka och hade inte rätt att tilltala vakterna (det satt en liten lapp på celldörren, häktesreglerna på engelska), så jag räknade dagarna på det gamla beprövade sättet, genom att rita små streck på cellväggen. Kände mig som Henri Charrière i *Papillon*.

Jag "firade" således både jul och nyårsafton i cellen. Utan klocka. Låg på sängen och stirrade upp mot det lilla fönstret, följde ljudet och blixterna av fyrverkerierna i Khartoum, det enda jag kunde göra. Vilken spännande inledning på 2016, tänkte jag och hoppades på att det nya året skulle bli bättre än hur det inleddes.

Efter nästan en månads isolering kördes jag till Khartoums flygplats och sattes på ett flyg till Kairo. Officiellt på grund av att Danmarks närmaste ambassad fanns i Egypten, förklarade advokaten som var med under transporten från häktet till flygplatsen. Inofficiellt för att helt enkelt bli av med mig.

"You are extremely lucky, sir or madam or whatever you are", sade han. "Sudan is about to receive a very large sum of aid from your country. Our government doesn't want to jeopardize that. Under other circumstances, you would have been severely punished. Seventy-seven lashes in public for

your perverted sexuality and then many years in prison for entering our country illegally. Think about it if you ever decide to come to Sudan again!"

Någon "extrem tur" kändes det inte att jag hade. Visserligen slapp jag sudanesiskt fängelse och visserligen fick jag provisoriska resehandlingar på den danska ambassaden i Kairo utan problem eller fördröjning, men i övrigt var det en katastrof. Sudaneserna hade tagit alla mina kontanter och bankkort. Jag hade inga pengar på mig i Kairo, kunde inte ens köpa mat eller ringa ett samtal. När jag slutligen tjatade till mig ett akut snabbblån på den danska ambassaden – några egyptiska sedlar motsvarande femhundra danska kronor som skulle återbetalas efter återkomsten till Danmark – ringde jag till Aaron i Massawa från ett hotells lobby. Jag hade numret i mobilen, den enda av mina tillhörigheter som jag fått tillbaka av den sudanesiska polisen, dock utan sim-kortet. Han svarade inte. Jag försökte flera gånger utan att lyckas. När jag ringde numret till hans hem i Asmara tog en för mig okänd kvinna upp luren. Hon kunde inte engelska men av hennes svar på tigrinska förstod jag att Aaron inte befann sig i bostaden.

Jag hittade ett internetcafé, kopplade upp mig och öppnade Skype. Bara för att upptäcka att Aaron inte varit inloggad på över två veckor. För länge, även med tanke på Eritreas primitiva internetförhållanden. Jag blev rejält orolig.

Jag messade till Yodit i Danmark. Hon svarade inte. Jag kunde se att mitt meddelande på WhatsApp hade levererats men förblev öppet. Mycket konstigt, tänkte jag, och ännu mer oroande. Till skillnad från Aaron borde Yodit vara uppkopplad dygnet runt. Jag hade ju själv betalat för hennes internet!

Jag landade på Kastrup på kvällen den 11 januari 2016 och åkte direkt till Sandholm. Yodit var inte där. Jag frågade runt och fick veta att hon flyttats till en annan flyktingförläggning. Jag fick adressen till Avnstrup Asylcenter som enligt kartan låg mitt i skogen någonstans mellan Roskilde och Jystrup.

Jag reste dit dagen efter. Avnstrup visade sig vara ett gammalt mentalsjukhus som numera användes som flyktingförläggning. De låga, baracklik-

nande byggnaderna i mörkt tegel och en jättehög skorsten på innergården förde tankarna till Auschwitz.

Jag lokaliserade matsalen och beskrev Yodit för en grupp afrikanska tjejer som satt där inne. En av dem nickade igenkännande och förde mig till rätt barack och rätt rum.

“Oh my God, where have you been? I thought you were dead!” Yodit hoppade upp från sängen och gav mig en kram. Under den halvtimme som följde fick jag höra allt om katastroferna. Jo, de var flera.

Yodits mobil hade blivit stulen strax efter årsskiftet. Hon hade ännu inte skaffat sig en ny. Kostnadsfråga. Alla mina kontaktuppgifter fanns i den stulna mobilen. Utan den kunde hon inte komma ihåg mitt telefonnummer, för annars skulle hon absolut ha kontaktat mig och berättat om läget i Massawa.

Hon hade fått ett enda meddelande från Aaron. Det hände någon gång vid årsskiftet, precis innan mobilen försvann ur hennes väska i folkhavet på Ströget. Meddelandet var långt. Aaron skrev att han tappat kontakt med mig, att jag inte hört av mig sedan mitten av december. Det var därför som han messade till Yodit.

Sjukhuset i Massawa hade fått en kort skrivelse från den eritreanska kriminalvården som upplyste om att fången med det angivna numret flyttats till en anstalt i en annan region och därmed inte kunde köras till sjukhusets röntgenavdelning. Mariam hade inte vågat ställa frågor om vilken anstalt och vilken region. Hon arbetade dessutom inte längre på sjukhuset, hade hittat en bättre tjänst på någon privatklinik och slutat vid årsskiftet. Aaron själv hade återvänt till Asmara. Han hade inte skrivit det rakt ut men Yodit hade fått intrycket av att situationen med hans lillebror blivit mer kritisk och att Aaron skulle fly till Sudan vilken dag som helst. “Han är kanske redan där”, sade hon och tystnade. Det fanns inget mer att berätta om Aarons sista meddelande.

Jag minns att hon tittade på mig, länge och uppgivet, och jag tittade på henne, lika uppgivet. Slutligen sade jag: “Well, that’s it then.” Några korta ord som satte punkt för mitt andra försök att frige Dawit Isaak.

Känslostormar uteblev den dagen. Det kändes bara tomt och bittert. Någonstans i bakhuvudet svävade en dyster tanke: det är svårt och slitsamt

att klättra upp till bergstoppen men när man har trampat fel och snubblat faller man ner väldigt fort.

Senare skulle jag analysera förloppet och mina felsteg och känna mer och starkare och till och med gråta över de förlorade möjligheterna, men just då på Avnstrup hann jag inte analysera något, för Yodit hade en katastrof till att informera mig om.

Hon hade fått avslag på sin asylansökan. Hennes juridiska biträde hade överklagat men utsikterna var dystra. Danmark hade stramat åt sin flyktingpolitik. Numera krävdes exceptionellt tunga skäl för att få asyl. Yodit hade inga sådana, hon klassades som ännu en ordinär eritreansk värnpliktsvägrare. Förflyttningen till Avnstrup gav en vink om att hennes överklagan skulle avslås och att hon skulle utvisas. Det överskuggade de andra katastroferna. Yodit låg i sängen hela dagarna och deppade.

“Kommer du att försöka igen?” frågade hon.

“Vadå?”

“Att frige din eritrean.”

“Javisst”, svarade jag. “Jag kommer att försöka igen. Och jag hoppas att du kommer att hjälpa mig. Men inte förrän jag har hjälpt dig. Vi måste få dig att stanna i Danmark.”

Hjärnan avskyr tomrum. Hjärtat också, för den delen. När en idé man brinner för dör vill tomrummen i tankarna och hjärtat fyllas med en annan idé så fort som möjligt. Någonting nytt att brinna för.

Senvintern och våren 2016 gick helt i Yodits tecken. Hon fick avslag på sin överklagan, blev papperslös och var tvungen att gömma sig för danska myndigheter. Jobbiga tider. Att leva som papperslös i Danmark är oerhört svårare än i Sverige. Jag gjorde allt för att finnas där för henne. Tillsammans med Köpenhamns eritreanska förening och danska ideella organisationer som diskret hjälpte papperslösa engagerade jag mig för att Yodit skulle få stanna i Danmark. Dawit Isaak-projektet fick ligga på hyllan ett tag. I väntan på nya idéer och chanser.

TREDJE FÖRSÖKET: BIG BUSINESS

Det här äventyret är jag tyvärr tvungen att vara lite hemlighetsfull om. De inblandade var internationellt verksamma affärspersoner som fortfarande är aktiva, och som bekant är det sekretess och diskretion som gäller i den svängen. Alla jag frågat har sagt att jag visst får redogöra för Londonaffären i min bok men utan riktiga namn, exakta datum eller avslöjande detaljer, och detta är mer än ett önskemål från de inblandades sida.

När jag i början av mitt Dawit-engagemang läste på om hur andra väststater fick loss sina medborgare från fångenskap i tredje världens diktaturer noterade jag att man ofta lyckades med uppgiften i samband med större företagsaffärer. Frisläppandet sätts upp som ett villkor för att affären ska bli av, som ett slags symboliskt tecken på god vilja från diktaturens sida. Upplägget bygger på att tredje världens storföretag och ledande affärsmän oftast har någon sorts koppling till makten. Inte sällan tillhör maktavarna och affärsmännen samma krets eller till och med samma familj. Väst likställer därför sin affärsmotpart med makten i motpartens stat och spelar på att de inblandade älskar pengar – mer än vad de älskar att jävlas med omvärlden genom att spärra in utlänningar.

Nu kom jag ihåg detta när jag fick i uppdrag att skriva en svensk sammanfattning av en amerikansk tidskriftsartikel om så kallade asymmetriska förhandlingar. Artikeln var utpräglad akademisk och ämnet ganska tråkigt, men bland referenserna fanns en till en amerikan som arbetade för *Department of State* och som var expert på att förhandla med främmande makter om fångslade amerikanska medborgare. Jag antecknade referensen, hittade mannen på sociala medier – han körde populära föreläsningar om förhandlingstekniker – och tog kontakt via mejl. Beskrev situationen kring Dawit Isaak och frågade om han hade något råd att ge.

Han skrev att han enbart sysslade med förhandlingar, men att varje frigivningsoperation innehöll många fler moment och aspekter: under-

rättelsearbete, logistik, juridik, säkerhet, personalledning, riskanalyser. Han skrev att jag behövde råd kring övergripande planering snarare än förhandlingstekniker. Jag fick mejladressen till en annan amerikan.

Denne arbetade med just planering av frigivningsoperationer. När jag kontaktade honom ursäktade han sig med att hans arbete var *highly classified* och att han därför inte kunde prata annat än generellt och hypotetiskt. Okej, skrev jag, men kunde han åtminstone ge mig råd om hur jag skulle kunna gå tillväga om jag ville frige Dawit Isaak med hjälp av en internationell storaffär?

“Du får hålla ögonen öppna och vänta på en affär där något av Eritreas största företag är en av parterna”, blev mannens svar. “Sedan kan du försöka förmå den andra, västerländska parten att inkludera din eritreans frihet i villkoren för affären.”

Som om jag inte redan visste det.

“Det låter rimligt”, skrev jag, “men storaffärer brukar tillkännages när parterna redan skakat hand. Hur får jag nys om en kommande affär där förhandlingarna ännu inte börjat? Och hur gör jag om jag inte vill sitta och vänta på en affär? Eritrea är en stat som i stort sett är ekonomiskt autonom och dessutom under västliga sanktioner. Eritreanska storföretag gör sällan internationella affärer, och när de gör det är det med länder som Egypten och Indien, inte med väst.”

Vi utväxlade några mejl till. Resultatet blev att jag lärt mig två saker. För det första kan affärer provoceras fram. Det behöver inte vara ett eritreanskt företag som tar initiativet till en storaffär med ett västerländskt företag och som i egenskap av initiativtagare är motiverat att få affären igenom. Det kan mycket väl vara ett västerländskt företag som söker upp ett eritreanskt företag, föreslår en lukrativ affär och väcker tillräckligt med penningbegär hos eritreanerna för att de ska gå till Afewerki och bönfälla om Dawit Isaaks frisläppande.

För det andra är underrättelsearbete A och O vid planering av en operation. Utan spionage kan man inte ta reda på affärer i förväg, veta parternas förhandlingsunderlag eller ha koll på de inblandades motiv och svagheter. Och eftersom jag inte hade råd med underrättelsearbete – det

kostar enorma summor att ha en armé av spioner och insiders som "håller ögonen öppna", borta i Eritrea dessutom – kunde jag lika bra skrota hela idén att frige Dawit den vägen.

Och visst skulle jag ha skrotat den hade det inte varit för ett sista meddelande från den amerikanske planeringsexperten. Det dök upp i min inbox tre veckor efter vår mejlväxling.

"Jag har alltid gillat folk som bryr sig", skrev han. "Bifogar info som du skulle kunna ha nytta av. P.S. Think outside the box!"

Dokumentet i bilagorna såg inte *classified* ut trots att texten var maskad på många håll. Det var handlingar från en sluten rättegång i en engelsk domstol året innan. Målet handlade om penningtvätt. Ingenting stort, ingenting spektakulärt, bara en mindre investeringsfond i London som utan att veta bättre råkade ha tagit in några miljoner från en kund som enligt åklagaren hade inkomster från narkotikahandel. På ett av pappren ringade planeringsexperten in ett eritreanskt namn, det tillhörde en *junior fund manager* från en annan investeringsfond som för åklagarens räkning vittnade om diverse administrativa rutiner inom fondväsendet.

Det fanns också en bilaga som inte hade med den engelska rättegången att göra: en förteckning över president Isaias Afewerkis närmaste medarbetare. Ett av namnen var inringat. Till och med jag kände igen det, trots att jag aldrig riktigt satt mig in i vem som var vem i Eritreas politik. Jag hade stött på namnet förut.

Med hjälp av Google, Yodit och hennes bekanta inom eritreanska föreningar i Danmark och Sverige fick jag snart klarhet i varför amerikanen ringat in de två namnen. Den unge fondförvaltaren – eller unge och unge, grabben närmade sig trettio – var son till Afewerkis närmaste rådgivare. Han hade utbildat sig inom finans vid ett prestigefullt brittiskt universitet och arbetade nu i London, ingick i ett team som förvaltade värdepappersfonder åt ett av världens största fondbolag. Allt medan farsan var med och styrde Eritrea genom att tillhöra den allsmäktige presidentens närmaste krets.

Underrättelsearbete med stort U, tänkte jag. Att gräva i maktthavnarnas familjeförhållanden och leta reda på vad deras avkommor har för sig. Själv skulle jag aldrig ha klarat av det. Brist på resurser.

Först trodde jag att amerikanen gett mig uppgifterna därför att fondbolaget där rådgivarens son arbetade kanske gjorde affärer i Eritrea och att det var där som jag kunde söka efter möjligheter. Sedan insåg jag vad han menat med att tänka utanför boxen. Sonen var säkert en yuppie – elitutbildning, London City, en lovande karriär inom finans, samtliga kriterier uppfyllda. Och som *junior* fondförvaltare i ett team måste han drömma om att ta ett kliv uppåt och få förvalta en fond på egen hand. Det är finansfolkets mesta och våtaste dröm; de största, galnaste pengarna finns inom fondförvaltning, med prestationsbaserade bonusar utan tak och annat i den stilen. Denna min insikt stärktes ytterligare när jag besökte sonens profil på LinkedIn. Han framställde sig som en fullfjädrad expert på aktiv fondförvaltning med inriktning på tillväxtmarknader i Afrika och Asien. Hela hans image utstrålade att han var redo för en egen fondportfölj.

Men det var först när jag diskuterade saken med en finanskunnig väninna i Stockholm (hon hade ett förflutet inom svensk fondförvaltning) som tänkandet utanför boxen resulterade i en konkret idé.

“Varför inte kombinera det ena med det andra?” föreslog hon. “Lova pojken ett drömjobb som fondförvaltare med eget ansvar och egna individuella bonusar *och* provocera fram en stor investering i Eritrea från samma fond, en storaffär där Dawits frihet kan bli ett av villkoren!”

“Skulle det inte vara lite ... lite för mycket?” invände jag.

“Inte alls. Du avfyrar dubbla incitament. Som farsa vill presidentens rådgivare knappast sabba sonens strålande karriär, och som eritrean skulle han välkomna en stor utländsk investering i landet. Dessutom borde han väl fatta att han personligen kommer att tjäna mycket klöver både på sonens skyhöga inkomster som fund manager och på den nya strömmen av utländska investeringar.”

Efter en del bollande med idéer och scenarier kom vi fram till att operationen – jag tänkte redan i de termerna – kunde se ut så här:

Sonen kontaktas av en headhunter som säger sig leta efter en *fund manager* med eritreanskt påbrå, detta på uppdrag av ett fondbolag som vill starta en aktiefond med inriktning på Afrikas horn, framför allt Eritrea vars ekonomi ju växer så det knakar. Självklart nappar sonen.

Det är en drömchans han gått och väntat på! Headhuntern tar med honom på listan över föreslagna kandidater (grabben får inte tro att han är den ende, det måste finnas konkurrens om posten, för annars kan han ana oråd). Fondbolaget inleder rekryteringsprocessen – intervjuer, psykologiska tester, utvärderingar, den vanliga ruljansen. Eritreanen ser hur konkurrenterna gallras bort en efter en, och snart får han det efterlängta beskedet att det blir han som får jobbet. Han är lycklig. I sista ögonblicket, precis innan kontraktet ska skrivas på, förklarar dock fondbolagets representant för honom att den grupp stora investerare som står för fondens startkapital är ytterst måna om att framstå som etiska. Eritrea betraktas av många som ett land som så att säga har problem med mänskliga rättigheter, så för att slippa kritik och onödiga anklagelser om bristande socialt ansvar har investerarna beslutat att villkora sina insatser. De vill ha en markering av god vilja från eritreanskt håll. Representanten berättar att fondbolaget vet att kandidatens far innehar en hög position i Eritrea, arbetar nära presidenten och åtnjuter dennes förtroende. Om bara fadern kunde förmå presidenten att släppa en viss politisk fånge ...

Jag tyckte att idén var slagkraftig och realistisk – förutom den där sista biten. Den gick stick i stäv med allt jag visste om den eritreanska mentaliteten. Rådgivaren kunde ha hur många personliga incitament som helst och vara hur girig som helst, men Afewerki skulle aldrig kompromissa med fightern inom sig och sin patriotiska stolthet.

Jag sände ännu ett mejl till den amerikanske förhandlingsexperten, förklarade mitt dilemma och undrade om han kunde föreslå någon förhandlingsteknisk lösning. Jag skrev till och med att jag var beredd att betala för hans konsult hjälp. Han svarade med vändande mejl, bad mig att låta honom begrunda problemet i ett par dagar och tillade att jag inte behövde oroa mig för betalning. Ett så blygsamt bidrag kunde han ge gratis, och dessutom var han högst osäker på att det fanns en plausibel lösning, om nu Afewerkis patriotiska stolthet var så orubblig som jag beskrivit den. Inga förhandlingstekniker biter på en fanatiker.

Tre dagar senare kom mejlet med expertens blygsamma bidrag. Han föreslog två förhandlingstekniska knep.

Om det fanns en chans att även Afewerki brydde sig om pengar kunde man förse rådgivaren med ett trumfkort som borde göra det lättare för honom att övertyga presidenten. När en stor värdepappersfond investerar internationellt, med miljoner och kanske miljarder som flyter fram och tillbaka över gränserna, skapar det unika möjligheter att tvätta pengar, gömma förmögenheter, kringgå sanktioner och göra en del annat som diktaturer och diktatorer vanligtvis har stora svårigheter med. Med den lojale rådgivarens lojale son som fund manager får Afewerki ett gränslöst inflytande över fondens verksamhet och därmed tillgång till dessa möjligheter. Det kan väga tyngre än den patriotiska stoltheten och hatet mot landsförrädaren Dawit Isaak.

Och om den chansen saknades kunde man faktiskt låta rådgivaren spela sitt eget spel. Utan presidentens vetskap. Det enda som krävdes var att rådgivaren mycket diskret såg till att Dawit Isaak fick en obehövad permission, precis som i november 2005. Fast den här gången skulle Dawit inte springa till sin syster i Asmara utan direkt till människosmugglarna och över gränsen till Sudan. Det hela skulle se ut som en fångelsets eller fångvaktarens tabbe. Ingen skulle komma på tanken att spåra den till presidentens rådgivare.

Naturligtvis kunde det senare knepet inte användas om man först kört det förra, påpekade experten. Afewerki var inte dum. Han skulle fatta sambandet. Det var antingen eller som gällde. Bägge varianterna kunde presenteras för sonen för att han skulle presentera dem för fadern, men sedan var det upp till fadern att välja.

Jag var nöjd. Tack vare de två knepen (även om vi bara kunde använda oss av ett av dem) hade min plan blivit lite mer kompatibel med den eritreanska mentaliteten och därför lite mer realistisk. Och nu stod jag inför nästa bekymmer. Priset för arrangemanget. Hur mycket skulle operationen kosta mig? En falsk headhunter i London som måste framstå som äkta och ett falskt fondbolag med kontor och personal – hade jag råd?

Det löste sig elegant.

Yodit var vid den tiden redan på flykt från de danska myndigheterna. Hon hade gått under jorden och bodde hos ett pensionärspär i en villa i

en av Köpenhamns välbärgade förorter. Pensionärerna ingick i en grupp hemliga flyktinghjälpare, gömde papperslösa som ett sätt att protestera mot Danmarks allt strängare, allt omänskligare flyktingpolitik. Yodit hade ett eget rum och mat i utbyte mot att hon städade, hjälpte frun i köket och passade parets två katter. Inte för att pensionärerna krävde motprestation, men Yodit själv insisterade på att göra nytta och var obeveklig på den punkten.

Hon fick dock inte gå utanför grindarna, inte ens nattetid. På grund av grannarna. Det fanns väldigt många hängivna anhängare till den stränga, omänskliga flyktingpolitiken som gärna lekte lagens väktare och som inte skulle dra sig för att slå en signal till polisen om de såg en mörkhyad flicka bo i en "vit" villa. Alla i Danmark visste att papperslösa ofta gömde sig hos snälla danskar i finare områden.

Yodit hade alltså mycket tid över. Jag minns inte vems idé det var, men hon satte sig vid datorn en dag – pensionärerna hade en rejäl stationär pjäs, uppkopplad och allt, och de lät henne använda den hur mycket hon ville – och började plöja grupperna på Facebook. Två veckor senare hade hon listat flera aktiva headhunters i London som privat engagerade sig i mänskliga rättigheter. Hon menade att de borde vara personligen motiverade att delta i projektet. "Lägg särskilt märke till nummer tre!" sade Yodit. "Hon är frilans. Hon har ingen anställning att äventyra om hon hjälper dig."

Jag kontaktade nummer ett först, en medelålders manlig partner på en av de större internationella chefsrekryteringsfirmorna. Berättade om mitt projekt och undrade om han kunde tänka sig att agera headhuntern. Mannen svarade att han beundrade mitt engagemang för mänskliga rättigheter och imponerades av min djärva plan men nog var tvungen att tacka nej. Firman skulle aldrig godkänna hans deltagande i det planerade skådespeleriet, och han gjorde ingenting utan firmans okej.

Nummer två, en ung kvinnlig chefsrekryterare vid en annan stor välrenommerad firma, tackade nej hon också. Utan motivering.

Nummer tre sade att hon måste sova på saken.

"Hon är intresserad, jag kan slå vad om det!" Yodit lät entusiastisk. "Hon brinner för mänskliga rättigheter, titta bara vad hon skrivit i grupperna!"

Att folk pratar för mycket men gör för litet. En sådan person kan bara inte tacka nej!”

Låt mig kalla henne Margaret. Hon var en dam i femtioårsåldern med Margaret Thatchers frisyr och Margaret Thatchers pondus som syntes och kändes trots att vi samtalade via en videolänk. Hon frilansade inom chefsrekrytering, *middle management* och uppåt, åtog sig att hitta kandidater till poster som VD, styrelseledamot, direktör, professor, minister, internationell projektledare och liknande. Konkurrerade framgångsrikt med branschens stora aktörer. Hennes konkurrensfördel hette diskretion. Det var på researchstadiet som de stora firmorna oftast läckte information, vilket berodde på deras indiskreta researchmetoder, stod det att läsa i presentationen på hennes hemsida, medan hennes egna researchmetoder hade den fördelen att de var anpassade till just kravet på diskretion (oklart på vilket sätt, det hörde säkert till yrkeshemligheterna).

Margaret sov på saken i fyra dagar. Därefter bombarderade hon mig med frågor. Organisatoriska, säkerhetsrelaterade och personliga. Det märktes att hon spenderat denna tid med att göra ordentlig research om Dawit Isaak, Eritrea, landets politik och ekonomi, eritreanerna ute i världen och indirekt även min person, det sistnämnda via sina kontakter i Sverige och Danmark som kört mitt namn i diverse svenska respektive danska databaser. Jag svarade på hennes frågor så gott jag kunde. Jag förstod att det var så hon arbetade. Slutligen sade hon ja och lovade att hjälpa, men bara om jag hittade ett riktigt fondbolag som var villigt att starta en eritreansk fond och som skulle behöva en portföljförvaltare.

“Hur fan hittar jag ett fondbolag som skulle gå med på att *låtsas* starta en aktiefond?” frågade jag min finansväninna i Stockholm när vi träffades för att brainstorma.

Hon ryckte på axlarna. “På samma sätt som du hittat en headhunter – genom ägarnas och toppchefernas privata engagemang för mänskliga rättigheter. Prova!”

Det funkade inte alls. Finanstoppar fanns inte på Facebook i samma utsträckning som chefsrekryterare eller så fanns de under påhittade namn. Efter tio dagars letande gav Yodit upp och föreslog att jag skulle prata med

Margaret. Antingen hittade hon själv ett passande fondbolag – var det inte hennes specialitet att söka och hitta? – eller så fick hon sänka sina krav och acceptera ett renodlat bluffbolag.

Jag gick och velade i flera dagar. Det kändes meningslöst. Margaret hade inte slagit mig som den som skulle kunna göra avkall på sina principer, och hade hon kunnat föreslå ett lämpligt fondbolag skulle hon redan ha gjort det.

Precis när jag insåg att jag inte hade något annat val än att ringa Margaret ringde hon själv till mig. Frågade om jag hittat ett fondbolag. Inte än, svarade jag.

“Jag mejlar ett namn och en länk till dig”, sade hon. “Läs det bifogade brevet och återkom när du är klar!”

Namnet såg kinesiskt ut. Länken gick till ett fondbolag i Shanghai. Brevet inleddes med frasen *A fake works best when it's real!*

Fondbolaget tillhörde de största i Kina och förvaltade hundratals miljarder, bland annat den kinesiska statens pensionspengar, i hundratals olika fonder. Det investerade i allt från statsobligationer och råvaror till exotiska derivatinstrument och aktier på tillväxtmarknader. Kinesen vars namn jag fått ansvarade för etablering av nya fonder och råkade tillhöra Margarets affärsnätverk. Hon skrev vidare att Afrikas horn var kraftigt underrepresenterat i bolagets fondportfölj och att hon därför trodde att kinesen mycket väl kunde vara intresserad av att höra min plan.

Poängen var att ingen skulle behöva låtsas om någonting. Om fondbolaget gillade tanken på en ny afrikansk aktiefond med tyngdpunkt på Eritrea skulle det bli en verklig etablering. Fondbolaget skulle på riktigt bilda en fond och anlita Margaret som på riktigt skulle hitta en lämplig förvaltare. Kineserna skulle, via sonen, kontakta Afewerkis rådgivare för att på riktigt säkerställa den finansiella infrastrukturen inför riktiga miljardinvesteringar. Uppläggets enda bluff: kineserna skulle hota att skrota affären om Dawit Isaak inte släpptes fri (med motiveringen att fondens kunder efterfrågade etisk fondförvaltning och krävde ett symboliskt tecken på god vilja). I själva verket brydde sig kineserna lika lite om Dawit som om etisk fondförvaltning och skulle fortsätta med

affären även om eritreanerna vägrade att låta Dawit gå. Men det visste inte eritreanerna.

Jag gick med på det. Naturligtvis. Det kändes som ett sunt upplägg. För första gången på många månader såg jag ljuset i Dawittunneln.

Margaret och jag diskuterade detaljer och nyanser på Skype i flera omgångar. Min finanskunniga väninna satt bredvid mig och bidrog med finans- och fondförvaltningskompetens. Vi diskuterade vem av oss två (jag och Margaret) som skulle ta vilka steg och i vilken ordning. Det var *project planning* på högsta nivå med alla de obligatoriska momenten – tidslinjen, delmål, resursallokering, fortlöpande informationsbehov och olika tänkbara scenarier. När vi var klara hade mitt praktiska deltagande reducerats till ett par möten med den eritreanska parten i slutskedet, medan Margaret själv skulle ta hand om resten, det vill säga aktivt vara med i projektets varenda fas.

Jag skrattade och sade att det kändes som att projektet plötsligt blivit mer hennes än mitt, en konstig känsla med tanke på att hon egentligen varit tänkt som medhjälpare och medlöpare. Hon log och svarade att jag för det första trodde fel om jag trodde att hon enbart motiverades av sitt engagemang för mänskliga rättigheter. Arvodet för uppdraget som topprekryterare förväntades vara saftigt – kinesiska finansbolag var kända för att betala utan att pruta. För att inte tala om att hon tack vare uppdraget skulle få nya värdefulla kontakter och stärka sin position på den exploderande kinesiska marknaden för chefsrekryteringar. Så hon hade ingenting emot att bidra mer till mitt projekt än vad jag från början räknat med.

För det andra fanns det inte mycket för mig att göra, påpekade hon. Jag stod för idén men andra var bättre lämpade för att genomföra den. Och jag fick ursäkta henne för att hon sade det rakt ut, tillade hon i något mjukare ton, men som transsexuell kunde jag faktiskt göra mer skada än nytta om jag så att säga fanns med i bilden. Varken den kinesiska eller den eritreanska kulturen såg positivt på transsexualitet, milt uttryckt, så ju mindre de inblandade kineserna och eritreanerna fick med mig att göra desto bättre för projektet. Inte för att min transsexualitet syntes eller

hördes särskilt mycket, men risken fanns att motparten skulle lägga märke till den och få negativa känslor. Varför ta denna dumma risk i onödan?

Jag höll med. Jag visste precis vad hon talade om. Handikappet.

“She just doesn’t want you to steal the show”, skrattade Yodit när jag redogjorde för den slutgiltiga planen och beklagade att jag själv hade fått en för liten roll i den.

“Maybe”, medgav jag. “But the show will be mine anyway.”

Det var trots allt jag som skulle avrunda projektet. Om Afewerki skänkte Dawit frihet (det första knepet) skulle jag – och ingen annan – arrangera svensk-eritreanens resa till Sverige och följa med. Om Dawit fick en obehövad permission (det andra knepet) skulle jag – och ingen annan – bli tvungen att ombesörja smugglingen till Sudan och resan vidare norrut. Det fanns en hel del för mig att göra i vilket fall som helst. Showen skulle bli min.

När planen hade finslipats skred vi till verket.

Margaret kontaktade sin kines och föreslog en Eritreafond. Hon fick det att låta som om hon var på jakt efter högprofilerade uppdrag, och här fanns en chans, hon hade nämligen en perfekt kandidat till jobbet som fondens förvaltare, det enda som krävdes var att fondbolagets ledning beslutade om etablering.

Kinesen var skeptisk i början. Bolagets analytiker hade tittat på Afrikas horn ett antal gånger förut och varje gång kommit fram till att det fanns för många hinder för en renodlad fondsatsning. Politisk instabilitet, dålig infrastruktur, dåligt regelverk, brist på investeringsobjekt, brist på öppenhet ... Men Margaret hade förberett sig väl. Hon påpekade att Eritreas ekonomi växte snabbast i hela Afrika, att alla hinder lätt kunde undanröjas om fonden skaffade sig goda kontakter i de eritreanska regeringskretsarna (hon kunde hjälpa med den biten) och att det var bråttom att agera eftersom flera konkurrerande fondjättar från Shanghai, Hongkong och Peking ryktades vara nyfikna på Eritrea och gå i etableringstankar. Till slut gav kinesen med sig och sade okej, det skadade visst inte att försöka.

De snickrade ihop en stark, övertygande presentation. Kinesen lade fram den för sina chefer. Och snart kunde gänget – kinesen, Margaret,

jag, Yodit och min finansväninna – fira den första viktiga delsegern. Fondbolagets ledning gav grönt ljus för en eritreansk aktiefond!

Kinesen såg genast till att Margaret fick uppdraget att hitta en *fund manager*. Margaret låtsades leta ett kort tag och presenterade sedan vår eritreans kandidatur. I sin rekommendation skrev hon att kandidaten var ett riktigt fynd. Perfekt för jobbet. Rätt utbildning, rätt erfarenhet, rätt ålder, rätt ambitioner och – det viktigaste! – han råkade vara son till en av den eritreanske presidentens närmaste rådgivare. Det gick hem. Först kinesen och sedan hans chefer godkände kandidaturen. Margaret ombads att kontakta eritreanen och försöka rekrytera honom till den nya fonden. Den andra delsegern var därmed i hamn.

Hon hade redan researchat honom. *The yuppiest yuppie I've ever seen*, hade hon sagt. Kostymer från Savile Row, en svart Porsche i garaget, en Corum-klocka på armen och en fritid som slösades bort på träningspass, golf, nattklubbar, ragg, fler träningspass och fler ragg.

Jag vet inte hur huvudjägarna arbetar, och Margaret har aldrig berättat detaljerna, hur kontakten med eritreanen såg ut, hur många gånger de träffats, vad hon sagt och hur hon sagt det. Jag vet bara att huvudjakten lyckades. Han nappade på erbjudandet, sade bestämt att han var intresserad och redo att prata *the fund management job* med det kinesiska fondbolaget. Självklart. Vilken yuppie vid sina sunda vätskor skulle nobba chansen att byta Porschen mot en Lamborghini och Corumen mot en Patek Philippe?

Den tredje delsegern.

Fast jag jublade inte. Min spontana reaktion var att allvaret ännu inte börjat, att dessa tre ganska lätta delsegrar kanske invagat oss i tron att resten av projektet skulle bli lika lätt.

Tidpunkten sammanföll också med ny dramatik i Yodits liv. Hon blev tvungen att flytta från Danmark till Sverige, på min inrådan och med min hjälp. För en papperslös är skillnaden mellan de två länderna som den mellan jaktsäsong och att vara fridlyst för en älg. I Danmark får polisen tillräckliga resurser för att aktivt jaga och utvisa papperslösa, och vanliga danskar hjälper gärna till. Det finns en hög nivå av intolerans

mot småbrott i den danska mentaliteten och det danska samhället. Man förstår att även en liten, bagatellartad överträdelse av *Udlændingeloven* är ett samhällsproblem eftersom den banar väg för fortsatt och grövre brottslighet. I Sverige får polisen inga resurser, brott mot utlänningslagen har lägsta möjliga prioritet och det saknas all politisk vilja att ta itu med papperslöshetsproblemet. Tiotusentals illegala utlänningar lever i landet – det räcker att se på de rumänska tiggarna i Stockholm, de sitter helt öppet överallt och känner sig fullkomligt trygga och hemmastadda trots att alla utredningar och analyser som gjorts kommit fram till att de vistas i Sverige olovligt i och med att ingen tiggare någonsin respekterar tremånadersregeln för EU-medborgare. Svenskarna bryr sig inte, och om någon vågar bry sig stämplas denna person som rasist och antiziganist och hängs ut på sociala medier.

Så Yodit utnyttjade situationen och flydde till Sverige och Stockholm. Hon fick bo hos en annan eritreansk tjej i Sundbyberg, en studentska som ville ha en inneboende för att dela på hyran. Tjejen hjälpte Yodit också att hitta ett svartjobb – som barnpassare, hundskötare, städerska och allt-i-allo hos välbeställda eritreanska och arabiska familjer.

“Min framtid är säkrad”, skrattade Yodit. “Jag har bostad och jobb. Det är bara en make och kärlek som saknas för lycka.”

“Din *närmaste* framtid”, preciserade jag. “Tänk på att du inte kan leva svart i all evighet. Du förtjänar en legal lycka. Tänk på det i stället för män och kärlek! Tänk långsiktigt!”

Hon tänkte visserligen men kunde inte komma på någon lösning annan än att gifta sig med en svensk eller sitta och vänta på att migrationsmyndigheterna i Sverige eller Danmark äntligen fattade medlidande med eritreanska värnpliktsvägrare. Jag kunde inte komma på andra lösningar heller. Så vi tog inga steg av strategisk betydelse, utan bara satt och väntade.

Under tiden hittade jag en nybörjarkurs i svenska. Det fanns kurser för papperslösa! Yodit började lära sig svenska tre gånger i veckan. Det var bra, det var ett steg i rätt riktning, men jag plågades dagligen av insikten att hon ändå befann sig i en återvändsgränd som jobbade svart och levde utan tillstånd, att hon slösade värdefull tid. Yodit sade aldrig någonting,

men jag hade känslan av att också hon plågades av samma insikt, och den känslan gjorde att jag plågades ännu mer.

Det var när jag var upptagen med dessa insikter och känslor som Londonaffären gick in i nästa fas. Den svåra fasen.

Margaret kom överens med det kinesiska fondbolaget om att låta eritreanen genomgå några psykologiska tester i London innan han bjöds till Shanghai för att träffa ledningen. Psyktest är numera ett måste när ett seriöst fondbolag anställer fondförvaltare – man vill se hur kandidaten resonerar strategiskt, löser problem, reagerar på bakslag och kritik, hanterar stress och så vidare. Tanken är att försöka undvika anställa en person som kan bli nästa Nick Leeson.

Margaret tog tid på sig. Till mig sade hon att hon behövde lära känna eritreanen som person för att det skulle bli lättare att förhandla med honom om Dawits frisläppande. Jag vet inte vilka tester eritreanen genomgick och om hon lyckades lära känna honom tillräckligt, men det gick flera veckor innan fondbolaget äntligen bjöd honom till en rad möten med ledningsgruppen i Shanghai.

Jag var naturligtvis inte med. Margaret rapporterade att mötena förlöpte väl. Cheferna gillade eritreanen och han gillade cheferna och erbjudandet. Efter Shanghai bjöds han till Dubai. Den nya fonden skulle förvaltas av det kinesiska fondbolagets dotterbolag där, och det var i Dubai som eritreanen skulle ha sin arbetsplats, sina kollegor och sin närmaste chef. De mötena förlöpte väl de också.

I nästa steg reste eritreanen, Margarets kines och Dubaichefen till Asmara och träffade eritreanens far och andra eritreanska makthavare för att diskutera finansiell infrastruktur. Det gjordes flera resor under tre veckors tid. Margaret fanns inte med men kinesen informerade henne fortlöpande och enligt honom visade de eritreanska topparna ett stort intresse. Kinesiska fondinvesteringar var varmt välkomna och om det dök upp hinder lovade den eritreanska parten att undanröja dem.

Allt gick som smort, alltså.

“Det låter som att den eritreanska parten är inställd på att ro fondaffären i hamn”, sade jag till Margaret en dag när hon informerade mig om

vad hennes kines berättat om det senaste mötet med ännu en av Eritreas ministrar. "Snart kan Dawitspelet börja. Är kineserna redo?"

"De är redo", svarade hon.

Och det betydde att alla på den kinesiska sidan hade fått den information som jag och Margaret i förväg skraddarsytt för var och en av de inblandade.

Hennes kines, han som basade över nyetableringarna, hade fått veta att Margaret, vars privata engagemang för mänskliga rättigheter han väl kände till, ville utnyttja chansen att befria en viss eritreansk politisk fånge. Han och hon skulle ställa kandidaten inför ett ultimatum: ville han ha jobbet fick han övertala sin farsa att låta Dawit Isaak gå, antingen via Afewerki (knep 1) eller genom att i smyg arrangera en oövärdad permission (knep 2). Det skulle framstå som ett ultimatum trots att det "bara" var ett önskemål från fondbolagets sida. Till sina chefer i Shanghai hade kinesen sagt att den nya fonden kunde få in mycket mer pengar om den använde sig av etiketten *etisk*, och för att kunna få etiketten tänkte kinesen satsa på en pr-kupp som gick ut på att en världskänd politisk fånge i Eritrea fick frihet i samband med fondens start. Det var bullshit, förstås. Fonden skulle ju rikta sig till investerare som inte ett dugg brydde sig om etik i västerländsk tolkning. Men det visste inte toppcheferna. De brukade aldrig sätta sig in i marknadsföringen, så de köpte förklaringen och gick med på att kinesen skulle framföra önskemålet till kandidaten. Det kostade ingenting att försöka; om fången släpptes fri skulle publiciteten gynna både den nya fonden och hela fondbolaget, och om inte så skit samma.

Kinesen och Margaret konfronterade eritreanen efter att intervjuerna avslutats och han fått ett preliminärt ja men innan det var dags att skriva på kontraktet. Enligt Margaret reagerade han lugnt, om än med förvåning, och lovade att omgående ta upp saken med sin far i Asmara.

För att bluffen skulle gå hem var det viktigt att det såg ut som om den kinesiska parten verkligen var beredd att skrota fondplanerna och avbryta rekryteringen av eritreanen om denne misslyckades med att få Dawit Isaak frigiven. Margaret och hennes kines kom på ingen bättre idé än att förhala kontraktundertecknandet så länge som möjligt – för att lura

eritreanen att tro att de väntade på att få se Dawit i frihet och att frisläppandet var ett absolut villkor för undertecknandet. Kinesen ansvarade för rekryteringsprocessen, så han hade befogenheten och möjligheten att förhålla, även om det krävde en viss mått av politisk smidighet. Varken toppcheferna i Shanghai eller chefen i Dubai var med på noterna. De visste ju ingenting om något ultimatum.

Till sina chefer sade kinesen att det tog tid att utforma kontraktet, ett komplicerat juridiskt dokument på över trettio sidor. Dessutom arbetade eritreanen fortfarande heltid i London, det var inte lätt för honom att hitta fönster för att flyga till Dubai. För att inte tala om att eritreanens nitiska brittiska jurister naturligtvis ville gå igenom texten innan han skrev under. Och när allt kom omkring var det inte bråttom, påpekade kinesen för sina chefer, med tanke på att eritreanen inte skulle börja förrän om två månader. Grabbens arbetsgivare i London tillämpade nämligen något som hette uppsägningstid.

Det gav oss några veckor. Minst två, max fyra. Tyckte vi i alla fall.

Efter en vecka hade det inte hänt någonting. Eritreanen bedyrade Margaret att han informerat fadern om situationen och att denne höll på att fundera över den. Nej, han visste inte om fadern talat med Afewerki.

“Ställ grabben en direkt fråga om det!” sade jag till Margaret. “Vi måste veta. Om rådgivaren bestämmer sig för att arrangera en permission behöver vi göra förberedelser.”

“Vill du själv tala med honom?” föreslog Margaret.

Hon hade fått en idé. För att sätta fart på pojkens och farsans funderande kunde någon med expertis inom marknadsföring (närmare bestämt *brand marketing* och *image building*) förklara för dem varför frisläppandet av Dawit Isaak var så kritiskt för det kinesiska fondbolaget. Att utan denna lilla men oerhört viktiga eftergift fanns det verkligen ingen poäng i att starta en Eritreafond; Eritreas dåliga rykte skulle skrämja bort merparten av storinvesteringarna. Hela projektet hängde på det där med etiskt eller oetiskt.

Däremot, om Dawit frigavs och fonden blev känd för att ha spelat en primär roll i frigivningen, skulle miljarder genast strömma in – och den ansvarige fondförvaltaren skulle äga världen!

Hon menade att *jag* kunde göra det. Möta eritreanerna, låtsas vara den som ansvarade för marknadsföringen (image building, brand marketing) av den nya fonden och tala om för dem hur avgörande Dawits frigivning var för hela fondprojektet.

“De kanske har fått intrycket av att vårt ultimatum är ett nyckfullt politiskt utspel, något som människorätsorganisationer rutinmässigt tvingar på företag som är verksamma i problemstater”, sade Margaret. “Någon måste visa dem att det inte är så. Att det här fondbolaget drivs av strikt ekonomiska intressen. Någon måste hjälpa dem att se den direkta kopplingen mellan Dawits frigivning och de miljarder som de kommer att förfoga över när fonden är igång. Skapa personlig motivation, framför allt hos farsan! Då kommer Dawit att få sin permission på nolltid.”

Enligt henne passade min transsexualitet in i bilden. Den gav mig och mina ord extra kredd i eritreanernas ögon. En transa som trots den brutala konkurrensen och den ännu brutalare diskrimineringen lyckats nå positionen som *President of International Marketing* måste nog vara en fena på allt vad image building och brand marketing hette och värd att lyssna till.

Varför inte, tänkte jag, och svarade att idén lät intressant och att jag definitivt kunde tänka mig att möta eritreanerna. Bara det att jag inte kunde resa till Eritrea. Jag hade precis varit där och haft lite problem med de lokala myndigheterna. Skulle det gå att möta rådgivaren och hans son utanför Eritreas gränser, till exempel i Dubai, Kairo eller London?

Det skulle inte gå, visade det sig. Rådgivaren lämnade inte Eritrea. Han var under individuella sanktioner och portad i de flesta länder. Att använda videolänk kom inte på fråga, ämnet var för känsligt. Det återstod för mig att träffa sonen. Margaret sade att hon kunde arrangera ett möte i London.

Det visade sig också att det kinesiska fondbolagets verkliga *President of International Marketing* fanns presenterad på bolagets hemsida, så jag kunde inte utge mig för att inneha den rollen.

“Vice president i så fall”, sade Margaret. “Den som gör jobbet som presidenten tar åt sig all ära för.”

Jag läste på om internationell marknadsföring i ett par dagar, allmän terminologi och sådant, och flög sedan till London. Margaret bokade in mig på *The Chesterfield*, ett affärshotell i Mayfair. Mötet ägde rum dagen efter min ankomst. Margaret och eritreanen kom till mitt hotellrum på kvällen.

Han såg ut som jag föreställt mig. Välklädd, vältränad, avslappnad. Rätt så sympatisk, måste jag erkänna. Helt utan den överlägsna arrogans som är karaktäristisk för det londonska yuppiesläktet. Margaret presenterade oss för varandra och sade att hon redan berättat för eritreanen vem jag var och vad det här mötet skulle handla om. Att jag skötte *image building* i samband med det kinesiska fondbolagets fondlanseringar och att jag råkade vara i London och ville utnyttja tillfället för att stifta bekantskap med fondhimplens nye stjärna samt passa på att understryka hur viktigt det var med Dawit Isaaks frihet.

“Som marknadsförare är jag starkt emot den här fonden, den är dödsdömd, och jag kommer med all sannolikhet att rekommendera för ledningen i Shanghai att avbryta satsningen”, sade jag med gravallvarlig röst när vi satt oss ner. “Eritrea ses av många som Afrikas Nordkorea. Imagemässigt är hela regionen synonymt med diktatur, krig, politiskt förtryck och social orättvisa. Det är en enorm belastning för en fondprodukt, och inga löften om framtida värdestegringar kan uppväga den. I dessa tider när allt fler investerare är etiskt medvetna vore det dummare än dummast att lansera en fond med inriktning på Afrikas horn och Eritrea. Vi får säkert in ett par hundra miljoner från investerare som helt struntar i etik, moral och mänskliga rättigheter, men fondbolaget får så mycket *badwill* att det kommer att kosta våra andra fonder tiotals miljarder i indragna och uteblivna investeringar. En Eritreafond är en förlustaffär i nuläget. Ett skott i foten.”

Jag gjorde en paus, lät allvaret sjunka in innan jag fortsatte.

“Däremot, om president Afewerki i anknytning till fondlanseringen släppte den där journalisten Dawit Isaak skulle bilden förändras radikalt. Alla minus skulle bli plus. En fond som inte bara erbjuder kolossala vinster utan också bryr sig om etik och mänskliga rättigheter – det skulle locka stora institutionella investerare och många miljarder dollar!”

Eritreanen harklade sig och gav först Margaret och därefter mig en svårtolkad blick, någonstans mellan ledsn och överseende. "President Afewerki skulle aldrig ens överväga det."

"Men varför?"

"*With all due respect, ma'am*, Eritreas fångar är Eritreas angelägenhet. Andra stater eller utländska företag har ingen rätt att kräva att någon fånge sätts fri. Sådana krav är otillbörliga. Och att böja sig för otillbörliga politiska påtryckningar är otänkbart för en seriös ledare. Att förlora ansiktet på det sättet är otänkbart. Det spelar ingen roll hur många miljarder som står på spel."

"Så jag antar att din far inte förmedlat vårt önskemål till Afewerki", sade jag.

Eritreanen log. "Det vore att förolämpa presidenten."

"Jag förstår. Men du har i alla fall pratat med fadern? Förklarat hur viktigt det är?"

"Javisst."

"Och?"

Han ryckte på axlarna. "Min far har varken befogenheten eller den moraliska rätten att blanda sig in i rättsväsendets arbete."

Jag minns känslan jag hade då. Känslan när man står på perrongen och ser tåget rusa förbi, tåget man hemskt gärna vill vara med på, men det stannar inte. Framför mig satt en ung man som kunde – om han verkligen ville – se till att Dawit Isaak blev fri. Hans far kunde, och han själv kunde. Jag tvivlade inte en sekund på det. Om han *verkligen* ville. Jag såg bilden i mitt inre, hur yupprien krälade i stoftet framför fadern, blötte hans skor med sina tårar och bönföll honom: "Daddy, oh please daddy, do something! I really really really want this job!" Vilken far skulle förbli oberörd?

"Det finns faktiskt en lösning som inte kräver att Afewerki eller någon annan av de inblandade förlorar ansiktet", sade jag, och berättade om varianten med en obebakad permission.

Det visade sig att eritreanen redan hört den från Margaret. Han var skeptisk. Hur tänkte vi att det skulle gå till rent praktiskt? De eritreanska fängelsemyndigheterna skulle bara bevilja Dawit, en bevisligen

rymdbenägen intagen, en obehövad permission om de fick en direkt order uppifrån. Alla ordrar gick att spåra. Om Dawit avvek från permissionen skulle den som beordrat permissionen hamna i trubbel.

Den unge mannen hade en poäng där. Varken jag eller Margaret hade tänkt på att Eritrea var ett byråkratiskt papperssamhälle där allt fanns på papper och allt gick att spåra. Rådgivarens personliga säkerhet och rädsla för eventuella konsekvenser var en faktor som vi hade glömt att ta in i beräkningen.

Jag fick improvisera.

“Vad jag förstår så är det bara president Afewerki som personligen bryr sig om att hålla Dawit Isaak inspärrad”, sade jag. “Ingen annan gör det. Ingen annan skulle slå larm, ställa frågor och rota i det som hänt om Dawit bara försvann. Eritrea har tusentals fångar. En fånge mer eller mindre, *who gives a damn?* Så allt ni behöver göra är att se till att Afewerki inte får reda på att Dawit rymt.”

Eritreanens ansiktsuttryck utstrålade nu ännu mer skepsis. “Och hur skulle det gå till? Själva idén med frisläppandet är ju att göra ett stort jippo av det för att kunna marknadsföra fonden som etisk. Afewerki kommer knappast att missa nyheten, han tittar på satellit-tv och läser internationella tidningar varje dag.”

“Fondbolaget behöver inte namnge den frisläppte. De kan bara säga att *en* av de politiska fångarna i Eritrea blivit fri och att det är fondens lansering som gjort det möjligt. Eller ännu bättre, uppge ett påhittat namn. Det är ändå ingen som bryr sig om detaljerna.”

“Och fången själv?”

“Dawit kommer att hålla käft efter rymningen, det kan jag ta hand om. Inga offentliga framträdanden, inga intervjuer. Han kommer att försvinna i Eritrea och bara dyka upp hos sin familj i Sverige och leva lycklig i resten av sitt liv. Afewerki får aldrig veta att han rymt. Det är väl inte så i Eritrea att varje fångelserymning rapporteras till presidenten, eller?”

“Inte en enda tidningsartikel om hans plötsliga frihet? Inte i en enda tidning? Kan du garantera det?”

“Självklart”, sade jag med övertygelse.

Självklart inte, tänkte jag för mig själv. Dawit Isaak var för känd. Men jag tvivlade på att eritreanen visste hur stor Dawit var i väst.

Visste hans far, presidentens rådgivare? Skulle han luras av mina bluffgarantier? *Det* var nyckelfrågan.

Jag sade att jag hade svårt att tro att presidentens närmaste medarbetare inte kunde ordna en permission. Hade han inget inflytande alls?! Hade han inga högupsatta vänner som kunde be sina högupsatta vänner att prata med någon på kriminalvården? Inte beordra utan just prata, inofficiellt, *off the record!* Efter rymningen kunde man alltid skylla på missförstånd, den mänskliga faktorn, ett sammanträffande av flera olyckliga omständigheter.

Eritreanen ryckte på axlarna och lovade att tala med farsan igen.

Och på den vägen var det.

En vecka till passerade, sedan en till. Jag träffade eritreanen och Margaret ytterligare en gång efter att han varit nere i Asmara i några dagar. Ja, försäkrade han, han hade återigen talat med fadern om Dawit Isaak och poängterat att en liten permission kunde öppna dörren för miljardinvesteringar som han själv och fadern skulle ha kontroll över. Ja, fadern hade förstått allvaret och lovat att *give it a serious consideration*.

Ingenting hände.

Efter fem veckor kunde kinesen inte förhålla det längre. Eritreanen skrev under kontraktet, och därefter rann Londonaffären så småningom ut i sanden. Margaret mejlade mig regelbundna rapporter om att fonden kommit igång, att intresset bland investerare var långt under vad fondbolaget räknat med och att det fortfarande fanns en chans att förmå rådgivaren att "utväxla" Dawit mot miljarder. Men jag visste att det var lönlöst. Tåget hade gått.

Mitt tredje försök att frige Dawit Isaak misslyckades.

Under flera månader efteråt hade jag en stark känsla av att jag snubblat på mållinjen. Att försöket *nästan* lyckats. Jo, jag vet, nästan skjuter ingen hare, men ändå. Jag analyserade projektet och mitt agerande och fann att jag nog gjort allt rätt men förlorat mot den eritreanska mentaliteten. Yuppies skulle absolut ha låtit Dawit gå fri om det hade varit upp till honom. Han hade varit motiverad. Men hans motivation hade inte smittat

av sig på hans far, presidentens rådgivare, den som verkligen hade makten och möjligheterna. I egenskap av far som brydde sig om sin sons karriär hade rådgivaren säkert fått en nypa motivation, men den nypan hade inte räckt för att rubba den eritreanska mentaliteten, stoltheten över sitt lands självständighet, respekten för presidenten och föraktet mot landsförrädare.

Familjen och självständigheten, i den ordningen. Men bara om det gäller familjens liv och död. Annars är självständigheten allt, och kärleken till den är obeveklig. Än en gång hade jag fått erfara det.

TRENDEN: MER INSAMLING, MINDRE HJÄLP

Bankväsendet, skolan, restaurangbranschen, vården, byggsektorn, idrotten – det fifflas, fuskas och roffas åt sig på alla håll i det svenska samhället. Inget område är skonat från girighet och omoral. Insamlingsbranschen står dock i en klass för sig. Det finns nämligen en fundamental skillnad mellan den och de övriga.

De allra flesta svenskar är hederliga och det svenska samhället är sunt uppbyggt. När det förekommer rofferi handlar det om enstaka rötägg och isolerade händelser. Bortsett från dessa fläckar gör alla aktörer i alla branscher och institutioner sina jobb, tjänar sina rätta syften. Bankerna sköter penningflöden; det finns ingen bank som inte gör det utan bara existerar för att någon ska kunna roffa åt sig. Skolan utbildar våra barn; ingen skola finns enbart för att någon ska kunna komma åt pengar från utbildningsbudgeten. Byggindustrin bygger; även om det förekommer fiffel och fusk så finns det inget byggföretag som bara existerar för att fiffla och fuska. Vården vårdar; man kan ha synpunkter på hur bra den gör det men det finns i alla fall ingen vårdinrättning som bara tillskansar sig pengar utan att vårda. De röttägg och skandaler som då och då avslöjas på sina håll i Sverige är inte mer än enstaka tillfälliga fläckar på en i övrigt frisk samhällskropp. Därför att alla branscher och institutioner bedriver *lagreglerad* verksamhet och är underställda statlig eller samhällelig tillsyn. Någon – staten eller samhället eller både och – anstränger sig för att dämpa girigheten så gott det går.

Insamlingsbranschen är ett undantag. Där har roffarna lyckats ta över helt och hållet. Att branschen i praktiken är fri från all tillsyn är ett bevis på det – hederliga verksamheter har ingen anledning att lobba för avreglering.

Insamlingarna i Sverige styrs av egenintresse. De egentliga välgörenhetsaktiviteterna likaså: när en hjälporganisation faktiskt hjälper någon

sker detta strikt inom ramen för arbetet med att bygga upp och stärka sin goda image och för att ge sken av att de insamlade pengarna går till välgörande ändamål. Man hjälper för att kunna samla in pengar, inte tvärtom.

Den obefintliga regleringen i kombination med medborgarnas likgiltighet har också lett till att det förekommer organisationer i insamlingsbranschen som enbart existerar för att pumpa pengar från folk och budgetar, som inte gör någon nytta alls och vars välgörande verksamhet (det lilla de gör utöver att samla in pengar och kalasa på dem) är en renodlad skenverksamhet. *Tawanmandi* är ett bra exempel. Roffarna samarbetar med korruperade politiker som beviljar anslag på ett sådant sätt att ingen kan ställas till svars när pengarna försvinner.

Ett annat bra exempel är organisationen *Hjärta till hjärta* som under flera år utnyttjade svenskarnas utbredda okunskap om rumänska romer för att samla in pengar till sitt "korgflättningsprojekt". Det påstods – på fullaste allvar! – att romer skulle sluta komma till Sverige och tigga om de i stället fick fläta korgar hemma i Rumänien. Efter att radioprogrammet *Kaliber* avslöjade bluffen registrerade organisationen en stiftelse nere i Rumänien, och numera slussas de i Sverige insamlade pengarna till den där stiftelsen utan att *Hjärta till hjärta* formellt tar något ansvar för hur pengarna sedan används.

Bluffen *Tawanmandi* visar att regelverket och kontrollen kring hjälp och bistånd är bristande också i andra europeiska länder. Och sannolikt i majoriteten av världens demokratiska samhällen över huvud taget. Det är samma problem överallt: roffarna och deras lobbyister har mer makt, bättre finansiering och längre erfarenhet än de som vill ha ordning och reda. Detta samtidigt som vanligt folk – den enda kraft som kan sätta stopp för rofferierna – saknar incitament att bry sig.

I Europa lobbas det febrilt för avreglering såväl på nationell som på EU-nivå. Målet är att kunna samla in pengar utan att alls bedriva någon välgörande verksamhet. Det kan låta bisarrt och för fräckt för att vara realistiskt, men tyvärr är det fullt möjligt. Det enda som krävs är att insamlaren skapar sig rätt image och därefter, i skydd av denna image, ger sken av att

man bedriver välgörenhet. Fullt möjligt och tyvärr ganska enkelt just i dessa tider när sociala medier har blivit den främsta informationskällan för många givare och potentiella givare.

Sociala medier underlättar att bygga image och ge sken, särskilt när de tränger ut andra informationskällor, vilket är exakt vad som sker i Sverige idag. Trenden är tydlig sedan 00-talet. Allt fler svenskar har sociala medier som enda informationskälla. Allt fler bildar sig åsikter och gör bedömningar utifrån insamlarens egna skrivelser om sig själv och antalet följare och lajks på Facebook och X – utan att ta hänsyn till risken att insamlaren skönmålar, friserar, fabricerar, vilseleder, förtiger, hittar på och rentav ljugar och att insamlarens lajks är av lägsta kvalitet. (Begreppet *quality of likes* är etablerat inom marknadsföring på sociala medier. Jag önskar att fler lärde sig vad det handlar om. Just när det gäller svenska välgörenhetsorganisationer har en undersökning visat att exempelvis Svenska Röda Korsets lajks på X och Facebook är substanslösa eller subjektiva till minst 99,5%. Folk lajkar organisationens flödesinlägg på inga eller subjektiva grunder, oftast enbart på grund av att man gillar själva idén att någon bryr sig och hjälper andra, och då lajkar man för att känna sig som en som stödjer det goda – om inte ekonomiskt, så i alla fall med en trevlig liten lajk. Man lajkar sitt ego och sin självbild, skulle man kunna säga. Inläggets sanningshalt och verksamhetens faktiska resultat spelar ingen roll.)

Omedvetet uppfattar folk ett stort antal lajks och följare som kredd och kvalitetsstämpel och bildar sig en så säker uppfattning om organisationen och dess verksamhet att de struntar i andra källor såsom etablerad forskning, seriös granskande journalistik och till och med eget logiskt tänkande. *Hjärta till hjärta* finns kvar som om ingenting hänt; svenska givare fortsätter skänka pengar till organisationens värdelösa projekt – exempelvis till “jobbskapande insatser inom olika områden för att öka försörjningsmöjligheterna för utsatta EU-medborgare” (saxad från organisationens hemsida) trots att såväl forskning som empiri tydligt visar att den grupp som medierna kallar EU-medborgare eller EU-migranter varken behöver eller mår bättre av sådana insatser. Så vart går pengarna? På tal om EU-migranter och eget logiskt tänkande: en annan organisation

som aktivt marknadsför sig på sociala medier, *Föreningen HEM*, samlar in pengar till svenskundervisning för romska tiggare i Sverige och många svenskar donerar utan att läsa på om tiggeriets natur (tid är pengar; ingen tiggare skulle slösa den på språkkurser), utan att tänka logiskt (behöver man svenska när man tigger?) och utan att ens lägga märke till att tiggarnas kunskaper i svenska fortfarande är så gott som obefintliga trots Föreningen HEM:s påstådda undervisning! Vart går pengarna?

MÅNADSGIVARE

Sociala medier är inte den enda av mänsklighetens uppfinningar som bidrar till och underlättar rofferiet i insamlingsbranschen. En annan heter månadsgivare. Det är när pengar, ett visst förutbestämt belopp, automatiskt dras från givarens bankkonto varje månad.

Branschen älskar månadsgivare. På varenda hemsida möts besökaren av erbjudandet att bli månadsgivare, oftast med stora bokstäver högst uppe på huvudsidan. Andelen insamlade medel som kommer in via månadsgiveri är ett av de viktigaste nyckeltalen i en frivillig organisations ekonomi. Ju högre andel desto framgångsrikare organisation.

Frågar man någon insamlare får man höra att meningen med månadsgiveri är att göra det bekvämare för givaren (“din godhet får en ny spännande dimension”, “du hjälper även om du glömmer att göra det”, “du bidrar till en bättre värld utan att ens behöva lyfta ett finger”) och billigare för insamlaren (“autogirogivande är administrativt kostnadseffektivt vilket innebär att mer pengar går till människor i behov”).

Gränslöst naiv är den som tror på det.

Visst är det viktigt med administrativ kostnadseffektivitet och att göra det bekvämt för givare. Branschen är som sagt inte utan eldsjälur och hederliga aktörer och dessa tänker såklart på effektivitet och bekvämlighet. Men det primära syftet med månadsgivare är för insamlaren att slippa redovisa vart pengarna går.

Ingen insamlare skulle någonsin erkänna det men man vill så mycket som möjligt undvika kontakt med givaren efter att givaren givit. Man vill ha givarens pengar, inte givarens frågor. Autogiro är en förträfflig uppfinning: insamlaren får in kontanter utan minsta insats eller ansträngning och utan att behöva svara på ingående, kritiska frågor om verksamheten, redovisa resultat eller ens påminna givaren om sin existens. Det enda som krävs är att man väcker medlidande hos givaren en gång och övertalar givaren

att donera via autogiro – och sedan strömmar stålar in i all evighet. För givarens del blir det som att betala skatt. En slags skatt på medmänsklighet.

OMVÄND POTEKINKULISS, SJÄLVCENSUR OCH DÖD KANIN

Hejdlös propaganda i sociala medier, systemet med månadsgiveri, givarnas bristande vilja att tänka kritiskt och ställa frågor – listan kan göras lång över de faktorer som möjliggör renodlade blufforganisationer och bluffprojekt i den svenska välgörenhetsbranschen, organisationer och projekt som redan i dag håvar in donationer och anslag med minimal motprestation och som är på god väg mot drömmålet att leva på insamlade medel utan att alls bedriva någon hjälpverksamhet.

Fräckheten är frapperande. Lurendrejerierna är ofta så oförtäckta och lätta att genomsåda att jag inte kan låta bli känslan av att många givare *vill* bli duperade och dragna vid näsan – för annars skulle samhället inte tillåta så mycket ruffel och båg i insamlingsbranschen.

“De bjuder hemlösa och tiggare på termoskaffe och delar ut mackor.”

Yvonne är en genuin eldsjäl, en människa som bryr sig och brinner för att hjälpa de utsatta. Som volontär i Föreningen HEM deltog hon i organisationens verksamhet under flera månader.

“Jag såg direkt att de faktiska hjälpinsatserna kostade en bråkdel av de pengar som samlades in. Tio-femton procent, skulle jag gissa.”

Insamlingsbranschens aktörer, i synnerhet de mindre, är hysch-hysch om hur mycket de samlar in. Utomstående behöver inget veta. Men Yvonne har ett förflutet som grävande journalist. Hon kan konsten att ta reda på sådana saker trots hemlighetsmakeriet och banksekretessen.

“Så jag undrade, vad gör de med resten av pengarna? Enligt deras hemsida och Facebookprofilen erbjuder de tolkhjälp, ledsagning, svenskundervisning, föreläsningar och flytt hjälp vid lägeravhysningar. Enstaka projekt har de också. Som volontär hade jag svårt att ha koll på föreläsningarna, men allt annat, under tre månader såg jag inget av det. Bara kaffet och

mackorna. Jag tog upp det med volontärsledaren, undrade om jag fick lov att vara med om de övriga aktiviteterna. Han skrattade och sa att det var nästa nivå på volontärsstegen, vad det nu kan betyda. Jag frågade lite försiktigt om hur ofta dessa aktiviteter förekom, detta eftersom jag inte märkt några. Vid behov, sa han kort. Och när jag senare ställde fler frågor var jag en vacker dag inte längre välkommen som volontär. Portad och blockerad.”

Yvonne förstod att det var något skumt med föreningen. Hon bestämde sig för att ta reda på sanningen bakom fasaden, vart de insamlade pengarna tog vägen. Det visade sig att tolkhjälp, ledsagning och flytthjälp visst förekom men väldigt sällan och i praktiken utan att kosta något, det var ju volontärerna som gjorde allt. Det återstod de så kallade projekten.

Listan toppades av *Datorprojekt för barnen i Păuleasca*. Det hade precis avslutats. Unga romer i en fattig rumänsk by hade fått begagnade men fullt fungerande datorer. En bild på en lyckligt leende romsk pojke med ett datorpaket i händerna kunde beskådas på föreningens hemsida och i flödet på sociala medier. Föreningen påstod sig också ha hittat och iordningställt en passande lokal för skol- och dataundervisning i byn och försett den med elström och internet. Det skrevs och talades om projektet i medier. Lovord och lajks strömmade in.

Yvonne bestämde sig för att undersöka saken.

“På ett ställe stod det att det handlade om femtio barn, på ett annat hundra, men okej, jag tänkte att det kunde ha varit ett feltryck eller en brist i kommunikationen. Det som fick mig att haja till var uppgiften att den där rumänska byn, Păuleasca, inte fanns på kartan. Det var jättekonstigt, tyckte jag.”

Både Föreningen HEM och andra källor uppgav att byn inte fanns på den officiella rumänska kartan eftersom de lokala myndigheterna vägrade att erkänna de romska invånarnas rätt till marken och ansåg byn vara ett svartbygge trots att romerna bott där sedan 1940-talet. Uppgiften presenterades som ytterligare ett bevis på att romer diskriminerades i Rumänien. Ytterligare ett skäl att donera till Föreningen HEM. Helst månadsvis via autogiro, tack.

Yvonne hittade byn på Google Maps.

Sedan for hon dit.

“Jag och min man var på semester det året. Tre sköna veckor i Glyfada i Grekland. När det var dags att resa hem skildes jag och min gubbe på flygplatsen i Aten. Han flög hem till Stockholm och jag till Bukarest. Vad gör man inte för att stilla sin nyfikenhet?”

Byn fanns på riktigt, och romerna. Misären fick Yvannes ögon att tåras: fallfärdiga, mosstäckta hyddor och skjul med hål i taken, söndervittrade vägar som hennes hyrda stadsjeep knappt kunde klara, smuts och rost överallt, kutryggiga tandlösa gamlingar med käpp, barn som sprang omkring barfota, utmärglade romska kvinnor som sträckte fram händerna i hopp om en slant. Hemska bilder.

Hennes tolk frågade byborna om skollokalen. Barnen och kvinnorna bara ryckte på axlarna. Ordet *școală* ringde ingen klocka.

“Senare fick jag veta att den närmaste skolan fanns i Micești, en grannby. Skolan drevs av en nederländsk hjälporganisation. Det vimlar av hjälporganisationer där nere! Redan första gången jag åkte fram och tillbaka genom Păuleasca såg jag två olika bilar med västeuropéer. De tog bilder på hyddorna och barnen.”

På stadshuset i den regionala huvudorten Pitești pratade Yvonne med två tjänstemän, en som ansvarade för sociala projekt och en annan som, enligt vad hon förstod, arbetade med romska frågor. De bekräftade att Păuleasca formellt var en illegal bosättning men underströk att de lokala myndigheterna ändå tog hand om byborna så gott de kunde: man körde sociala program, oftast med bidrag från EU, man samarbetade med utländska hjälporganisationer, man förde dialog med romerna, brydde sig om deras bekymmer, man garanterade varje invånare tillgång till sjukvården, posten och polisen ... Păuleasca fanns visst på kartan i alla viktiga avseenden – och i den regionala budgeten. Men situationen i byn var mycket svår. Misär, förfall och total arbetslöshet. Därför var utländsk hjälp ovärderlig och mycket välkommen.

Yvonne räknade till ett tjugotal västeuropeiska hjälp- och biståndsorganisationer som hade kontor i Pitești eller Micești, plus romska

organisationer, plus utsända från EU:s olika myndigheter och fonder. Alla var där för Păuleascas skull. Alla hade pågående projekt och planer för fler. "Regelrätt skytteltrafik av hjälp och bistånd", som hon uttrycker det.

Yvonne mötte fler tjänstemän i Pitești, bland annat borgmästaren. Hon pratade med några av de ideella organisationerna på plats. Hon besökte byn fler gånger, samtalade med romerna.

Bilden klarnade så småningom. Hon hittade den iordningställda undervisningslokalen. Den stod visserligen tom när hon såg den men den fanns. Hon träffade barnen som fått datorerna. Mammorna bekräftade mottagandet. Hon pratade med etniska rumäner på uteställen i Pitești. Alla kände till Păuleasca och tyckte att romerna var en pina, en belastning och skam för hela det rumänska samhället, de stal och bråkade och var värsta rasister som aldrig beblandade sig med andra etniciteter. Yvonne tolkade det som att antiziganismen var djuprotad i regionen, att romerna ogillades och diskriminerades, vilket förklarade deras marginaliserade ställning och deras misär.

Föreningen HEM:s datorprojekt för barnen i Păuleasca såg således inte ut att vara ett bedrägeri. Pengarna hade gått till det uppgivna ändamålet, barnfotona var äkta, de svenska hjälporganisationernas aktiva närvaro i Rumänien var ingen bluff. Yvannes misstankar visade sig felaktiga.

Och ändå hade hon en gnagande känsla av att något inte stämde. Trots allt.

"Jag är väl medveten om fällorna med önsketänkande", säger hon. "Har man arbetat som grävande reporter i många år är man inställd på att hitta skit när man gräver. Man *vill* hitta och avslöja – för att få det bekräftat att ens journalistiska intuition funkar som den skall. Men i det här fallet kändes det bortom önsketänkande, helt klart."

Det var inte Föreningen HEM eller deras projekt. Eller någon annan av organisationerna där nere. Något stämde inte med Păuleasca. Yvonne kände på sig att alla hon träffat och talat med – tjänstemännen i Pitești, hjälparbetarna, romerna – dolde något, utelämnade något väsentligt. Att alla visste något som de antog att också hon visste, och om hon inte visste det så var det därför att hon inte hade rätt att veta.

Det var först senare i Sverige som Yvonne kom på vad det var. Byn kändes statisk, frusen i tid.

“Overklig, surrealistisk känsla. Som om tiden flöt mycket långsammare i Păuleasca än vad den gör i Micești och Pitești.”

Hon kollade nätets äldre, arkiverade hemsidor, de gamla fotona och skildringarna. Byn hade varit omnämnd som urfattig och problemfylld redan under 90-talets första hälft, och sedan dess hade hjälp- och biståndsarbetet pågått oavbrutet. När Rumänien gick med i EU 2007 intensifierades arbetet. De privata och statliga engagemangen och initiativen fick sällskap av diverse fonder, insatser och program i EU:s regi. Păuleasca hade på två decennier blivit ett internationellt centrum för hjälp och bistånd till romer och arbete med romska rättigheter, ett getingbo av hjälpaktiviteter som i dag omsätter miljoner.

Utan resultat.

Byns utseende och bybornas levnadsstandard hade inte förändrats det minsta sedan Ceaușescus tid.

“Med alla de miljoner som hittills pumpats in i Păuleasca så borde byn se ut som Monte Carlo vid det här laget”, skrattar Yvonne.

Hon hittade inget som blivit bättre under alla dessa år, vare sig i fotona eller skildringarna. Det var samma dåliga vägar, helt omöjliga efter regn. Samma lera som en ny generation barfota barn traskade runt i bland höns och grisar. Samma förfallna bostäder. För varje takhål som lagats hade tre nya tillkommit.

“Jag har till och med sett bilderna på vad jag tror var samma trästaket nu och för tjugo år sen. Enda skillnaden är att staketet blivit trasigare och att det växer mossa på fler ställen.”

Den officiella rumänska statistiken visade att arbetslösheten bland romerna i byn låg på samma nivå som tio, femtom eller tjugo år tidigare. Läskunnigheten, brottsligheten, bidragsberoendet, utanförskapet, attityderna mellan romer och rumäner – ingen förändring. Tiden stod still i Păuleasca. Det som förändrades var att byinvånarna blev fler för varje år, samtidigt som fler hjälporganisationer fanns på plats, med hjälpinsatser och program som kostade allt mer.

Yvonne reste till Rumänien igen, den här gången på jakt efter konkreta bevis. Hon hittade massor.

“Bevisen ligger på ytan. Man behöver inte ens vara grävande journalist. Sanningen är uppenbar för alla som kan lägga ihop två och två. Păuleasca är en kuliss. Som *Potemkin village*, fast omvänd. En fattig fasad som visas upp för omvärlden för att väcka omvärldens medlidande och få omvärlden att skicka hjälp och bistånd.”

Här är ett axplock av de fakta som Yvonne samlat in:

I oktober 2014 reste en stor delegation från Linköpings kommun till Rumänien, en studieresa med besök i bland annat Păuleasca och Pitești. Ulla Andersson från Omsorgskontoret rapporterade efteråt att man under dessa besök fått uppgifter om att Păuleasca var en kuliss – det var lokala politiker som undslupit sig att byns romer i själva verket bodde någon annanstans. Med i delegationen fanns funktionärer från den svenska välgörenhetsbranschen (Stadsmissionen, Hjärta till hjärta, Crossroads, Svenska kyrkan m fl), och dessa skyndade sig att tona ner och vifta bort uppgifterna, och det antyddes till och med att de rumänska politikerna hade antiziganistiska motiv.

En tysk hjälporganisation ville redan 2009 asfaltera samtliga allmänna vägar till och inne i Păuleasca, framför allt för att göra det lättare att underhålla och reparera husbeståndet. Finansiering ordnades fram. Organisationens planer mötte dock ett kompakt motstånd i Rumänien. Politikerna i Pitești nekade tyskarna tillstånd, romerna i Păuleasca sade nej tack, de andra västeuropeiska hjälporganisationerna på plats reagerade med förvåning och irritation. Kalla handen blev det även på EU-nivå. “Är ni idioter eller?!” sade Rumänienchefen på *The EU Fundamental Rights Agency* till den tyske projektledaren.

På tal om skolor och undervisningslokaler. En romsk grundskola i Păuleasca har etablerats och sedan mystiskt försvunnit minst fyra gånger sedan 1990-talet. Senast under hösten 2015. Enligt en artikel i lokala *Jurnalul de Argeș* (2015-12-30) hade *școală primară nr 1* kostat 1 073 606,53 lei (över 2 miljoner SEK), varav 644 640,85 lei varit ett bidrag från The European Regional Development Fund. Cirka ett år

senare skrev Föreningen HEM på sin hemsida att barnen i Păuleasca hade "liten möjlighet att gå i skolan", samtidigt som man skröt om att ha hittat och säkrat en lokal för dataundervisning. Så vad hade hänt med grundskolan nr 1?

Förresten har det romska samhället ingen skolgång. Det vet alla forskare och alla som läst på om det romska folkets historia, kultur och traditioner. Romska föräldrar, i Rumänien såväl som i Sverige, undervisar sina barn hemma, det har de alltid gjort och det kommer de alltid att göra. "Romska skolor" är politikernas och insamlarnas påhitt.

Bevisen som Yvonne samlat ihop visar att spektaklet styrs av välgörenhetsbranschen. Misären i Păuleasca genererar miljoner i gåvor och anslag över hela Västeuropa, av vilka hjälporganisationerna behåller en betydande del (genom uppblåsta administrationskostnader, limbo, percentage och många fler *tricks of the trade*). Hjälpen som når Păuleasca är emellertid tillräckligt stor, med rumänska mått mätt, för att utgöra en viktig inkomstkälla för hela Argeş län. Romerna, rumänerna och de lokala myndigheterna är därför alla med på noterna.

Tjänar på Păuleasca gör också människorättsorganisationer och politiker, bland annat i Sverige. Kulissen dyker upp i debatten när man vill underbygga påståendet om att romer är fattiga och utstötta.

"Romerna som är folkbokförda i Păuleasca bor i grannkommunerna och grannlänerna", berättar Yvonne. "De har det ganska bra ställt. Hus och villor av normal standard, asfalt, fina bilar, välskötta trädgårdar. Med stabila intäkter från internationell hjälp, bistånd, socialbidrag och tiggeri är de inte fattigare än resten av befolkningen i Rumänien."

Det var enkelt att upptäcka var de faktiskt bor, tillägger Yvonne. Bara att sammanköra olika lokala fastighetsregister och nysta i släktbanden. Vem som helst kan göra det, sekretessen i Rumänien är inte som i Sverige. Men ingen gör det. Därför att alla tjänar på Păuleasca.

De enda förlorarna är givarna i väst, och skattebetalarna, men de vet ingenting om kulisserna och påhitten. Tvärtom, de tror att de hjälper som ger pengar till hjälporganisationer. Sanningen når aldrig de medieflöden som givarna bygger sin kunskap på. Själv censurerar oinskränkt,

samtidigt som insamlingsbranschen bedriver aktiv, avancerad lobbyism såväl på redaktionerna som i politiska korridorer.

Yvonne kontaktade svenska stortidningar, en efter en, och visade materialet. Chefredaktörerna bara suckade och tittade på henne som vore hon en värsta sortens rättshaverist. "Vad är du ute efter egentligen?" "Vilken svensk lag har överträtts och av vem?" "Kan någon styrka det här?" Och när Yvonne svarade att det fanns ärliga människor även i Rumänien som visst kunde styrka allt hon upptäckt var det en chefredaktör som sade: "Det här är antiziganism. Vi kan inte publicera det." Reaktionerna, motfrågorna och refuseringarna kändes inövade. Det var alldeles uppenbart att hon inte var den första som kommit med avslöjandet om Păuleasca.

På en av tidningsredaktionerna föreslog Yvonne att tidningen, om de nu inte litade på hennes material, skulle sätta en egen reporter på att utreda byn och vart hjälpen och biståndet tog vägen. Chefredaktören gav henne en blick som om han tyckte synd om henne, och sade: "Det är inte värt besväret." Yvonne förstod inte vad han menade.

Hon förstod först några dagar senare när hon tidigt på morgonen gick ut för att hämta posten och fann en död kanin upphängd på ytterdörren. Magen var uppsprättad, inälvorna vällde ut.

Polisen tog emot anmälan men åklagarmyndigheten beslutade att inte inleda förundersökning. Motiveringen: "djurplågeri kan ej styrkas".

Då gav Yvonne upp. Det var inte värt det.

I dag bor hon och maken i Spanien.

Ingen av Föreningen HEM:s datorer fanns kvar i Păuleasca ett år efter projektet. Romerna hade sålt dem på torgmarknaderna i Pitești, Braşov, Sibiu och Bukarest.

MEGABLUFFEN AMNESTY INTERNATIONAL

Påleascakulissen må framstå som en rätt avancerad konstruktion och ett internationellt bedrägeri av högsta rang men den har långt kvar till alla kategoriers vinnare. Ingen blufforganisation och inget bluffprojekt i insamlingsvärlden kommer i närheten av *Amnesty International*.

I samband med mitt fjärde försök att frige Dawit Isaak kom jag i nära kontakt med Amnesty. Händelser inträffade som är svåra att förstå om man inte vet vad Amnesty egentligen är och hur bluffen fungerar. Därför ägnar jag ett helt kapitel åt denna ikoniska men icke desto mindre skurkaktiga människorättsorganisation.

Ute i världen är det ingen nyhet att Amnesty inte är vad de utger sig för att vara. Böcker, artiklar och rapporter har författats och finns att få tag på, bara att googla, helst på andra språk än engelska. Har man aldrig tidigare stött på kritik mot Amnesty är *KonTerra Wellbeing Report* från 2019 bra inledande läsning. Rapporten skrevs efter en oberoende granskning av omständigheterna kring två Amnesty-avhoppares mystiska död i Paris och London året innan. Den handlar om Amnesty som arbetsplats och är inte särskilt graverande i sig, snarare till och med medhårsstrykande på sina håll – till och med Amnesty själva erbjuder att ladda ner rapporten på sin hemsida – men den fungerar utmärkt som ögonöppnare.

Som vidareläsning skulle jag rekommendera den amerikanske folkrättsexperten och professorn Francis Boyles tidiga publikationer. De är på engelska och finns på nätet. Boyle hoppade av Amnesty USA:s styrelse 1992 och började ge intervjuer och skriva artiklar i vilka han avslöjade en hel del om organisationens falska och friserade rapporter, vidlyftiga penningaffärer, mediomanipulation och hemliga kopplingar till makten i USA och Storbritannien. Amnesty International lyckades köpa hans tystnad till slut och gjorde därefter allt för att rensa bort hans avslöjanden

från nätet, men äldre arkiv (WayBack Machine och liknande) har mycket material kvar – Boyles egna ord, hans källor och bevis.

Tre faktorer gör det möjligt för Amnesty International att finnas till och blomstra: 1) organisationens monstruösa lobbyverksamhet, 2) att de som vet sanningen inte bryr sig om att sprida kunskapen utan nöjer sig med att bara låta bli att donera, och 3) att Amnesty har flera starka fästen, länder där organisationen under årtionden av lobbying och manipulation lyckats bygga upp ett gott renommé som i dag skyddar den mot kritik. Sverige är ett av de länderna. Svenskarna har generellt väldigt höga tankar om Amnesty. Fråga hundra slumpmässigt valda personer på gatan och du får säkert nittio positiva omdömen. Det är inte förvånande – Amnesty har en historisk anknytning till Sverige (mer om den längre fram) och har alltid lobbat extra hårt i vårt land. Och extra framgångsrikt. I dag åtnjuter Amnesty kultstatus i Sverige. Lika ofelbar som Koranen. Ingen får kritisera Amnesty, vare sig politiker eller medier. De som vågar tala och lyckas ta sig förbi redaktionell självzensur straffas skoningslöst. I augusti 2015 gjorde några journalister på SVT ett försiktigt försök att uppmärksamma Amnestys dubbla inställning till den svenska sexköpslagen och berätta om friktionerna mellan den svenska sektionen och högkvarteret i London. Försöket gick om intet. Redaktionen sade blankt nej till ett större reportage. Det omfattande materialet reducerades till en kort, torr nyhetsnotis, all allvarlig kritik plockades bort, resten tystades ner. De rebelliska journalisterna fick andra arbetsuppgifter.

Den 30 maj 2005 publicerade Expressen debattartikeln *Amnesty har mist sin trovärdighet*. Ingressen: "Amnesty International är på väg att fullkomligt misskreditera sig själv. Det skriver Anne Applebaum världsexklusivt i Expressen. Detta efter att organisationen i sin årsrapport hävdar att den amerikanska förvaringen av krigsfångar på Guantánamo är 'vår tids Gulag'. Hon anser att Amnestys brist på politisk neutralitet spelar såväl diktaturer som den amerikanska administrationen i händerna." Jag trodde inte mina ögon när jag upptäckte artikeln. Hade jag haft fel? Fick Amnesty kritiseras i svensk media trots allt? Jag blev nästan glad, för ibland vill man faktiskt ha fel, för Sveriges skull. Tyvärr. Anne Applebaum

visade sig vara en amerikansk journalist från *Washington Post* som tyckte att Amnesty hade för mycket fokus på USA samtidigt som mänskliga rättigheter kränktes i många andra länder. Mellan raderna kunde man lätt se vad kritiken egentligen handlade om: en amerikansk patriot tog sitt land i försvar. För läsarna i Sverige framstod artikeln snarare som en hyllning till Amnesty som vågade kritisera en stormakt. Det visade sig dessutom att denna "debattartikel" placerats av förlaget Norstedts som ett led i marknadsföringen av Applebaums bok om Gulag i svensk översättning.

Den typen av mediemanipulation har blivit Amnestys signum.

Problemet med Amnesty, det som gör att organisationen faller under definitionen av bluff, kan sammanfattas med tre ord: Amnesty levererar noll. Organisationen påstår sig göra skillnad för mänskliga rättigheter i världen och samlar in donationer och medlemsavgifter på den premissen, men det finns inga bevis på att den någonsin åstadkommit några konkreta resultat.

Ingen samvetsfånge har någonsin frigivits *på grund av* Amnestys krav eller uppmärksamhetskampanjer. När en politisk fånge frigges någonstans i världen skyndar sig Amnesty med att basunera ut den glada nyheten och låta som om det är Amnestys aktiviteter som lett till frigivningen, men hittills har man inte kunnat påvisa ett enda fall där de som beslutat om frigivningen bevisligen påverkats av Amnestys eventuella inblandning. Ingen oberoende källa har någonsin kunnat styrka att Amnesty varit en faktor i makthavarnas beslutsfattande, än mindre den avgörande faktorn.

Inget dödsstraff har någonsin avskaffats *på grund av* Amnesty, ingen dödsdömd fånge blivit benådad. När tredje världens parlament och diktatorer ändrar sina lagar om dödsstraff eller stoppar avrättningar är det inte Amnesty de tänker på. Amnesty International är ingen faktor.

Ingen stat, diktator, underrättelsetjänst eller annan makt har någonsin slutat med tortyr *på grund av* Amnesty. Tortyr används i allt mindre utsträckning i världen, glädjande nog. Trenden pekar åt att denna vidriga förhörsmetod snart kommer att tillhöra historien. Amnesty missar sällan ett tillfälle att slå sig för bröstet och förkunna att det är Amnestys rapportering och påverkansaktioner som gör människor medvetna, mobiliserar

opinionen mot tortyr och leder till att det torteras allt mindre. Skitsnack! De som torterar eller väljer att upphöra med det struntar i såväl världsopinionen som Amnesty.

Ingen abortlagstiftning har någonsin ändrats *på grund av* Amnesty. Ingen prostitutionslagstiftning. Inga lagar som berör sexuella minoriteter.

Ta vilken av Amnestys hjärtefrågor som helst – det finns inga bevis på att någon positiv förändring i världen skett tack vare Amnesty. Eller på att den inte skulle ha skett utan Amnesty.

Organisationens svenska sektion har på sin hemsida en lista över händelser runt om i världen som man refererar till som “våra framgångar”. I skrivande stund är man uppe i över sextio händelser: en politisk fånge någonstans i världen har släppts, en amerikansk delstat har legaliserat abort, en afrikansk stat har bestämt sig för att sluta förfölja homosexuella, en diktator någonstans i Asien har lovat att avskaffa dödsstraffet, ett offer för tortyr har fått upprättelse ... Jag satte mig ner en gång och undersökte närmare var och en av dessa händelser – på jakt efter några som helst tecken på att händelsen *inte* skulle ha ägt rum utan Amnesty. Jag hittade inga sådana tecken. Inte en gnutta evidens finns som talar för att Amnestys verksamhet eller blotta existens har påverkat utgången. “Våra framgångar” är Amnestyspråk för andras framgångar (eller bara händelser som råkar ha positiv effekt på mänskliga rättigheter) som Amnesty framställer som egna hjältedåd och tar åt sig äran för. Det ingår i organisationens affärsidé.

När Amnesty International grundades av Peter Benenson och Eric Baker 1961 var avsikterna hur ädla som helst. Benenson trodde av hela sitt hjärta på att organisationen genom att dokumentera brott mot mänskliga rättigheter, öka medvetenhet och skapa opinion kunde sätta press på makthavare och påverka dem. Det var en vacker dröm – och fullkomligt orealistisk.

Redan några år efter starten hade Amnesty kört i väggen. Framgångarna hade uteblivit. De som hade tillräcklig makt att kränka mänskliga rättigheter hade också tillräcklig makt att inte bry sig om världsopinionen. Amnestys alla försök att påverka var dömda att misslyckas.

I stället för framgångar hade man dock fått två överraskande insikter:

1) Det fanns ett politiskt intresse för att exportera mänskliga rättigheter-konceptet till andra länder. Det var anledningen till att den brittiska regeringen i smyg finansierade Amnesty utländska sektioner.

2) Vanligt folk gillade den vackra idén och många var villiga att donera pengar till ändamålet – trots uteblivna resultat.

Dessa insikter hade lett till att två falanger hade uppstått inom Amnesty: insamlarna och idealisterna. Insamlarna ville fortsätta som om ingenting, mjölka den brittiska regeringen och andra intressenter på hemliga bidrag och lura de privata givarna på gåvor och donationer. Växa, etablera fler sektioner, värva fler medlemmar och samla in mer pengar. Och varför oroa sig för uteblivna resultat när det räckte med *löften* om resultat? Idealisterna med grundaren Benenson i spetsen protesterade, ansåg insamlarnas strategi vara *outright disgusting* och tyckte att Amnesty borde reorganisera sig i grunden och flytta fokus från penningjakten till att faktiskt göra skillnad.

Insamlarna vann den interna maktkampen. Benenson tvingades bort. Den avgörande kuppen styrdes från Sverige, och det är en historia som verkligen förtjänar att berättas.

Året var 1966. Den interna konflikten i högkvarteret i London rasade för fullt. På jakt efter nya intäkter hade insamlarna börjat sälja Amnesty till statliga intressen. När Benenson fattade misstankar om att någon på högkvarteret i smyg tog uppdrag och pengar från *British Foreign Office* bestämde han sig för att utreda saken. Han ville ha en oberoende extern utredare och gav därför uppdraget till den nyetablerade svenska sektionen. Han litade på Sverige och svenskarnas berömda neutralitet och opartiskhet. Vad han inte visste var att de dåvarande topparna i svenska Amnesty i hemlighet stod på insamlarnas sida. När utredningen var klar och slutrapporten offentliggjord visade det sig att den innehöll bevis för att Benenson själv tagit betalt av det brittiska utrikesdepartementet i samband med ett projekt i dåvarande Rhodesia. Det gav insamlarna ett trumfkort mot idealisterna. Benenson avgick 1967. Han lämnade Amnesty helt och hållet, kapade alla band och deltog aldrig mer i organisationens aktiviteter.

Amnesty har alltid hållit tyst om Sveriges roll i Benensons avsättande. Organisationen propagerade genom åren tillverkat tiotals "faktaböcker", "memoarer" och "vittnesmål" i försök att skriva om historien. Alternativa narrativ har hårdlanserats – Benenson avgick till följd av vacklande hälsa, Benenson avgick i protest mot CIA:s inblandning i Amnestys verksamhet, Benenson avgick efter att personalen vägrade att gå med på att flytta högkvarteret till Schweiz, med flera. Det är dessa narrativ som syns i dagens encyklopedier och dyker upp överst i sökresultaten när man googlar på Amnestys historia. Bara det att slutrapporten efter Benensons utredningsuppdrag först publicerades i Sverige, och ett pliktexemplar finns bevarat i Kungliga bibliotekets arkiv. Sverige och hur det gick till när Benenson avsattes kan man också läsa om i Anthony Jordans biografi över den irländske politikern Seán MacBride som spelade en nyckelroll i kuppen.

Det var då under andra hälften av 1960-talet, efter Benenson, som Amnesty började utvecklas i riktning mot den bluff som den är i dag. Den svenska sektionen tog täten. Thomas Hammarberg blev ordförande 1970 och förvandlade svenska Amnesty till en väloljad insamlingsmaskin.

Hammarbergs ordförandeskap varade i fyra år. Sektionen fick inga samvetsfångar frigivna under tiden, inga avrättningar stoppades, inga torterare ställdes inför rätta. Föga förvånande. Däremot klättrade svenska Amnesty till toppen på lönsamhetslistan, blev den lönsammaste av de nationella sektionerna. Sverige är fortfarande det land som levererar mest pengar till Amnesty Internationals kassa, räknat per capita.

På 1970-talet hade man ännu inte uppfunnit månadsgiveri, och att ringa runt till diverse företag och stiftelser och be om en donation var av tekniska skäl inte så populärt som det är nu. Dåtidens ideella organisationer fick sina intäkter från medlemsavgifter och bössinsamlingar. Det var det som Amnesty helt inriktade sig på. Man placerade volontärer med bössor i landets varje hörn. Fakturorna från 1971 avslöjar att svenska Amnesty införskaffat fler bössor än de tre näst största beställarna tillsammans! Man värvade nya medlemmar på löpande band. Det anordnades tävlingar – de aktiva som lyckades sälja flest medlemskap fick saftiga bonusar.

Det var också vid den tiden som grunden lades för Amnestys propaganda- och lobbyverksamhet. Högst medvetna om mediernas makt satsade organisationens toppar på ökad exponering i tidningar, radio och tv, skapade nyttiga kontakter på storredaktioner och profilerade sig som landets (och världens) bästa (och enda) experter på mänskliga rättigheter.

Amnesty använder sig i dag av hela spektrumet av kända tekniker för propaganda och opinionsstyrning. Vid sidan av de tidlösa klassikerna som *ad hominem* och *ad nauseam* är man särskilt förtjust i demonisering. Kritik mot Amnesty framställs som kritik mot själva den universella godheten, medmänskligheten och de mänskliga rättigheterna. Strategin går ut på att göra det för politiskt kostsamt för motståndaren att höja rösten. Den som vågar kritisera och ifrågasätta utpekas genast som godhetens, sanningens, de mänskliga rättigheternas och demokratins fiende och utsätts sedan för ett massivt drev i medier, en smutskastning i dess mest primitiva former.

Det var under Hammarbergs tid vid rodret som i princip all kritisk granskning av Amnestys verksamhet upphörde, i alla fall i Sverige. Imagen av absolut ofelbarhet tog form (*teflon immunity to criticism* som Boyle kallade det), och i skydd av denna blev det så småningom fritt fram för Amnesty att mjölka godtrogna människor på donationer och medlemsavgifter, år efter år, decennium efter decennium.

Amnestys affärsidé är enkel, genial och cynisk. Varje gång mänskliga rättigheter kränks någonstans i världen är Amnesty synligast och högljuddast – det förfasas, fördöms och utlovas kamp, och när människor berörs och vill donera till stöd för de kränkta ger de pengar till Amnesty eftersom de tror att Amnesty är synligast och högljuddast därför att Amnesty bryr sig mest och har de bästa möjligheterna att påverka. Och varje gång det händer något positivt på de mänskliga rättigheternas område är Amnesty åter synligast och högljuddast, det jublas och gratuleras och skriks om “vår framgång”, och människor tror att det är Amnesty som åstadkommit framgången, och nästa gång de berörs av orättvisa och vill donera till en god sak väljer de i första hand Amnesty som ju bevisligen framgångsrika. På så sätt kan organisationen samla in miljoner i donationer och medlemsavgifter utan att egentligen göra mer än att vara synligast och högljuddast.

Amnesty är förresten inte ensam om denna affärsidé. Många andra insamlare inom bistånd och mänskliga rättigheter arbetar på samma sätt. Det är bara att titta på hur branschen reagerade på Dawit Isaaks "frisläppande" i november 2005 när så många genast passade på och offentligt tillskrev sig äran för något som de bevisligen aldrig varit med om att åstadkomma.

Det är märkligt och obegripligt att människor ger pengar till Amnesty. Att folk bortser från (eller kanske inte tänker på) den totala avsaknaden av konkreta bevis för att pengarna gör nytta för de mänskliga rättigheterna i världen samtidigt som det finns så många indikationer och varningstecken på att pengarna används i andra syften.

Pengarna går till Amnestypamparnas flotta leverne, till att börja med. Över trettio högsta chefer på Amnesty International tjänar mer än motsvarande en miljon kronor om året var, enligt journalisten Robert Booth på *The Guardian* som utrett posterna i en av organisationens senaste årsredovisningar. Ingen annan större ideell organisation kommer i närheten av Amnestys feta lönepaket. Enligt svenska Amnestys egna officiella uppgifter utgör administrationen 6% av sektionens inkomster, avsevärt mer än snittet i branschen. Och alla som vet hur ideella organisationer redovisar omkostnader förstår att dessa siffror ligger rejält i underkant.

Pengarna går till att skaffa mer pengar. Enligt uppgiften på svenska Amnestys hemsida används 16 (sexton!) procent av de insamlade medlen till vidare insamlingar. Med andra ord: Amnesty är en pyramid till åtminstone en sjättedel, en insamlingspyramid där man samlar in pengar för att samla in mer pengar för att samla in ännu mer pengar – och det erkänner Amnesty själva! Jag skriver "åtminstone" eftersom den faktiska procentsatsen är mycket högre. En rad aktiviteter räknar Amnesty inte in under utgiftsposten insamlingarna, till exempel profilannonser i media och diverse informationsmöten, trots att dessa aktiviteters enda syfte är att "sälja" Amnesty till potentiella givare.

Pengarna går till olika slags påverkansaktioner. För att ta reda på vilka aktioner det är har jag bläddrat i svenska Amnestys kvartalstidning *Amnesty Press* (innehåll: notiser, artiklar och reportage om aktuella orättvisor och

brott mot mänskliga rättigheter på olika håll i världen) och letat efter konkreta handlingar. Vid sidan om en stor mängd intetsägande verb – Amnesty kämpar, protesterar, arbetar, engagerar sig, ger stöd – har jag hittat namninsamlingar, upprop i media och offentliga sammankomster. De två förstnämnda står för 90% av samtliga aktioner.

Namninsamlingar, upprop och demonstrationer är effektiva när man vill synas och locka till sig medlemmar och gåvor. Men det saknas empiriskt stöd för att de har någon verkan på de krafter som bryter mot mänskliga rättigheter. De kan inte påverka ens i teorin, vilket bevisas med hjälp av ett enkelt tankeexperiment. Om situationen vore den omvända och en iransk, rysk eller ungersk människorättsorganisation samlade namnunderskrifter, gjorde mediala upprop och ordnade demonstrationer med krav på att Sverige ska förbjuda abort (eller kärnkraft, eller snus), skulle dessa aktioner få den svenska riksdagen att foga sig och besluta om förbudet? Otänkbart. Skulle de kanske få svenska folket att sätta press på riksdagen? Knappast.

Pengarna går till att sammanställa och publicera regelbundna rapporter om situationen med mänskliga rättigheter i världen. Amnesty enda konkreta produkt, enligt den kinesiske forskaren Li Chao som utrett organisationen och funnit att den, milt uttryckt, inte gör ett smack för de mänskliga rättigheterna. Jag håller väl med att rapporterna visst kan betraktas som en konkret produkt. Men produktens kvalitet är ytterst tveksam. Problemet är att Amnesty är partiska på flera olika sätt, och det berör såväl rapporteringen som aktionerna.

För det första använder sig Amnesty i likhet med de allra flesta människorättsorganisationer i väst av den västerländska tolkningen av begreppet mänskliga rättigheter. Den grundas på FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna (Universal Declaration of Human Rights) från 1948, ett renodlat västerländskt projekt. Andra länder, samhällen, kulturer och folk har andra uppfattningar om grundläggande mänskliga rättigheter: islamländerna har Kairodeklarationen, kineserna kopplar mänskliga rättigheter till konfucianismen, folken i Östeuropa, Ryssland, Sydamerika och Afrika har också de var sin unika syn på mänskliga rättigheter. UDHR är inte *universal*, även om västmakterna gärna

inbillar sig att den är. Inte ens den främsta rättigheten, rätten till liv, tolkas lika och uppfattas som universal av alla – olika samhällen har ju olika inställning till abort. Följaktligen, när Amnesty i sina rapporter, tidningsartiklar, kampanjer och aktioner projicerar den västerländska tolkningen på länder och folk som inte tillhör västvärlden är det en ren och skär kolonialism.

För det andra har Amnesty oftast en politisk agenda, och det spelar ingen roll hur indignerat organisationen bedyrar motsatsen. Amnestys tidigare kopplingar till den brittiska regeringen och även CIA bevisar att organisationen gärna säljer sig till politiska intressen. Agendan är inte bara kolonial – den är regelrätt rasistisk. Under de jugoslaviska krigen på 90-talet rapporterade Amnesty flitigt om serbernas misstänkta krigsförbrytelser mot andra folk men ytterst lite om de andra folkens krigsförbrytelser mot serber. (Den politiska agendan var naturligtvis att bidra till antiserbiska stämningar i västvärlden, detta för att bland annat rättfärdiga NATO:s bombanfall mot Belgrad.) Vittnesmålen om serbernas krigsförbrytelser accepterades ofta utan minsta bevis eller granskning, medan vittnesmålen om krigsförbrytelser mot serber avvisades med motivering att de var ostyrkta. Därför vet varenda svensk om Srebrenica och nästan ingen om massakern i Serbiska Krajina samma år när över 2 000 serber mördades och 220 000 drevs på flykt. Pogromerna i Prizren i mars 2004 med tusentals döda och fördrivna serber fick inte heller något större utrymme i Amnestys rapporter. Listan är lång över exempel på hur Amnesty väljer politisk sida och gör skillnad på folk och folk. Så sent som 2017 publicerade Youtube videobevis för att Amnesty flitigt rapporterade hur polisen och militären i Moçambique slagit ner en proteströrelse i de norra delarna av landet men struntade i rörelsens egna våldsamma aktioner mot bland annat civilbefolkningen.

För det tredje får man aldrig glömma att Amnestys primära syssla är att samla in pengar och att organisationens samtliga aktiviteter vid sidan om insamlingarna – rapporterna, Amnesty Press, de övriga nyhetsbrev, föredragen i skolor, aktionerna, kampanjerna – är avsedda att stödja och främja insamlingsverksamheten. Aktiviteterna styrs av och anpassas

efter det rådande läget på insamlingsmarknaden; det är pengarna som bestämmer vad Amnesty säger sig kämpa för och hur kampen ser ut. Ett bra exempel är inställningen till prostitution. Amnesty International i London predikar total avkriminalisering (tillåtet att sälja, köpa och förmedla), medan svenska Amnesty går emot högkvarteret och förespråkar den svenska modellen (tillåtet att sälja, förbudet att köpa eller förmedla). Detta beror på att i Sverige är feminismen och genusperspektivet starkare förankrade bland givarna än prostitutionsliberalismen; som insamlare får man mer om man bekänner sig till den svenska modellen. I de flesta andra länder är det tvärtom – det är lönsammare att hävda var mans rätt att sälja, köpa eller förmedla sexuella tjänster.

Att Amnesty inte levererar och att donationerna går till tveksamma ändamål är bara en del av sanningen. Faktum är att Amnesty i praktiken *motarbetar* de mänskliga rättigheterna i världen. Organisationens krav och kampanjer får motsatt effekt.

Det kambodjanska kommunistpartiet *Röda khmererna* styrde Kambodja, som då hette Demokratiska Kampuchea, mellan 1975 och 1979. Styret var diktatoriskt och kännetecknades av brutalt förtryck av folket, avrättningar, tortyr, landsomfattande svält. Många år senare, på 2000-talet, åtalades flera av diktatorn Pol Pots närmaste medarbetare vid Internationella domstolen i Kambodja för folkmord, krigsbrott och brott mot mänskligheten. Vid rättegångarna framkom det att flera av medarbetarna vid olika tillfällen under sina år vid makten hade övervägt en humanare politik och att lätta på förtrycket, bland annat släppa politiska fångar, tillåta viss politisk pluralism och viss mediefrihet. Men de hade avstått från att diskutera sina idéer inom partiet eller lägga förslag på Pol Pots bord, rädda för att framstå som svaga, osäkra och framför allt lättpåverkade av utländsk propaganda. Omvärlden såg redan 1976 att Demokratiska Kampuchea var en blodig diktatur och de internationella medierna fylldes av fördömanden och krav på förändring, och högljuddast var hjälp- och människorättsorganisationerna med *International Federation for Human Rights* och *Amnesty International* i spetsen.

Nuon Chea, partiets före detta chefsideolog: “Väst hatade oss och ville förintä oss. Väst var vår fiende. När fienden ställer krav är det politiskt

otänkbart att ge efter för dem, även om kraven är rimliga och även när man själv vill genomföra de förändringar som kraven avser. Som revolutionär ledare har man inte råd att framstå som den som fogar sig efter fiendens påtryckningar.”

Khang Khek Ieu, chef för *Santebal*, Demokratiska Kampuchreas hemliga polis: “Jag ville visst släppa de där fångarna [samvetsfångarna] och jag ville låta Röda Korset besöka Tuol Sleng [säkerhetsfångelse], men jag var tvungen att tuga om vad jag ville. Hade jag pratat om det med bröderna [partiets andra ledare] skulle jag ha blivit anklagad för att gå utlandets och kapitalisternas ärenden.”

Fenomenet är välkänt inom politisk psykologi och beslutsfattande. När du som politiker står i begrepp att fatta ett visst beslut och det råkar vara ett beslut som din politiska motståndare offentligt krävt att du skulle fatta, måste du alltid väga in risken att folk kommer att tro att du fattat beslutet av hänsyn till motståndarens krav, även om dessa krav aldrig varit med bland de faktorer som styr ditt beslutsfattande. Du måste väga in att du kan komma att anklagas för svaghet, illojalitet, kanske till och med mutbrott eller förräderi. Och du kommer inte att kunna bevisa att du fattat beslutet av legitima skäl och att du egentligen struntar i vad motståndaren har krävt. Sådant går inte att bevisa.

Det är en minst sagt jobbig situation som ingen politiker och ingen ledare vill hamna i. Jag kan illustrera det jobbiga med hjälp av ännu ett tankeexperiment.

Tänk om ett svenskt riksdagsparti, egalt vilket, bestämmer sig för att föreslå avskaffande av Systembolagets monopol, för att ta ett exempel nära till hands. Folkets stöd i opinionsundersökningarna och ett gediget vetenskapligt underlag talar för att förslaget är klokt, så partiet förbereder en motion och räknar med ett seriöst mottagande och en saklig debatt. Dock händer det att en vecka innan motionen läggs fram fylls världens tidningar och tv-kanaler av nyheten att flera länder *kräver* att Sverige avskaffar alkoholmonopolet, och det är länder som Sverige inte precis har de bästa relationerna med – Ryssland, Kina, Ungern, Nordkorea ... Det är länder som enligt de svenska politikerna och medierna utvecklas åt fel

håll vad gäller demokrati och grundläggande värderingar. Varför dessa länder kräver avskaffande av det svenska alkoholmonopolet är irrelevant i sammanhanget, men kraven är högljudda och kategoriska.

Det är lätt att gissa sig till vad som sker när partiet lägger fram sin motion. Opponenterna, alla de som ogillar förslaget eller partiet – de andra riksdagspartierna, Systembolagets lobbyister, IOGT-NTO – underlåter inte att omedelbart anklaga partiet för att springa Rysslands, Kinas, Ungerns och Nordkoreas ärenden. Sådant är det politiska livet – man missar aldrig ett tillfälle att framställa motståndaren i dålig dager i folkets (väljarnas) ögon. Opinionsundersökningarna och det gedigna vetenskapliga underlaget bagatelliseras, viftas bort, tonas ner eller förklaras vara ett spel för gallerierna för att dölja partiets egentliga agenda som är att gå de odemokratiska krafternas ärende. Hot mot demokrati! Och ju ivrigare partiets företrädare därefter försvarar förslaget och sina intentioner och försöker argumentera i sak desto djupare i träsket sjunker de, så som debattklimatet ser ut i dagens Sverige där ingen bryr sig om sakfrågan när det pågår ett drev. Följderna blir katastrofala för partiet och medlemmarna av dess riksdagsgrupp. Inte bara förslaget röstas ner – “Nordkorea ska inte bestämma vår alkoholpolitik!” – partiets riksdagsledamöter stämplas dessutom som de utländska diktaturernas springpojkar och -flickor, en stämpel som kommer att sitta kvar under resten av deras politiska karriär.

Ju högljuddare Amnesty International är i sina krav på tredje världens maktavare desto starkare är dessas aversion mot Amnesty, kraven och de förändringar som kraven avser. Man ska komma ihåg att Amnesty har mycket mindre respekt och förtroendekapital i den icke-industrialiserade världen än vad Amnesty själva ger sken av och vad många av oss i väst tror. Brittiska *London Times* skrev en gång att avskyn mot Amnesty förenade stater som i övrigt hade väldigt lite gemensamt: “[Amnesty International] is disliked equally by Chile and the Soviet Union, by the Philippines and South Africa.” Organisationen ses primärt som väst imperialismens tjänare. Under förespeglning av att kämpa för rättvisa och allas lika värde sprider den västerländsk (och på senare tid vänsterliberal) propaganda och hjälper västmakterna att splittra och härska. “Pådyvlare av västerländska

värderingar”, “neokolonialismens korsriddare”, “tillverkare av ursäkter för att bomba [Belgrad]” och “the Pussy Riots of western human rights activism” är några av de snällare epiteten om Amnesty som finns att hitta på icke-västerländska sidor på nätet.

Amnesty förstår naturligtvis att deras rapporter och aktioner gör de mänskliga rättigheterna en björntjänst. Men de bryr sig inte. Syftet är ju inte att åstadkomma förändring, få fångar frigivna, dödsstraffet avskaffat eller kvinnors rättigheter respekterade. Syftet är att samla in pengar. Att vara högljudda och högljuddast funkar utmärkt. Stålarne väller in.

Ett intressant faktum är att svenska Amnestys interna statistik visar att 83% av de privata givarna, inklusive medlemmarna och månadsgivarna, är kvinnor. Könsfördelningen är nästan lika skev som i astrologi- och spådomsbranschen där andelen kvinnliga kunder brukar ligga runt 90%. Det säger något om Amnestys produkt.

FJÄRDE FÖRSÖKET: STORPOLITIK

Fredsavtalet 2018 mellan Etiopien och Eritrea föregicks av månader av diskussioner, förhandlingar och förberedelser. Processen drog igång när Abiy Ahmed tog över som Etiopiens premiärminister den 2 april 2018. Hans företrädare på posten, Meles Zenawi och Hailemariam Desalegn, hade ofta pratat om försoning mellan de två länderna men aldrig gått bortom retoriken. Abiy Ahmed däremot sade redan i sitt invigningstal att det var dags att normalisera relationerna och sätta punkt för det tjugo år långa kriget, och samma vecka inleddes förberedelser för ett toppmöte. Ahmed är handlingens man.

Det var i mitten av maj det året som jag först hörde talas om att en stor förändring kunde vara på gång. Yodit nämnde att hennes väninnor i Asmara skrivit att något höll på att utvecklas i relationerna med ärkefienden Etiopien. Den hatfyllda retoriken mellan länderna hade plötsligt upphört, liksom de ömsesidiga provokationerna vid gränsen. Det pratades om att inofficiella delegationer reste fram och tillbaka mellan Asmara och Addis Abeba och förberedde ett möte mellan Ahmed och Afewerki. Ännu hade inga officiella tillkännagivanden gjorts, livet fortsatte som vanligt, men hela Asmara kokade av rykten.

Först blev jag naturligtvis glad – för Dawits skull. Om kriget avslutades skulle det inte längre finnas anledning att internera oliktankande. Dawit, G-15 och de andra kunde släppas fria. Sedan kom jag ihåg att situationen var mer komplex än så. Om Afewerki ställdes inför beslutet att släppa eller inte släppa (det var tvivelsutan Afewerkis beslut och ingen annans) fanns det fler faktorer som spelade roll för honom.

Inget krig betydde inget legitimt skäl att internera. Om han släppte Dawit och de övriga internerade skulle han tjäna en politisk poäng. Kritikerna i väst skulle bli tvungna att medge att rättsstaten Eritrea följde de internationella konventionerna. Det var dock en mycket svag faktor.

Enligt väst var ju Dawit inte alls krigsinternerad utan satt inne av politiska skäl, hans vassa penna fruktad av den maktgalne diktatorn. Och själva den politiska poängen skulle sakna tyngd. Afewerki brydde sig som bekant inte ett dugg om vad kritikerna i väst tyckte.

Det fanns inga andra faktorer som talade för frisläppande, däremot flera som talade emot. Tre, närmare bestämt. Jag var medveten om dem sedan tidigare.

1) Många eritreaner såg Dawit och G-15 som landsförrädare som utsatt självständigheten för fara när landet hade det som svårast. Att frige förrädarna bara för att kriget tagit slut, att förlåta det oförlåtliga, skulle bli ett impopulärt beslut, i synnerhet bland *fighters*, krigshjältarna, vars stöd utgjorde Afewerkis viktigaste politiska tillgång.

2) Afewerki trivdes med att vara ensam vid makten, varför frisläppa olikrännande som med all sannolikhet skulle återuppta sina oppositionella aktiviteter?

3) Att försätta Dawit och G-15 på fri fot skulle se ut som om Afewerki gav efter för påtryckningar från väst, ett tecken på svaghet och en förlust av ansiktet med tanke på att såväl Afewerki som flera av hans medarbetare upprepade gånger sagt att Dawit Isaak aldrig någonsin skulle friges.

Den förstnämnda faktorn spelade kanske inte så stor roll. En skicklig kampanj i landets medier skulle kunna lära folket och även *fighters* dygden av förlåtelse. Kunde skottarna förlåta och frige den cancersjuka Lockerbybombaren efter att denne avtjänat åtta år av livstidsdomen så kunde eritreanerna acceptera frigivning av den diabetessjuka Dawit Isaak efter sju ton år av internering. Eritreanernas hjärta är inte mindre än skottarnas.

De två andra faktorerna kändes däremot allvarliga. Och permanenta. En eventuell försoning och fred mellan Eritrea och Etiopien skulle inte eliminera dem.

Jag förstod detta och att det inte fanns något jag kunde göra (eller snarare: jag kunde inte komma på något att göra). Och hade det inte varit för händelserna i juni 2018 skulle mitt fjärde försök att få loss Dawit Isaak ha avslutats innan det ens påbörjats.

Den 5 juni överraskades världen av nyheten att Etiopiens styrande parti förklarade sig berett att i enlighet med villkoren i Algeriska fredsavtalet 2000 och gränskommissionens beslut 2002 dra tillbaka sina trupper från gränstaden Badme och överlämna den till Eritrea. Västmedierna fylldes genast av spekulationer om ett kommande möte mellan Abiy Ahmed och Isaias Afewerki och en ny etiopisk strategi i relationerna med Eritrea.

“Det blir fred snart”, sade Yodit och suckade, “och svårare för eritreaner att få asyl i Europa.”

När idén att ordna frigivning av Dawit Isaak i samband med försökningsprocessen kom till mig visade det sig att hjälp- och människorättsorganisationerna i väst redan skrek om den för full hals – och högljuddast var Amnesty, naturligtvis. Två linjer drevs, enligt vad jag kunde läsa till mig i medierna. Dels krävde man att den etiopiska parten satte upp som ett villkor för att slutföra fredsprocessen att Eritrea släppte sina politiska fångar, och dels intensifierades påtryckningarna mot Eritrea, det tillkom nya formuleringar i stil med “har Afewerki sagt A (slutit fred med Etiopien) måste han säga B (frige politiska fångar)”. Alltså, i princip samma linjer som drivits i sju ton år utan resultat.

Jag minns känslan av frustration. Varje förändring öppnar för nya möjligheter, och här var en stor förändring på gång, något som sällan inträffade i Eritrea. Nya möjligheter att få Dawit Isaak frigiven fanns säkert och väntade på att någon upptäckte dem och tog vara på dem. Men hjälp- och människorättsorganisationerna som hade resurser och kontakter brydde sig inte om att utforska och utnyttja möjligheterna. De brydde sig bara om sina insamlingar och sina politiska agendor. Medan tiden höll på att rinna ut.

Själv såg jag ingen väg kring de tre faktorerna. I synnerhet den tredje. Hur kunde Afewerki släppa Dawit utan att förlora ansiktet? Det kändes omöjligt. Inte för att den andra faktorn var lättare att hantera. En diktator delar inte med sig av makten bara så här, frivilligt och utan att få något i utbyte.

“Hjälporganisationernas strategier är felaktiga och värdelösa”, sade jag till Yodit, “men så länge jag inte har något bättre att komma med känns det meningslöst att försöka få dem att inse det och välja en annan väg.”

“Sant”, sade Yodit. “Att bara kritisera löser inga problem. Man måste erbjuda alternativ.”

“Om du var Afewerki, vad skulle du behöva för att släppa landets politiska fångar utan att förlora ansiktet och utan att äventyra din makt-position?”

“Inte vet jag. Jag är inte Afewerki.”

“Inbilla dig att du är! Försök att resonera som om du vore han!”

“Läskigt.”

“Se det som ett slags psykologiskt experiment!”

“Kan inte”, skrattade hon. “Jag är ingen psykolog.”

Hennes svar gav mig en idé.

Jag kontaktade en av experterna på politisk psykologi, frågade allmänt om problemet med ansiktsförlust och hur man brukade lösa det i politiska förhandlingar. Experten svarade med att ge mig länkar till några forskningsarbeten i ämnet, något jag kunde läsa för att få en inblick i ämnet, och om jag inte hittade någon passande idé var jag varmt välkommen att anlita honom för att få råd om hur min konkreta situation kunde lösas.

Det visade sig att det forskades och skrevs en hel del om ansiktsförlust. Problemet – att förhandlingar låste sig när en av parterna inte ville förlora ansiktet genom att handla på ett visst sätt – hörde till de vanligaste inom politiken och affärlivet. Det föreslogs många lösningar, strategier och förhandlingsknep, olika sätt att kringgå eller forcera problemet. Jag läste på, plöjde mig igenom analyserna av diverse politiska och korporativa intriger, tills jag en dag stötte på ett fall som genast slog mig som relevant.

I januari 1974 samlades politbyrån, Sovjetunionens högsta beslutande politiska organ, för att diskutera författaren och människorättsaktivisten Aleksandr Solzjenitsyns öde. Makthavarna stördes allt mer av hans antisovjetiska verksamhet och ansåg tiden vara mogen för att sätta stopp för den. De sedvanliga åtgärderna – att åtala och döma för antistatlig verksamhet och skicka till Sibirien – framstod som tveksamma eftersom detta skulle ha gjort Solzjenitsyn till en martyr och symbol för dissidens. Han var ju världskänd efter att ha tilldelats Nobelpriset i litteratur 1970. Att tillämpa ett mildare straff eller helt låta bli att agera kom inte på

fråga. Seden krävde att antisovjetiska aktiviteter stoppades och de skyldiga bestraffades. Makten skulle ha förlorat ansiktet hade Solzjenitsyn behandlats annorlunda än andra så kallade fiender av staten.

Lösningen som till slut valdes var att sparka ut honom ur landet. Det var en originell åtgärd som aldrig förut praktiserats i Sovjet och som inte ens fanns i den sovjetiska lagstiftningen. Två år tidigare hade man visserligen gjort något liknande, tvingat den rebelliske poeten Brodskij i exil, men Brodskij var jude och hade formellt lämnat landet inom ramen för sovjetjudarnas emigration till Israel. Solzjenitsyn däremot var ryss utan etnisk koppling till något annat land. Att sparka ut honom var nytt, oprövat, kontroversiellt. Förslaget kom från politbyråns medlem Jurij Andropov, en smart KGB-gubbe som sedermera skulle bli Sovjetunionens högste ledare, och det tog honom flera möten och mycket övertalande att få sin vilja igenom.

Solzjenitsyn greps, fick tillbringa en natt i KGB:s häkte, och morgonen efter fråntogs han sitt sovjetiska medborgarskap och sattes på ett plan till Västtyskland. Det hela var över på ett dygn. En kort notis i *Izvestija*, Sovjetunionens ledande tidning, meddelade att författaren sparkats ut ur landet för aktiviteter oförenliga med sovjetmedborgarens stolta status.

Det slog mig när jag läste om det att lösningen kunde fungera i Dawits fall. Om Afewerki berövade Dawit det eritreanska medborgarskapet och sparkade ut honom ur Eritrea skulle han inte förlora ansiktet, äventyra sin maktposition eller svika sina kärnanhängare. Tvärtom, han skulle till och med vinna poäng genom att framstå som den sortens ledare som tänker innovativt och dynamiskt.

Jag satte mig ner och utarbetade en plan. Hittade ett sätt att koppla lösningen till den pågående fredsprocessen mellan Eritrea och Etiopien. Såg till att samtliga parter – Afewerki, Ahmed, de eventuella medlarna (enligt Yodits vänninor i Asmara ryktades det om att Egypten hade en viss medlarroll i skeendena) och de västliga hjälporganisationerna (som vanligtvis satt vid bordet vid fredsprocesser för att representera världssamfundet och de humanitära krafterna, bidra med legitimitet och vid behov medla, övervaka, sköta fångutbyten och dylikt) – hade något att vinna på att medverka i planens genomförande.

Därefter tog jag kontakt med ICRC:s högkvarter i Genève. Jag valde att satsa på Röda Korset eftersom de, av skrivierna i pressen att döma, stod i direkt förbindelse med de eritreanska och etiopiska makthavare som var på väg att sätta sig, eller kanske redan satt, vid förhandlingsbordet. Jag mejlade ett brev till *Assembly Council*, Internationella Röda Korsets högsta beslutande organ, i vilket jag presenterade mig som en etablerad svensk människorättsaktivist och omständligt förklarade att det fanns ett sätt att få Eritreas president Afewerki att släppa landets politiska fångar i samband med den pågående försoningsprocessen. Jag nämnde inte specifikt Dawit Isaak, utan talade om G-15, det vägde tyngre. Nyckeln till framgången, skrev jag, var att ändra strategin. Sluta med fördömande, krav och press – satsa i stället på respekt och konstruktiva idéer!

Jag föreslog två steg. De hade avsevärt större chanser att lyckas med att få loss G-15 samtidigt som de var enkla och billiga, förklarade jag.

Det första var att helt upphöra med skrivierna och kampanjer som fördömde Afewerki och ställde krav på honom. Jag bad Röda Korset att förmedla detta tänk till Amnesty International, Civil Rights Defenders, Human Rights Watch och de andra större hjälp- och människorättsorganisationerna. Samstämmighet i agerandet var viktig. Det massmediala flödet borde rensas på allt som i sjutton år retat och alierat Afewerki och bara gött hans kaxighet och trotsighet. Om han släppte sina fångar, förklarade jag, fick det inte se ut som om han givit efter västvärldens påtryckningar eller ville vara västvärlden till lags. Han skulle aldrig låta sig förlora ansiktet på det sättet.

Det andra steget var att förmedla vad jag kallade "nytt kapitel"-konceptet till den eritreanska parten. Försoning och fred i relationerna med Etiopien kunde ses som ett nytt kapitel i Eritreas historia, så varför inte låta denna historiska övergång från gammalt till nytt beröra fler områden än gränskonflikten och gränsdragningen? Varför inte *förnya* Eritrea genom att bli av med allt skräp som samlats under krigstiden? Varför inte, till exempel, kasta ut G-15 och andra förrädare ur landet? Dessa ynkryggar och mesar platsade inte i det nya Eritrea, inte ens bakom galler. Ut med skräpet bara! De hade förbrukat sin rätt att vara Eritreas medborgare, så varför inte beröva dem medborgarskapet – offentligt, till folkets jubel

– och sätta dem på ett plan till väst? Eritrea trädde in i en ny era och ville verkligen inte slösa sina resurser på avfallsförvaring.

Konceptet skulle förmedlas till de högupsatta eritreanska politikerna, och tanken var att de var tillräckligt smarta för att förstå att det fanns ett budskap mellan raderna. Släppta politiska fångar betydde lättade västliga sanktioner eller till och med inga sanktioner alls, vilket skulle leda till ett uppsving i utländska investeringar, vilket i sin tur skulle berika de eritreanska makthavare som vid sidan om politik sysslade med affärer (vilket de flesta av dem gjorde). Konceptet skulle i slutändan presenteras för Afewerki, och politikerna i presidentens närmaste krets skulle vara tillräckligt motiverade för att övertyga Afewerki att välja "nytt kapitel"-vägen.

Jag skickade åtta exemplar av mejlet: ett på engelska till Assembly Council via den mejladress som fanns att hitta på Genèvekontorets hemsida och sju i fransk översättning personligen till var och en av rådets sju medlemmar, för säkerhets skull. Fem dagar senare – det var redan mitten av juni – ringde jag växeln och bad om att bli kopplad till den funktionär som tog hand om inkommen elektronisk post. Funktionären, en ung tjej vars engelska knappt nådde upp till basnivån, berättade att alla meddelanden grovsorterades, och de som bedömdes innehålla förslag hamnade hos en särskild assistent som valde ut vilka som skulle skrivas ut och läggas på Councils bord. Det tog cirka två veckor för inkomna förslag att nå de sju ögon, något längre under sommaren. När jag bad om assistentens namn fick jag inget; människans identitet var hemlig.

Medlemmarnas direkta telefonnummer fanns ingenstans att hitta. Jag gjorde några tappra försök att kontakta dem via deras andra engagemang – några av dem var politiker och företagspersoner som satt i styrelser och hade andra kontor än på Röda Korset – dock utan att lyckas. De schweiziska sekreterarna ville inte låta mig prata med cheferna, trots att jag presenterade mig som en etablerad och ytterst seriös svensk människorättsaktivist. Jag fick höra att personerna var upptagna eller borta eller "it doesn't work that way". Så det återstod att mejla och sedan sitta och vänta på återkoppling.

Som aldrig kom.

I slutet av juni upprepade jag min bedrift, mejlade mitt tvåstegsförslag med omständliga förklaringar igen, den här gången till Amnesty Internationals högkvarter i London. Det gick lite bättre. När jag en vecka senare ringde växeln lyckades jag efter en del bollande mellan olika funktionärer på olika avdelningar tala med den person som tagit emot mitt meddelande, en medelålders man vars namn jag inte uppfattade. Han hade till och med hunnit läsa det.

“Kan du se till att *The Secretariat* får det här materialet på sitt bord så fort som möjligt?” frågade jag. The International Secretariat är namnet på Amnesty Internationals styrande organ. Organisationens hierarki och *governing structure* är annars löjligt komplex; det finns The International Secretariat (som juridiskt består av Amnesty International Limited och Amnesty International Charity Limited), International Board, International Council och Global Council. För utomstående är det svårt att begripa sig på vem som styr vad och vem som ansvarar för vad.

“Jag kan inte garantera något”, svarade mannen med sömnig röst.

“Det är brådsakande”, sade jag. “Fredsprocessen pågår redan. Det är viktigt att Amnesty agerar genast.”

“Indeed ...”

“Är det sekretariatet som kan ta hand om det eller tycker du att materialet bör presenteras för något annat organ inom Amnestys organisation?”

“Eh, vi har en sektion i Sverige, har du pratat med dem?”

“Det här är inget svenskt ärende”, sade jag, “utan beslutet bör fattas i London och förmedlas till de medarbetare som är aktiva på Afrikas horn.”

“I see ... Du skulle nog kunna vända dig till den svenska sektionen i varje fall.”

“De kommer ändå att skicka mig vidare till er i London, så ... Vem i sekretariatet kan jag tala med om det här?”

Jag pressade honom på namnet och numret till den medlem som eventuellt var någorlunda bra på Eritrea och Afrikas horn och som skulle förstå problematiken. Jag fick ingenting. *It did not work that way.*

Ytterligare en vecka senare – dagarna efter att Ahmed och Afewerki träffats i Asmara och skrivit under fredsavtalet – tog jag ändå kontakt med

Amnestys svenska sektion. Mitt sista hopp. Jag ringde numret på hemsidan och sade att jag hade ett ärende som rörde Eritreas politiska fångar, bland annat Dawit Isaak. Kunde sektionens chef möta mig för att diskutera saken?

Hälften av personalstyrkan var borta på uppdrag eller semester, fick jag höra. Inklusivt generalsekreteraren Anna Lindenfors och den nyligen tillträdde styrelseordföranden Amanda Jackson. Den avgående (avgångna?) ordföranden Tora Törnqvist var också borta. Samtliga höga beslutsfattare var borta. Eller otillgängliga – antingen över huvud taget eller bara för mig. Eller hade kanske julihettan, extrem det året, torkat ut sektionens arbetsvilja. Hur som helst sade den som svarade i telefon att jag visst var varmt välkommen att boka tid “med nån”.

Jag insisterade på ett personligt möte med generalsekreteraren eller ordföranden, sade att mitt ärende var konkret, allvarligt och delikat. Lyckades till slut tjata till mig en halvtimme med en lägre funktionär, någon slags projektledare, nästföljande morgon.

Denne såg inte ens ut att ha ett eget kontor i Amnestys lokaler. Jag togs emot i ett slags samtalsrum bredvid receptionen. Trångt och opersonligt. Den unge mannen presenterade sig som Johan, projektledare och kommunikatör. Efternamnet lät som Almquist eller Palmkvist. Efter att ha frågat om jag ville ha kaffe och fått mitt nej tack lutade han sig tillbaka, lade benen i kors och intog en ledig attityd till mig och mitt ärende.

“Då så, låt mig berätta om Amnesty och vad vi kämpar för”, började han vant. Som om jag var en potentiell givare.

“Tack”, log jag. “Det behövs inte.”

“Men du är nyfiken på Dawit Isaak vad jag fått höra?” Hans blick letade sig ner till mina bröst. Jag hade gjort misstaget att ta på mig en åtsittande överdel den dagen.

“Jag behöver egentligen prata med sektionens ordförande eller Anna Lindenfors”, sade jag.

“De är upptagna. Amnesty har alltid fullt upp med orättvisorna i världen vet du. Orättvisorna tar inga semestrar.” Han småskrattade. “Så låt oss se om jag kan hjälpa dig. Jag är kommunikatör och insatt i Dawit Isaaks öde. Vad vill du veta?”

Hela hans sätt utstrålade nonchalans och överlägsenhet. Och en illa dold irritation över att jag, i stället för att bara skänka pengar till Amnesty som alla andra, kom och störde med mina frågor och ärenden. Det kändes till och med att han noterat min transsexualitet och att det gett honom ännu en anledning att se ner på mig som person. Att han inte skulle ta mitt ärende på allvar var i alla fall uppenbart.

Jag ändrade taktiken. Det var ett spontant beslut, en ögonblickets ingivelse.

“Det är ingenting *du* kan hjälpa mig med”, sade jag lugnt, “annat än att du kan agera budbärare.”

“Jaha ...”

“Jag har nämligen inte kommit hit för att få upplysningar. Jag är här för att upplysa. Saken är den att jag kommer att befria Dawit Isaak om några veckor. Jag kommer att personligen ta emot honom vid fängelseporten, köra honom till flygplatsen i Asmara och stanna vid hans sida under resan till Sverige.” Jag pausade, lutade mig långsamt tillbaka i soffan, lät mina ord sjunka in innan jag fortsatte. “Vad jag vill från Amnesty är att er generalsekreterare eller ordförande följer med. Hela vägen. Från den eritreanska fängelseporten till Arlanda. För att ge händelsen den tyngd och den publicitet den förtjänar. Jag vill ha mycket publicitet kring frisläppandet, det fattar du väl, och jag är beredd att dela med mig av äran. Och det är vad jag föreslår att du förmedlar till de högsta hönsen om de nu är för upptagna för att träffa mig. Frågor på det?”

Synd att jag inte filmade mannen med min mobilkamera, för hans ansiktsuttryck gick inte att beskriva.

“Jaha ... Men ... Vem är du?”

“Jag arbetar med mänskliga rättigheter och leder den grupp som ordnat frigivningen. Det är allt du behöver veta i nuläget. Och ju fortare du förmedlar beskedet till dina beslutsfattare desto bättre. De får höra av sig inom tre dagar, därefter väljer jag Läkare utan gränser.” Jag reste mig och kollade klockan. “Nu måste jag gå. Ska vara på UD om en halvtimme.”

Han bara satt och gapade.

“Och en sak till.” Jag såg honom stint i ögonen och sänkte rösten. “Ärendet är strikt konfidentiellt. Inte en själ får veta. Du får tala med Lindenfors eller Jackson, ingen annan. Om pressen får nys om det här så vet vi att det är du som läckt. Då är du slut i den här branschen. Ha en bra fortsättning på dagen!”

När jag lämnade Amnestys lokaler hade jag naturligtvis mina tvivel. Jag hade agerat ganska osvenskt, kanske överspelat, överdramatiserat. Om Johans hjärna var förinställd på att automatiskt avvisa allt nytt, oprövat, ovanligt, osvenskt och extravagant fanns det risken att han skulle uppfatta mitt besök som ett praktiskt skämt och helt strunta i att vidarebefordra mitt besked till sina chefer.

Mina farhågor besannades inte. Dagen efter fick jag ett telefonsamtal från en person som presenterade sig som Anna Lindenfors.

Här måste jag pausa redogörelsen för att berätta om ytterligare en av insamlingsvärldens dunkla hemligheter.

Bland de otaliga fula knep som högre funktionärer i ansvarsställning använder sig av finns ett som går ut på att man låter en annan person telefonera i sitt ställe. Denna person presenterar sig med funktionärens namn och samtalar som om han eller hon vore funktionären i fråga. Funktionären själv sitter ofta bredvid och ger instruktioner. Motparten i andra änden anar ingenting, utan luras att tro att det är funktionären själv som håller i luren och pratar. Knepet är en slags säkerhetsåtgärd vid riskabla telefonkontakter, alltså sådana kontakter som funktionären vet att han eller hon senare kanske kommer att vilja förneka. För att slippa ansvar för det som sägs.

Två villkor ska vara uppfyllda för att knepet ska fungera: motparten känner inte funktionären personligen och vet inte hur dennas röst låter, och motparten spelar inte in ljudet. Om samtalet så småningom visar sig vara en belastning för funktionären kan denna alltid hävda att han eller hon aldrig ringt, att det var en annan person som motparten pratat i telefon med, och i värsta fall kan den som egentligen hållit i luren träda fram och erkänna. “Jo, det var jag som ringde. Jo, jag presenterade mig med mitt namn såklart. Någon har nog fel på hörseln verkar det som.”

Ett ganska fult knep alltså. Uppfunnet av listiga anglosaxiska jurister i början av förra seklet. Insamlarna i Sverige älskar det.

Jag bandar inte mina telefonsamtal och jag känner inte Anna Lindenfors personligen, men jag har verkat i den svenska ideella världen i ett antal år, sett henne i olika sammanhang och hört hennes röst. Nu märkte jag direkt att rösten inte riktigt stämde. Eller snarare, någonstans i bakhuvudet dök en misstanke upp om att det var någon annan, men jag var inte säker. Jag var nervös och hade annat i tankarna, så jag konfronterade inte personen i andra änden med min misstanke. Jag talade som om det var Anna Lindenfors jag talade med. Även om jag i dag nog lutar åt att det inte var hon och att hon kanske över huvud taget inte hade något med samtalet att göra. Att den där Johan trots allt läckt och att jag utsattes för det ovanbeskrivna fula tricket av någon spejare från en annan organisation i den svenska insamlingsbranschen – utan Anna Lindenfors kännedom.

Hon skrattade det första hon gjorde efter hälsningarna och presentationen och sade, liksom ursäktande, att hon inte riktigt förstod vad det var för “utveckling i fallet Dawit Isaak” som jag diskuterat med Johan, och kunde jag kanske förklara lite närmare?

“Jag har inte *diskuterat* nåt med din medarbetare”, sade jag i min bästa affärsmässiga ton. “Jag har bara informerat om hur det ligger till. Dawit kommer att släppas inom kort, sannolikt redan under sommaren. Den principiella överenskommelsen har träffats. Beslutsfattarna på den eritreanska sidan är med. Frisläppandet är min och mitt teams förtjänst, vi har arbetat på det i många år, och det är jag som personligen kommer att hämta Dawit till Sverige.” Jag pausade, lät henne reagera med ett ojdå, och fortsatte sedan. “Däremot skulle det vara bra om en representant från en känd människorättsorganisation, exempelvis Amnesty, kunde vara med oss på resan och vid ankomsten till Arlanda. För att ge händelsen tyngd och publicitet, och för att sätta fokus på mänskliga rättigheter. Får jag räkna med dig eller Amanda Jackson?”

Hon hördes andas in och ut ett par gånger innan jag överöstes med frågor. Vem var jag? Vad hade jag och mitt team för koppling till Dawit? Till mänskliga rättigheter? Till UD? Beslutsfattarna i Eritrea, vilka var

de? Var Eritreas diktator Afewerki med på noterna? Hur säkert? Visste jag vilket fängelse Dawit befann sig i just nu? Vilka fler visste om det kommande frisläppandet?

Jag svarade tålmodigt och sparsamt, utan att avslöja några detaljer. Den sista frågan fick mig att sänka rösten en smula. "Som du säkert förstår är det en ytterst sluten krets som vet att nåt är på gång. I detta känsliga skede skulle publicitet sabotera processen."

Hon förstod. Naturligtvis, sade hon. Däremot var det en annan sak som bekymrade henne. Att ingen i hennes kretsar hörde talas om mig, som hon uttryckte det. Kunde någon styrka att jag verkligen hade koppling till mänskliga rättigheter och arbetade med Dawits fall?

Jag svarade indignerat att jag inte kände behovet att bevisa eller styrka något. Ville hon inte vara med om frisläppandet så ville hon inte. Det var bara att tacka nej. Jag skulle då engagera en högt uppsatt funktionär från en annan organisation; det fanns många som skulle kasta sig över denna förträffliga möjlighet till exponering och publicitet. Hennes enda bekymmer skulle i så fall bli att efteråt behöva förklara för omvärlden, sin styrelse och sina donatorer hur det kom sig att Amnesty fått erbjudandet om att vara med om Dawit Isaaks frigivning men tackat nej med motivering att hon, den svenska sektionens generalsekreterare, inte hört talas om Anastasia Andersson.

Men, sade jag, om hon absolut ville stilla sin oro så var jag känd på Amnesty's högkvarter i London. Mitt material om arbetet med G-15 och Dawit Isaak i ljuset av den pågående fredsprocessen mellan Etiopien och Eritrea låg på sekretariatets bord. Hon var också välkommen att besöka mitt konto på Instagram och se de otaliga bilderna från Eritrea, ifall hon tvivlade på att jag hade med landet att göra. Jag hade också samarbetat med Röda Korset och Läkare utan gränser i Sudan och om hon tog kontakt med exempelvis Jürgen Detelmann i Khartoum skulle han bekräfta det.

"Jag arbetar internationellt. Om ni på svenska Amnesty inte hört talas om mig är det för att jag flyger på högre höjder", sade jag och skrattade till för att markera att denna min dryghet var skämtsamt menad.

Hon skrattade tillbaka, mumlade "ja, okej" och frågade hur jag tänkte mig att hennes deltagande skulle se ut i praktiken. Jag svarade då att hon knappast kunde närvara vid frigivningen nere i Eritrea. Hon hade inget eritreanskt visum och ärligt talat ingen chans att få ett i tid. Hon fick flyga till Egypten och möta mig och Dawit på Kairos flygplats, och därifrån skulle vi alla tre flyga till Sverige, samtidigt som den stora nyheten basunerades ut, att Dawit Isaak var fri och på väg att landa i Stockholm.

Hon sade att det lät spännande (hon använde just det ordet) men att hon naturligtvis måste diskutera saken med Amnestys styrelse innan hon kunde gå med på något. Jag sade nja och påminde henne om att fler invigda betydde större risk för läcka. Hon kontrade med att hon hade ett fullt förtroende för sina medarbetare och bla bla bla.

Det var då jag kom till det viktigaste.

Förresten, sade jag, om svenska Amnesty ville vara med och dela på äran fanns det en liten grej som svenska Amnesty faktiskt kunde bidra med. Jag behövde hjälp med att övertyga högkvarteret i London att tillfälligt upphöra med att skriva skit om Afewerki, kampanja mot honom och ställa krav. Jag ville att de stora människorättsorganisationerna i väst, med Amnesty i spetsen, i stället publicerade ett par väl synliga artiklar i ledande internationella tidningar om vilken klok ledare Afewerki var och vilket enormt ansvar han axlade nu när Eritrea var på väg in i en ny era. Artiklar som var signerade Amnesty International.

När Anna Lindenfors reagerade med förvåning berättade jag om det där med ansiktsförlust. "Västs ständiga högljudda krav på att Afewerki ska släppa politiska fångar motarbetar allt eventuellt frisläppande", förklarade jag. "Afewerki kan inte släppa någon så länge det finns en risk att hans folk uppfattar det som om han ger efter för västs krav och påtryckningar. Om Amnesty International tillsammans med Human Rights Watch, Civil Rights Defenders, Röda Korset och de andra kända organisationerna ser till att kraven tystnar, åtminstone tillfälligt, så är det största hindret undanröjt och G-15 och Dawit kommer att frias före sommarens slut. Så om du vill bidra skulle du kunna sätta lite press på högkvarteret och förmå dem att göra det rätta."

Hon sade att hon förstod situationen och mina argument, även om hon tyckte att Amnesty och de andra inte hade makt att påverka vad västerländska medier skrev om Eritrea. Jo, sade jag, det hade de visst, med tanke på Amnestys anseende och tyngd som opinionsbildare och på att just de västerländska människorätts- och hjälporganisationerna stod för lejonparten av de kritiska skrivierna ... Vi pratade om det ett tag. Hon lät engagerad.

Innan vi lade på lovade hon att återkomma med besked. Sade att hon måste sova på saken. Tre dagar, sade jag. Det fanns ingen tid att förlora.

Hon återkom inte inom tre dagar. Hon återkom aldrig.

På femte dagen ringde jag själv till svenska Amnesty. Anna Lindenfors var oanträffbar. Johan också.

Jag ringde inte fler gånger. Att tjata passade inte min image. Dessutom förstod jag, även om jag i djupet av mitt hjärta önskade att jag förstod fel, att Amnesty aldrig skulle göra det rätta. Ingen av de stora insamlarna skulle. De tjänade enorma summor i donationer på att sprida skit om Afewerki och ställa högljudda krav på honom, så varför upphöra med det för några politiska fångars skull? De tjänade pengar på att Dawit satt inne, inte på att han frigavs. Och den av mig erbjudna chansen att vara med och dela på äran för hans frisläppande, den lockade inte särskilt mycket. Om och när Dawit blev fri skulle Amnesty och de andra ändå roffa åt sig äran – på samma sätt som de försökte göra det i november 2005.

Jag tog kontakt med Amnesty International i London igen. Mejlade och telefonerade, slösade en halvdag på att tala med funktionärer, ställa frågor och försöka ta reda på vad som hänt mitt brev till sekretariatet. Utan framgång. Ingen hade ett någorlunda tillfredsställande svar att ge. Än i dag vet jag inte vilka som läst mina förslag och hur dessa personer reagerat. Inte heller om huruvida någon från svenska Amnesty varit i kontakt med högkvarteret angående mitt ärende.

Efter fiaskot med Anna Lindenfors, eller vem det nu varit, tillbringade jag ytterligare tre veckor på att försöka hitta kanaler för att förmedla idén om nytt kapitel till Eritreas makthavare, president Afewerkis närmaste krets. Prövade först med ICRC i Genève, men organisationen hade så många lager i hierarkin att det visade sig omöjligt att nå någon i toppen, någon som de

eritreanska makthavarna åtminstone skulle lyssna till. Därefter försökte jag med Margaret i London och den där eritreanske yuppien vars far arbetade nära Afewerki. Bara för att upptäcka att Margaret inte längre var vid livet. Hon hade omkommit i en bilolycka några månader tidigare. Vad yuppien beträffade arbetade han inte kvar i Dubai; personalavdelningen på den kinesiska storbanken sade sig inte veta vart han tagit vägen. Hans profil på LinkedIn såg ut att vara borttagen. Yodit gissade att killen hade bytt namn, detta för att äntligen slippa förknippas med den eritreanska regimen.

Jag gav inte upp.

Under månaden som följde uppvaktade jag International Herald Tribune, New York Times, Le Figaro, CNN och Fox News. Det slog mig att jag inte behövde människorättsorganisationer. Mitt tvåstegsprogram kunde med fördel realiseras av en större internationell nyhetsredaktion.

Jag hade kontakt med chefredaktörerna (de visade sig vara mycket enklare att få tag i än toppcheferna i insamlingsbranschen) och de journalister som arbetade med Afrikas horn. Jag sade som det var, att det fanns ett sätt att få Afewerki att släppa politiska fångar och att medierna kunde hjälpa till. Jag föreslog en större artikel eller tv-reportage om den nyvunna freden mellan Eritrea och Etiopien med hyllningar till Afewerki och hans ledarskap samt en längre intervju med någon eller några ur presidentens närmaste krets. Under intervjun skulle mitt "nytt kapitel"-tänk framföras och förankras. Ut med förrädarna! Och när de politiska fångarna släpptes lovade jag varje redaktion och varje journalist en exklusiv intervju med Dawit och en lika exklusiv tillgång till mitt material om hur jag och mitt team arbetat med hans frigivning. Unikt och känsloladdat. Läsarna och tittarna skulle älska det!

Den svagaste länken var naturligtvis det där med att förankra mitt tänk hos Afewerkis medarbetare. Hur kunde man göra det under en timmes lång intervju? Jag sade till redaktionerna att det var därför som det var så oerhört viktigt att lansera tänket redan i artiklarna och reportagen.

Jag fick ett positivt mottagande. De flesta jag talade och mejlväxlade med tyckte att mitt initiativ verkade både intressant och genomförbart. Det hände dock ingenting när det var dags att gå från ord till handling.

En redaktion hade redan en intervju på gång och man kunde inte (ville inte?) ändra sitt upplägg i sista minuten. Le Figaro brydde sig över huvud taget lite om Afrikas horn och frågade om jag kunde tänka mig att “byta Eritrea mot exempelvis Algeriet eller Tunisien”, som om jag försökte pitcha en thriller. En annan redaktion förstod mitt resonemang om ansiktsförlost men tyckte att det skulle vara politiskt och ekonomiskt riskabelt för dem att plötsligt skriva om en okänd diktator i hyllande ordalag, man hade ju ägarnas och annonsörernas intressen att ta hänsyn till. En chefredaktör sade att varken han eller hans tittare visste vem Dawit Isaak var, och vad hade hans tv-kanal då att vinna på det hela?

Under hösten tvingade jag mig slutligen att inse den bistra verkligheten: mitt fjärde försök att befria Dawit Isaak hade runnit ut i sanden det också. Fredsprocessen mellan Etiopien och Eritrea hade avslutats. Dawit och G-15 förblev fängslade; freden förde över huvud taget inte med sig några förändringar i Eritreas inhemska förhållanden.

Vad mer kunde jag göra? Tillfället – jag tvivlade trots allt inte på att det funnits – hade gått förlorat.

Självkritisk som jag gärna anser mig vara tycker jag att mitt misslyckande berodde på mer än den ideella branschens ligkiltighet och penningfixering och Amnestys felprioriteringar. Det berodde i första hand på mig själv. Jag hade tagit mig vatten över huvudet, gett mig in i den globala politiken utan politisk erfarenhet och utan rätt kontakter. Min briljanta idé hade varit dödsdömd från början.

Misslyckandet, det fjärde i raden, gav mig en svår depression. Under flera veckor befann jag mig i ett zombieliknande tillstånd, arbetade mekaniskt, avstod från allt socialt liv och hatade min egen spegelbild. Det som tog hårdast på mig var insikten att jag på sätt och vis degraderade. En normal människa utvecklas, lär sig och blir bättre på det hon gör. Även om hon misslyckas. Varje nytt försök slutar närmare målet än det föregående, varje nytt misslyckande beror allt mer på omständigheterna utanför ens kontroll och allt mindre på egna misstag. Det borde åtminstone kännas så. Jag däremot gick bakåt i min utveckling. Mina första tre försök (det andra och det tredje, i alla fall) hade varit genomtänkta och realistiska

och jag stupat vid mållinjen på grund av pyttesmå bagateller. Medan det fjärde hade varit som det varit – dödsdömt från början, naivt upplagt, slarvigt genomfört och utan minsta hänsyn till mina personliga begränsningar. Det lamaste av alla mina försök. Jag hade tagit ett stort kliv bakåt som människorättskämpe, som organisatör och som människa. Jag hade degraderat till en naiv dumskalle som bankade på stängda dörrar. Jag hade svikit Dawit, mig själv och Sverige.

Var gnistan borta? Ja, så gott som.

Övervägde jag att ge upp? Ja, varje dag och på allvar.

Och det var just därför som det kändes så jobbigt – hoppet dör sist, sägs det, så när hoppet håller på att dunsta bort vet man att allt annat inuti ens själ redan är dött och att man står inför en total mörk kall tomhet. Ingen annan känsla är mer deprimerande.

Berättelsen om det misslyckade fjärde försöket skulle inte vara komplett utan att nämna två händelser som inträffade efteråt.

Den första ägde rum i slutet av det året. Jag befann mig utomlands och råkade se en intervju med en av ICRC:s höga chefer på en engelskspråkig tv-kanal. Mannen talade bland annat om Eritrea och Röda Korsets pågående aktiviteter i regionen. Jag minns att jag fick en smärre chock när han avslöjade att Röda Korset vid flera tillfällen hade varit i kontakt med högt uppsatta eritreanska politiker, Afewerkis närmaste krets, och framfört åsikten att det skulle gynna den eritreanska makten att släppa de politiska fångarna och låta dem lämna landet, och när reportern bad om att utveckla detta redogjorde den höga chefen för "nytt kapitel"-resonemanget från mitt försvunna brev till ICRC:s högkvarter i Genève, nästan ordagrant. Utan att referera till mig som källa. Som om min idé var Röda Korsets egen uppfinning. Chocken lade sig när jag kom ihåg att Röda Korset bara följde insamlingsbranschens (och kapitalismens) regler och prioriteringar. Varför betala och ge kredd till någon när man kan komma undan med att låta bli?

Den andra händelsen inträffade långt senare. Jag mötte en avhoppare från svenska Amnesty, en man som fram till då varit givare och

medarbetare men som brutit med Amnesty efter att ha fått nog av lögnerna och girigheten. Utan att veta vem jag var berättade han en intressant historia för mig. I augusti 2018 cirkulerade ett rykte i svenska Amnestys korridorer på Alsnögatan om att sektionens högsta chef några veckor tidigare varit på väg till Afrika för att befria självaste Dawit Isaak och hämta honom till Sverige men att aktionen stoppats i sista sekunden efter att den fått tummen ner av någon högt uppe i hierarkin.

“Säkert bara ett rykte”, log mannen. “Amnesty har aldrig varit i närheten av att få loss Dawit Isaak eller nån annan.”

AMNESTY OCH FREDSPRISET

När Amnesty International, en på den tiden ung och så gott som okänd organisation, fick Nobels fredspris 1977 var det många som höjde på ögonbrynen. Nobelkommitténs motivering fokuserade på organisationens arbete mot tortyr (ordagrant: "defence of human dignity against torture"), och folk kunde inte låta bli att undra exakt vilka bedrifter som fredspriset belönat, vilka konkreta handlingar, segrar och hjältedåd detta "defence" manifesterade sig i. Det Amnesty sysslade med – samlade vittnesmål om tortyr, uppmärksammade företeelsens vidriga natur, organiserade kampanjer som gick ut på att skriva arga brev till synnerligen ansvariga makthavare och politiker – ansågs av kritikerna vara ett väldigt svagt skäl för Nobels fredspris. Man misstänkte direkt att tilldelningen hade varit ett resultat av en lömsk lobbyverksamhet.

Det fanns inte sociala medier på 1970-talet. Vanligt folk ventilerade sina tankar och åsikter i insändare. De skandinaviska stortidningarnas och den norska Nobelkommitténs arkiv bevarar dussintals insändare som avslöjar att misstanken om lobbying bakom 1977 års fredspris var stark och välgrundad.

Det är inte svårt att se varför misstanken uppkom. Nobelkommittén framstod som otroligt lättlobbad när det gällde humanitära organisationer. Röda Korset hade fått fredspriset hela tre gånger (1917, 1944, 1963), till och med fyra om man räknar in grundaren Henri Dunants fredspris år 1901. Detta trots att det var just Röda Korset som noterade *nothing out of the ordinary* när de inspekterade nazistiska förintelsläger under andra världskriget och trots att Alfred Nobel i sitt testamente föreskrivit att fredspriset skulle belöna nedrustning och arbete för fred, något som Röda Korset aldrig sysslat med. Under perioden fram till 1977 hade Nobels vilja ignorerats allt oftare och fredspriset tilldelats för humanitära insatser, kamp för olika slags rättigheter och allmän godhet: Ferdinand Buisson 1927

(grundade Kommissionen för mänskliga rättigheter), Nansenbyrån 1938 (hjälpste flyktingar), John Raleigh Mott 1946 (ledde KFUM), kväkarnas hjälporganisationer 1947, Lord Boyd Orr 1948 (biolog vid FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation, kämpade mot svält), Albert Schweitzer 1952 (grundade sjukhus i Afrika), FN:s flyktingkommissariat 1954, Georges Pire 1958 (ledde en hjälporganisation för flyktingar), Albert Lutuli 1960 (kämpade mot apartheid), Martin Luther King 1964 (kämpade för medborgerliga rättigheter), FN:s barnfond 1965, International Labour Organization 1969 (arbetade för arbetstagaers sociala rättigheter), Andrej Sacharov 1975 (kämpade för mänskliga rättigheter i Sovjet). Nobelkommitténs förkärlek för mänskliga rättigheter hade alltså vuxit sig så stark att kärnfysikern Sacharov fick fredspriset trots sitt förflutna som den sovjetiska vätebombens fader! Alfred Nobel skulle nog ha vridit sig i graven.

För många insatta bedömare var det uppenbart att lobbyismen varit den primära, om inte den enda, faktorn bakom 1977 års Nobels fredspris till Amnesty International. Tyvärr hade dessa insiktsfulla människor ingen makt för att få till stånd en ordentlig utredning, ens lyfta frågan på allmän agenda. Krafterna som gynnades av och såg fram emot att profitera på Amnestys fredspris var många fler och tillräckligt mäktiga för att ignorera kritikerna och tvivlarna. Misstankarna glömdes snart bort och de ifrågasättande insändarna förpassades till dammiga arkiv.

Tiden har dock förmågan att ställa allt till rätta. Efter nästan ett halvsekel är Nobelhistoriens pinsammaste, skamligaste affär inte längre en hemlighet.

Vi kan inte veta hur och när idén om Nobels fredspris slog rot i hjärnorna på Amnestys toppar. Kanske hände det i samband med att Seán MacBride fick priset 1974 för sina fredsmäklade insatser i Namibia. MacBride hade tillhört Amnesty Internationals styrande krets ända sedan 1960-talet.

Hur som helst mynnade idén ut i ett konkret projekt med målet att fixa Nobels fredspris åt Amnesty International. Projektet planerades i och styrdes från London, medan genomförandet anförtroddes åt Amnestys norska sektion i Oslo. Där handplockade man och invigde några pålitliga

aktiva för ändamålet, hängivna insamlare utan skrupler. Låt mig kalla dem fredsprisfixarna. Resten av sektionens medarbetare fick ingenting veta. Hemlighetsmakeriet var exceptionellt. Projektet fick inget namn, ingen dokumentation fördes över vem som gjorde vad, och för extra säkerhets skull såg man dessutom till att varje aktivitet utformades på så sätt att den vid behov kunde bortförklaras som en del av sektionens sedvanliga marknadsförings- eller utvecklingsarbete.

Jag måste erkänna att jag själv länge tvivlat på det. En del sanningar är så naturvidriga och så upprörande att hela ens väsen bara vägrar att ta in dem. Men tyvärr ... Igen och åter igen tvingas jag att inse att ingenting är för naturvidrigt för insamlingsbranschens ruttna värld.

Det är ingen hemlighet att det finns en hel del säkerhetsbrister och svagheter i de olika Nobelkommittéernas rutiner, i Norge som i Sverige, framför allt den mänskliga faktorn. Projektet gick ut på att utnyttja dessa brister och svagheter, att medelst avancerad lobbyism och riktade kampanjer påverka den norska Nobelkommitténs ledamöter.

Arbetet inleddes redan under våren 1975, även om alla inblandade förstod att Amnesty inte kunde räkna med det årets fredspris efter att MacBride som hade nära band till Amnesty fått priset året innan. Så man satsade på 1976, året då Amnesty skulle fira sitt 15-års jubileum.

Den norska Nobelkommittén hade fem ledamöter vid den aktuella tiden: Aase Lionaes (ordförande), John Sanness, Egil Aarvik, Trygve Haugeland och Sjur Lindebraekke (suppleant som blev ordinarie ledamot den 1 januari 1976 då han formellt ersatte Bernt Ingvaldsen som i praktiken inte deltog i kommitténs arbete under 1975). Det är tack vare Egil Aarviks självbiografi som vi känner till skeendena och intrigerna i kommitténs anrika sammanträdesrum på Norska Nobelinstitutet.

Självbiografien i sin helhet förblev opublicerad under Aarviks livstid. I en av sina sista intervjuer antydde han att det ursprungliga manuset refuserats av norska bokförlag just på grund av att det inkluderade kapitel med hårresande avslöjanden om orent spel kring flera fredsprisvinnare, däribland Amnesty International. Inget bokförlag vågade ta risken att stämplas som opatriotiskt; *Nobel Peace Prize* är ju något av Norges nationalklenod.

Aarvik blev tvungen att kompromissa och plocka bort de magstarka kapitlen. Boken *Smil i alvor* kom ut 1985 och innehöll ingen allvarlig kritik och inga allvarliga avslöjanden. Det fullständiga manuset upptäcktes efter hans död, förvärvades i smyg av ett brittiskt produktionsbolag knutet till Amnesty och antas ha förstörts. Hade ett av de norska förlag som Aarvik ursprungligen skickat manuset till inte sparat en fotokopia av det skulle ett viktigt vittnesmål ha gått förlorat för eftervärlden. I dag är Aarviks berättelse säkrad och inväntar utgivning. Sanningens långa väg ut i offentlighetens ljus kan man läsa om i boken *The World's Most Prestigious Prize: The Inside Story of the Nobel Peace Prize* (OUP Oxford, 2019) av Geir Lundestad, före detta direktör för Nobelinstitutet.

Aase Lionaes var bestämt emot att ge priset till Amnesty. "Vad gör de för nytta?" frågade hon retoriskt varje gång Amnesty kom på tal som en kandidat till fredspriset. Som utbildad ekonom måste hon ha förstått vad Amnesty egentligen var, organisationens cyniska affärsidé och skamlösa penningrullning. Hon måste ha sett igenom bluffen. Så vitt man vet ändrade hon aldrig sin inställning, trots att denna i slutändan kostade henne ordförandeklubban och platsen i Nobelkommittén.

Sanness var starkt för, och det berodde snarare på egen övertygelse än Amnestys påverkanskampanjer. Han trodde på mänskliga rättigheter och han trodde på Amnesty. Enligt en annan källa än Aarvik hade Sanness nämnt organisationen i fredsprissammanhang redan 1972. På Amnestys norska sektion visste man om det. I och med att fredsprisfixarna hade Sanness på sin sida behövde de i praktiken bara en ledamot till. En andra ivrig förespråkare för fredspriset till Amnesty skulle räcka så länge Lionaes var den enda som bjöd på aktivt motstånd. Sanness var mycket karismatisk, vältalig och en mästare på att argumentera och övertyga. Det ryktades att han ensam lyckats övertala fyra skeptiker och förmå Nobelkommittén att ge priset till den kontroversielle Henry Kissinger 1973. Så om två av de fem ledamöterna valde Amnesty och en av dessa två råkade vara Sanness kunde man vara säker på seger.

De övriga tre ledamöterna var initieellt varken för eller emot, och det var någon av dem som fredsprisfixarna ville skulle bli "en till".

Alla tre utsattes för brutala påverkanskampanjer med start sommaren 1975. Fredsprisfixarna arbetade på tre fronter: medierna, konsulterna och ledamöterna.

Medierna. Man tog reda på vilka tidningar Aarvik, Haugeland och Lindebraekke prenumererade på. Dessa tidningar började skriva om Amnesty – ofta och i lyriska ordalag. Organisationens engelska, norska och svenska sektioner använde sina journalistiska kontakter för att plantera redaktionellt material om Amnesty och mänskliga rättigheter. Resultatet: under juli-december 1975 omnämndes Amnesty 289 gånger i Norges fem största tidningar, detta kan jämföras med 41 under hela 1974. För 1976 är siffran ännu mer svindlande – över 600! Plötsligt och utan att det hade hänt något särskilt inom de mänskliga rättigheterna dök Amnesty Internationals namn och logga upp igen och igen framför ögonen på Aarvik, Haugeland och Lindebraekke. Det förekom också opåkallade inslag om Amnesty på radio och teve, samtliga på kvällstid då ledamöterna antogs vara hemma med radion och teven på.

Konsulterna var en front som öppnades och stängdes under 1975. Nobelkommittén fick sina informationer och analyser från Nobelinstitutet som i sin tur förlitade sig på ett stort antal egna och externa sakkunniga och utredare. Fredsprisfixarna kartlade alla dessa konsulter och gjorde därefter försiktiga närmanden och försök att influera några av dem, dels med hjälp av banala mutor i form av bland annat gratis konferensresor till Karibien och dels genom att väcka medlidande (“Amnesty kämpar mot tortyr; har du sett bilder på tortyroffer?”). Snart insåg man dock att konsulterna var alldeles för många och att ingen av dem hade en nyckelroll i informationsflödena. För att kunna påverka innehållet i informationerna och analyserna var man tvungen att bearbeta ett dussintal personer, och det skulle naturligtvis vara för riskabelt ur säkerhetssynpunkt. Det var enklare, säkrare och effektivare att i stället fokusera på Nobelkommitténs ledamöter.

Ledamöterna utsattes för vad som Aarvik senare skulle beskriva som “psykisk tortyr värre än den som Amnesty sade sig kämpa mot”. Inte bara medierna bombarderade dem med Amnestybudskap. Plötsligt möttes de av Amnestyaktioner på gatan utanför sin bostad eller vid ingången till sin

lokala mataffär – broschyrutdelningar, namninsamlingar, eller så hoppade en volontär med Amnestys stora logga på jackan fram: “Hej, har du hört talas om Amnesty? Vi kämpar mot ... bla bla bla ...” Ledamöternas vuxna barn som bodde separat och hade egna familjer utsattes för samma exponering. Barnen som gick i skolan fick besök av “informatörer” under samhällslektionerna som berättade om mänskliga rättigheter och “den världsledande människorättsorganisationen” Amnesty International. Bössinsamlare knackade på hos ledamöterna och deras vuxna barns familjer, bad om en slant inom ramen för någon kampanj och lämnade efter sig broschyrer som gjorde reklam för Amnesty. För att inte tala om allt skriftligt material som ramlade ner i postlådorna – ledamöternas och deras nära och käras postlådor, men aldrig grannarnas! När Frogner Trykkeri AS, ett mindre tryckeri utanför Oslo, gick i konkurs på 90-talet hittade konkursförvaltaren ett gammalt arkiv med äldre fakturor. Norska Amnesty hade beställt massvis med broschyrer, foldrar, blad, frågeformulär och andra trycksaker under två års period från sommaren 1975 till hösten 1977. Att inga beställningar alls gjordes före eller efter den perioden är i sig talande, och det märkligaste är att nästan varje trycksak beställts i 100 (ettthundra) exemplar, det minimala antalet!

Tsunamivågor av insändare från “vanliga norrmän” vällde under samma period in över de norska storredaktionerna, Nobelkommittén, Nobelinstitutet, Stortinget, det norska hovet och nyckelpersonerna i Norges affärs- och kulturliv. “Organisationen Amnesty International gör mer för fred på jorden än någon annan.” “Varje gång en politisk fånge frigges, ett tortyroffer får upprättelse, en illegal vapenaffär avslöjas, ett dödsstraff upphävs eller en diktatur öppnar sig ska vi tacka Amnestys flitiga hjältar. De gör ett ovärderligt jobb.” “Att världens främsta kämpare för mänskliga rättigheter och människovärde ännu inte belönats med Nobels fredspris är en skandal och en skam för hela vår nation!” “Alfred Nobel skulle ge fredspriset till Amnesty!”

Fredsprisfixarna satsade på att koppla samman Amnesty och Nobels fredspris i det norska medvetandet. Varje norрман – och framför allt Aarvik, Haugeland, Lindebrække och personerna i deras omgivning

– skulle tänka på Amnesty som en organisation som förtjänade Nobels fredspris men som av någon obegriplig anledning fortfarande inte fått det. Och varje norrmans första tanke om Nobels fredspris skulle vara att det var en utmärkelse som obegripligt nog fortfarande inte tilldelats den världsledande människorättsorganisationen Amnesty International.

Av de tre ledamöterna visade sig Aarvik vara svårast att påverka. Som djupt kristen styrdes han av värderingar som fredsprisfixarna inte kunde komma åt. Han var dessutom ordförande i Statoil, Norges största och viktigaste bolag, vilket gjorde att han knappast kunde lockas med något materiellt, socialt eller maktmässigt. Under 1976 lämnades Egil Aarvik i stort sett i fred och Amnestys påverkanskampanjer fokuserade på Haugeland och Lindebraekke.

Det blev till slut den sistnämnde som gav vika, och året hann bli 1977.

Aarviks memoarer avslöjar inte hur och varför bankmannen och politikern Sjur Lindebraekke blivit Amnestys varma anhängare. Det finns flera teorier. En är att han helt enkelt övertalats av sin stortingskompis Bernt Ingvaldsen vars stol i Nobelkommittén han formellt tog över den 1 januari 1976 men i praktiken redan under våren 1975. Högerkonservativa Ingvaldsen och Lindebraekke var inte bara partipolare och stortingskollegor. De hade undanskymda affärer ihop. Efter de bådas död avslöjades det till exempel att de samarbetat med den brasilianske ambassadören i Oslo för att förhindra att biskopen Hélder Câmara, en stark kritiker av militärdiktaturen i Brasilien, fick Nobels fredspris.

Det går inte heller att utesluta att fredsprisfixarna på något sätt fått reda på Ingvaldsens och Lindebraekkes oschyssta spel mot den brasilianske biskopen och genom en banal utpressning tvingat Lindebraekke att agera för Amnestys sak i Nobelkommittén.

Den teori som dock nu i efterhand framstår som den troligaste är att bankmannen Lindebraekke hade kommersiella motiv. Antingen på egen hand eller med fredsprisfixarnas hjälp upptäckte han insamlingsbranschens potential och att man kunde tjäna lätta pengar och politiska poäng på mänskliga rättigheter. Han allierade sig då med Sanness och lät Amnesty International få Nobels fredspris för att boosta branschens anseende och

omsättning. Historiker och forskare påpekar att Lindebraekkes engagemang inom de mänskliga rättigheterna inleddes just då i samband med Amnesty's fredspris 1977. Under de följande åren var han mycket aktiv på området, deltog i aktionerna, uttalade sig offentligt, skrev artiklar och stiftade ideella organisationer som sade sig kämpa för demokrati och mänskliga rättigheter och som levde på insamlingar och budgetanslag. Dagens *The Sjur Lindebraekke Prize for Human Rights and Democracy* (ett årligt pris med knytningar till det norska politiska partiet Høyre) är en av kvarlevorna från Lindebraekkes tid som storinsamlare i mänskliga rättigheters namn. En annan är den ganska anonyma norska organisationen *Human Rights House Foundation*, mest känd för att dess svartgula logotyp är påfallande lik Amnesty's. Den hette *MIRA Foundation* mellan 1989 och 1992 och hade samma personer i styrelsen som 1980-talets *LHRF* (Lindebraekke Human Rights Foundation).

Det var alltså på den vägen som blufforganisationen Amnesty International lyckades knipa Nobels fredspris. Kuppen räknas med rätta till Nobelhistoriens mesta pinsamheter genom tiderna, i klass med fredsprisnomineringen av Adolf Hitler 1939 och prisandet av lobotomins fader Egas Moniz 1949. Skälet till att just den här skandalen inte är lika allmänt känd stavas självcensur. Amnesty satsar miljoner varje år på "arbete med massmedier". Man bygger och vårdar hemliga relationer med journalister, chefredaktörer, förläggare och på senare tid även bloggare och influencers, sådana slags relationer som ger utdelning i form av självcensur. Så att ingen journalist vågar granska Amnesty, ingen chefredaktör vågar publicera kritik mot Amnesty, ingen förläggare vågar ge ut böcker som avslöjar Amnesty och ingen influencer vågar öppna kommentarsfältet för fria åsikter om Amnesty. Brutal självcensur på informationssamhällets alla plan är ett måste – Amnesty Internationals affärsidé skulle inte hålla annars.

FEMTE FÖRSÖKET: RYSSARNA

Mitt i Asmara står en staty över Rysslands legendariske poet Aleksandr Pusjkin, den klassiska ryska litteraturens största namn. Jag såg den när jag vandrade runt efter mötet med den där gubben som skulle smugla mig över gränsen till Sudan. Blev förvånad. Vad har Eritrea med Pusjkin att göra?

Saken är den att Pusjkins morfars far var afrikan. Han rövades bort som barn från sin hemby i dåvarande Abessinien i början av 1700-talet och fördes till den osmanske sultanens palats i Konstantinopel där han fick namnet Ibrahim. Ett år senare skänkte osmanerna den exotiske svarte pojken till Peter den store, Rysslands tsar. Grabben stannade vid det ryska hovet, blev kristen, uppfostrades av tsaren själv och fick leva resten av sitt långa liv i Ryssland. Under namnet Abram Petrovitj Gannibal fick han högre ingenjörsutbildning och gjorde karriär inom statlig förvaltning. Han blev general, adlades, gifte sig, fick barn och barnbarn. Aleksandr Pusjkin som levde på 1800-talet satte stort värde på sina afrikanska rötter, talade stolt om sin morfars far och skrev till och med en roman om honom.

Än i dag vet ingen var exakt Gannibal föddes, all idog forskning till trots, men geografiskt motsvarar Abessinien dagens Etiopien och Eritrea, därav kopplingen.

Det finns också en pikant politisk dimension till det hela. Sovjetunionen hade på sin tid mycket bra relationer med Etiopien. Den mångåriga etiopiske ledaren Mengistu Haile Mariam var en övertygad marxist och hörde till Moskvas lojalaste vänner, och det ryska folket kände varmt för det etiopiska folket, mycket tack vare den vedertagna uppfattningen att Pusjkin haft etiopiska rötter. När Eritrea kämpade för självständighet stödde ryssarna Etiopien – politiskt, ekonomiskt och militärt. Mengistu störtades och flydde till Zimbabwe 1991. Samma år blev Eritrea de facto självständigt och Sovjetunionen upplöstes. Ryssland tog därefter ingen sida i konflikten

och kriget mellan Etiopien och Eritrea, men eritreanerna kände hela tiden att ryssarna innerst inne höll på Etiopien, vilket berodde dels på Puskjins rötter och dels på de sovjetisk-etiopiska vänskapstraditionerna som i sin tur mestadels berott på Puskjins rötter. Den senaste forskningen visar emellertid att Gannibals hemby när allt kommer omkring låg i vad som i dag är Eritrea snarare än Etiopien. Pusjkin hade alltså snarare eritreanska än etiopiska rötter. Så nu försöker Eritrea ställa saker och ting till rätta. Ärkerivalen Etiopien får maka på sig – nu är det Eritreas tur att dra fördelar av ryssarnas kärlek till sin största skald!

Fördelarna är många och viktiga. Ryssland är en stormakt på uppåtgående, och i de flesta stater på den afrikanska kontinenten anser man Ryssland vara en bättre strategisk partner än USA, mäktigare och pålitligare. USA och Västeuropa förknippas med kolonialtiden, slavhandel, förtryck, exploatering, strukturell rasism och den imperialistiska synen på Afrika, medan Ryssland repekteras för sin förmåga att stå emot de aggressiva västmakterna och inte minst för att det ryska samhället i motsats till det västerländska helt saknar rasistisk tradition – att en afrikan kunde bli adlad i Ryssland redan på 1700-talet, bara en sådan sak! Följaktligen strävar de flesta afrikanska stater efter att stärka sina band till Moskva, främst inom politik och försvar.

Allt detta tog jag reda på när min fantasi letade efter en morot för Afewerki, någon slags hävstång för att motivera honom att låta Dawit Isaak gå. Pusjkinstatyn i Asmara fick mig att begrunda om Ryssland kunde spela en roll i Dawits öde. Eritreas makthavare såg upp till Ryssland och ville ha goda relationer med Ryssland (eller åtminstone bättre än vad Etiopien hade). Afewerki brydde sig inte ett smack om omvärlden och vad omvärlden tyckte om honom, men om det fanns en enda stat och en enda världsledare som kunde sätta pli på honom var det Ryssland och Putin. Kunde jag utnyttja det? Om Putin bad Afewerki att släppa Dawit skulle Afewerki vägra? Vilket satte Afewerki ett större värde på, Vladimir Putins gunst eller aversionen mot Dawit Isaak?

Så föddes idén om en trepartsaffär. Sammanfattat i en mening: Ryssland, som gärna vill bättra på de minst sagt frostiga rysk-svenska relationerna,

skulle kunna göra Sverige en tjänst genom att förmå Eritreas diktator Afewerki att släppa Dawit Isaak.

Mitt femte försök att befria Dawit förtjänar en egen bok. Det omfattade flera etapper och sträckte sig över fyra år. De första tankarna kring Rysslands möjliga inblandning lekte jag med redan 2017, alltså långt före det fjärde försöket!

I början var det just en lek. Själva idén att involvera ryska intressen tycktes mig vara för extravagant för att tas på allvar. Det kändes som något för en Bondfilm, knappast lämpligt för den svenska verkligheten. När jag tänker tillbaka på den tiden och hur jag uppfattade idén skulle jag nog jämföra situationen med när ett team problemlösare sitter i en cirkel och brainstormar och någon kommer upp med en fullkomligt galen lösning. Den antecknas ner, naturligtvis, för ordningens skull, för det är poängen med brainstorming, men alla vet att lösningen kommer att strykas bort så fort den underkastas minsta analys.

Det var en lekfull fantasi. Jag fantiserade, ungefär så som man fantiserar om alternativ historia. Hur skulle världen ha utvecklats om Hitler vunnit kriget? Hur skulle Afewerki reagera om Putin ringde och bad om att frige Dawit Isaak? Fantiserande med ett leende på läpparna.

Men ju mer jag tänkte på idén desto mer insåg jag att den faktiskt inte var så dum. Att den var sund och realiserbar – om jag bara lyckades finna svar på två frågor om motivation. Vad skulle kunna motivera Ryssland att be Eritreas president att släppa Dawit Isaak? Vad skulle kunna motivera Eritreas president att gå med på Rysslands begäran? Om jag löste de två motivationsfrågorna skulle resten vara en bagatell.

Den senare frågan gick snabbare att besvara. Efter en del grubbleri landade jag i åsikten att Afewerki med all sannolikhet skulle gå med på att släppa Dawit om Putin ringde och bad om det. Goda relationer med Ryssland och Putin var en värdefull tillgång för Eritrea och presidenten personligen, avsevärt mer värdefull än vad landet och han tjänade på att hålla Dawit inspärrad. Detta även om det fanns taktiska hinder – här menar jag de tre redan nämnda faktorer som spelade roll för Afewerki

som ledare, som stod i vägen för eventuell frigivning av Dawit och som jag vid den tiden ännu inte visste hur jag skulle forcera.

Rysslands motivation verkade vara en svårare nöt att knäcka. Eritrea och Sverige var små obetydliga stater i världspolitikens periferi och Dawit Isaak var *nobody*, så varför skulle Ryssland och Putin bry sig om och slösa tid på hans sak?

Jag funderade mycket och kom i slutändan fram till att Ryssland nog borde vara motiverat, åtminstone i teorin. Det handlade ju om mer än bara relationerna med Sverige. Ytterst skulle det vara en chans för Ryssland att stärka sin humanitära image i världen, visa alla att landet bryr sig om det rätta och bidrar till det goda. En osjälvisk god gärning på internationell nivå genererar mycket goodwill, och goodwill är en strategisk tillgång, det måste väl Kreml fatta!

Jag läste på om Rysslands internationella intressen och utrikespolitik, särskilt inom den humanitära sfären. Upptäckte ett intressant fall. Sommaren 1961 skickade Sovjetunionen ett stort parti poliovaccin till Japan som drabbats av en svår polioepidemi. Priset för de 13 miljoner doserna var i internationell jämförelse så låg att leveransen nästan framstod som humanitär hjälp. Vaccineringen lyckades. Efter ett par månader fanns ingen epidemi kvar i Japan. Under många år efteråt älskade och beundrade japanerna allt ryskt – opinionsundersökningar visade att av alla de industrialiserade västländerna var Japans befolkning vänligast inställd till den sovjetiska staten och ryssarna. Detta trots det kalla kriget med dess ständigt ökade motsättningar mellan öst och väst och trots det utdragna rysk-japanska bråket kring ögruppen Kurilerna.

En frisläppt politisk fånge var förstås inte samma sak som miljoner räddade liv. Men någon positiv effekt på svenskarnas attityder mot Ryssland och på de rysk-svenska relationerna kunde man räkna med om Ryssland hjälpte Sverige i fallet Dawit Isaak, resonerade jag. Åtminstone skulle svenska folket inse Rysslands globala storhet och att landet i öst inte var främmande för goda gärningar – en effekt värd att satsa på!

Inspirerad av resonemanget pratade jag med ett par experter på internationell politik och några ryssar, ventilerade mina tankar. Alla höll

med mig om att Afewerki absolut skulle gå med på att släppa Dawit om självaste Putin ringde och bad om det. Som en av experterna sade: "Om han [Afewerki] har den minsta gnutta rationellt tänkande kvar kommer han att gå Putin till viljes. Ryssland är en maktfaktor i Afrika."

Däremot var alla överens om att Ryssland och Putin saknade motivation att agera för Dawits sak. Helt och hållet. Därför att inget humanitärt hjälteåd i världen skulle kunna bättra på de rysk-svenska relationerna. Min jämförelse med Japan skakade man bara på huvudet åt. Jag fick lära mig skillnaden mellan de rysk-svenska och rysk-japanska relationerna.

Japan hade levt isolerat från omvärlden ända fram till 1870-talet. Haft inga relationer alls med ryssarna eller andra folk. Efter att landet öppnat sig hade man ett krig med Ryssland år 1905, ett krig som Japan vann. Och under resten av 1900-talet hände ingenting som skulle kunna ha gett japanerna anledning att hata ryssar (vad förlusten av Kurilerna beträffade så förstod japanerna innerst inne att den snarare berodde på det andra världskrigets utgång än Sovjetunionens aggressiva utspel). Det finns således inget historiskt ont blod i de rysk-japanska relationerna.

Annat är det med Sverige som krigat med Ryssland ett tiotal gånger sedan 1100-talet. Varje gång var det svenskarna som anföll, och varje gång fick de stryk. Sverige har förlorat samtliga sina krig mot Ryssland med undantag av Ingermanländska kriget 1610–1617 då svenskarna lyckades kapa åt sig Ingermanland och en bit av Karelen (som Peter den store ändå tog tillbaka i Stora nordiska kriget 100 år senare). Det tär onekligen på självförtroendet att ständigt förlora, att gång på gång få en knäpp på näsan. Sveriges attityd mot Ryssland har kommit att präglas av den dåliga förlorarens pyrande hat. Det sitter i svenskarnas gener och påverkar, för att inte säga formar, de rysk-svenska relationerna. Från Rysslands sida styrs relationerna av nyfikenheten på den berömda svenska modellen och konkurrensen om Östersjön; från Sveriges av ont blod, mer ont blod och det tvångsmässiga behovet att ge tillbaka, om inte militärt så på alla andra sätt.

Analysen ovan får jag tacka den ryske historikern Pavel Krotov från universitetet i S:t Petersburg för. En av hans studenter på turistbesök i

Stockholm visade mig Youtubeklipp med några av Krotovs lektioner i rysk historia. Synd att svenskarna inte känner till hans kloka insikter, och framför allt synd att svenska medier i stället för öppen saklig debatt i demokratisk anda satsar på populistisk patriotism och alltid vinklar till Rysslands nackdel vad de än skriver, alltid. I slutändan spär det på rysshaget.

Hur som helst mynnade mina grubblerier, samtal och efterforskningar ut i den logiska idén att så att säga sondera terrängen – vända sig till Rysslands ambassad i Stockholm och kolla hur ryssen ställde sig till att medverka i Dawits sak.

Direkt kontakt kom naturligtvis inte på fråga. Det ryska samhällets djupa aversion mot sexuella avvikelser gjorde att jag som transsexuell hade noll chanser att bli tagen på allvar och ännu färre att utträta något. Det var då som Stan Emirov trädde in i bilden. Förutom att vara en cis-person innehade han posten som Romernas ombudsman vid den tiden, en status som borde imponera på ryssarna. Han engagerade sig i mitt ärende och skötte kontakterna med den ryska ambassaden åt mig.

Först pratade han med Boris Pankin, meriterad rysk diplomat, en gång Sovjetunionens mångåriga ambassadör i Sverige och numera pensionär i Bromma i Stockholm. Stans vinkel var att han letade efter en duktig tjänsteperson på det ryska utrikesministeriet (förkortas MID) som han skulle kunna samarbeta med inom ramen för Dawit Isaaks sak, och han hoppades att Pankin som säkert kände sig hemma i korridorerna på MID skulle rekommendera någon.

Enligt Stan lät Pankin engagerad och alert, visste vem Dawit Isaak var och vad hans öde betydde för Sverige. Den pensionerade diplomaten kom dock inte med några konkreta rekommendationer utan hänvisade till Ryska federationens ambassad i Stockholm. Han sade att de på ambassaden absolut kunde hantera förfrågan, och Stan själv förstod att det nog vore opassande – odiplomatiskt – att gå förbi ambassaden i ett sådant ärende.

Stan mejlade till den dåvarande ambassadören Viktor Tatarintsev, beskrev kortfattat vad det hela handlade om och bad om audiens. Ambassadören svarade med att bjuda in honom till ett möte med Vladimir Salov, *rådgivare-sändebud* och nummer två på ambassaden.

Mötet mellan Emirov och Salov ägde rum på Ryska Federationens högborg på Gjörwellsgatan i februari 2017. Enligt Stans egna ord dagen efter var mötet “en fullkomlig katastrof och ett veritabelt slöseri med tid och kraft”. Statusen som ombudsman imponerade inte på ryssarna. Salov dök upp med tjugo minuters försening, ett tydligt tecken på ointresse, bristande respekt och högfärdig arrogans. Han kom dessutom oförberedd, visste inte ett dugg om Dawit Isaak. Efter Stans presentation ryckte han på axlarna och sade att ärendet inte hörde till MID:s ansvarsområde. Han kunde därför inte rekommendera någon. Möjligtvis kunde detta med samvetsfångar vara något för det ryska parlamentets, dumans, ombudsman för mänskliga rättigheter, sade Salov, men ambassaden kunde inte förmedla kontakt eller agera budbärare. Han verkade spänd och stressad och var mer nyfiken på Stans förflutna (“Du talar bra ryska. Är du född i Ryssland? När flyttade du till Sverige?”) än Stans ärende och Dawit Isaaks öde. Stan antydde flera gånger att Rysslands eventuella inblandning i Dawits öde var tänkt som ett utrikespolitiskt steg snarare än ett projekt inom mänskliga rättigheter – målet var ju att vinna svenska folkets hjärtan och förbättra relationerna med Sverige och väst – men Salov slog dovörat till.

Efteråt tyckte Stan, som har bättre koll än jag på vem som är vem på den ryska ambassaden, att det varit Tatarintsevs fel. Ett så delikat ärende skulle inte ha delegerats till Salov. Det fanns två omständigheter som gjorde Salov direkt olämplig. För det första skydde mannen initiativ som pesten – av personliga skäl. Rådgivare-sändebud är en diplomatisk rang strax under ambassadör, så naturligtvis drömde femtioplussaren Salov om att kröna sin långa diplomatiska karriär med ambassadörsrang och ambassadörspost. Han satt i det lugna Sverige och väntade och ville absolut inte äventyra sina chanser genom att vara med om eller ens förknippas med något okonventionellt. För det andra hade han, innan han blev rådgivare-sändebud i Sverige, under många år innehaft posten som vice direktör för det ryska utrikesministeriets departement för externa hot. Han hade andats en atmosfär av list, svek, komplotter, fällor, provokationer, maktspel och alla slags fientliga aktioner riktade mot MID och Ryssland. Så naturligtvis uppfattade han nu alla externa initiativ som provokationer.

En främling som talar suspekt bra ryska dyker upp på ambassaden och föreslår något – det måste vara en provokation!

Jag insåg att jag var tvungen att gå förbi den ryska ambassaden, hur odiplomatiskt och protokollvidrigt det än skulle vara. Jag vände min uppmärksamhet mot den ryska dumans ombudsman för mänskliga rättigheter som Salov nämnt för Stan.

Ombudsmannen – i Ryssland kallad kommissionären – hette Tatjana Moskalkova. Hon basade över en institution som sedan 1993 arbetade med fall av misstänkta kränkningar av ryska medborgares mänskliga rättigheter. Jag hittade ingen information om att hon någonsin agerat internationellt eller befattat sig med fall utanför Ryssland och den ryska intressesfären – även om lagen som reglerade hennes verksamhet uttryckligen sade att ett av målen var att främja och stärka det internationella samarbetet inom de mänskliga rättigheterna.

Jag läste också på om ryskt bistånd generellt och ryskt engagemang i mänskliga rättigheter världen över. Medierna i väst skriver ingenting om det men Ryssland är en stor aktör inom både och. Landet skickar bistånd till över 140 stater, hjälper akut vid katastrofer, medlar i konflikter, tar emot flyktingar. Ryssland är på inget sätt främmande för goda gärningar över gränserna. Vad mänskliga rättigheter beträffar har ju väst och öst lite olika definitioner, som bekant, och det är antagligen därför som Rysslands internationella engagemang och aktiviteter är få och begränsade till de forna sovjetrepublikerna.

Hur som helst chansade jag och skrev ett långt brev till Moskalkova. Förklarade omständligt det där med Dawit Isaak, att Ryssland faktiskt kunde hjälpa och att det skulle gynna ryska intressen. Bad henne att begrunda möjligheten. Föreslog samarbete. Mellan Sverige och Ryssland, mellan mig och henne, eller mellan mig och någon annan som hon skulle kunna rekommendera på den ryska sidan. Brevet översattes till ryska och postades någon gång under våren 2017.

Stan hjälpte till men förhöll sig skeptisk till min idé att fokusera på Moskalkova. Han tyckte bestämt att vi hade en större chans att sälja fallet Dawit Isaak till ryssarna om vi engagerade MID.

“I Ryssland väger utrikespolitiska vinster tyngre än mänskliga rättigheter”, påpekade han.

“Det tvivlar jag inte på”, svarade jag. “Men tänk så här. Moskalkova tar hänsyn till utrikespolitiska vinster i sitt arbete, det framgår av hennes offentliga framträdanden. MID däremot bryr sig väldigt lite om mänskliga rättigheter. När jag vänder mig till Moskalkova erbjuder jag en chans till två framgångar – en humanitär och en politisk. Men på MID skulle det bara handla om utrikespolitik. Fallets enorma potential som en seger inom de mänskliga rättigheterna skulle förbli osynligt.”

Stan bara skakade på huvudet. “Långsökt.”

Själv lät han en bekant analytiker på någon tankesmedja göra en komplex utvärdering av Dawitfallets betydelse för de rysk-svenska relationerna. Alltså, konkret hur Rysslands eventuella engagemang skulle kunna leda till förbättring, med fokus på de svenska massmedierna. Utvärderingen skickades sedan till MID:s departement för strategisk planering. Jag minns inte varför Stan valde just det av det ryska utrikesministeriets över trettio departement. Jag minns bara att jag reagerade med en skeptisk huvudskakning.

“Långsökt”, sade jag med ett leende.

Det hände inget mer under 2017 års etapp. Varken mitt brev till Moskalkova eller Stans skrivelse till det ryska utrikesministeriet fick några reaktioner. Allt eftersom månaderna gick kändes idén om en trepartsaffär allt mer avlägsen och abstrakt. Som ett avslutat kapitel i en tråkig roman.

Och året efter kastade jag mig in i det fjärde försöket. Alla andra idéer bara slutade att existera.

Det var under sommaren 2019 som Stan ringde. Han ville mötas för att informera mig om en ny utveckling i fallet Dawit Isaak.

Jag led fortfarande av sviterna efter den svåra depressionen till följd av det fjärde försökets misslyckande. Dawit Isaak var det sista jag ville höra om. Det kändes stressigt och meningslöst att ens tänka på honom och Eritrea. Men nyfikenheten tog överhanden. Vi träffades samma kväll.

Stan berättade att han nyligen haft ett underligt samtal med en underlig person. Två samtal till och med.

Efter en av hans föreläsningar – han är Sveriges ledande expert på romer och föreläser om romernas kultur och historia – kom en okänd ung kvinna fram till honom. Hon presenterade sig som Lena, tackade för den spännande presentationen och undrade om han kunde offra en halvtimme av sin tid. Hon sade att hon jobbade med mänskliga rättigheter och att det fanns ett par moment inom den romska problematiken som hon gärna ville få ett bättre grepp om. Stan gick med på att prata på tu man hand över en kopp kaffe, mest för att han blev nyfiken på kvinnans starka baltiska brytning. Han hade ju haft med Baltikum att göra, forskat kring de romska minoriteterna i Lettland och Litauen.

Den romska problematiken visade sig vara en förevändning. Kvinnan styrde ganska omgående in samtalet på Dawit Isaak, sade att hon kände en grupp personer som arbetade för hans frigivning. Och att hon hade fått höra att också han, Stan, varit engagerad i frågan. När Stan undrade var hon hade hört det log Lena ursäktande och svarade att hon inte riktigt mindes omständigheterna. Hon kände massvis med människor och hade massvis med kontakter; det var omöjligt att hålla reda på vem som sagt vad.

Hon ville veta hur långt Stan hunnit. Hur nära han var att frige Dawit Isaak. Stan förklarade att han egentligen var framtidsforskare och expert på romer, det senare efter att några år tidigare ha författat en faktabok om romskt tiggeri. Hans “engagemang” i Dawit Isaak gick ut på att han en gång bistått en vän med lite praktisk assistans, inte mer än så. När kvinnan undrade vem denna vän var, hur långt frigivningsarbetet framskridit och om Stan kunde sammaföra henne med vännen i fråga var det Stans tur att le. Om det nu inte var Lena själv som engagerade sig i Dawit Isaak utan “en grupp personer”, påpekade han, vore det inte enklare om dessa personer trädde fram och själva ställde frågor och bad om att bli sammanförda med Stans vän?

Det slutade med att Lena lovade att fråga sina bekanta om de kunde tänka sig att träda fram. Och redan dagen efter ringde hon och meddelade att de visst kunde det, men bara efter att hon, Lena, mötte Stans vän först och försäkrade sig om att vännen var seriös. När Stan undrade vad hon

menade med seriös förklarade Lena att folk engagerade sig i mänskliga rättigheter i olika syften. De drevs av olika underliggande agendor. Seriösa: att verka för en bättre värld, vilja se det goda segra över det onda. Och oseriösa: att exempelvis vara ute efter berömmelse, tjäna pengar, uppnå en viss status eller skaffa sig politiska fördelar. Hennes bekanta stötte hela tiden på oseriösa individer som egentligen inte brydde sig om mänskliga rättigheter utan bara hade oseriösa agendor. Därför var de extra försiktiga när de stiftade nya bekantskaper.

Stan valde att inte ge sig in i en diskussion om seriöst och oseriöst. Han tyckte sig förstå vad Lena och hennes grupp oroade sig för. De ville inte ha konkurrenter. De samarbetade gärna med andra som engagerade sig i Dawit Isaak, för att utbyta erfarenheter och sådant, men de värnade om sina framsteg och ville undvika att andra skulle använda dessa som ett språngbräda för att befria Dawit Isaak och sedan ta åt sig all ära för det.

Jag nickade instämmande när jag hörde hans resonemang. Det förekom väldigt ofta i den ideella branschen att man tillskansade sig all kredd för andras framgångar. Det visste jag mycket väl.

“Jag struntar egentligen i deras farhågor”, sade Stan. “Men jag skulle gärna vilja veta hur hon fått veta att jag haft med Dawitfallet att göra. Jag har ju inte talat om det för någon. Vet gör bara ryssarna på ambassaden och MID. Lena säger att hon är från Litauen och inte har något med Ryssland att göra. Väldigt konstigt.”

Vi bestämde oss för att låta denna Lena möta mig. Trots att vi båda tyckte att det där med att kontrollera min seriositet var fräckt, för att inte säga oförskämt.

Mötet ägde rum en kväll på konditoriet vid Järntorget i Gamla stan i Stockholm. Stan bjöd mig och Lena på cappuccino och tårtbitar.

Hon var runt tjugofem, medellång, smal, med ett ganska alldagligt ansikte och blont kortklippt hår, välklädd, salongsfäbig – och hal som en ål! Hon pressade mig på information om mitt engagemang i Dawits fall samtidigt som hon undvek att berätta något om sig själv, sina bekanta eller vad de sysslade med. Emellanåt bombarderade hon också Stan med frågor som inte hade med Dawit att göra. Vilken social ställning hade

han? Kände han många inom den svenska politiken? Inom medierna? Hur hade det gått med rollen som ombudsman?

Hon bröt på litauiska och ryska. Det hördes tydligt.

Stan och jag svarade undvikande. Gav henne inget konkret, inga detaljer. Visade den unga damen att också vi värnade om våra hemligheter och framsteg. Däremot berättade jag en hel del om Eritrea, Asmara och Massawa – gatunamnen, de lokala priserna, kvällslivet, eritreanernas sätt – så att hon fick klart för sig att jag bevisligen var seriös nog att ha tagit mig ända ner till Eritrea för Dawit Isaaks skull.

Hennes ”grupp personer” tillhörde en människorättsorganisation från Tyskland, så mycket fick vi veta. Och att hon tyckte att de absolut skulle vara intresserade av att träffa mig. Det sade hon innan vi skildes åt.

”Hon ljuger”, sammanfattade Stan efteråt. ”Det luktar ryska intressen lång väg.” Han kunde inte förklara hur han kommit till slutsatsen. En magkänsla, sade han.

Själv struntade jag i om de var tyskar, ryssar eller litauer. Eller papuaner för den delen. Jag kom på mig med att tänka att jag ville möta dem. Oavsett vilka de var och vilka agendor de hade. Kanske längtade jag efter att få höra andra berätta om sina misslyckanden så att mina egna skulle kännas bättre.

Tre dagar senare mötte Stan och jag två herrar i billiga mörkgråa kostymer, Mikhail och Andrej, i 40- respektive 30-årsåldern, i hotellet Clarions stora lobby på Södermalm. De talade ryska, vilket fick Stan att ge mig en diskret ”vad var det jag sa”-blick.

Direkt efter presentationerna, så fort vi satt oss ner i hörnet, frågade Mikhail vad Stan och jag visste om Nord Stream. En gasledning på Östersjöns botten, svarade jag förvånat. Som transporterar naturgas från Ryssland till Västeuropa, tillade Stan och undrade vad herrarna menade. Vad hade Nord Stream med Dawit Isaak att göra?

Det visade sig att Mikhail och Andrej aldrig tillhört någon tysk människorättsorganisation och aldrig arbetat med fallet Dawit Isaak. Enligt vad de uppgav arbetade de för Nord Stream AG, ett schweiziskt bolag som byggde gasledningen och ägdes av ryska Gazprom och tyska intressen.

Mikhail och Andrej ruvade på en plan. De ville med hjälp av rysk diplomati befria Dawit Isaak för att förmå Sverige till en mer välvillig inställning till Nord Stream. Hur själva befriandet skulle gå till sammanfattade de i en enda mening. "Gazprom pratar med Lavrov, och Lavrov pratar med Eritreas president", sade Andrej och viftade med handen i en gest som markerade att den punkten var avböckad. Sergej Lavrov var, och är, Rysslands utrikesminister.

Däremot ville männen diskutera i detalj vad som skulle hända *efter* att Dawit blev fri och återvände till Sverige. Enligt dem fanns det två moment att fundera igenom. Rysslands roll i frigivningen måste uppmärksammas i svenska massmedier på ett sådant sätt att det resulterade i en atmosfär av djup folklig tacksamhet över hela landet. Tanken var att försvåra för "russofoberna i det svenska parlamentet", som Mikhail uttryckte det, att opponera sig mot allt ryskt över huvud taget och Nord Stream i synnerhet. Det andra momentet hade med Dawits person att göra. Hans kändisskap och hjältestatus i Sverige borde förvaltas klokt och arbeta för det goda, exempelvis för normalisering av relationerna mellan Sverige och Ryssland.

"Det är där som ni två har chans att komma in i bilden, om ni vill", förklarade Mikhail. "Någon måste ta hand om dessa två nyckelmoment, och ni har fördelen av att redan vara engagerade och insatta i fallet Dawit Isaak. Det får nämligen inte se ut som om det är Rysslands eller Gazproms initiativ att ordna hans frisläppande, för då kommer russofoberna att sätta allt ljus på Rysslands motiv och skrika om ryska påverkansförsök, och effekten av det hela blir till slut den motsatta. Det måste se ut som att seriösa människorättsaktivister på den svenska sidan efter årtal av misslyckanden slutligen ber Ryssland om hjälp, och Ryssland hjälper helt utan baktankar eller dolda motiv, enbart på grund av sin grundläggande godhet och sin osjälviska strävan efter rättvisa i världen. Förstår ni?"

Stan och jag nickade. Vi förstod.

"Så om ni övertygar oss om att ni kan ta hand om dessa två moment kommer vi att se till att er eritrean är fri på nolltid, snabbare än ni hinner säga Eritrea", sade Andrej, och bägge flinade.

Jag minns att jag satt tyst och stirrade på de två männen framför mig och försökte smälta det jag just hört. Det var alltså hur lätt som helst att få loss Dawit. Bara man tänkte på några "moment" rörande hans tid efter frigivningen! Man kunde vända på steken och säga att Dawit Isaak tillbringade sitt artonde år i en eritreansk fängelsehåla *därför att* ingen hittills kommit sig för att planera hans liv i frihet. Det lät bisarrt.

Stan reagerade mindre käslosamt än jag.

"Vi kan visst ta hand om de momenten, men det är en fråga om resurser", sade han. "Att skapa uppmärksamhet i medier och att förvalta en status kostar en hel del."

Mikhail ryckte nonchalant på axlarna. "Gazprom har resurser. Hur mycket behöver ni?"

Stan lovade att göra upp en preliminär åtgärdslista och en kalkyl inför vårt nästa möte. I övrigt kunde varken han eller jag säga något. Herrarnas idé hade kommit som en total överraskning. Vi behövde tid att begrunda den i lugn och ro.

"De har sett analysen som jag skickade till MID i förfölj", sade Stan när männen hade gått. "Deras idé är som lånad från den."

"Det är väl inte deras idé", sade jag. "De är bara ombud. Den där Lena också. Utsända för att sondera och rekrytera. Det står någon bakom dem. Eller några. Nord Stream AG eller Gazprom eller MID."

"Ryska intressen", sammanfattade Stan. "Vi skulle göra klokt i att ta reda på vilka dessa är."

"Vad stod det i den där analysen egentligen?" frågade jag.

"Att om Ryssland på något sätt lyckades förmå Afewerki att släppa Dawit skulle det kunna få en revolutionerande effekt på de rysk-svenska relationerna. Förutsatt att medierna hanterades rätt."

"*På något sätt?* Vad menas med det?"

"Det är just det som är intressant", sade Stan eftertänksamt. "Det stod inte ett ord i analysen om *hur* Ryssland kunde påverka Afewerki. Bara att det fanns en realistisk möjlighet som gärna diskuterades vid ett senare skede. Jag ville behålla den biten för mig själv. En slags försäkring mot att ryssarna stjälar idén och lämnar dig utanför. Det är därför som de här

två inte tänkt på detaljerna. De tror att det bara är för Lavrov att ringa Afewerki, och så är Dawit fri. Naivt.”

Jag höll med. “Mycket naivt. Afewerki nappar inte på vad som helst. Det gäller att ha goda argument och lägga fram dem på rätt sätt.”

“Just det.”

Vi kom snart på fler konstigheter i Andrejs och Mikhails uppträdande och logik. Det där med “välvillig inställning till Nord Stream” till exempel. Vi följde ju nyheterna och visste att Sverige gett sitt tillstånd till Nord Stream 2, gasledningens nyare rörlinje, redan 2018. Och vad mer förväntades Sverige göra? Svenskarnas inställning till Nord Stream, hur välvillig eller illvillig den än var, spelade ingen roll. Sverige hade ingenting med Nord Stream att göra, annat än att någon sträcka av gasledningen byggdes genom landets ekonomiska zon. Även om Sverige ändrade sig och drog in tillståndet när gasrören redan var på plats på Östersjöns botten skulle det knappast ha någon praktisk eller politisk betydelse.

Ryssarna hade andra skäl att vilja hjälpa till i fallet Dawit Isaak. Det tedde sig allt uppenbarare ju mer vi tänkte på det. Bakom Mikhail och Andrej stod varken Nord Stream AG eller Gazprom, utan andra ryska intressen. Stan och jag kom så småningom att i samtal oss emellan referera till dem som Moskva.

Männens nyfikenhet på Stans sociala status och kontakter inom politiken och medierna fick oss att misstänka att Moskva ville använda Dawit i något politiskt spel och att Stan och jag skulle agera mellanhänder mellan de ryska intressena, vilka de nu var, och Dawit. Det var kanske det mannen menade med “förvaltning av Dawits kändisskap och hjältestatus”.

Vilket ledde oss till den stora frågan. Konfrontera ryssarna med våra funderingar och misstankar eller låta bli? Mina och Stans åsikter gick isär på den punkten. Jag sade att mitt mål var att få Dawit till Sverige och att jag faktiskt struntade i vem som skulle göra vad efteråt och av vilka skäl. Jag kunde absolut gå med på att låta ryssarna tro att de lurat oss – så länge det fick Moskva att arbeta för Dawits frisläppande.

Stan kallade denna min attityd för kortsynt, ansvarslös och farlig. Ingick man en överenskommelse förväntades man göra sin del, och vi

kunde inte garantera att vi skulle göra vår del om vi inte visste vad ryssarna var ute efter.

Jag påpekade att det sannolikt handlade om något banalt och oskyldigt i stil med att låta Dawit, när denne gav intervjuer efter sin återkomst till Sverige, tacka Ryssland för den ovärderliga hjälpen och uttrycka hoppet om att de rysk-svenska relationerna skulle vända uppåt eftersom Ryssland bevisligen förtjänade respekt och beundran. Jag medgav att det inte gick att utesluta en annan, mindre oskyldig agenda, men jag tyckte att oddsen ändå talade för en överenskommelse på ryssarnas villkor.

Inte alls, menade Stan. Moskva skulle inte slösa miljoner – och det kostade många miljoner att ta hand om ryssarnas två moment – på att låta någon eritrean, om än med en hjältestatus, tala väl om Ryssland. Hur slagkraftiga hjältens ord än kunde vara skulle effekten knappast stå i proportion till utgifterna.

Och så fick jag inte glömma att det var ryssar vi pratade om, tillade Stan med en glimt i ögat. Om vi gjorde en deal och skakade hand och sedan inte levererade kunde det sluta riktigt illa för oss. “Vi snackar *novitjok* och en utdragen, plågsam död.”

Jag minns att jag inte alls uppskattade skämtet. Det var inte roligt när vi hade ett så svårt beslut framför oss. Jag säger “vi” eftersom det stod klart att Stan skulle vara med i spelet. Han skulle bli tvungen att sköta alla kontakter med ryssarna och helst även framställa sig som den främste av oss två. Mikhail och Andrej sade inte ett ord om min transsexualitet under vårt första möte på Clarion men jag såg blickarna. Som dröjde lite för länge vid mina ben och bröst. Särskilt efter att jag talat. Kanske hade Lena lagt märke till min ovanliga könsstatus och varnat dem. *Den där Anastasia, det är något med henne ...*

Stan och jag kom inte till ett beslut. Vi prokrastinerade. Bestämde oss för att möta ryssarna en gång till och utan att avslöja våra tvivel och misstankar försöka få dem att berätta lite mer ingående om vad de ville att Dawit skulle uträtta i Sverige. Mer kött på benen innan vi valde vår strategi.

Stan förberedde en plan och en kalkyl som han lovat. En fyra månaders intensiv informationskampanj – annonser, artiklar, utställningar, inlägg

och kommentarer på sociala medier, deltagande i seminarier, olika sorters exponering via teve och radio – krävde över två miljoner kronor. Summan skulle ha blivit högre hade han inte tagit hänsyn till att vissa aktiviteter kanske skulle *inbringa* pengar, såsom Dawits intervjuer och föredrag. Stan sade till mig att kalkylen var mycket ungefärlig och något i överkant men den uppfyllde sitt syfte att visa ryssarna vad imagebyggande kostade i Sverige.

Under vårt andra möte – samma plats en vecka senare – satte Stan och jag press på Mikhail och Andrej. Begärde att få veta vad som ingick i deras två “moment”, konkret. Det var mest Stan som pratade. Jag höll mig i bakgrunden. Tonade ner min roll i det hela.

Stan påpekade att såväl planeringen som kostnaderna berodde på slutmålet. Och detta fick inte vara för diffust. Det första momentet, det där med att sätta ljuset på Rysslands roll i Dawits befriande, var ganska tydligt och begripligt och därmed lätt att planera och lätt att uppskatta kostnaden för. Och lätt att genomföra, när allt kom omkring. Medierna i Sverige skulle skriva om Rysslands humanitära bragtdinsats; det gick ju inte att förtiga den. Och Dawit själv skulle mer än gärna tacka Ryssland offentligt – han hade inga mentala spärrar mot att tala väl om ryssar, detta till skillnad från många etnisk svensk med rysshaget i ryggmärgen.

Men det andra momentet? Vad räknade Mikhail och Andrej med att åstadkomma med hjälp av Dawits kändisskap och hjältestatus? Vad var slutmålet? Vi måste veta det, sade Stan, för att kunna planera och budgetera.

De ryska herrarna insisterade på att det andra momentet kunde ses som en förlängning av det första.

Mikhail: “Den där Dawit, han är ju journalist till yrket, inte sant? Efter hemkomsten kommer han att få en tjänst på något stort riksmidieum, kanske en egen kolumn i en stortidning eller ett eget program på teve. Hur lätt som helst. Han är ju hjälte. Redaktionerna kommer att slåss om honom. Han kommer att skriva stora artiklar och leda populära program på bästa sändningstid. Han kommer att synas och höras över hela Sverige. Mycket. Varje dag. Så vad vi vill är att han då och då talar om Ryssland i positiva ordalag och förmedlar konstruktivt tänkande kring de rysk-svenska

relationerna. Det är slutmålet. Att han ska agera motvikt till allt det russofobiska. En frontfigur för den växande gruppen ryssar och svenskar som är trötta på hatet och vill normalisera relationerna och attityderna. En sansad röst mitt i den destruktiva kakofonin.”

Patoset i Mikhails ordval och tonläge kontrasterade starkt mot hans tråkiga, sovjetbyråkratiska yttre. Jag minns att jag inte kunde låta bli känslan av att hans ord inte var hans egna. Jag satt, lyssnade och undrade hela tiden vilka som stod bakom honom och Andrej, vilka ryska krafter som cyniskt ville utnyttja Dawits utsatta situation.

“Det finns ett allvarligt problem med det här resonemanget”, kontrade Stan. “Det tar inte hänsyn till russofobernas motreaktion. Så fort de hör Dawit tala väl om Ryssland kommer de att använda sin massmediala makt för att få folk att tro att Dawit bara gör det för att han är tacksam, inte för att han verkligen tror väl om Ryssland. Eller ännu värre, att ryssarna fått loss honom *på villkoret* att han skulle skönmåla Ryssland. Och i nästa steg kommer han helt enkelt att plockas bort från rampljuset och tystas ner. Spelar ingen roll hur mycket hjälte han är. Russofoberna är många och mäktiga. Det handlar inte bara om politisk korrekthet och dess grepp om den allmänna opinionen i Sverige. Det finns massvis med merkantila intressen också. Hela den svenska försvarsindustrin lever på rysshatet.”

Stans strategi gick ut på att få Mikhail och Andrej att inse att man måste kunna Sverige för att ha en chans att åstadkomma något här. De kunde inte Sverige. Deras chefer, vilka dessa nu var, kunde inte Sverige. Det gjorde däremot Stan och jag. Därför hade Mikhail och Andrej inget annat val än att berätta allt för oss, framför allt vilka som stod bakom dem och vad de *egentligen* ville.

Strategin lyckades inte under vårt andra möte. Inte minst för att ryssarna hade bråttom. De sade att de måste visa Stans planer och kalkyler för sina chefer på Nord Stream AG och försvann efter bara en halvtimme.

Och inte under det tredje mötet heller. Den gången brydde sig Mikhail och Andrej bara om detaljerna i den planerade informationskampanjen. “Vad har den här tidningen för räckvidd?” “Hur fort kan en spökskrivare skriva färdigt hans memoarer?” “Han borde väl få en plats i styrelsen i

någon människorättsorganisation, och i så fall vilken?” Allt handlade om Dawits framtida mediala makt och möjligheter till opinionsbildning. Stans försiktiga frågor om slutmålet och de övergripande syftena viftades bort. Ryssarna verkade räkna med att vi skulle nöja oss med det de redan låtit oss veta, allt det där om Sveriges inställning till Nord Stream, de rysk-svenska relationerna och en sansad röst mitt i kakofonin.

Stan använde sina kontakter i Tyskland och Schweiz för att kolla upp Mikhail och Andrej. Det visade sig att deras profiler inte stämde på någon av Nord Stream AG:s ordinarie anställda. Stan sade dock att det inte automatiskt betydde att de ljög. Det fanns andra sätt att vara knuten till ett företag förutom anställning.

Nästa gång vi träffades överraskade han dock alla, inte minst mig, med en ny taktik. Han inledde mötet med att i saklig ton konstatera att parterna i stort sett var överens om detaljerna i kampanjen och att det nu var dags att prata *bonusar*.

“Vi ställer gärna upp, mina herrar”, förkunnade Stan. “Vill ni styra Dawit efter hans återkomst till Sverige kan Anastasia och jag hjälpa er med det. Men jag hoppas ni förstår att det kommer att medföra en del påfrestningar och även risker för oss som har våra personliga varumärken att tänka på och en respektabel ställning i det svenska samhället, jag som forskare och Anastasia som aktivist inom mänskliga rättigheter. Att gå Gazproms och Rysslands ärenden är ju inget man vill bli ertappad med i dagens Sverige. Hur tänker ni kompensera oss för dessa påfrestningar och risker?”

Och genast uppstod en livlig diskussion om ersättningar, belöningar, säkerheter och garantier. Ryssarna piggnade till rejält. De lutade sig fram där de satt, pratade i mun på varandra, gestikulerade. Utstrålade entusiasm som jag inte noterat tidigare. Det märktes att de kände sig hemma på den typens frågor och den typens förhandlingar. Tanken slog mig att de kanske hade erfarenhet av att värva folk, och i så fall låg det nära till hands att tro att de arbetade åt FSB eller till och med SVR, den ryska externa underrättelsetjänsten. Jag frågade mig själv hur jag skulle uppträda om jag höll på att värva källor i ett fiendeland, och utan att vara det minsta påläst

på området kom jag fram till att jag sannolikt skulle uppträda precis så som Mikhail och Andrej gjorde. De passade definitivt in på min bild av spioner, med andra ord. Eller var det bara paranoia från min sida?

Stan matchade deras entusiasm, eggade nästan upp dem. Resultatet blev en ganska långtgående muntlig överenskommelse om hur ryssarna och vi skulle kommunicera med varandra på ett säkert sätt, hur vi skulle förklara vårt samarbete om detta mot all förmodan blev allmänt känt och hur vår ekonomiska ersättning skulle se ut.

Efteråt kände jag mig förvirrad och kluven.

“Jag fattar ingenting”, sade jag till Stan efter mötet. “Sist var det du som ställde dig tveksam till de här killarna. Jag sa att jag ville befria Dawit till varje pris men du sa att det fanns gränser och att vi måste veta mer innan vi kan gå med på nåt. Och nu har du plötsligt svängt hundraåttio grader och lovat dem samarbete, praktiskt taget på deras villkor, trots att vi fortfarande inte vet vem de arbetar för och vad de ytterst vill.”

Han svarade att han gjorde det för att invagga ryssarna i tron att vi köpte deras förklaringar. Att vi litade på dem och var godtrogna och enkla att manipulera – det skulle få dem att sänka sin vaksamhet. Men framför allt gjorde han det för att påskynda processen och tvinga fram nästa etapp.

“Vi kommer ingenstans med att sitta och tugga om kampanjer och kalkyler”, sade han. “Vill vi lista ut vilka de är och vad de vill måste vi flytta fokus från Sverige till Eritrea. Gå igenom hur Moskva ska göra för att få loss Dawit, steg för steg, i detalj. Då blir det omöjligt för dem att inte avslöja sig.”

Det gick inte så som vi räknade med.

När vi träffades igen och Stan föreslog en noga genomgång av hur den ryska sidan konkret skulle göra för att tvinga den eritreanska regimen att frigge Dawit Isaak svarade ryssarna med en axelryckning. Samma mantra upprepades: Gazprom ringer upp Lavrov, Lavrov ringer upp Afewerki, Dawit släpps.

Stan sade att vi inte tvivlade på att Gazprom kunde få Lavrov att ringa Afewerki, men vad skulle Lavrov säga, vilka argument skulle han framföra? Eritreas president Isaias Afewerki var en tuff och nyckfull typ,

svår att övertyga och ännu svårare att påverka. Att få Afewerki på tråden och bara be om något – herrarna fick ursäkta men varken Lavrov eller självaste Putin kunde räkna med att åstadkomma något på det sättet. Det krävdes en slagkraftig strategi, mycket väl genomtänkta argument och ett proffsigt genomförande.

Jag, som annars satt tyst och lyssnade, nickade då och flikade in att jag arbetat med Dawits fall i många år, studerat Afewerkis profil och kunde bekräfta att den eritreanske presidenten var *a tough nut to crack*.

Mikhail log. Så ler vuxna mot ett barn som sagt något dumt och gulligt.

“Ni har för låga tankar om MID”, sade han, och Andrej log han med och tittade ner i golvet som om för att dölja hur oerhört pinsamt han tyckte att Stan och jag uppträdde. “MID gör en grundlig, ordentlig utredning innan Lavrov tar kontakt med Eritreas president. Eller snarare Eritreas utrikesminister, om han ska följa det diplomatiska protokollet. Alla strategier, argument, scenarier och handlingsplaner förbereds av experter. Vem ska göra vad och i vilken ordning. Lavrov tar inte upp luren förrän allt detta är klart.”

Han gjorde en lång paus, lät blicken växla mellan Stan och mig.

“Ni behöver inte oroa er för vad Lavrov ska säga till Afewerki. Eller till utrikesministern. MID har gott om resurser för att hitta ett sätt att få Afewerki att göra som Ryssland vill.”

Jag minns att min omedelbara reaktion var att jag undrade om Mikhail verkligen trodde på det ryska utrikesministeriets allsmäktighet eller om han sade det för att slippa gå in på detaljer som kunde avslöja honom själv och Andrej. Och så kom jag också att tänka på att Dawit var en politisk fånge i fler än ett avseende. Han hade inte bara *fängslats* av politiska skäl – hans chanser att bli fri hängde dessutom på utpräglat geo- och personpolitiska faktorer, till synes irrelevanta sådana, såsom Nord Streams popularitet i länderna kring Östersjön eller en rysk hemlig agents självbevarelsedrift. Rättvisa och medmänsklighet var det ingen som brydde sig om.

“Ni menar alltså att vi över huvud taget inte behöver oroa oss för den biten?” sade Stan. “Att vi ska lita på MID, experterna och Lavrov?”

Mikhail nickade. “Precis.”

“Men då säger vi så här, att också ni inte behöver oroa er för hur vi i Sverige ska göra efter att Dawit är tillbaka. Anastasia och jag kan Sverige och kommer att leverera det önskade resultatet. Föregående diskussioner är onödiga.”

Mikhail log igen. “Riktigt så är det inte, tyvärr. Det är ju våra pengar som ska bekosta alla aktiviteterna. Så vi och våra chefer måste se planerna i förväg och godkänna dem.” Och Andrej harklade sig och tillade att det vore synd och kontraproduktivt om Stan och jag såg våra samtal som en kraftmätning, en slags tävlan mellan oss om vem som var coolast och dolde mest. När han och Mikhail avstod från att prata om hur MID konkret skulle göra berodde det inte på hans och Mikhails arrogans, om vi nu trodde det, utan på praktiska omständigheter. MID var en organisation med hög sekretess. MID:s departement avslöjade aldrig för utomstående hur deras tjänstemän och experter arbetade. Som vanliga konsulter på Nord Stream AG visste Andrej och Mikhail således ingenting om MID:s arbetssätt. Men en sak visste de för säkert – det ryska utrikesministeriet hade allt som krävdes för att göra jobbet. Det kunde Stan och jag lita på!

Varpå han avrundade med att säga att vi hade för mycket kvar att göra för att hålla på med okonstruktivt käbbel. “Det återstår saker vi måste komma överens om innan uppdraget skickas till MID.” Han tittade ner i sina anteckningar. “Det där med sociala medier, till exempel, vi skulle gärna vilja se en bredare närvaro och fler punktsatsningar.”

De hade övertag. Hela tiden. De styrde det hela. Hur Stan än försökte hålla sig kvar vid rodret.

Efter sisådär tio veckor var vi i princip klara med samtalen. Ryssarna hade blivit nöjda med så gott som alla våra planer och kalkyler. Det återstod en mindre diskussion kring flexibilitet och handlingsutrymme. Vi försökte förhandla till oss maximal handlingsfrihet, att kunna ändra i planerna i sista ögonblicket om omständigheterna plötsligt förändrades. Diskussionen drog ut på tiden i och med att ryssarna, som det visade sig, inte begrep sig på taktisk flexibilitet och dess betydelse.

“Nu har vi vår sista chans att backa ur”, sade Stan till mig inför det avgörande mötet med Mikhail och Andrej. “Det är ditt projekt och ditt beslut, så vad tycker du?”

Bra fråga. Vad tyckte jag egentligen?

Ena delen av mig jublade över att jag än en gång hade framför mig en möjlighet att få Dawit frigiven. Den här gången kändes möjligheten dessutom extra realistisk – jag skulle ju få hjälp av stormakten Rysslands utrikesministerium, en tung, internationellt erfaren aktör med kompetens och resurser. Ärligt talat såg jag inga uppenbara hinder för ryssarna, om de nu över huvud taget åtog sig uppgiften.

Den andra delen av mig uppfylldes av rädsla och osäkerhet. För första gången styrde jag inte skeendena utan tvingades stå vid sidan om, som en åskådare eller i bästa fall en fristående rådgivare av sekundär betydelse. Andra höll i trådarna. Jag visste inte mycket om dessa andra, litade inte på dem. Anade att de inte hade Dawits bästa som sin ledstjärna och sin högsta prioritet. Än mindre Sveriges bästa. Varken godheten eller rättvisan motiverade dem. Det gjorde något helt annat. Jag visste inte ens vad.

“Vi kan inte backa ur”, sade jag efter en lång tystnad. “Om vi gör det kommer vi att resten av våra liv undra hur det hade gått om vi inte backat ur. Undra och ångra oss. Dawit är en gammal man. Detta kan vara hans sista chans.”

Vi utgick från ett worst case scenario. Om Moskva ville använda Dawit och hans frigivning i propagandasyfte, vilken slags propaganda och vilka konkreta aktioner skulle då vara skadligast för Sverige och svenska intressen? Det var frågan vi ställde oss och försökte besvara.

Beträffande själva frigivningen, ryssarnas “moment ett”, kom vi fram till att vi faktiskt kunde strunta i propagandan. Vad Moskva än hade i tankarna. Det mest sverigefientliga de kunde säga var att Ryssland lyckats där Sverige misslyckats (sant), att Sverige bara pratade om mänskliga rättigheter utan att göra något när det gällde att försvara dem (inte helt osant) och att Sverige över huvud taget utvecklades åt fel håll som överlät åt andra stater att bry sig om svenska medborgare (nja). Skulle en rysk propagandakampanj med dessa vinklar skada Sverige? Stan och jag

trodde inte det. Lite pinsamt för landets anseende, kanske, men knappast skadligt på allvar. Dessutom var vi överens om att ryssarnas första moment snarare handlade om att lyfta Rysslands godhet och storhet än att svartmåla Sverige. Ganska odramatiskt – oavsett propagandans former och styrka.

Beträffande Dawit som person, vad kunde Moskva göra? Kräva att han skulle tokhylla Ryssland och dagligen uttala sig proryskt i svenska medier? Få in honom i den svenska politiken och göra honom till en folkkär sverigedemokrat? Låta honom turnera jorden runt och tala skit om Sverige, ett land som struntade i sina medborgare och lämnade dem att ruttna i afrikanska fångelser? Visst skulle det skada Sverige och svenska intressen. Men samtidigt såg vi en faktor som spelade mot de värsta scenarierna: Dawits egna åsikter och integritet. Dawit Isaak hade ingen anledning att hata Sverige. Vårt land hade gett honom mycket. Hans familj bodde i Sverige och trivdes. Och att Sverige under tjugo år inte lyckats få loss honom borde inte påverka hans inställning – man hade ju *försökt* hjälpa honom, både på regeringsnivå och från det ideella hållet, och det var det som räknades. Han skulle inte hata Sverige när han kom tillbaka. Han skulle definitivt vägra tala skit om Sverige eller agera sverigefientligt på något sätt, och det kunde vi betrakta som vår ultimata försäkring mot de värsta scenarierna. Ryssarna trodde kanske att de skulle äga Dawit om den ryska diplomatin fick honom fri, men Stan och jag visste bättre. Vi kunde Sverige.

“Är ni införstådda med att Dawit själv har sista ordet om vad han gör och säger?” frågade vi Mikhail och Andrej när vi träffades dagen efter. “Vägrar han att dansa efter er pipa så kommer vi inte att kunna göra ett smack åt det.”

Mikhail och Andrej reagerade med höjda ögonbryn, som om den tanken hade kommit som en total överraskning. Mikhail sade: “Varför skulle han vägra?”

“Rent hypotetiskt kan man inte utesluta det.”

“Och hur stor är den risken?”

“Inte särskilt stor, men den finns. Är ni beredda att ta den?”

Ryssarna tyckte säkert att vi var roliga, för de log och än en gång förklarade för oss, två dumma och obefogat misstänksamma svenskar, att ingen skulle tvinga Dawit att säga eller göra något som han inte ville, något moraliskt tveksamt eller politiskt kontroversiellt. Rysslands avsikter var hur ädla som helst – att sprida den positiva bilden, upplysa och reda ut, förbättra relationerna, bringa det ryska och det svenska folket närmare varandra. Dawit skulle snarare känna glädje och stolthet över att vara en del av ett så ädelt och betydelsefullt arbete.

Andrej pekade med fingret på oss. “Det är just därför som det här arbetet behövs – för att ni svenskar ska sluta leta efter en hake varje gång vi ryssar gör nåt trevligt.”

Och Mikhail nickade instämmande. “Precis.”

Situationen kändes låst. Logiken talade för att Moskva ville använda Dawit till mer än enstaka positiva uttalanden om Ryssland. Som Stan hade formulerat det: man betalar inte miljoner på att få höra banala tacksamhetsfraser. Ryssarna hade annat i sikte, det var hur uppenbart som helst. Men varken jag eller Stan hade bevis. Utan bevis fanns det inga argument att lägga fram och inget att förhandla om.

Så till slut skakade vi hand med ryssarna. Lovade att agera mellanhänder mellan dem och Dawit Isaak efter hans återkomst till Sverige och se till att han samarbetade med Moskva och kampanjade för Nord Stream och de rysk-svenska relationerna. Vi gjorde rätt – det tyckte vi då och det tycker jag än i dag. Hade Dawit själv fått välja skulle han nog ha gjort samma sak. Frihet efter arton år bakom galler måste vara ovärderlig. Vem vågar hävda att något pris är för högt att betala?!

Det är mig fortfarande en gåta vad ryssarna ville. Det handlade förstås om Dawits hjältestatus och kändisskap – på något sätt räknade de med att kunna utnyttja dessa för egna syften (ädla, som att verka för förbättring av de rysk-svenska relationerna, eller inte så ädla, som att sprida Kremles propaganda eller försöka lobba för ryska intressen av det skummare slaget). Men på vilket sätt? Jag har ingen aning. En expert som jag långt senare talade med gissade att ryssarna kanske ville satsa på en politisk karriär för Dawit. Med sitt enorma politiska kapital kunde Dawit efter

hemkomsten lätt bli riksdagsledamot och få makten att påverka. Och framför allt uttala sina åsikter som naturligtvis förväntades vara mycket ryssvänliga. Till skillnad från journalister, kolumnister och programledare är en riksdagsledamot svårare att plocka bort från rampljuset och tysta ner.

En annan gissning är att Moskva höll på att bygga upp nätverk av trogna opinionsbildare inför den då stundande invasionen av Ukraina. Oroligheterna i landets östra del hade pågått sedan 2014 och Kievregimen använde allt grövre våld mot Donbass huvudsakligen ryska befolkning, så Moskvas militära intervention var i praktiken en tidsfråga. Ett nätverk av kommunikationskanaler och opinionsbildare i Västeuropa skulle hjälpa ryssarna att segra på det politiska planet. Hjärten och kändisen Dawit Isaak skulle ha blivit en värdefull och effektiv opinionsbildare.

Alla dessa gissningar ... De är desto fler och desto vildare ju mindre man begriper sig på den obegripliga ryska mentaliteten.

Stan och jag träffade Mikhail och Andrej ytterligare en gång innan ärendet vidarebefordrades till det ryska utrikesministeriet. Den träffen var mitt initiativ. Jag hade skrivit ner hela mitt tänk kring "nytt kapitel" och "ut med skräpet" och insisterade på att pappret skulle överlämnas till MID.

"Jag förstår mycket väl att de är världens i särklass skarpaste experter på Eritrea", sade jag till ryssarna, "men hoppas ändå att de får nytta av den här analysen. Efter många års efterforskningar är jag övertygad om att detta är enda sättet att motivera president Afewerki."

Mikhail och Andrej dolde inte sin skepsis men lovade att pappret skulle bifogas resten av materialet.

Det sista de sade var att det skulle "ta sin tid" för MID att handlägga ärendet och därefter för Lavrov att inkludera den eritreanska aktionen i sitt tajta schema. På Stans fråga om hur regelbundet vi i Stockholm skulle informeras om hur det gick ryckte Mikhail på axlarna: "Inte förrän MID:s arbete är över." Och förklarade att det egentligen inte fanns något att fortlöpande rapportera om medan förberedelserna pågick. Inte ens Mikhail och Andrej själva räknade med att bli informerade.

"Outgrundliga äro MID:s vägar", flinade Andrej.

Sedan försvann de.

MOSKVA

Jag minns att Yodit för en gångs skull inte var med. Hon hade inlett en relation med en man, en trevlig och proper ung eritrean, och tillbringade det mesta av sin tid hos honom i Södertälje. Vi sågs sällan, videochatade ibland på WhatsApp. Hennes pojkvän hade precis utbildat sig som ingenjör av något slag och de två hade planer på att gifta sig och flytta till Tyskland där han räknade med att få ett lukrativt arbetskontrakt. Det skulle innebära ett stort steg för Yodit som fortfarande levde som papperslös, så naturligtvis upptog dessa planer alla hennes tankar. När hon en gång ändå kom ihåg mitt Dawit-engagemang och undrade hur det gick svarade jag att rättvisans kvarnar malde långsamt, att jag hade en hemlig operation på gång och att jag just nu satt och väntade på besked från mina medhjälpare i ett annat land. Och hoppades på framsteg.

För det var precis det Stan och jag gjorde under hela hösten det året. Väntade och hoppades.

Tills vi inte orkade vänta mer. I slutet av november slog Stan upp Mikhails mobilnummer. För att kolla läget. Mikhail svarade. Stan – det var han som höll i luren medan jag satt bredvid och hörde Mikhails röst via mobilens högtalare – frågade hur fallet Dawit utvecklades, hur långt MID:s förberedelser framskridit och om det fanns något vi i Sverige kunde göra för att påskynda saken.

“Eritreanen?” Mikhail lät som om han redan förpassat Dawit till sitt minnes arkiv. “Jag vet inte. Sist jag hörde från MID höll de på att försöka placera honom. Det tar tid, antar jag. Ring tillbaka om en månad!”

Efter telefonsamtalet var jag tvungen att fråga Stan om han förstod vad Mikhail menat med “placera”. Letade det ryska utrikesministeriet efter Dawit och kunde inte hitta honom, eller vad handlade det om?

“Min gissning är att det handlar om att de dels vill hitta honom rent geografiskt, ta reda på vilken anstalt han sitter på”, sade Stan, “och dels

statusbestämma honom, det vill säga försäkra sig om hans status som internerad politisk fånge. Alla efterforskningar måste göras ytterst diskret, i smyg, utan att en enda själ i Eritrea får nys om att Ryssland intresserar sig för Dawit. Därför skrider arbetet fram så långsamt. Det ryska spionnätet på Afrikas horn är kanske inte så väl utvecklat som på andra håll i världen.”

Jag tänkte tillbaka på hur mitt team i Eritrea hittat Dawit några år tidigare, att det tagit flera veckor och säkert skulle ha tagit betydligt längre tid hade det inte varit för våra tursamma upptäckter på Eritrean National Diabetes Association. Existerade diabetesspåret fortfarande? Kunde det användas? Jag visste inte. Men jag förlitade mig i alla fall på att MID:s spioner var påhittiga och erfarna.

Julen 2019 var vit och stillsam, nästan idyllisk. Lugnet före stormen, frestas man att säga nu i efterhand. De korta nyhetsnotiserna om ett okänt virus i Wuhan i Kina passerade i stort sett obemärkta; problematiken kändes långt borta i alla avseenden. Samma sak med oroligheterna i Donetsk och Luhansk som då och då dök upp i nyhetsflödet – vem trodde att det hela skulle komma att eskalera och explodera? Det var en sista normal jul. Före pandemin, före Ukrainakriget.

Stan ringde upp Mikhails nummer i mellandagarna och därefter ett par tre gånger i början av januari. Möttes av röstbrevlådan varenda gång. Vi lämnade naturligtvis meddelanden. Reaktion uteblev. Ett tag befarade jag att vi aldrig mer skulle höra från ryssarna och att mitt femte försök att frige Dawit Isaak därmed var över. Jag började förbereda mig mentalt inför en ny våg av känslorna av tomhet och meningslöshet och en ny depression.

Mikhail ringde själv i mitten av januari. Han samtalade med Stan som efteråt skickade ett sms till mig. *Mikhail har hört av sig. Kom snarast!*

Genast begav jag mig till Stans lägenhet på andra sidan stan. Hann tänka många motstridiga tankar under resan. En av dem minns jag särskilt väl: hade Mikhail inkommit med goda nyheter skulle Stan ha nämnt dem i stället för att bara kort meddela att Mikhail ringt och be mig att komma över. Stan av alla människor visste hur ofantligt mycket jag längtade efter goda nyheter om Dawit.

Det visade sig att Stan helt enkelt inte vetat vad han skulle säga och hur. Därför hade han skrivit *Kom!* och inget mer – han hade behövt tid för att begrunda Mikhails märkliga besked.

“Han sa att MID avslutat ärendet. De har kommit fram till att Dawit inte finns bland de intagna på Eritreas anstalter.”

“Va?!”

“Han saknas i det eritreanska fängelsesystemet. Antingen frigiven eller död. De vet inte vilket. Och bryr sig inte. Det spelar liksom ingen roll för dem. Död eller redan frigiven så har Moskva ingen nytta av honom nu. Ärendet är avslutat och arkiverat.”

Jag bara gapade, kunde knappt fatta att fallet tagit den vändningen.

“Jag överöste Mikhail med frågor så klart”, fortsatte Stan. “Hur säkra är MID:s utredare på att Dawit inte längre är intagen? Vilka bevis har de? Eller indicier? Vilka källor i Eritrea har de fått sina informationer från? Vilka officiella dokument har de sett? Mikhail kunde inte svara men lovade att prata med MID. Det finns kanske någon där som kan ge oss förklaringar, all deras sekretess till trots.”

“Han kan inte vara frigiven”, fick jag ur mig till slut. “Om han var fri skulle han kontakta sin familj. Och familjen skulle kontakta medierna. Det skulle bli en nyhet som det bara inte går att missa.”

“Han kan väl inte vara död heller”, sade Stan. “Familjen skulle veta. Någon måste ju kvittera ut kroppen till begravning. Har inte han en syster i Asmara?”

Vi bestämde oss för att vänta med slutsatser tills vi fick prata med Mikhail igen. Det hela kändes svårsmält. Innerst inne förstod jag att vändningen var logisk, till och med väntad. Ingen fånge sitter inne för evigt. Förr eller senare blir man frigiven. Eller död. Antingen eller. Oundvikligen. Det logiska slutet. Och ändå – svårsmält.

Att blockera känslorna var svårt. Jag fick intala mig själv att det måste ha skett ett missförstånd av något slag, ett fel i kommunikationen mellan Mikhail och utredarna på MID. De hade kanske varit för vaga i sin information, medan han haft tankarna på annat håll när han tog emot informationen.

Den jobbigaste känslan – omöjlig att värja sig mot – var frustrationen. Jag hade plötsligt blivit den enda som kunde ta fallet vidare. Utan mig skulle ingen röra ett finger. Inget mer skulle hända. Det var upp till mig att skingra ovissheten. Och jag hade ingen aning om hur jag skulle gå till väga om Mikhail och MID inte bistod med förklaringar, samtidigt som jag förstod att de varken var förpliktade eller motiverade att förklara sig. Maktlös och utlämnad till några ryssars vilja – inte att undra på att jag kände stor frustration.

I övrigt kände jag nästan ingenting den dagen och dagarna som följde. Tomhet, kanske. Inget annat. Jag befann mig i känslostormens öga.

Jag vet inte hur Stan gjorde, men han lyckades pressa Mikhail på numret till den tjänsteperson på MID i Moskva som hade befogenhet att svara på våra frågor. Hon hette Alina Pavlenko och arbetade med arkiverade ärenden. Hon hade alltså inte ingått i den grupp utredare och planerare som direkt sysslat med Dawits fall, men eftersom fallet avslutats och allt material arkiverats var hon den enda länken.

Stan talade med henne i telefon. Han försökte få henne att förstå vår oro och frustration och hur oerhört viktigt det var för Dawits familj att få klarhet i vad som hänt honom.

“Hon är visst medkännande”, sammanfattade han efteråt, “men det är sekretessreglerna som styr över vad hon kan och inte kan lämna ut. Huvudsaken är att ingen information får förmedlas per telefon eller skickas via mejl.”

“Vad betyder det?”

“Det betyder att det krävs ett personligt besök i MID:s arkiv.”

Han hade frågat Alina Pavlenko ingående om vad som kunde och inte kunde lämnas ut och fått veta hur det funkade med allmänhetens tillgång till MID:s arkiv, åtminstone den del av arkivet där hon jobbade och där Dawits mapp för tillfället befann sig. (De arkiverade handlingarna flyttades tydligen från en arkivdel till en annan då och då, oftast i samband med ändrad sekretessgrad.) Ärendet var färskt och sekretessnivån därför hög – utredarnas kontakter och källor i Eritrea klassades som aktiva och kunde inte utsättas för röjningsrisk. Ingen av handlingarna i ärendet kunde visas

upp, inte ens med hemligheterna maskade. Vad Alina Pavlenko kunde göra var att svara på frågor som inte rörde kontakterna, källorna eller annat känsligt. Rent praktiskt fungerade det så att den som hade frågor besökte arkivet och fyllde i en särskild blankett. Sedan fick man träffa någon av arkivets medarbetare som *muntligt* gav svar på frågorna. Inga kopior, inga egna titt i mappen och inga frågor utöver de som specificerats i förväg. Enklare följdfrågor var okej så länge besökaren höll sig inom ramarna och så länge medarbetaren kunde svara.

En viktig sak att hela tiden vara medveten om, hade Alina sagt, var att det inte fanns någon juridisk skyldighet för MID att lämna ut någon information över huvud taget. En utomstående part (privatperson, organisation eller företag) hade ingen laglig rätt att kräva att ta del av handlingar eller uppgifter från MID:s pågående eller arkiverade ärenden. När MID svarade på allmänhetens frågor gjorde man det av god vilja och medmänsklighet.

“Så vad säger du?” Stan log. “Beredd att resa till Moskva?”

Han skämtade inte. Själv kunde han inte åka, han hade ett fullspäckt schema och förpliktelser i Sverige varje vecka ända fram till sommaren. Och att be någon bekant i Moskva att besöka MID å mina vägnar skulle vara ett slöseri. Vem om inte jag var bäst insatt i Dawits fall och kunde ställa de rätta frågorna och följdfrågorna? Vem om inte jag brydde sig?

Det var som fan, tänkte jag det första jag gjorde. Moskva och Ryssland kändes skrämmande på något vis. Jobbigt, problematiskt, riskabelt i flera avseenden. Som ett minfält. Men – min nästa tanke – ibland måste en människorättskämpe göra vad en människorättskämpe måste göra. Jag minns att det tog mig ett par minuter att inse och förlika mig med att jag skulle till Rysslands huvudstad, att det steget inte gick att undvika.

Det kan tyckas märkligt att jag inte övervägde möjligheten att vända mig till Dawits familj, *Free Dawit* eller varför inte UD som säkert kunde ha bett någon på den svenska ambassaden i Moskva att ta kontakt med det ryska utrikesministeriet och sköta utfrågningen av Alina Pavlenko på arkivet. De bryr sig säkert, både familjen och UD, det vore fel att hävda att de inte gör det. Men jag övervägde verkligen inte möjligheten, tänkte

inte ens på den. I dag när jag funderar över varför, landar jag i att det berodde på att mitt undermedvetna skyddade mig från de besvikelser och obehagliga upplevelser som nästan garanterat skulle ha drabbat mig hade jag återigen kommit i kontakt med och förlitat mig på den svenska ideella branschen, läs insamlingsindustrin. Familjen, *Free Dawit* och UD var alla direkt eller indirekt insyltade i det skrupelfria insamlingsmaskineriet, och även om någon stod utanför (Dawits dotter Betlehem till exempel hade alltid slagit mig som en ärlig, hederlig människa) kunde jag knappast engagera denna person utan att hela insamlingsindustrin fick kännedom om det och snabbt tog kontroll över fallets vidare utveckling. Jag talar om samma insamlare som årligen tjänade miljoner på att Dawit satt fångslad och som visste att de skulle förlora denna inkomstkälla så fort han blev fri. Samma cyniska skara som i årtal påstått sig idogt arbeta för Dawits frigivning men som egentligen inte gjort ett dugg utöver att "sprida kunskap", "öka medvetenhet" och "väcka opinion", något som inte ens i teorin kunnat göra Dawit fri men som genererade gott med cash. Samma ruttna gäng som systematiskt skyllde sina misstag på andra och tillskrev sig andras framgångar.

Det var nog enklare för mig att åka till Ryssland än att låta den svenska ideella branschen svika Dawit ännu en gång!

Jag köpte en paketresa till Moskva, tolv dagar i den ryska huvudstaden inklusive utflykter till några av orterna i närheten, "ett måste för dej som är nyfiken på Rysslands historia och kultur", enligt broschyren. Jag valde en resebyrå i Danmark, det kändes smidigare så med tanke på mina danska identitetshandlingar. Resebyrån ordnade ryskt turistvisum, det tog tre veckor, jag fick det utan problem.

"Glöm allt du någonsin läst om Moskva och Ryssland i svenska tidningar, eller danska för den delen", sade Stan när jag träffade honom några dagar före avresan och frågade om råd och tips. "Eller ännu bättre, ställ in dig på att möta raka motsatsen till det du läst och det du tror dig veta."

Jag oroade mig för två saker: min transsexualitet och hur jag förväntades uppträda på MID. Den förra kunde jag inte göra något åt. Den senare vållade mig rejält med huvudbry.

“Jag är rädd. Tänk om jag säger eller gör nåt som uppfattas fel. Jag vet ju ingenting om den ryska mentaliteten, hur ryssarna tänker, landets seder och bruk.”

“Lugnt”, sade Stan. “Ryssarna är toleranta, särskilt i den moderna storstaden Moskva. Ingen kommer att ställa krav på dig eller förvänta sig att du uppträder som ryss. Bara du själv inte ställer krav eller förväntar dig att alla ska dela dina värderingar och göra som du vill. Allmänt hyfs gäller, resten ordnar sig.”

Jag sade ingenting, bara suckade för mig själv. Allmänt hyfs var ett knepigt begrepp. Hade jag inte hållit mig till allmänt hyfs i Sudan? Med känt resultat.

Turistgruppen anlände till Moskva en kylig förmiddag i början av mars 2020. Vi var några av de sista utländska besökarna i Ryssland innan pandemin slog till på allvar och landet i likhet med resten av världen stängde sina gränser.

Mitt första intryck blev en lätt besvikelse. Som många andra västerländska besökare väntade jag mig att genast se och uppleva något av Winston Churchills berömda “riddle, wrapped in a mystery, inside an enigma”, men varken själva flygplatsen – Sjeremetjevo – eller kontrollerna bjöd på dramatik eller överraskningar. Terminalen såg ut som vilken västeuropeisk flygplatsterminal som helst, med alla moderna faciliteter som hörde till och inga synliga spår från den mörka Sovjettiden, möjligtvis med undantag av själva byggnaden, en gammal gråtrist betongkoloss. Passpoliserna och tullpersonalen agerade effektivt och professionellt, alla kunde engelska, alla log och utstrålade gästfrihet och hjälpsvilja.

Medan transferbussen körde oss till vårt hotell i stadens centrum betraktade jag Moskvans myllrande gator genom fönstret. Noterade inget märkvärdigt där heller. Hade det inte varit för fasadskyltarna på ryska skulle man ha kunnat tro att vi åkte genom Stockholm eller Berlin eller Warszawa eller Madrid. I högtalarna hördes den danska reseledarens presentation. Hon berättade först om vårt program för resten av dagen och därefter om några regler som vi utländska turister rekommenderades

att ta hänsyn till, för vårt eget bästa. Aldrig växla valuta på gatan, alltid komma överens om priset för en tjänst i förväg, vara beredda på kommunikationssvårigheter och språkliga missförstånd (“endast den yngre generationen ryssar kan lite engelska”), vara beredda på naiva och rentav dumma frågor om Danmark (“ett land där Hamlet och H.C. Andersen bodde, det är vad ryssarna vet och knappt något mer”), avstå från att prata politik eller religion offentligt, se upp med förfalskningar och piratkopior (laxrom, vodka, antikviteter, Hèrmesväskor, Ray Ban-solglasögon etcetera), se upp med ficktjuvar, se upp med påträngande tiggare som ofta var ficktjuvar, se upp med kringströvande ungdomsgäng efter mörkrets utbrott, med mera, med mera. Jag kom ihåg Yodits instruktioner och varningar före min Eritrearesa och det slog mig att västerlänningar som reste till andra delar av världen varnades för ungefär samma saker oavsett land, vilket mycket väl kunde tyda på att alla dessa varningar till viss del berodde på xenofobi och rädsla för andra kulturer. Som om det inte fanns piratkopierade Hèrmesväskor och kringströvande ungdomsgäng hemma i Köpenhamn!

Inte för att jag brydde mig. Det ingick inga våghalsiga äventyr i mina planer. Jag skulle för det mesta turista som alla andra, följa med gruppen till bland annat Röda torget, Kreml, Tretjakovgalleriet och det ortodoxa klostret i Sergijev Posad – dock med det undantaget att jag skulle ha ett par tre dagar för mig själv, och då skulle jag besöka MID och prata med Alina Pavlenko på arkivet. Av Stan hade jag fått mobilnumret till en ung ryska som hette Marina. Han hade berättat att hon studerade skandinaviska språk vid Moskvauniversitetet och skulle bli glad att agera min guide i Moskva, hjälpa mig att hitta runt och tolka under mina besök på utrikesministeriet. “Låt henne sköta snacket, så slipper du genera dygdigt ryskt folk i onödan”, hade Stan sagt.

Jag ringde denna Marina så fort vi hade inkvarterat oss på hotellet. Det visade sig att hon redan var insatt i mitt ärende och att det var bråttom.

“Jag hämtar dig om en timme”, sade hon sakligt. “Vi ska till MID. Vi måste hinna lämna in ansökan före helgen, eftersom de har en handläggningstid på en vecka. Ta med kontanter!”

Drygt en timme senare satt jag i en liten röd Kia som rattades av en liten rödhårig tjej i tjuugoårsåldern. Hon pratade oavbrutet, såg ut att stornjuta av den sällsynta möjligheten att praktisera sin svenska. "Jag kan danska också, och lite norska, men jag gillar svenska bättre, vokalerna är lättare att uttala. Titta åt höger – där ser du Kristus Frälsarens katedral! Magnifik, eller hur? Första gången i Moskva?"

Det var redan lunchtid. Mulet och blåsig. Hon babblade friskt om stadens historia och turistattraktioner. Jag lyssnade, nickade ibland och log, tittade ömsom på henne och ömsom ut genom bilfönstret. Såg Moskvaskytskytteriet för andra gången den dagen. Började äntligen notera ett och annat ovanligt. Rysslands vit-blå-röda flagga, till exempel. Den syntes om inte bokstavligen överallt så i alla fall avsevärt oftare än vad den svenska flaggan gjorde på gatorna i Stockholm eller den danska i Köpenhamn. Trikoloren hängde på fasader och i skyltfönster, satt på busstak och i bakrutor. Jag såg folk klädda i färgkombinationen vitt-blått-rött och butiksskyltar i vars design de tre färgerna dominerade. Ryssarna måste nog vara svaga för symboler, tänkte jag. Eller för att skylta med sin patriotism. Kanske både och.

En annan överraskning var de oväntat många sport- och lyxbilarna. Bentley, Maybach, Lamborghini, Jaguar, för att inte tala om limousiner och dyrare stadsjeepar. Jag kunde inte påminna mig ha sett så mycket lyx i den västeuropeiska trafiken, möjligtvis med undantag av Monaco. Jag undrade vad det berodde på och vilka slutsatser man kunde dra. Var ryssarna rikare än de övriga européerna? Eller Moskvaborna rikare än restens av landets befolkning? Eller bara drygare?

Den mycket täta trafiken och de många korsningarna och trafikljusen gjorde att resan till Smolenskajatorget där MID hade sitt huvudkontor tog fyrtio minuter, trots att vi enligt kartan i stort sett bara rundade Kreml, en sträcka på några kilometer.

"Det är alltid så i Moskva", förklarade Marina. "Tolv miljoner invånare och ännu fler fordon, och alla trängs i centrum varje dag."

Det ryska utrikesministeriets byggnad får en att tappa andan, verkligen. Skyskrapan är en av "de sju systrarna", de enorma höghusen i rysk barock som Stalin lät bygga under sina sista år. En pompös skapelse med ett massivt torn

överst och en spira som genomborrar himlen. Vi parkerade på en lugn bakgata vars namn kunde översättas som Penninggränden. Utrikesministeriets besöksmottagning fanns i ett litet envåningshus på skyskrapans baksida.

“Ta på solglasögon och säg ingenting!”

Inne i huset gick vi genom en metalldetektor och fram till *Information*. Marina frågade något. Vi skickades vidare några korridorer bort. Det fanns en reception där. Marina pratade med tjänstemannen bakom disken och fick en blankett på fyra sidor, på ryska. Vi fyllde i den. Det tog tid. Blankettfrågorna handlade om vilken information jag sökte och varför (en så omständlig förklaring som möjligt, tack), vem jag var, var jag bodde, min utbildning, mitt yrke, min nuvarande arbetsgivare, eventuella kontakter med utlandet, eventuella släktband med folkvalda, eventuella fängelsedomar, eventuella statliga utmärkelser, samt vad jag hade för relation till den sökta informationen. Jag skulle inte ha klarat mig igenom blanketten utan Marina.

Hon talade därefter länge med receptionisten som tog emot den ifyllda blanketten och granskade den. Jag fick betala några tusen rubel för att mitt ärende skulle handläggas i snabbfil, och jag fyllde i ytterligare en blankett där jag motiverade brådskan. Blanketten togs emot utan strul, jag fick ett kvitto på mottagandet och ett kvitto på det inbetalda beloppet.

“Nu är det bara att vänta”, sade Marina när vi äntligen gick ut. “De handlägger ansökan och skickar sedan ett sms med tid då vi kan komma till arkivet och möta den som ska besvara frågorna.”

“När, ungefär?”

“Normalt tar det tre-fyra veckor, men du har betalat för express handläggning, så det blir inom en vecka.” Hon log. “Njut av Moskva under tiden! Vår stad har jättemycket att erbjuda.”

Hon tog en annan väg tillbaka till mitt hotell. Jag fick höra om platserna vi körde förbi, vilka dramatiska händelser som utspelat sig här och där och vilka prominenta ryssar som bott i det och det huset. En sak kunde jag inte hjälpa att lägga märke till: Marina skämtade och ironiserade gärna över den ryska historiens personer och händelser och gjorde det på ett ganska respektlöst sätt, samtidigt som hon inte alls verkade vara oppositionell eller russofobisk, snarare tvärtom. Innan vi skildes åt på hotellets parkering

bad jag henne att förklara den uppenbara motsättningen. Jag sade att jag var väldigt nyfiken på den ryska mentalitetens mysterier.

“Det är ingen motsättning”, skrattade hon. “Jag är som de allra flesta ryssar – en kritisk patriot.” Hon lovade att elaborera kring det vid ett senare tillfälle.

Jag återförenades med min turistgrupp och hann vara med om eftermiddagens och kvällens gemensamma aktiviteter, framför allt utflykten till Arbat, Moskvas mest kända gågata. Den imponerade inte på mig. En tillgjord turistattraktion med välpolerade fasader (i både direkt och överförd betydelse) och stereotypa souvenirer; den avslöjade inte särskilt mycket om det genuint ryska. Vädret var inget vidare heller, mulet och ganska kallt, endast fem plusgrader framåt kvällen.

Jag delade hotellrummet med en äldre dansk dam som hette Hanne. Hennes framlidne make hade varit ättling till en förmögen rysk köpman som flytt den ryska revolutionen 1917.

“Min mans farfar ägde ett hus på en sidogata till Arbat”, sade hon när vi efter den händelserika dagen var tillbaka på hotellet. “Det finns inte kvar. Revs på trettioalet. Ersattes med ett annat.”

“Vet du vilket?”

“Javisst. Men det väcker inga känslor i mej. Berör inte.”

Hennes make hade däremot berörts starkt, berättade hon. Han reste till Moskva som turist på 1970-talet, under Sovjettiden. Han ville se sina förfäders hemland och framför allt huset som farfar älskat och talat om ända fram till sin död ett par decennier tidigare. Men väl på platsen upptäckte han att huset var borta och att det stod en annan byggnad där, ett större hyreshus.

“Han kom tillbaka från Moskva mycket nedstämd och förblev otröstlig i många månader. Sa att huset symboliserade släktens band till Ryssland, och nu fanns inga band kvar, och det kändes jättetungt.”

“Språket då? Talade han inte ryska?”

“Inte flytande. Bara några ord och fraser. Han föddes ju i Danmark.” Hanne tänkte efter. “Men det fanns alltid något ... något odanskt i hans personlighet. Jag har alltid trott att det var inslag av ryskhet.”

Dagen efter besökte vi Kreml och de närliggande turistmagneterna – Röda torget, Leninmausoleet, det anrika varuhuset GUM och Vasilijka-tedralen. Det var spännande och lärorikt, mycket tack vare våra utmärkta guider som visste massor och berättade hänförande. Efteråt kändes det som att konturerna av den ryska nationella identiteten började träda fram för mig. Jag tyckte mig ana många av dess märkliga beståndsdelar: den till synes överdrivna respekten för historia och historiska sammanhang, ambitionen att agera förebild för väst, hatkärleken till samhället och makten. Min viktigaste insikt blev att Moskva fick en att grubbla över existentiella frågor. Mycket mer än vad andra huvudstäder gjorde. Att det var en sorts hjärngympa att turista i just den ryska huvudstaden.

Även om jag hade svårt att känna mig som vanlig turist. Hela tiden stördes jag av den envisa tanken att jag faktiskt hade ett ärende att uträtta, att det var på grund av Dawit Isaak som jag befann mig i Ryssland. Att jag i stället för att glo på sevärdheter och filosofera kring rysheten borde planera inför det stundande mötet på arkivet: slipa på min image, gå igenom frågorna och följdfrågorna, förbereda mig mentalt. Det ena utslöt visserligen inte det andra och till och med gick hand i hand med det andra – jag glodde och filosoferade i syfte att bättre förstå ryssarna, vilket kunde ses som ett led i förberedelserna – men det kändes klivet ändå.

Dag tre ägnades åt konsten: Tretjakovgalleriet från morgonen till klockan tre på eftermiddagen och Bolsjojteatern på kvällen. Bolsjoj ingick inte i paketpriset, biljetterna kostade skjortan och så är jag ingen större fan av balett. Jag bestämde mig för att använda kvällen till något annat. Direkt efter frukosten, innan gruppen kördes till galleriet, ringde jag Marina. Jag sade att jag kände tilltagande nervositet inför vårt kommande besök på arkivet och undrade om hon hade tid att mötas och gå igenom några moment. Hon sade "javisst" och att hon alltid hade tid för att "prata skandinaviska". Vi kom överens om att träffas framåt kvällen.

Tretjakovmuseets samlingar upptar två olika byggnader i centrala Moskva. Vi fick se äldre rysk och västeuropeisk konst i galleriets huvudlokaler under förmiddagen, åt lunch på en rysk restaurang i närheten (borsch med smetana och blinier med kaviar, som om researrangören

hade som mål att bocka av varenda stereotyp som fanns), och därefter blev det 1900-talets rysk konst på det så kallade Nya Tretjakovgalleriet några kvarter bort. Vi var tillbaka på hotellet vid fyra. Marina plockade upp mig utanför entrén halv sex. Hon var på väg till en privat fest, sade hon, och jag var välkommen att hänga med. Vi körde söderut.

“Så hur gillade du Tretjakovka?” frågade hon glatt. Tretjakovgalleriet kallas Tretjakovka i vardagsspråk i Ryssland.

Jag fick erkänna att jag var omtumlad. Så mycket högkonst på en och samma dag! Ajvazovskij, Chagall ... Och så ikonerna, jag hade aldrig sett så många på en gång.

Marina log. “Ja du, bara Eremitaget i Piter kan mäta sig med Tretjakovka.” Piter är vad Sankt Petersburg heter i rysk folkmun. “Samlingarna skulle ha varit ännu större och rikare om inte bolsjevikerna hade sålt många värdefulla konstföremål till utlandet under svältåren på 30-talet.”

Kritisk patriotism, kom jag ihåg. Älska men kritisera och driva med. Kritisera och driva med samtidigt som man älskar.

Det var en inflyttningsfest. Marinas vänner Lana och Denis hade just flyttat till en tvårummare i Salarjevo, en närförort i söder. “Det räknas som Moskva, administrativt. Det är viktigt. De har haft tur som hittat en tvåa nära tunnelbanan för bara fyrtiotusen i månaden. Det är billigt.”

När hon såg att siffran inte sade mig något tillade hon att den kunde sättas i relation till medelinkomsten som i Moskva var cirka etthundra-tusen rubel. Lana arbetade inte, hon läste italienska på universitetet och fick några tusen i studiemedel. Denis tjänade runt åttiotusen som säljare av något slag.

“Så de är ganska fattiga just nu, även om Denis räknar med att tjäna mer nästa år, och ännu mer året efter. Han är i början av sin karriär.”

Jag fattade ärligt talat inte hur Denis kunde hoppas på en framgångsrik karriär som säljare. Han var en blyg glasögonnörd på några och tjugo med ett snällt, förtroendeingivande sätt men ingen vältalighet och ingen karisma. Jag hade väldigt svårt att tro att han kunde vara en fena på att sälja. Eller vad vet jag, han genomgick kanske en radikal personlighetsförvandling på jobbet. Denis visade mig, Marina och de övriga gästerna

runt i lägenheten, medan Lana pysslade i köket. Det var en hygglig tvåa med en mysig balkong, många förvaringsutrymmen och all nödvändig köksutrustning. Fjärde våning. Nybyggt hus. Ganska nära tunnelbanan. En barnvänlig park tvärs över gatan. Gästerna nickade uppskattande och gjorde tummen upp.

Jag råkade vara äldst i sällskapet på elva personer runt bordet. Varken det eller min transsexualitet väckte uppståndelse, till min förvåning och lättnad. Det gjorde däremot nyheten att jag kom från Danmark. Reseledaren hade rätt – kunskaperna om landet begränsade sig till Hamlet, Andersen, att huvudstaden hette Köpenhamn och att det största bryggeriet hette Carlsberg. Alla ville veta mer. Jag bombarderades med frågor. Har Danmark en drottning? Är hon snygg? Hur mycket tjänar folk? Finns det ryssar i Köpenhamn? Hur är det att leva i ett litet exotiskt kungarike? När jag nämnde att jag sedan många år bodde och arbetade i Stockholm fick jag samma frågor om Sverige. Uppmärksamheten och nyfikenheten varade i femton minuter, därefter kom Lana med en ugnsstekt kyckling och jag lämnades i fred. Det började samtalas om vardagliga saker som tentor (de flesta var studenter), priser, uteställen och kändisar. Marina översatte viskande för mig så gott hon kunde.

Jag blev snart varse ännu en underlig egenskap knuten till den ryska nationella identiteten: benägenheten att framställa sig simplare, fattigare, otursammare, naivare, till och med dummare, alltså på alla sätt sämre än man egentligen är. Jag vet inte om man kan kalla det en typisk rysk egenskap men de flesta ryssar jag mött är sådana – de ömkar sig, beklagar sin otur, upprepar gång på gång att de ingenting fattar och så vidare, men när man umgås med dem och lär känna dem upptäcker man så småningom att allt inte är fullt så illa som de ger sken av. Denis och Lana var inte alls fattiga, visade det sig. Han körde svarttaxi några nätter i veckan, en sidoinkomst på tjugo-trettio tusen rubel varje månad. Hon tog privata tolknings- och översättningsuppdrag och fick då och då en slant av sin moster som sysslade med fastighetsaffärer och, enligt Marina, vältrade sig i lyx. Sammanlagt hade paret alltså mer pengar att röra sig med än de flesta Moskva-bor i deras ålder.

Det är inte så att ryssar har låga tankar om sig själv. Snarare är det en fråga om medveten strategi. De vill att omgivningen underskattar dem. Att deras sanna kapacitet, och kanske dess överlägsenhet, förblir hemlig in i det sista. De vill alltid ha ett trumfkort i ärmen, en dold tillgång, en kritisk fördel att överraska med om och när det blir nödvändigt.

Inte för att jag hade den minsta aning om hur denna insikt kunde hjälpa mig under mitt kommande samtal på arkivet. Insikterna om ryssarna och det ryska samhället blev fler för varje dag som jag vistades i Moskva men ingen av dem gav mig ett praktiskt förhandlingsövertag. Jag hade fortfarande ingenting att komma med. Kände mig helt utlämnad till MID:s goda vilja. Därav min stigande oro. Negativa tankar. Allt skulle gå åt skogen och det skulle vara mitt fel. Okunnig och malplacerad som jag var skulle jag sabba allt.

Jag talade om det för Marina när vi råkade vara ensamma. Vi stod på balkongen och iakttog den livliga trafiken på gatan nedanför.

“Det finns ingenting att sabba”, sade hon efter att jag förklarat vad ordet *sabba* betydde. “Och du behöver inga förhandlingsövertag. MID berättar gärna det som inte är hemligt. Det är deras jobb. Och hemliga uppgifter, dem får du inte oavsett vilka övertag du har.”

“Jag är rädd för att det finns en gråzon. Någon uppgift som inte är hemlig men som de bara berättar om jag så att säga trycker på rätt knapp.”

Marina skakade på huvudet. “Det funkar inte så i Ryssland. Det är precis tvärtom. Om de märker att du letar efter knappar att trycka kan de komma att neka dig all information, även den du har rätt till.” Hon log. “Du måste visa att du respekterar det gällande styrkeförhållandet, att det är de som bestämmer och att du fogar dig. Uppträder du kaxigt eller manipulativt får du ingenting.”

Varefter hon återigen påminde mig om att vår strategi gick ut på att hon pratade medan jag höll käft och bara nickade tacksamt då och då.

Utflykten till staden Sergijev Posad sju mil norr om Moskva blev en orgie i ortodox kristendom. Vi kördes dit med buss och tillbringade en halvdag i ett stort kloster som i svensk översättning heter *Trefaldighet-Sergius lavra* och räknas som den rysk-ortodoxa kyrkans historiska och andliga centrum.

Jag har alltid varit skeptisk till religioner. Gapet mellan deras läror och det verkliga livet är för stort för att någon religion skulle kännas relevant. I fallet med ortodox kristendom kom jag att tycka att det där gapet var som störst – utifrån det jag såg, spontant upplevde och hörde guidarna berätta. Känslan av att ha besökt en annan värld finns kvar i mig än i dag. Det är en slags parallell värld med egna naturlagar och egen logik där saker och ting sker oberoende av vår världs utveckling. Vår vetenskap får upptäcka och lägga fram hur många bevis som helst för att gudar, änglar, andar och demoner inte existerar – religionerna låtsas om ingenting och bara fortsätter med sitt. De utnyttjar människans svaghet, att många har blind tro och saknar förmågan eller viljan att kritiskt granska religiösa påståenden. Syftet är naturligtvis att plocka troende på pengar, för gudstron har genom världsreligionerna blivit en gigantisk industri.

Medan jag stod där framför den gyllene ikonostasen i Heliga Trefaldighetskatedralen från 1400-talet och lyssnade till guidens redogörelse för de olika ikonernas dramatiska historia kom jag att tänka på den svenska insamlingsbranschen, att den faktiskt hade likheter med religiösa rörelser. Systemet med månadsgiveri, till exempel, förlitar sig på blind tro, att givarna tror att pengarna används rätt och att ingen behöver ställa frågor eller göra regelbundna kontroller och uppföljningar. Betala och bry dig inte om annat! Och precis som religioner överanvänder ideella insamlare känsloladdade argument när de vill locka folk att donera. Misär, orättvisa, olyckliga barn ... Insamlarna vädjar till givarens hjärta, samtidigt som de gör allt för att givarens hjärna inte ska delta i beslutsfattandet.

Det finns också en viktig skillnad, resonerade jag mig fram till. I fallet med gudstron kan man se allt det religiösa som en ren kulturhistorisk grej – så som de flesta gör i Ryssland, framför allt den yngre generationen. Den ortodoxa kristendomen är en del av det ryska folkets historia, den har ett värde trots att dess läror bygger på vetenskapsvidriga påhitt. Ett kulturellt och historiskt värde. Insamlingsbranschen, däremot, har ingen förankring i vare sig kultur eller historia. Dess lögn och påhitt har inget värde. De borde inte tillåtas att existera. Men de existerar, och för varje år blir lögnerna och påhitten fler, grövre och mer sofistikerade. Varför?

Jag hann inte filosofera vidare om saken, eftersom guiden började berätta om *Treenigheten* av Andrej Rubljov, den mest berömda av de ryska ikonerna, som nu förvarades i Tretjakovka men som före oktoberrevolutionen 1917 hade haft en central plats i ikonostasen. Berättelsen fånglade mig totalt, mycket tack vare att jag beskådat mästerverket i Tretjakovgalleriet ett par dagar tidigare. Jag glömde inte bara de tunga funderingarna kring religioner och insamlingar utan också Dawit Isaak och mitt arkivärende. Berättelsen var värd det.

Och på eftermiddagen ringde Marina och sade att hon fått ett meddelande från arkivet. Vi hade fått besökstid. Om två dagar.

Det var i själva höguset, utrikesministeriets pompösa högkvarter, som Marina och jag togs emot. Efter en obligatorisk säkerhetskontroll vid entrén hamnade vi i en stor lobby – skinande marmor överallt, högt i tak, kristallkronor och över huvud taget känslan av att ha stigit in i ett palats. Marina anmälde vår ankomst i receptionen och ett par minuter senare uppenbarade sig en ung manlig assistent som ledde oss till ett rum två trappor upp. Det var ett besöksrum av det finare slaget: äkta parkett på golvet, tapetserade väggar, ett brett mahognybord med en dator, matchande stolar, en hög bokhylla med myndighetslitteratur, en yvig golvväxt (ett paradisträd) i ena hörnet och en påkostad vattenautomat i det andra.

Bakom bordet satt en medelålders kvinna som utan att resa sig hälsade oss välkomna och presenterade sig som Nadezjda någonting, ett långt ryskt efternamn som jag inte lade på minnet, skakande nervös som jag var. Mitt hjärta bankade extra hårt och jag kände svetten krypa fram. Det var nu det gällde.

Efter att Marina och jag presenterat oss och slagit oss ner bad kvinnan om ursäkt för att Alina Pavlenko, registrerad som vår primära kontaktperson i ärendet, inte kunde träffa oss. Hon var bortrest. Men Nadezjda hade pratat med Alina Pavlenko och trodde sig ha fått en bra uppfattning om vad jag ville veta.

Framför sig på bordet hade hon ett antal vita mappar. De var olika tjocka, utan text på omslagen, och när hon slog upp en mapp lät hon den

inte ligga kvar på bordet utan lyfte den så att vi besökare inte kunde se innehållet. Beprövade säkerhetsrutiner.

“Du är alltså från Sverige och ute efter information om en eritreansk man vid namn Dawit Isaak som figurerar i en av MID:s nyligen arkiverade utredningar, stämmer det?” Hon såg undrande på mig. Marina översatte frågan.

Jag svalde och nickade. “Ja, det stämmer.” Och eftersom Nadezjda höll blicken kvar på mig utvecklade jag lite. “MID hade nyligen ett projekt i Sverige, och inom ramen för det projektet gjorde man efterforskningar nere i Eritrea där Dawit Isaak antas sitta fångslad. Det är upptäckterna kring hans nuvarande öde som jag är intresserad av.”

Hon var en smula rundlagd och moderlig med mjuka ansiktsdrag och snälla ögon, även om jag tyckte mig skymta något obevekligt i dem. Oväntat elegant klädd för att vara en vanlig arkivarbetare. Det var säkert hennes mörklila sammetskavaj som gav det intrycket. Den såg perfekt skuren ut. Själv hade jag följt Marinas råd och klätt mig mycket diskret och konservativt, ingenting åtsittande, inga märkesplagg, inga klackar, inga smycken, bara enkla jeans och en grå ylletroja.

Hon log. “Det är inte ofta som utländska medborgare vänder sig till våra arkiv. Vi skulle därför gärna vilja vara extra tillmötesgående.” Hon tog upp en av mapparna och öppnade den. “Tyvärr är det inte mycket som jag kan berätta för dig. Utredningen i fråga är alldeles färsk och sekretesstiden är preliminärt satt på femtio år.”

Marina översatte och tog sedan initiativet, talade själv till Nadezjda, samtidigt som hon tolkade för mig, sina frågor och Nadezjdas svar i stora drag. Hon frågade om det där med “preliminärt”, vad det innebar. Nadezjda svarade med att förklara att MID hade flera arkiv. Olika grader av sekretess, olika förvaringsplatser. Utredningen om Dawit låg nu i det så kallade operativa arkivet, en slags första anhalt för ärenden som precis avslutats. Detta arkiv förvarades i höghuset i tre månader, ifall något ärende skulle behöva återupptas eller kompletteras. Efter tre månader arkiverades ärendena på riktigt, tilldelades sekretessgrad och sekretesstid och flyttades till andra, mer avlägsna förvaringsplatser.

Grejen med vår utredning var att den berörde en annan stat och involverade flera *moment av känslig natur*, som det hette i Marinas ordagranna översättning. Underförstått: spioneri. För att *placera* Dawit hade ryssarna tydligen använt sig av sitt underrättelsefolk på plats, lokala informatörer och den sortens metoder för informationsinsamling som inte tål offentlighetens ljus. Därför kunde MID inte avslöja några detaljer, än mindre lämna ut kopior på dokumenten.

Marina sade – och jag nickade ivrigt – att vi var fullt medvetna om att utredningen innehöll känsliga uppgifter. Men vi var inte ute efter hemligheter. Vi ville bara veta eller åtminstone få en vink om huruvida Dawit Isaak satt inne eller inte och huruvida han levde eller inte. Hans familj i Sverige oroade sig, och det gjorde också många andra engagerade parter. Så vitt vi förstod hade projektet stoppats efter att efterforskningarna nere i Eritrea kommit fram till att det inom det eritreanska fängelsesystemet inte fanns någon Dawit Isaak. Vi ville veta vilka underlag som slutsatsen grundats på. Det måste ju finnas starka underlag om man stoppade hela projektet! Vi behövde alltså inte veta hur dessa underlag skaffats eller av vem, vi brydde oss inte om namnen och metoderna, men det måste väl finnas något dokument i handlingarna som styrkte att Dawit Isaak saknades i det eritreanska fängelsesystemet?

Nadezjda tog upp en av mapparna, slog upp den och bläddrade långsamt i några papper under tystnad.

“Underlaget är en skriftlig rapport från den person som ansvarade för efterforskningarna i Eritrea”, sade hon.

“Och hur hade personen kommit fram till övertygelsen att Dawit Isaak saknades i fängelsesystemet?” frågade Marina. “Han måste ju ha förklarat sig på något sätt, hänvisat till någon källa eller bifogat något dokument?”

“En förklaring finns, och en tillfredsställande sådan. Men detaljerna omfattas av sekretess.”

“Vi behöver inga detaljer. Vad vi behöver är bara en vink om hur han gått till väga för att förvissa sig om saken. En minsta vink.”

“Det går inte att säga något över huvud taget utan att bryta sekretessen. Jag är ledsen.”

Jag kände plötsligt en klump i magen. Och en stark impuls att rusa därifrån och sätta mig på det första flyget till Sverige.

“Den person som skrivit rapporten”, sade Marina, “hur låter han? Är han hundra procent säker på att hans uppgift är korrekt? Vad tycker du? Du har ju läst hans rapport, förmodar jag.”

“Ja, jag har läst rapporten. Han är fullkomligt säker.”

“Har han någon uppfattning om vart Dawit Isaak tagit vägen?”

“Det har han kanske. Men det står ingenting om det i rapporten.”

“Det finns ju egentligen bara två alternativ. Antingen är Dawit Isaak död eller frigiven. Åt vilket håll lutar det, vad tycker du som läst personens redogörelse och sett hans underlag?”

“Rapporten tar över huvud taget inte upp frågan om var Dawit Isaak befinner sig och i vilket tillstånd, levande eller död”, svarade Nadezjda.

“Rapporten slår bara fast att han inte finns på någon av landets anstalter. Och det är säkert, med tanke på att uppgiften kommer från fler källor än en.”

“Olika, oberoende av varandra källor?”

“Ja.”

Marina tittade på mig. Hennes blick avslöjade att hon inte kunde komma på några fler frågor. Det var ett dödläge.

Jag lutade mig fram för att påkalla Nadezjdas uppmärksamhet och sade: “När projektet inleddes lämnade jag in en sammanställning av de upptäckter som jag och mitt team redan gjort i Eritrea. Bland annat att Dawit Isaak var diabetiker och hade en indirekt kontakt med Eritreas diabetesvård. Och att han juridiskt räknades som internerad och behandlades därefter. Har personen som ansvarade för efterforskningarna tagit hänsyn till dessa upptäckter?”

Hon slog upp en annan mapp, studerade innehållet. “Din sammanställning är med i handlingarna, så det är logiskt att anta att man tagit hänsyn till allt du skrivit. Det finns i alla fall inga indikationer på att man inte gjort det.”

“Det jag vill säga är att regimen i Eritrea behandlar internerade annorlunda än andra intagna. Bland annat osynliggör man dem genom att aldrig nämna dem vid namn i kriminalvårdens dokumentation. Namnen ersätts

av fångnummer. Därför kan det mycket väl vara så att Dawit Isaaks namn inte syns någonstans i fängelsesystemet. Om MID:s utredare på plats gick efter namnet och inte fångnumret ...”

Hon log överseende mot mig när Marinas översatt färdigt. Stängde mappen, lade den ifrån sig på bordet. “MID:s utredare är proffsiga och kunniga. De vet vad de gör. Det du antyder är uteslutet.”

Det blev tyst en stund. Nadezjda växlade blicken mellan mig och Marina. Hade vi fler frågor?

Jag kom plötsligt på en.

“När du sa att det fanns flera källor och att de var oberoende av varandra, menade du att det fanns åtminstone en pålitlig källa utanför fängelsesystemet?”

“Ja.”

“Skulle du kunna ge en vink om vad det är för källa?”

“Nej.”

Som en betongvägg.

“Jag undrar eftersom Dawit Isaak är internerad sedan nästan två decennier tillbaka”, förklarade jag. “Han har ingen som helst kontakt med världen på andra sidan stängslet. Det borde helt enkelt inte finnas någon källa utanför den eritreanska kriminalvården som har aktuell information om honom.”

Nadezjda bara log och rykte på axlarna. Min logik bet tydligen inte på henne. Jag såg på Marina. Min följeslagares ansiktsuttryck indikerade att också hon fått slut på idéer. Alla våra chanser var förbrukade. Det återstod bara att tacka för oss och gå. Jag hade kommit till Moskva förgäves.

Jag bestämde mig för att testa lite gränser. Vad hade jag att förlora?

“Sanningen är den att det även tidigare dykt upp uppgifter om att Dawit Isaak saknades i systemet, var frigiven eller död”, sade jag. “Uppgifterna visade sig felaktiga varje gång. Om vi fick ett ledtråd om vilket eritreanskt officiellt dokument som slutbedömningen grundats på – bara ett ledtråd – skulle vi kunna dubbelkolla saken. Det ligger i allas intresse, eller hur? Jag kan tänka mig att det skulle bli pinsamt för många på MID om det visade sig att Dawit Isaak trots allt fortfarande sitter inne.”

Det var en vild chansning. Jag räknade inte med annat än att Nadezjda skulle le och påpeka att dokumentet i fråga var hemligstämplat i sin helhet, att MID:s proffsiga bedömningar verkligen inte behövde dubbelkollas av utomstående och bla bla bla.

Hon log inte, utan satt konfunderad en stund, blicken på en annan av mapparna. Sedan tog hon upp den. “Kommer du ihåg din sammanställning?”

Jag nickade.

“Det står i den att du var i Eritrea och försökte hitta den där eritreanen. Vilket år var det, kommer du ihåg?”

“2015.”

Hon bläddrade i mappens innehåll, lite förstrött, som om hon egentligen inte letade efter något utan bara drog ut på tiden. Marina och jag satt tysta och väntade.

“Du gjorde ett imponerande jobb där nere vad jag kan se, och med imponerande resultat”, sade Nadezjda tankfullt utan att lyfta blicken från mappen. “Men om du gjorde samma jobb i dagsläget, gick exakt samma väg, skulle resultaten bli annorlunda.”

Med dessa mystiska ord lade hon mappen tillbaka i högen och log mot mig.

Jag var tvungen att lyssna på Marinas översättning två gånger. Förstod ändå inte riktigt vad Nadezjda menat. Kände på mig att hon sagt något oerhört betydelsefullt, men kanske var jag för nervös för att uppfatta det på en gång.

Mötet var i alla fall över. Vi tackade för oss, ledsagades tillbaka till entréhallen av samme unge manlige assistent, gick ut på gatan. Hukade för vinden hela vägen till bilen. Satte oss in. Marina startade inte motorn utan satt och tittade uttryckslost på mig. Jag stirrade ut genom framrutan.

En jättelång vit limousin med tonade rutor gled sakta förbi. Ett rytande lejon och guldfärgade bokstäver på sidan – kasino någonting. Moskva, de bekymmerslösa spelarnas stad.

“Diabetesförbundet”, mumlade jag. “Det måste vara det.”

“Vadå för nåt?” Marina lutade sig närmare.

“Eritrean National Diabetes Association. Dawit har diabetes och är registrerad som diabetiker hos dem. De håller koll på honom på något sätt, har gjort det hela tiden ända sedan han fångslades. ENDA är den enda källan utanför fångelsesystemet som kan ha aktuell information om hans tillstånd.”

“Jaha ...”

“Det var så vi hittade honom 2015. Vi kände till hans fångnummer och hittade det i ENDA:s dokumentation. Spårade honom till en anstalt i närheten av Massawa. Nadezjda sa att om vi gick samma väg i dag skulle vi få ett annat resultat. Jag undrar vad hon menade med det.”

“Det är väl uppenbart”, sade Marina. “Om denna organisation håller koll på hans diabetes måste de ha uppdaterade uppgifter om honom, och dessa visar kanske att han inte längre sitter inne.”

Jag suckade och bad henne att köra mig till hotellet.

Vi färdades under tystnad.

Innan vi skildes åt sade Marina att Nadezjdas sätt att bemöta oss och hantera vårt ärende faktiskt varit väldigt logiskt. Ryssar var rationella människor; de valde helst de enklaste vägarna. Fick MID:s utredare veta att jag en gång hittat eritreanen via diabetesförbundet skulle de inte slösa tid och möda på andra möjliga källor, utan de skulle börja med just diabetesförbundet. Göra det enklare och fortare för sig genom att gå i andras spår. Och det hela var hemligstämplat, naturligtvis, eftersom det rörde sig om regelrätt spioneri – ryssarna hade väl knappast några legitima sätt att få tag på känslig information på det eritreanska diabetesförbundet.

“Hon tyckte definitivt om dig”, sade Marina sedan. “Hon var ju inte tvungen att säga det hon sa sist, men ditt brinnande engagemang imponerade på henne, och att du kommit hela vägen från Sverige dessutom.”

“Kanske tyckte hon bara synd om mig”, log jag.

“Kanske det.”

SINGLA SLANT

Några dagar senare var jag tillbaka i Köpenhamn och ytterligare några dagar senare i Stockholm, och när jag sammanfattade mitt Moskvaäventyr för Stan gratulerade han mig och tyckte att min resa varit lyckad.

“Inga dokument och inga klara besked, men du har fått ett avgörande ledtråd”, sade han. Vi satt i hans kök och firade min återkomst till Sverige med turkiskt kaffe och belgiska sjöfrukter. “Nu vet du var du kan leta efter svar på frågorna.”

“Det eritreanska diabetesförbundet.”

“Inte det svåraste stället att leta på, skulle jag tro. Det måste vara enklare att hitta information på diabetesförbundet än på kriminalvården.”

“Frågan är egentligen bara: frigiven eller död?”

“Nja ...” Stan såg fundersamt ner i sin kaffekopp. “Glöm inte att det finns en tredje möjlighet. Att MID:s spioner missat Dawit och att han fortfarande sitter fängslad. Med ett annat fängnummer, till exempel.”

“Hur stor är sannolikheten för det?”

“Mikroskopisk.” Han plockade fram ett mynt ur fickan och kastade upp det. Myntet landade på bordet. Klave. “Samma som när du singlar slant och myntet ställer sig på kanten. Men det kan hända, teoretiskt sett.”

“Aldrig i hela mitt liv har jag sett ett kastat mynt ställa sig på kanten.”

“Det går inte heller att utesluta att MID av någon anledning valt att avbryta projektet i förtid, och för att slippa förklara sig inför oss har de kokat ihop en lögn om att Dawit saknas i fängelsesystemet, trots att de mycket väl vet att han sitter inne. Bara för att vi inte ska rota i varför de valt att avbryta. Den sannolikheten är nog större än att de bara missat honom.”

“Varför skulle de ...?”

Han ryckte på axlarna. “Den ryska logiken är notoriskt omöjlig att begripa sig på.”

Till skillnad från Stan tyckte jag inte att min resa till Ryssland varit lyckad. Mina känslor under dagarna och veckorna efter hemkomsten indikerade tvärtom ett fiasko av rang. Det var många ensamma, trista veckor. Coronapandemin stängde ner världens samhällen inklusive det svenska, abrupt och oväntat. Både mitt huvudsakliga arbete och mitt extraknäck reducerades till enstaka enklare uppdrag, en bråkdel av vad jag skulle ha kunnat prestera. Inkomsterna rasade över en natt. Det sociala livet tog en paus på obestämd tid; allt umgänge med nära och kära gick nu ut på telefonprat, mejlande och chattande. Mina ideella engagemang upphörde tvärt. Jag satt hemma eller vandrade ensam ute i naturen, utlämnad till mig själv, till mina tankar och känslor. Det var som bäddat för en depression.

Inte att undra på att de redan välbekanta känslorna av maktlöshet och frustration vällde över mig med full kraft. Ännu ett försök att frigge Dawit Isaak hade gått om intet. Det femte i rad! Jag var värdelös och jag var tillbaka på ruta ett. Till och med ruta noll, kändes det som, i och med att jag faktiskt tagit ett kliv bakåt. I stället för att fundera kring hur Dawit kunde frigges fick jag nu slösa min tid och energi på att ta reda på om att han över huvud taget var vid livet. Irriterande och löjligt. Jag kom på mig med att nästan avundas den svenska välgörenhetsbranschen som bara samlade in pengar utan att bry sig om hur saker och ting förhöll sig i verkligheten.

Igen övervägde jag att sluta. Sätta punkt. Bara ta och låta bli Dawit Isaak. Vad hade jag med honom att göra när allt kom omkring? Det fanns väl mycket annat man kunde bry sig om och engagera sig i. Dessutom, om man nu tänkte rent praktiskt, spelade det egentligen ingen roll om han var död eller frigiven. Han satt inte fängslad, så det fanns inte längre något behov av insats inom ramen för välgörenhet och mänskliga rättigheter.

Om inte myntet trots allt *kunde* landa på kanten ...

Misstanken att ryssarna, avsiktligt eller oavsiktligt, hade lämnat ett felaktigt besked gav mig ingen ro. Den vägrade att försvinna. Och den sporrade mig att fortsätta. För i slutändan var det en brutal insikt som kom att dominera mina tankegångar: om det någon gång visade sig att Dawit fortfarande satt fängslad skulle jag inte förlåta mig själv om jag nu inte dubbelkollade ryssarnas information.

Inte minst den vanliga logiken talade för behovet av en grundlig dubbelkoll. Hade Dawit avlidit eller frigetts skulle någon – hans familj till att börja med – ha fått veta det och underrättat medierna, och medierna skulle ha skrivit om det. Hur kunde Dawit Isaaks död eller frigivning ha gått alla förbi?!

När jag skingrade de mörkaste tankarna och kände mig redo för att planera för nästa steg upptäckte jag genast att det inte fanns mycket att göra. Det hade hunnit bli april 2020. Covid-19 styrde över världen. Gränserna var stängda, myndigheternas kvarnar malde trögt. Ingen gjorde ett dugg. Pandemin hade blivit ett perfekt ursäkt för att lata sig.

En dag agerade jag på en impuls och kontaktade Svenska Diabetesförbundet. Jag frågade vilken statistik de förde över dödsfall, vilka uppgifter om diabetiker de kunde lämna ut och om de hade förbindelser med andra länders diabetesförbund. Jag ville lära mig mer om diabetesvärlden och hur diabetesinstitutionerna fungerade – i hopp om att hitta ett sätt att komma åt ENDA nere i Eritrea. Mina förfrågningar per telefon och via mejl stötte dock på en sömnig skara vikarier som bara kunde ge generell information om diabetes och svensk diabetesvård. Hade jag djupare, specifika frågor uppmanades jag att vänta tills pandemin var över och förbundets experter återvände till sina arbetsplatser. Det lilla jag fick veta var att Svenska Diabetesförbundet självklart förde statistik över avlidna svenska diabetiker, att inga namn kunde lämnas ut på grund av sekretess och att man visst hade gränsöverskridande kontakter, fast inte med andra länders förbund utan med WHO, större forskningscentra och diverse internationella organisationer. ENDA hade man definitivt inga förbindelser med. Den jag talade med reagerade med förvåning och mistro när jag sade att Eritrea hade diabetesvård och ett nationellt diabetesförbund.

Sedan fick jag en annan intressant idé. Jag undrade om den eritreanska kriminalvården rapporterade sina dödsfall till andra myndigheter och samhällsinstitutioner, exempelvis landets folkbokföring eller landets skattemyndighet. Det måste de ju göra, resonerade jag. Är man död bör man registreras som sådan på flera håll i det byråkratiska samhället. Det

borde finnas dokument med Dawit Isaaks avlidna status lite överallt, med tanke på att Eritrea var ett utpräglat papperssamhälle.

Det fanns inte mycket information på nätet. Jag hittade bara rapporter från några europeiska länders migrationsmyndigheter. Man beskrev hur olika eritreanska personliga handlingar såg ut, hur dessa utfärdades och vilka förfalskningar eritreanska flyktingar och migranter brukade komma med. Rapporternas källor framstod som ganska tvivelaktiga och själva uppgifterna var rätt gamla. Registrering av dödsfall berördes endast i förbigående, och inte ett ord om civil dokumentation i landets fängelser.

Jag ringde Yodit i Tyskland.

Hon och hennes kille hade precis förlovat sig, berättade hon glatt innan jag hann ställa några frågor. Han hade dessutom ett nytt spännande jobb på gång, som ingenjör på ett stort industriföretag i München. De stod i begrepp att flytta dit. Själva hade Yodit inga planer på att börja arbeta eller studera. Hon läste tyska och förberedde sig på en karriär som hemmafru. "Desperate Hausfrau", skrattade hon.

Jag å min sida berättade om min resa till Ryssland. Utan att gå in i detaljerna förklarade jag att jag blivit tvungen att avlägga ett personligt besök hos det ryska utrikesministeriet i Moskva där man sagt sig ha färsk information om Dawit Isaak.

"Och?" undrade Yodit.

"De hade ingenting konkret. Men det finns skäl att misstänka att han är död."

"Oj, vad tråkigt ..."

Jag sade att jag inte visste säkert om Dawit var död. Det var bara en misstanke, en av möjligheterna. Och att jag ringde för att fråga henne om hur det funkade i Eritrea. Vilka myndigheter registrerade dödsfall? Fanns det ett register över de nyligen avlidna? Om en fängslad person dog, vilka myndigheter underrättades? Och så bad jag naturligtvis om ursäkt för att jag pratade om dödsfall när hon själv hade så många glada nyheter.

Yodit sade att det var okej, att hon förstod att jag brydde mig om min eritrean och att jag var tvungen att ställa tråkiga frågor. Men hon visste inte mer än att dödsfall registrerades på municipala kontor som hette

memebdar nus zoba. “När min mormor dog gick föräldrarna dit en månad senare, och de hade en bunt dokument med sig. Det är det enda jag minns.”

“Mycket pappersbyråkrati?”

“Väldigt mycket, precis som överallt i Eritrea.”

Jag kom ihåg videosamtalet med hennes kusin Nahom några år tidigare. Han hade beklagat sig över byråkratin och slöheten hos de eritreanska myndigheter som landets företagare hade att göra med. Massor av papper, långa väntetider, brist på regelverk, godtyckliga beslut. Antagligen var det lika illa inom den eritreanska folkbokföringen.

“Prata helst med någon som är expert!” löd Yodits råd. “Vad var det han hette, den där läkaren i New York? Semret?”

Så jag öppnade Skype på min dator, hittade Semret Berhanes nummer och ringde upp det. Ingen svarade. Jag lämnade ett långt meddelande. Två dagar senare fick jag ett samtal från honom i mobilen.

“Ja, jag kommer ihåg dej”, sade mannen. Rösten hade förändrats på fem år, blivit skrovligare och tröttare. “Ingen använder Skype nu för tiden. Du hade tur att jag loggade in och såg ditt meddelande. Det gör jag allt mer sällan. Hur gick det med boken?”

Jag var beredd på frågan och svarade att boken skrivits färdigt och givits ut, på svenska så klart. Semret Berhane reagerade med “alright, nice” och ställde inga fler frågor. Jag skyndade att berätta att jag var i färd med att skriva en ny bok och letade efter information om rutinerna i den eritreanska folkbokföringen. Och hoppades att han än en gång skulle förära mig med sina värdefulla insikter.

Han skrockade till och sade att han tyvärr knappast kunde vara till någon hjälp. Han var enligt egen utsago gammal och senil, hade svårigheter att minnas saker och tala sammanhängande. Dessutom var han inte uppdaterad, hade för länge sedan slutat följa utvecklingen i sitt gamla hemland. Sådant som folkbokföring förändrades snabbt i Eritrea, sade han, och det vore bättre om jag frågade någon annan. Han lovade att fråga runt på sin eritreanska förening. Nej, han bodde inte längre i New York.

Semret Berhane lät oengagerad och till och med en smula avvisande och jag var rädd att han skulle strunta i att fråga runt, men ytterligare ett par

dagar senare dök ett mejl upp i min inkorg. Avsändaren hette Rahwa – bara det, utan det obligatoriska andra namnet – och sade sig tillhöra en eritreansk kulturförening i Chicago. Jag fick ett nummer som jag kunde ringa.

Rahwa visade sig vara en kvinna, ganska ung men mogen, av rösten att döma. Hon skötte föreningens kontakter med myndigheter, agerade tolk och sakkunnig i frågor som rörde det eritreanska samhället. Hennes syster var gift med Semret Berhanes son, sade hon, så om jag hade frågor om Eritrea skulle hon gladeligen besvara dem. Det hon *inte* sade men som genast blev uppenbart var att hon och hennes förening stod på den eritreanska maktens och president Afewerkis sida. Till hundra procent. Precis som Semret Berhane.

Vilket gjorde att jag i sista ögonblicket valde att inte berätta hela sanningen om Dawit Isaak för henne. Jag sade att jag höll på med en bok om en verklig eritreansk familj i Sverige som letade efter sin släkting som dömts för smuggling nere i Eritrea. (Just det, smuggling och inget annat.) Efter ett antal år bakom galler hade släktingen på något obegripligt sätt försvunnit i det eritreanska fängelsesystemet. Inga livstecken alls, och ingen information från kriminalvården om var han befann sig. Familjen misstänkte att den snart 70-åriga mannen avlidit i fängelset och att de eritreanska myndigheterna av någon anledning inte informerat de närmaste anhöriga om dödsfallet. Alla i familjen hade bott i exil i Sverige sedan många år utan minsta kontakt med det gamla hemlandet; de talade numera knappt tigriska, visste så gott som ingenting om verkligheten i dagens Eritrea och var dessutom högst ovilliga att själva vända sig till eritreanska myndigheter eftersom det fanns dissidenter och värnpliktsvägrare i familjen, och det var något de skämdes för och inte ville skylta med. Jag skrev alltså en reportagebok om fallet och hade massvis med frågor. Till att börja med behövde jag allmän information om hur dödsfall registrerades i Eritrea.

Rahwa reagerade med lång tystnad. Jag befarade nästan att min lögn kanske var för genomskinlig.

“Konstigt”, sade hon till slut. Tonen var neutral, saklig. Om hon förstod att jag ljög visade hon det inte. “Registreringsförfarandet vid dödsfall bland intagna på eritreanska anstalter skiljer sig inte från det i resten av

samhället. Fängelseläkaren konstaterar död och fyller i en särskild blankett. Tidpunkten, dödsorsaken, omständigheterna. Fängelset kontaktar den person som den döde uppgivit som sin närmaste anhörig. Denna kvitterar ut kroppen och blanketten. Kroppen överlämnas omgående till en begravningsbyrå som sedan sköter jordfästningen, blanketten till den municipala myndigheten som så småningom utfärdar ett dödsattest som de anhöriga sedan kan uppvisa för andra myndigheter. Inga konstigheter.”

“Kanske har det blivit fel någonstans i kedjan”, gissade jag. “Vilka är de municipala myndigheter som registrerar dödsfall?”

Vi började med generella upplysningar om reglerna och rutinerna. Jag sade att jag redan finkammat nätet och läst igenom två beskrivningar av Eritreas folkbokföring, den ena från den nederländska migrationsmyndigheten och den andra från den norska dito. Inte för att jag blivit klokare – bägge gjorde en stor sak av att den eritreanska dokumentationsbyråkratin var den värsta snårskogen.

“Jag vet vilka rapporter du menar”, sade Rahwa. “De syftar till att tjäna som underlag för beslut i asylärenden och är därför hårt vinklade till den eritreanska samhällsordningens och de eritreanska institutionernas nackdel. Västländerna ser Eritrea som en diktatur och välkomnar därför eritreanska flyktingar med öppna armar. Migrationsmyndigheterna använder sig av en hel armé exileritraner, desertörer och förrädare, som mot betalning tillstyrker vad som helst, och det är dessa överdrifter och lögnar som de där rapporterna bygger på. Strunta i dem!”

Enligt Rahwa var situationen med civil dokumentation i Eritrea invecklad men inte alls kaotisk. Maskineriet fungerade korrekt och effektivt, bara man förstod vilka mönster reglerna och rutinerna följde.

Något centralt personregister, som vi i väst är vana vid, finns inte i Eritrea. Födelse, giftemål, dödsfall och dylikt registreras på tre nivåer: *zoba* (provinsnivån; provinserna är sex till antalet), *nus-zoba* (underprovinser och städer) och *kebab* (byar). På zobanivån är registret datoriserat – det finns i alla fall en elektronisk del – medan på de lägre nivåerna är det bara pappersdokument som gäller. Papper i pärmar, pärmar på hyllor, hyllor längs väggarna. All civil personregistrering är familjebaserad och

patriarkal, vilket innebär att om man vill hitta en viss person måste man hitta personens familj som katalogiseras efter familjens överhuvud.

“Var bodde din försvunna eritrean innan han åkte in i fängelse?”
frågade Rahwa.

“Asmara.”

“Det förenklar saken.”

Asmara utgör en egen *nus-zoba* som heter Zoba Maekel. Registreringen av huvudstadens alla invånare sköts av en enda administrativ enhet. Man slipper den röra som vanligtvis råder på kebabi-nivån.

“Vilken släktrelation har han till sin familjs överhuvud?”

“Eh, han är själv överhuvudet.”

“Jaså ... Familjen i Sverige då, vilken relation har han till dem?”

“Han är make, far, bror.”

“Har han någon kvar i Eritrea?”

“Bara en syster i Asmara.”

“Jaså ...” Rahwa blev konfunderad för ett ögonblick. “Är hon gift?”

“System? Jag vet faktiskt inte. Spelar det någon roll?”

“Ingen roll alls om familjen i Sverige betalar *rehabilitation tax*. Men du säger att de bott där i exil i många år och inte haft kontakt med eritreanska myndigheter, så jag antar att de inte betalar *rehabilitation tax*, och då spelar det en avgörande roll om den där systemen i Asmara är gift eller inte.”

Nu var jag tvungen att erkänna att jag inte hängde med.

“Vet du vad *recovery and rehabilitation tax* är?” frågade Rahwa tålmodigt. “Andra benämningar är *diaspora tax* och *the two percent tax*.”

Eritreas beryktade diasporaskatt! Naturligtvis visste jag vad det var. Exileritrearer över hela världen fick betala två procent av sin inkomst till den eritreanska staten, och de som vägrade fick ingen service på Eritreas ambassader och konsulat, och deras släktingar i Eritrea fick inga matkupper och kunde även förlora några av sina medborgerliga rättigheter.

När jag sade det till Rahwa suckade hon ljudligt, och jag nästan såg för mitt inre hur hon himlade med ögonen. “Herregud, vilken beskrivning! Tror du blint på allt som står i västerländska tidningar och politiskt vinklade rapporter?”

Regimtrogna – hon använde ordet *patriotiska* – eritreaner har en i grunden annorlunda syn på diasporaskatten, fick jag veta. För det första är skatten ett positivt inslag i eritreanernas liv. De betalar gärna. De är stolta över att vara med och bidra till Eritreas återuppbyggnad. Det är en hederssak för den som älskar sitt hemland och sitt folk. Skatten betalas alltid i västvaluta och är en av den eritreanska statens främsta inkomstkällor i och med att Eritrea har en mycket hög andel medborgare som permanent bor utomlands. För det andra är skatten frivillig. Eritreas ambassader och konsulat runt om i världen (det är de som sköter skatteinsamlingen) tvingar ingen. De jagar inte den som vägrar att betala, och förresten har diplomatiska beskickningar varken juridiska befogenheter eller praktiska möjligheter att aktivt driva in skatteskulder i det land de finns. Exileritreaner som inte vill behöver alltså inte betala diasporaskatt. Men då får vägrarna räkna med två kännbara konsekvenser: djupaste avsky från det eritreanska folket och kallaste handen från eritreanska myndigheter (när och om de någon gång vänder sig till dessa). Värt att notera att både avskyn och den kalla handen riktas mot *alla* i vägrarens familj eftersom Eritreas samhällsordning är familjebaserad.

Det finns också ett historiskt sammanhang. Kampen för självständighet under åren 1961–1991 finansierades huvudsakligen av exileritreaner. Donationer från eritreanska diasporor i USA, Sverige, Tyskland, Italien, Egypten och många andra länder flöt till frihetsrörelsen EPLF:s kontor i framför allt Rom och Khartoum och bekostade de eritreanska frihetskri-garnas vapen, ammunition och förnödenheter. Utan de där pengarna skulle friheten aldrig ha erövrats. I eritreanernas kollektiva medvetande jämsställs därför donationerna med hjältedåd, och själva idén att som eritrean i världen skänka en slant och “bidra till kampen” ligger det eritreanska folket mycket varmt om hjärtat. Efter självständigheten tog diasporaskatten vid där donationerna till frihetskri-garna slutade, så för eritreanerna är skatten en logisk fortsättning på bidragen till kampen och de flesta förstår att återuppbyggnaden av Eritrea är lika viktig som den väpnade frihetskampen en gång var.

Eritreanerna – nu talar vi om den patriotiska majoriteten – bidrar gärna till Eritreas välstånd och gör det med glädje och stolthet. Att betala

diasporaskatt ingår i definitionen av en god medborgare. “Tänk i termer av samhällskontrakt”, sade Rahwa. “Du betalar ju skatt till din stat för att staten ska sköta infrastrukturen, administrationen, rättsväsendet, försvaret, skolorna, sjukhusen och annat. Det ingår i ditt oskrivna samhällskontrakt. Du skulle göra det även om skatteplikten inte fanns, för du vill ha den där känslan av att du har moralisk rätt att tillhöra ditt samhälle och nyttja dess funktioner. På samma sätt ingår det i eritreanernas samhällskontrakt att bry sig om Eritrea och bidra till landets väl, oavsett var i världen man bor.” Hon påpekade också något som jag redan visste, att det är väldigt få exileritreaner som frivilligt avsäger sig sitt eritreanska medborgarskap och helt bryter med Eritrea och sin diaspora. De allra flesta, såväl patrioter som kritiker, behåller sitt eritreanska pass, känner sig som eritreaner och är stolta över att tillhöra det eritreanska folket.

Många exileritreaner betalar mer än 2%. Förutom diasporaskatten skänker de pengar till specifika projekt och konkreta institutioner, till exempel NUEW (the National Union of Eritrean Women), NCEW (the National Confederation of Eritrean Workers) och NUEY/NUES (the National Union of Eritrean Youth/Students). För att inte tala om gåvor till sin *mabbere com*, den lokala eritreanska communityn i det land och den stad man bor i. Communityn skickar sedan en betydande del av pengarna till den eritreanska centralbanken. Diasporaskatten som sådan (2%) utgör när allt kommer omkring mindre än en tredjedel av exileritreanernas alla donationer till Eritrea.

Beträffande uppgifterna om repressalier mot de som inte betalar tyckte Rahwa att dessa borde tas med en stor nypa salt. “Det vimlar av rapporter och vittnesmål på nätet i vilka det hävdas att vägrarna trakasseras, hotas, svartlistas, utpressas, att deras anhöriga i Eritrea berövas rättigheter, fängslas och mördas, men om du tittar närmare på källorna och skalar bort de subjektiva, de partiska och de köpta och tar hänsyn till *confirmation bias*, *selection bias*, *source bias* och *publishing bias* – vad har du kvar? Bara de två konsekvenserna jag talat om: vägraren får ingen respekt från de andra eritreanerna och ingen service från eritreanska myndigheter. Inte på grund av att han inte betalar, utan på grund av att

han genom att inte betala sviker Eritrea och det eritreanska folket. Han har rivit sitt samhällskontrakt.”

När jag till slut lovade Rahwa att omvärdera mina kunskaper och uppfattningar kring den eritreanska diasporaskatten förklarade hon varför Dawits systers civilstånd spelade roll. Jag lyssnade och kände skam över hur lite jag fortfarande visste om Eritrea.

Om Dawit Isaaks familj i Sverige inte betalar diasporaskatt får ingen i familjen räkna med service från eritreanska myndigheter. Det gäller *alla* i familjen, både de som bor i Sverige och de som bor nere i Eritrea, och det gäller *alla* eritreanska myndigheter, både ambassaden i Sverige och de olika myndigheterna nere i Eritrea. Ingen hjälp – tills skatten är betald, och det retroaktivt för alla år som gått sedan skulden uppstod.

Dawits syster i Asmara är en del av familjen och kan därför uppleva störningar i sina kontakter med lokala myndigheter, kanske till och med vara portad och svartlistad på sina håll. Om så är fallet skulle hon exempelvis inte underrättas om Dawit dog i fängelset. Hon skulle inte få något besked alls, än mindre få kroppen utlämnad och dödsattestet utfärdad. Dawit skulle begravas i en allmän grav för personer utan anhöriga. I tysthet. Utan familjens och omvärldens kännedom.

Om systemen däremot är gift räknas hon som en del av en annan familj – sin makes (eller sin makes far om denne är vid livet). Hon omfattas då inte av de eritreanska myndigheternas bojkott mot Dawit Isaaks familj. Hon skulle självklart underrättas om Dawit avled i fängelset – hon är ju fortfarande hans närmaste anhörig på eritreansk mark. Hon skulle kvittera ut kroppen och hans personliga tillhörigheter. Hon skulle tillåtas att jordfästa honom enligt eritreansk sed. Hon skulle få ett dödsattest. Utan problem. Ingen myndighet och ingen tjänsteperson skulle klandra henne eller sabotera för henne på grund av att Dawits familj i Sverige vägrar att betala diasporaskatt; hon är ju juridiskt sett inte längre en del av familjen, alltså den familj där Dawit är överhuvudet.

“Jag föreslår att du tar reda på mer om den där system!” sammanfattade Rahwa. “Hon kan vara en del av problemet. Och kanske en del av lösningen.”

Det kan tyckas att jag helst samtalar med den eritreanska regimens anhängare – Rahwa, Semret, tyskeritreanen i Asmara – men egentligen har jag inga preferenser. När jag söker att förstå något kontroversiellt, något som det finns diametralt skilda åsikter om, samlar jag information från bägge håll och är lika lyhörd mot alla. Och när jag sedan skriver om kontroverserna försöker jag vara opartisk och inte gynna någon av sidorna. Att boken innehåller fler och längre samtal med den eritreanska regimens anhängare beror på att regimens motståndare tyvärr sällan säger något nyttigt, något värt att nämnas. De upprepar samma saker hela tiden, att Eritrea är värsta diktaturen, att allt kan hända i landet, att den eritreanska makten struntar i de få lagar som finns, och allt i den stilen. Mycket känslor och bottenlös uppgivenhet, och det är inget som bidrar till mitt projekt och driver det framåt. Och ärligt talat inget som jag vill slösa tid på att minnas och återberätta.

Så blev det också i det här fallet. Efter Rahwa diskuterade jag Eritreas folkbokföring med ett par regimkritiska eritreaner i Stockholm, frågade hur någon kunde försvinna i det eritreanska fängelsesystemet, hur en person kunde dö utan att släkten informerades och fick kvittera ut kroppen. De skakade bara på huvudet och såg på mig som om jag var naiviteten personifierad. “Folk försvinner överallt i Eritrea, inte bara i fängelser.” “Meddela anhöriga? Skojar du?! Dör man så gräver de bara ner kroppen.” “Det är ju dagens Eritrea: inga lagar, ingen logik, ingen räddning.”

Känslorna styrde. Ilskan, bitterheten, uppgivenheten.

Men en sak var alla jag pratat med överens om när det gällde Dawits försvinnande: hans syster i Asmara hörde till nyckelpersonerna i sammanhanget. “Du kommer bara inte runt henne”, sade en av eritreanerna. “Om du lyckas förstå hennes roll i helheten kommer du att förstå helheten.”

MYSTERIET MED DAWITS SYSTER

Ingen pratar om henne. Som om hon inte fanns.

I samband med Dawits dramatiska "frisläppande" i november 2005 skrev de svenska medierna att han dök upp hos sin syster i Asmara. Man förstår att skribenterna var tvungna att nämna systemen, för annars skulle det ha varit svårt att förklara var den "frisläppte" Dawit befann sig och vems bostad han telefonerade till sin fru i Sverige från. I övrigt råder det en kompakt tystnad kring systemen. Varken familjen, stödgrupperna, politikerna eller medierna talar om henne trots att hon logiskt sett borde vara en absolut nyckelperson. Hon är Dawit Isaaks närmaste anhörig i Asmara, den enda i hans släktkrets som befinner sig nere i Eritrea och faktiskt den enda som kan uträtta något konkret inom ramen för arbetet med hans frigivning.

Den officiella förklaringen – om man frågar runt lite bland folk på medieredaktionerna och hjälporganisationerna – lyder ungefär så här: det är av hänsyn till systemens säkerhet som vi i Sverige håller henne utanför och i princip låtsas som om hon inte fanns. Man menar att regimen skulle göra livet surare för henne om hon framstod som på minsta sätt engagerad i sin brors öde. När den svenske journalisten Martin Schibbye besökte Asmara år 2016 för att samla material till sin bok *Jakten på Dawit* tog han inte ens kontakt med systemen! För att inte riskera att utsätta henne för regimen's repressalier alltså.

Hon heter Sara. Hon är gift, har en make och minst ett barn. Kanske barnbarn. Familjen bor i Asmara och driver *Casa del formaggio*, en liten mysig ostbutik som Sara ärvt av sina och Dawits föräldrar. Trots sin respektfulla ålder arbetar hon fortfarande bakom disken, även om det är en annan person som sedan flera år står som ägare till rörelsen. (Uppgifterna gäller år 2020.)

Det verkliga skälet till tystnaden kring Sara är att hon har tagit avstånd från Dawit, hans gärning och det han representerar. Den svenska

insamlingsbranschen som styr informationsflödena vill hålla det hemligt för att så långt det går bevara myten om en enad front i kampen mot den eritreanska regimen. Ju mindre allmänheten vet om splittringen i familjen desto villigare är givarna att skänka pengar till "kampen för Dawit" och andra projekt relaterade till Eritrea.

Under Dawits första år bakom galler – han satt länge på Karsheli i Asmara – spelade Sara en aktiv roll. Hon agerade Dawits livlina till världen utanför. Hon besökte honom, försåg honom med förnödenheter och satte in pengar på hans fängelsekonto. Och när han fick en obehållad permission i november 2005 blev det henne han sprang raka vägen till.

Efter permissionen förändrades allt. Redan året därpå flyttades Dawit till ett annat, nybyggt och modernt fängelse uppe i bergen, det numera ökända Eiracairo, och vidare till nästa anstalt något år senare. Sara försökte i början ta reda på var brodern befann sig men fick ingen information från myndigheterna. Däremot gjorde polisen klart för henne att hennes engagemang för landsförrädaren Dawit Isaak äventyrade hennes ställning i samhället och kunde leda till problem för henne själv och hennes nära och kära. Hon fattade allvaret när det blev trassel med ostbutikens affärstillstånd, det förnyades inte.

Butiken skrevs genast över på maken och därefter på en närstående till maken, medan Sara gick till polisen och undertecknade ett dokument i vilket hon uttryckligen fördömde Dawit och tog avstånd från honom. Originalet förvaras hos polisen; en kopia finns i butikens mapp hos Asmaras lokala *negedavi mezegebe*, Eritreas motsvarighet till Bolagsverket. Exakt vad som fördömdes och på vilket sätt avståndet togs är oklart, men sedan slutet av 00-talet är Dawit och Dawits problem helt borta från Saras liv. Hon har inte ens kontakt med hans familj i Sverige.

För rättvisans skull bör det nämnas att det var omständigheterna som tvingade Sara till fördömandet och avståndstagandet. Hon ville rädda butiken. Hon ville leva ett normalt liv. Hon ville att hennes barn och barnbarn skulle leva ett normalt liv, utan stämpeln som släktingar till en internerad landsförrädare. Hon tänkte inte minst på makens anseende – han är engagerad i det eritreanska samhällslivet, och det finns även

obekräftade uppgifter om att han och (eller) hans bror är medlemmar i det styrande partiet.

All denna information hittade jag med hjälp av lite gammalt hederligt journalistiskt grävande och inte så lite kämpande med det tigrinska alfabetet. Jag bildgooglade på *Casa del formaggio* och upptäckte ett foto av butikens exteriör på Getty Images; någon förbipasserande fransk turist hade tagit det under 00-talet. Skylten ovanför ingången visade en text på tigrinska som betyder "ostaffär". Jag finkammade de regimvänliga eritreanska grupperna på Facebook på jakt efter denna text tillsammans med Saras namn, också det på tigrinska, och hittade ett relativt färskt inlägg om en lokal festival i Asmara till minnet av martyrerna (så heter fighters som stupade under den långa självständighetskampen). I inlägget talades det om festivalmaten, bland annat att ostarna levererats av en ostaffär och att deltagarna tackade Sara Isaak, hustru till en av organisatörerna, för det. Informationen, om än på tigrinska, låg alltså helt öppet på nätet. Det enda som krävdes var att man var medlem i gruppen, och det var jag ju sedan tidigare.

Jag byggde på med att med viss assistans från inläggets författare ta reda på Saras makes fullständiga namn och söka på detta i de regimfientliga grupperna. Inga träffar. Dock hittade jag en eritrean vid namn Binjam som trots att han permanent bodde i Storbritannien hade bra koll på de eritreanska festivalerna. Man har festival på festival på festival i Eritrea, oftast lokalt, med alla tänkbara teman från populär musik till martyrminne till religiösa högtider, det verkar som att festivaler är eritreanernas främsta fritidsnöje. Binjams inställning var att självständigheten var det bästa som någonsin hänt Eritreas folk, att martyrerna självklart borde hyllas och hedras, att festivaler till deras minne var en jättepositiv grej, men att de eritreanska makthavarna gjorde fel som politiserade dessa festivaler och använde dem för att sprida partiets propaganda. Han hade goda vänner nere i Asmara, och när jag sade att jag letade efter senaste information om en viss festivalarrangör reagerade han först med misstänksamhet. Jag förklarade att jag hjälpte en god vän, en eritreansk tjej i Tyskland som var brorsdotter till den nämnde arrangörens fru. Tjejen hade inte haft kontakt

med sin älskade faster på många år och ville hemskt gärna återupprätta den – hon satte ett stort värde på familje- och släktband! – men var lite rädd och osäker då hon hört rykten om att fastern haft problem med den eritreanska säkerhetstjänsten.

Binjam svalde betet. När han sedan talade med en av sina vänner i Asmara lät det som om vi i Sverige och Storbritannien hade en välgrundad misstanke om att festivalarrangören i fråga dolde något eller hade något skumt för sig. För om hans hustru hade problem med säkerhetstjänsten, hur kunde han tillåtas vara med och arrangera festivaler till minnet av martyrerna?! Angiveri mot belöning är populärt i Eritrea och Binjams vän vädrade kanske en chans att avslöja en säkerhetsrisk i festivalkretsarna och få saftigt betalt för det.

Det tog vännen mindre än tre veckor att ta reda på allt om Sara. Han såg med egna ögon dokumentet som hon undertecknat, och han pratade med någon lokal officer på säkerhetstjänsten som bekräftade att Sara Isaak visserligen "varit intressant" en gång i tiden, på grund av närheten till sin förrädare till bror, men att hon under åren som gått bevisat sin lojalitet och att både hon och hennes make numera betraktades som goda medborgare. Och, handen på hjärtat, fanns det en finare gärning i det eritreanska samhällslivet än att arrangera lokala festivaler till minnet av martyrerna?!

I slutändan visade det sig att det inte fanns några mysterier kring Dawit Isaaks syster. Hon var en normal människa vars beteende följde den vanliga logiken.

Att hon tagit avstånd från Dawit hade dock en stor betydelse för min sak. Chansen hade ökat att han faktiskt avlidit i fängelse och begravts i tysthet. De eritreanska myndigheterna hade inte underrättat Sara därför att hon officiellt tagit avstånd från Dawit, medan familjen i Sverige inte underrättats därför att de genom att strunta i diasporaskatten valt att stå utanför det eritreanska myndighetssamhället. Och någon annan förutom de anhöriga hade myndigheterna inga skäl att informera. Dawit Isaaks världskändskap betydde ingenting.

Allt som återstod var att hitta någon sorts bekräftelse på dödsfallet. Det gick ett par månader innan jag kom på hur jag skulle göra det.

SPIONER, PRÄSTER OCH BEGRAVNINGSENTREPRENÖRER

Det kom till mig under natten. Jag vaknade en morgon och bara visste.

Det var sommaren 2020. Samhället hade ännu inte kommit igång. Coronapandemin härjade för fullt, även om en viss avmatning kunde anas i statistiken över döda och insjuknade. Jag själv testade positivt någon gång vid den tiden. Hade inga symptom men isolerade mig pliktstroget under två veckor. Tog dagligen långa promenader i den närliggande skogen och besökte den lokala matbutiken iförd ansiktsskydd och plasthandskar, men annars satt jag hemma med en bok eller framför datorskärmen.

Jag finkammade nätet på diabetesläkare med eritreanska namn. Började med Google och de största sociala medierna, grupperna på bland annat Facebook, därefter LinkedIn och ett stort antal liknande sajter, inklusive landsspecifika rekryterare på tyska, ryska, franska, spanska och andra språk. Forskningsdatabaser, läkarkonferenser, personliga länkar från diverse vårdinrättningar i världens metropoler. På en del sajter var innehållet utom räckhåll för sökmotorerna – där fick jag registrera mig och logga in.

Det jobbigaste var inte att traggla sig igenom främmande språk och skriftsystem som jag först trott, utan att skilja på eritreaner och etiopier. Både tigrinska och amhariska (Etiopiens officiella språk) använder samma skrift som heter Ge'ez. Jag var tvungen att fördjupa mig i varje persons profil för att veta om han eller hon kom från Etiopien eller Eritrea. Det var slitsamt – och irriterande varje gång jag stötte på ännu en eritrean som visade sig vara etiopier. Etiopierna är många fler i världen. Det går cirka trettio etiopier på en eritrean. Till råga på allt finns det etniska eritreaner som kommer från Etiopien och dessa var ointressanta för mig.

Jag lyckades vaska fram ett par dussin diabetesläkare som verkade ha ett eritreanskt ursprung och bodde och arbetade utanför Eritrea. Jag delade dem i två grupper: regimens vänner och regimens fiender. Det var lätt då

varje eritrean i världen tar ställning och denna syns tydligt i profilen, vad man skriver, vilka man umgås med och vad man länkar till.

Sedan ringde jag Yodit i Tyskland – vad annars? – och undrade om hon än en gång kunde assistera mig. Om hon hade lust att skådespela.

Lust hade hon alltid, skrattade Yodit, men tyvärr ingen praktisk möjlighet. Hennes kille hade precis hämtat sina föräldrar från Eritrea. Och en lillasyster. Plötsligt bodde det fem personer i parets enkla tvåa i utkanten av München. Yodit sade att det såg ut och kändes som ett flyktingläger, samma atmosfär av oro, ångest och väntan. Hon tog hand om alla och skötte det stora hushållets många sysslor eftersom resten av den stora familjen hade sina tankar på annat håll.

“De reste via Egypten och Grekland, trots pandemin, trots de stängda gränserna, kan du fatta?! De är nedbrutna och stressade. Och nu måste de på något sätt stadga sig i Tyskland för att kunna stanna. De vill ju stanna. De vill inte tillbaka till Eritrea. Det är det enda de tänker på.”

Hon ville ändå hjälpa mig. Hon sade att hon hade en väninna i München som drömde om en karriär i filmbranschen och tog *acting classes*. Hon lovade att be väninnan att fråga runt om någon hade lust att öva på sina färdigheter som skådespelare.

“Det måste vara en yngre eritreansk kvinna”, sade jag, “som är kritisk till Afewerkis regim och som vet hur saker och ting funkar i Eritrea. Och som kan åtminstone lite engelska.”

“Självklart”, skrattade Yodit.

“Tack! Och lycka till med familjen!”

Så fick jag kontakt med Adiam, en väninna till Yodits väninna. Nitton vårar ung, klipsk och entusiastisk, även om hennes engelska lämnade mycket kvar att önska. Jag fick med hjälp av en svensk-tysk ordbok slänga in tyska ord då och då för att hon skulle förstå vad jag var ute efter.

Jag hade fått tag på kontaktuppgifterna till nästan alla läkarna på min lista. Mejladresserna och telefonnumren. Adiam ringde och mejlade. Varje läkare tillfrågades om han eller hon kände någon på Eritrean National Diabetes Association eller kanske hade en kollega som kände någon som kände någon. För de regimfientliga berättade Adiam att hon

letade efter sin morfar som försvunnit i det eritreanska fängelsesystemet. Det fanns en misstanke om att han avlidit och myndigheterna hållit tyst om det av politiska skäl och att döden endast rapporterats till ENDA eftersom han varit diabetiker. Nu sökte hon kontakt med någon snäll själ på organisationen som diskret kunde kolla upp om uppgiften stämde. Det var nästan sanningen, alltså. För de regimvänliga drog hon en helt annan historia. Hon sade sig hålla på med ett forskningsprojekt kring diabetesvård i Eritrea. Vid sidan om de officiella kontakterna via landets hälsoministerium ville hon gärna ha någon privat kontakt på ENDA, någon som kunde ge en vanlig läkares personliga perspektiv på Eritreas kamp mot diabetes.

Jag minns inte om jag på fullaste allvar räknade med att det skulle bli så enkelt. Kanske inte. Kanske ville jag bara bocka av den översta punkten på listan över mina möjligheter. I offentlighetsprincipens Sverige, när vi behöver upplysningar eller en utskrift, vänder vi oss till den berörda myndigheten det första vi gör, den vägen är för oss logisk och självklar. I länder utan offentlighetsprincipen och utan särskild benägenhet från myndigheternas och organisationernas sida att hjälpa vanligt folk med handlingar går man i stället via personliga kontakter, försöker hitta någon på insidan som mot betalning eller gentjänst eller av ren medmänsklighet kan skaffa upplysningar och utskrifter, en lika logisk och självklar väg.

Det blev ett präktigt fiasko. En tredjedel svarade varken på mejl eller i telefon. Kanske var de bara borta sommartid, vem vet? Av de som svarade sade tre – två regimkritiker och en regimvän – att de kände någon på ENDA. Regimvännen kände ENDA:s högste direktör vilket knappast passade mitt ändamål. Den ena regimkritikern kände en läkare som vid närmare efterforskning visade sig redan ha slutat på ENDA och emigrerat till väst. Den andre gav ett telefonnummer i Asmara; Adiam ringde och pratade med en medelålders kvinna som bekräftade att hon arbetade på ENDA. Men kvinnan uppträdde mycket reserverat och misstänksamt och slängde på luren så fort hon förstod att samtalet kom från utlandet.

Efteråt förklarade Adiam situationen på sin bedårande blandning av dålig tyska och ännu sämre engelska: "Jag är ledsen att det inte gick men

jag förstår henne. Inte många som bor kvar i Eritrea vågar befatta sig med främmande exileritreaner. Det är riskabelt.”

En vecka senare hade jag Stan på besök och han råkade se mitt material om de eritreanska diabetesläkarna. Det låg några listor och sammanställningar kvar på soffbordet – profilerna, kontaktuppgifterna, anteckningar om länkar och diverse underlag för bedömningen om hur den och den läkaren ställde sig till makten i Eritrea. Stan undrade vad jag hade på gång. Jag berättade.

“Varför läkare?” undrade han. “Varför inte patienter, eritreaner med diabetes? De måste ju ha eller ha haft kontakt med ENDA och kan också känna någon på insidan.”

“Det räcker inte med att känna. Jag är ute efter en nära, förtroelig vänskapsrelation av den typ som kan få människor att begå våghalsiga handlingar. Läkarna ligger bättre till. Kollegor som räddar liv sida vid sida och sedan skålar med varann på afterwork, du vet.”

“Jaha ...”

“Fast det blev inget av den idén”, suckade jag. “Ännu ett misslyckande.”

Han nickade medkännande och pekade plötsligt på ett av pappren. “Lumumba?”

Det var en av läkarnas meritförteckning. Jag hade laddat ner den från någon kanadensisk sajt för medicinsk forskning innan det visade sig att läkaren i fråga numera specialiserade sig på annat än diabetes. Enligt meritförteckningen hade mannen gått på två universitet och det ena bar namnet Lumumba University.

“Vet du vad Lumumba University är?” frågade Stan med ett kryptiskt leende.

“Ingen aning.”

“Gissa!”

Jag ryckte på axlarna och gissade på ett respektabelt medicinskt lärosäte någonstans i Afrika.

“Fel på nästan alla punkter”, skrattade Stan. “Ett slags lärosäte är det men varken medicinskt, respektabelt eller i Afrika.”

Folkens vänskapsuniversitet i Moskva, även känt som Patrice Lumumba University, grundades 1960 av Sovjetunionens dåvarande ledare Nikita

Chrusjtjov. Denne talade varmt om att hjälpa u-länderna genom att låta deras unga komma till Sovjet och få högre utbildning. Inga sovjetiska medborgare fick läsa vid Lumumba utan bara studenter från Afrika, Asien och Sydamerika. Det verkliga syftet var naturligtvis att sprida den kommunistiska ideologin till tredje världen, hjärntvätta och omvandla unga afrikaner, asiater och sydamerikaner. De skulle resa tillbaka till sina hemländer och agera kommunismens apologeter och Sovjetunionens femtekolonnare. Inte bara hjärntvätt och omvandling – många studenter värvades också av KGB och blev aktiva spioner eller så kallade *sleepers*, informatörer och operatörer som aktiveras vid behov.

Universitetet är i dag det näst största i Moskva. Sovjetunionen har blivit Ryssland, KGB ändrat namn till FSB, resten är exakt detsamma.

“Om du ser Lumumba University på en afrikans eller en sydamerikans meritförteckning är chansen stor att personen har kontakt med den ryska säkerhetstjänsten”, sade Stan.

“Du menar –”

“Jag menar, kolla upp personalen på ENDA! Hittar du en läkare eller kanske en administratör med Lumumba som alma mater så kan just den personen ha varit MID:s informationskälla.”

“Hur fan kan jag kolla upp personalen på ENDA?”

Stan ryckte på axlarna. “Bara en spontan idé.”

“En långsökt idé, om du frågar mig. Även om jag hittar någon, hur ska jag göra? Mejla till personen? ‘Hej kompis! Jag vet att du är spion åt ryska FSB. Kan du vara lite snäll och spionera åt mig också?’”

“Inte mer långsökt än med läkarna”, kontrade Stan. “‘Hej kompis! Jag ser att du känner en på ENDA. Kan du be honom skaffa fram lite hemlig info om en viss internerad landsförrädare?’ Eller hur tänkte du?”

Jag tänkte inte så långt, fick jag medge. Ville bara få en öppning in i det eritreanska diabetesförbundet till att börja med. Och det där med långsökt – ärligt talat, allt kändes långsökt när det kom till Eritrea och Dawit Isaak. Men bättre det än ingenting.

“Jag skulle hellre satsa på nyblivna exileritrearer med förflytet inom den eritreanska kriminalvården”, tillade Stan. “En före detta fånge eller

anställd som känner någon som fortfarande arbetar där, en vakt eller en fängelsepräst. Som har tillgång till det administrativa registret och kan kolla upp Dawits fängnummer. Mot betalning.”

Han tillade något som jag redan visste, att de svenska aktivisternas återkommande offentliga uttalanden om att Dawit Isaak visst levde brukade styrkas med hänvisning till just källor inom den eritreanska kriminalvården, att någon kände någon på insidan som nyligen sett Dawit vid liv. Omöjligt att avgöra om det var sant. Källorna namngavs aldrig, “av förklarliga skäl” som det hette. Men det var ingen slump att aktivisterna valde att hänvisa till just sådana källor, påpekade Stan. Kriminalvården framstod som en pålitligare källa än diabetesförbundet eller folkbokföringen.

“Jag är inte säker på det”, sade jag. “När man argumenterar för att en viss försvunnen person är vid liv kan man hävda att någon precis sett personen, det är väl ett starkt argument, och i det här fallet hänvisar man då till fängelsevärlden eftersom det är där som Dawit kan ha setts. Men jag är ute efter något helt annat. Jag vill ha ett bevis på att han är död. Ett pappersdokument. Och då är det enklare med diabetesförbundet eller folkbokföringen, med tanke på att kriminalvården säkert skyddar sina dokument bättre.”

En annan av Stans spontana idéer var att hitta den som sköter begravingar på uppdrag av fångelserna. “I traditionsbundna länder är det viktigt att begrava rätt. Ceremonierna och sånt. Jag tvivlar på att fängelsepersonal sköter det på egen hand. Försök hitta de eritreanska begravningsentreprenörer som jordfäster avlidna fångar utan anhöriga! De kanske för anteckningar. Prästerna också. Eritreas samhälle är religiöst. All jordfästning sker i nära samarbete med kyrkan, den avlidnes lokala församling. Var Dawit kristen eller muslim, vet du det?”

Jag visste inte och bestämde mig för att ta reda på saken. Inte för att jag på allvar ämnade leta efter präster eller begravningsentreprenörer i Eritrea, men av ren nyfikenhet.

Dawit kunde inte vara muslim, han som givit sin dotter det judiska namnet Betlehem. Så valet stod inte mellan muslim eller kristen, utan

mellan kristen och icke-troende. Jag ville med andra ord veta hur religiös Dawit Isaak var. Det kunde ha betydelse för hur hans jordfästning gått till.

Det fanns ingen information om Dawits tro någonstans, däremot en tyst konsensus om att han var kristen. På tidningen *Dagen* hävdade man bestämt att Dawit Isaak tillhörde den kristna kyrkan, och alla andra instämde, om än inte lika bestämt (jag frågade runt på några redaktioner och de svenska ideella organisationer som offentligt uttalat sitt engagemang för Dawit). Ingen kunde förklara hur man visste det. Ingen kunde komma på några bevis eller källor. Det ansågs som en slags allmän kunskap att Dawit hade en gudstro och att denna var kristen.

Först fick jag en känsla av att det var samma sak som med systemen – insamlingsbranschen styrde all information och såg till att den allmänna kunskapen om Dawit Isaak gynnade insamlarnas intressen och lockade maximalt med privata donationer och statliga bidrag. En kristen och from politisk fånge väcker mer medlidande än en ateist.

Sedan talade jag med både Yodit och Adiam och de berättade för mig att det inte fanns aktiva ateister i Eritrea. Befolkningen är ungefär hälften muslimer och hälften ortodoxa kristna, och landets samhällsfunktioner – de som inte är utpräglat sekulära – existerar i två varianter. En eritrean som inte vill tillhöra endera konfessionen skulle helt enkelt hamna utanför samhället, och det gäller både den mänskliga gemenskapen och det praktiska samhällslivet. Ett exempel är begravingar. I Eritrea kan man antingen begrava kristet eller muslimskt. Det finns inget utrymme och ingen beredskap för annat. En ateist som vill begrava en annan ateist skulle inte kunna göra det, då alla kyrkogårdar i Eritrea är antingen kristna eller muslimska.

Följaktligen, även om någon eritrean saknar gudstro eller inte tror till den grad att han eller hon skulle beteckna sig som troende, håller personen sin ateism för sig själv och uppträder som antingen god kristen eller god muslim, beroende på vilken halva av befolkningen ens släkt historiskt tillhör. Vilket för min del betydde att det inte spelade någon roll hur religiös Dawit var. Han tillhörde den ortodoxa kristna halvan och följde de kristna traditionerna i alla fall.

Däremot kom jag på en annan, viktigare frågeställning. Tog de eritreanska fängelsemyndigheterna hänsyn till intagnas kristna tro? Fick internerade landsförrädare träffa präst, bikta sig, ta emot sista smörjelsen på dödsbädden? Brydde man sig om deras sista vilja? När en avlidna politisk fånge saknade anhöriga och begravningen fick ombesörjas av fängelset, skedde jordfästningen i enlighet med de ortodoxa kristna traditionerna?

Alla fakta tydde på en hopplös situation. Sedan 2001 då G-15 och dess anhängare internerades i Eritrea hade flera i gruppen uppgetts ha dött i fängelse. Snarare majoriteten, vågar jag påstå, med tanke på gruppmedlemmarnas höga ålder och fängelsernas svåra förhållanden. Vad som hänt med kropparna var oklart. Endast i ett fall hade anhöriga underrättats, fått kroppen och kunnat ta hand om begravningen.

Att man behandlar avlidna landsförrädare utan minsta respekt är inte unikt för Eritrea. När Vidkun Quisling arkebuserades i Norge 1945 kremerades kroppen utan hänsyn till hans änka Marias önskemål. Urnan med askan lämnades därefter inte ut till änkan trots hennes begäran och trots att denna begäran hade stöd i både de folkliga traditionerna och den gällande norska lagstiftningen, för att inte tala om vanligt hyfs. Urnan förvarades i stället på Oslopolisens högkvarter i fjorton år. Den första polismästaren under denna tid, Kristian Welhaven, hyste ett mångårigt personligt agg mot Quisling och njöt av att ha sin döde motståndares aska på sitt kontor. Hans efterträdare Sigurd Svein Skalmerud gick ännu längre, han sökte regeringens tillstånd att slänga askan i Oslofjorden. Först 1959, efter många vidriga turer, fick Maria Quisling urnan och kunde jordfästa sin makes aska.

Om sådant händer i Norge, vad kan man förvänta sig av Eritrea?!

Jag kom alltså fram till att jag kunde förkasta hela idén om att leta efter präster som hörde Dawits sista bikt, fängelseläkare som konstaterade hans död, begravningsbyråer som jordfäste honom eller kanslisterna på kriminalvården som förde register över avlidna intagna. Politiska fångar, "folkets fiender", olikänkade, förrädare och quislingar behandlades annorlunda än vanliga intagna. När de dog tog samhället ingen hänsyn till vare sig

hyfs, traditioner eller lagstiftningar. De kunde bara dö och försvinna. Utan information till anhöriga, utan begravning, utan dödsattest, utan spår. Som om de aldrig funnits.

Det lönade sig inte att leta efter spår av Dawit Isaaks eventuella död i den eritreanska fängelsevärlden. Slöseri med tid. Som att leta efter en svart katt i ett mörkt rum – när katten kanske inte är där över huvud taget.

Vad hade jag kvar?

Jag hade det ryska utrikesministeriets obestyrkta påstående om att Dawit saknades i det eritreanska fängelsesystemet och en rysk myndighetspersons antydning om att jag hade allt jag behövde för att själv ta reda på sanningen. Optimisten i mig kände på sig att lösningen fanns inom räckhåll, att den låg och väntade på att jag skulle plocka upp den.

TIGISTI, EIRAEIRO OCH VÄGGEN

Jag vände mig till datanörden Hampus igen.

Han hade skaffat sig ett jobb, ingick i ett team som ansvarade för datasäkerheten på en av de större affärskedjorna. På fritiden sysslade han fortfarande med halvskumma affärer på det mörka nätet och hade inget emot att hjälpa mig med ett och annat.

Jag sade att jag ville hitta någon i Eritrea, en privatdeckare eller vem som helst, en driftig individ helt enkelt, som kunde fixa fram en kopia av ett visst dokument som förvarades på landets diabetesförbund. Någon utan skrupler, eftersom det antagligen skulle krävas en liten muta till en tjänsteman på förbundet för att få kopian.

“I Eritrea?” Hampus skakade på huvudet. “Vet inte hur det skulle gå till, jag menar rent praktiskt. I teorin är det lätt, det vimlar av skumma typer på darknet, de gör vad som helst om du betalar. Men hur tänker du betala till nån i Eritrea? Det vanliga sättet med bitcoin funkar inte där. Och även om det funkade, hur skulle du gardera dej mot att bli lurad? Det är ju Afrika för fan, de bara tar dina stålar och sticker.”

“Betaling efter jobbet?”

“Vadå, tror du att nån går med på att muta nån med egna pengar? Även utan en muta, om nån går med på att ta betalt efter leveransen eller i samband med leveransen, hur vet du att du får en riktig kopia? Hur garderar du dig mot förfalskning? De viftar med ett värdelöst papper framför skärmen, får betalt och sticker. Afrika och darknet, en omöjlig kombo, som bäddat för att bli blåst.”

Hampus avrådde mig bestämt från att försöka ordna en affär via det mörka nätet. Sade att inte ens han skulle våga sig på det. Fallgroparna var alldeles för många, och riskerna. När jag undrade om hur han själv skulle gå till väga i min situation funderade han en stund och sade att jag behövde ett upplägg med en ansikte-till-ansikte leverans och en ansikte-till-ansikte

betalning. Men då kunde jag klara mig utan darknet. Och utan hans hjälp. Han föreslog att jag skulle mingla med exileritreaner, hitta någon som stod i begrepp att resa ner till Eritrea, be om hjälp, betala ett mindre förskott, och sedan slutföra affären när personen kom tillbaka till Sverige med den kopia jag var ute efter.

Jag gillade idén och förmedlade den till Adiam. Hade hon kanske lust att fråga runt, lite sådär diskret, om någon av hennes landsmän i München planerade att besöka hemlandet inom det närmaste och ville tjäna en slant på att utföra ett litet uppdrag åt mig? Adiam lovade att fråga runt, även om hon var skeptisk. Det jag ville be om låg på gränsen till vad man kunde be främmande om i det eritreanska samhället.

“En förteckning över alla diabetiker avlidna under 2016, 2017, 2018 och 2019? Du vet inte ens om den existerar! Eller om den omfattar de avlidna på fängelserna. Det finns kanske inga namn i statistiken, bara ett antal. Och så vill du be en främmande person att muta någon för att få ut en kopia!” Hon suckade. Det var antagligen det fräckaste hon varit med om i hela sitt liv.

“Fråga nån som är kritisk till regimen!” föreslog jag. “Säg att det handlar om att hitta en älskad far och farfar som fallit offer för regimen brutalt, att hans nära och kära längtar efter att få klarhet i vad som hänt honom. Väck känslorna!”

“Regimkritiska exileritreaner reser sällan till Eritrea, och de som ändå gör det är inte tillräckligt modiga för att ta ytterligare risker med att muta tjänstemän och smugla hemliga dokument.”

Men hon frågade runt och hittade en trevlig medelålders eritreansk kvinna som skulle till Asmara för att hälsa på släkten. Låt mig kalla henne Tigisti. Jag fick aldrig klart för mig hur Tigisti ställde sig till Afewerkis styre. Enligt Adiam var hon fullkomligt oitresserad av politik. Hon hade i alla fall den fördelen att hon knappast skulle lura mig på pengar och försvinna. Enligt Adiam var hon väletablerad i det tyska samhället, hade villa, make, tre barn och två hundar. Hennes avslappnade, sympatiska yttre kändes också som en fördel – jag föreställde mig hur hon stegade in på ENDA, log mot registratorn och bad om ett oskyldigt litet dokument,

lugnt och värdigt. Vilken tjänsteperson som helst skulle bli glad och ivrig att vara till hjälp.

Jag sade som det var, att det satt en fånge i ett eritreanskt fängelse vars öde var okänt. Hans familj fick inga besked från eritreanska myndigheter eftersom de bodde i Sverige och inte betalade diasporaskatt. Nu befarade de att mannen avlidit och begravts som en person utan anhöriga men att döden kanske rapporterats till ENDA eftersom han var diabetiker. ENDA höll ju koll på landets diabetiker för statistikens skull. Jag sade att han hette Dawit Isaak; Tigisti reagerade inte på namnet. Jag sade ingenting om Dawits politiska status, kopplingar till G-15 och att han var internerad – jag antydde att han suttit inne för ekonomiska oenigheter. Tigisti fick en utförlig förklaring om vilka dokument som kunde finnas på diabetesförbundet och ett förslag om vad hon kunde säga för att få en kopia. Jag gav henne Dawits fängnummer, ifall det skulle behövas. Och tvåhundra euro för att täcka hennes resekostnader till och från förbundet och eventuella utgifter i samband med besöket, jag specificerade inte vilka men jag tror hon fattade.

“Du är familjens sista hopp”, sade jag, och tillade att hon skulle få ytterligare trehundra när hon kom tillbaka.

Tigisti gav sig iväg i augusti. Enligt Adiam reste hon via Rom. De flesta länder hade fortfarande restriktioner på grund av coronapandemin, med reducerad flygtrafik, halvstängda gränser och krav på vaccination, så jag kunde bara beundra de modiga som orkade bege sig någonstans i det läget. Självt satt jag i Stockholm och jobbade. Livet gick vidare.

Jag skulle inte påstå att jag hade några särskilda förhoppningar. Hela mitt Dawit Isaak-engagemang hade sedan ett tag blivit en oändlig rad av misslyckanden och besvikelser. Nästan en rutin – att genomföra ännu ett försök och lägga till ännu ett misslyckande i bagaget, ännu en besvikelse för mitt psyke att handskas med. Efter ett tag lärde jag mig att aldrig hoppas, att bara göra det som göras skall. Som ett slags immunförsvar mot depressiva tankar och känslor hände det allt oftare att jag till och med i förväg ställde in mig på ännu ett fiasko, detta för att inte bli tagen på sängen och chockad när fiaskot var ett faktum.

Därför blev jag positivt överraskad när Tigisti kom tillbaka till München i september. Hon, Adiam och jag hade ett videosamtal några dagar efter hennes hemkomst. Tigisti verkade märkbart uppspelt. Jag frågade hur resan varit. Lyckad, blev svaret. Hon hade tillbringat nästan en månad i det älskade hemlandet, besökt platser som väckte känslor och minnen, umgåtts med många nära och kära som alla varit glada att se henne. Och gränserna hade hon passerat utan problem, allt hade gått smidigt trots pandemin och restriktionerna.

Hon hade avlagt ett besök på ENDA:s administrativa enhet i Asmara och pratat med den tjänsteman som tog hand om kartoteket. Det var så det hette – kartoteket. Arkivskåp med utdragbara lådor med *cards* i alfabetisk ordning.

Det fanns naturligtvis inga personakter för Eritreas diabetiker. Det skulle ha varit för enkelt. Att bara plocka upp kortet med Dawit Isaaks namn på, eller hans fängnummer, eller fängnumrets fyra sista tecken, och läsa "avlidne" och datumet. Det fanns inga listor med avlidna diabetiker. Bara statistik över antalet avlidna år för år, fördelat på olika dödsorsaker. Det fanns heller inga rapporter från fängelserna om vilka fångar med diabetes som gått bort. Den eritreanska kriminalvården brydde sig inte om diabetes eller ENDA.

Däremot rapporterades dödsfall från regionala sjukhus om den avlidne var registrerad som diabetiker, oavsett dödsorsaken. Och det tyckte jag var en positiv nyhet, även om jag hade svårt att förstå varför de regionala sjukhusen bemödade sig med det. Rapporterna sparades på ENDA i cirka ett år. Därefter fördes uppgifterna över till den årliga statistiken (antalet, dödsorsakerna etcetera) medan rapporterna slängdes, gissningsvis på grund av brist på arkivskåp.

Tigisti fick se en av dessa rapporter, en enkel vit blankett på dåligt papper ifylld med handskriven text: namnet på den avlidne, åldern, tidpunkten, dödsorsaken, namnet på läkaren och sjukhuset. När hon frågade om dödsfall på landets anstalter, om anstaltsläkarna rapporterade på samma sätt, svarade ENDA:s tjänsteman att de visserligen inte gjorde det men att fångar oftast avled på regionala sjukhus, inte i sina celler. Med undantag

av olyckor och våldsdåd, förstås. De lasarett som fanns på anstalter var inte rustade för komplicerad vård. Var man döende transporterades man till det närmaste civila sjukhuset. Också för att fängelseledningen ville slippa dödsfall innanför murarna och eventuella misstankar om personalens inblandning. Man föredrog att dödsfallet konstaterades och dödsorsaken fastställdes av en extern, oberoende, civil läkare. Av samma anledning hade kriminalvården sällan praktisk möjlighet att begrava en avliden fånge i smyg.

Vidare kom tjänstemannen ihåg att han någon gång sett en rapport från ett regionalt sjukhus med ett nummer i stället för den avlidnes namn och att någon sagt att det var för att den avlidne satt inne. Han hade inte sett någon sådan rapport på sistone. Tigisti behövde dock inte känna sig besviken, tillade han. Underlag för rapporterna till ENDA sparades på de regionala sjukhusen under en längre tid än ett år. Om Tigisti visste vilken anstalt hennes släkting varit intagen på kunde hon vända sig till anstaltens regionala sjukhus, och där borde det finnas anteckningar över avlidna fångar sedan flera år tillbaka. Förresten, sade den hjälpvillige tjänstemannen, även militära sjukhus rapporterade avlidna diabetiker till ENDA. Han var stensäker på det. Han hade sett en rapport från SAWA:s sjukhus, och SAWA var ju en militärbas och ett militärt träningsläger.

Tigisti hade inte fått en kopia på något dokument med sig. Eritrea är ett samhälle där man inte kopierar dokument så ofta som vi i väst är vana vid. I Eritrea springer folk runt med original. I och för sig kunde de på ENDA göra en avskrift av någon av de rapporter som tjänstemannen nämnt men vad skulle jag ha för nytta av den? Dessutom hade endast anhöriga rätt till kopior och avskrifter. Vid ett tillfälle ville Tigisti ta en bild med sin mobilkamera, då log mannen ursäktande och skakade på huvudet och sade att hon inte fick göra det. Hon vågade inte trotsa honom med tanke på hans snälla sätt.

Tigisti understrykte att tjänstemannen på ENDA varit mycket trevlig och tillmötesgående. Att alla de myndighetspersoner som hon av en eller annan anledning haft att göra med under sitt besök i Eritrea varit leende och hjälpsamma. "Ni västerlänningar undervärderar eritreanernas

vänlighet och hjälpvillighet. Myndigheterna portar kanske de som inte betalar diasporaskatt, men på tjänstemannanivån är folk trevliga och oftast beredda att hjälpa oavsett.”

Tigisti fick trehundra euro av mig. Inte bara för att jag lovat, utan för att hennes redogörelse gav mig en strimma av hopp. Jag insåg att det fanns ett sätt – ett visserligen krävande men ganska realistiskt och relativt säkert sätt – att ta reda på om Dawit avlidit eller inte. Man kunde kolla med regionala sjukhus (hur många var de i Eritrea egentligen?) om vilka fångar från närliggande anstalter (hur många av de regionala sjukhusen hade närliggande anstalter?) som dött under de senaste åren. Därtill kunde man kolla med begravningsentreprenörerna som anlätades av dessa sjukhus för att jordfästa avlidna utan anhöriga.

För att få lite perspektiv på idén frågade jag runt i min omgivning vad folk tyckte, både exileritreaner och andra. Skulle det över huvud taget gå? Vilka var fallgroparna? Riskerna?

Och då blev det intressant – och oväntat. Jag möttes av två diametralt motsatta reaktioner. Somliga förundrades över min naivitet; de sade att de trott att jag faktiskt var smartare än så. “Vilka sjukhus? Vilken jordfästning? Är du blind eller helt koko i huvet?! Eritrea är en brutal regim som struntar i allt mänskligt. När en fånge dör slängs kroppen i en massgrav på fängelsets bakgård. Har inte du hört talas om Eiraeiro?” Andra menade att jag komplicerade det hela i onödan. Att dödsfall registrerades och hanterades ungefär på samma sätt i Eritrea som i andra länder, även dödsfall på anstalter. Att det enda jag behövde var att ta reda på var i landet Dawit Isaak avlidit, vilken region, detta på grund av att Eritrea saknade ett centralt register. Men när jag väl visste regionen och sjukhuset återstod bara att gå till sjukhusets registrator och hämta ut dödsbeviset.

Jag visste inte riktigt vad som gällde, så jag ägnade mig åt lite forskning. Började med den förstnämnda reaktionen och Eiraeiro. För om det verkligen fanns hemliga fångelser med hemliga massgravar i Eritrea var det meningslöst att leta efter spår av Dawit Isaaks död och begravning.

Det vimlar av berättelser om Eiraeiro på nätet. De är motsägelsefulla på flera punkter, och det till den grad att en och samma berättelse kan

innehålla uppgifter som motsäger varandra. Wikipedias engelskspråkiga artikel om fångelset uppger exempelvis att “most sources” placerar det i närheten av byn Gahtelay 25 km åt nordost-ost från huvudstaden Asmara och i samma stycke refereras det till en artikel i *Guardian* från 2009 där svenska (!) källor talar om en helt annan plats, 10 landsmil norr om Asmara. På Google Maps satellitkarta syns inga byggnader i närheten av Gahtelay som skulle kunna vara ett fångelse, man ser bara ett kargt berglandskap åt alla håll, medan Eiraeiro placeras ca 50 km norr om huvudstaden. Där ser man ett antal avlånga baracker intill en uttorkad å uppe i bergen. Jag visade satellitbilden för några exilertreaner och samtliga höll med om att det såg ut som ett fångelse och att det med stor sannolikhet *var* ett fångelse. Enligt regimens kritiker var det Eiraeiro, “ett helvete på jorden”, medan regimens anhängare ryckte på axlarna och sade att det var en vanlig anstalt, troligen med högre säkerhetsklass. Som i Kumla eller Österåker i Sverige. “Vadå *hemligt* fångelse? Hemligt på vilket sätt?!”

Det är ännu svårare att verifiera uppgifterna om förhållandena i Eiraeiro. Att det skulle vara något annat än ett vanligt fångelse. Alla sådana uppgifter bygger på subjektiva, partiska källor som inte tål minsta källgranskning (avhoppare) och framförs av parter som alla är ekonomiskt och politiskt motiverade att demonisera den eritreanska statsmakten (hjälp-, intresse- och människorättsorganisationer). Att asylsökande ljuger och hittar på berättelser och “vittnesmål” om hemska oförrätter i hemlandet är ett fenomen som västvärldens varenda migrationsmyndighet väl känner till. Den stora majoriteten av migranter kommer till väst av ekonomiska skäl men vill framställa sig som politiska flyktingar för att öka sina chanser att få stanna. Så föds många skräckhistorier om hemliga fångelser, tortyr, politiska förföljelser, etniska utrensningar och dylikt. Under mina år i Danmark på 90-talet arbetade jag med flyktingar och hade deras förtroende. Ett antal gånger närvarade jag när sådana berättelser skapades och när man förfälskade dokument som skulle styrka de påstådda förföljelserna. Huvudregeln var att berättelsen skulle bli omöjlig att kontrollera och avslöja som påhittad. Det var inte svårt – de flesta migranter kom från länder som man i Danmark inte visste mycket om och där möjligheter

att utreda sakförhållanden var så gott som obefintliga. Jag minns en ung man, en vanlig byggarbetare från en stat i Centralasien. Några år tidigare hade han arbetat vid bygget av ett nytt fängelse i hemlandet, och nu hade han dykt upp i Danmark som politisk flykting och påstod sig vara en avhoppad fängelsevakt som bevittnat tortyr och andra brott mot mänskliga rättigheter. Han beskrev insidan av ett fängelse i sådan detalj att danskarna aldrig misstänkte att han ljög. Han fick asyl, medan hans hjärtskärande "förstahandsvittnesmål" snappades upp av danska hjälp- och människorättsorganisationer och användes i insamlingssammanhang under många år därefter. Och han var bara en i raden av många asylsökande som lurade systemet på det sättet. En annan var polis, en vanlig kvarterspolis, som hävdade att han tillhört sitt lands säkerhetstjänst och blivit tvungen att fly till väst efter att ha avslöjat hur säkerhetstjänsten förföljde, grep och avrättade oliktankande. Självklart fick han asyl han också.

Om vår samlade kunskap om Eiraeiro rensades från alla dessa så kallade ögonvittnesmål från avhoppade "fängelsevakter" och "säkerhetspoliser" skulle ingenting finnas kvar. Förutom barackerna på satellitfotot på Google Maps som kanske eller kanske inte är en anstalt inom den eritreanska kriminalvården där man kanske eller kanske inte förvarar politiska fångar som kanske eller kanske inte utsätts för grymheter.

Googlar man på Eiraeiro hittar man omgående en artikel på *rsf.org* (Reportrar utan gränser) daterad 2008 med en målande och hårresande beskrivning av de fruktansvärda förhållandena på anstalten. Denna artikel ligger till grund för det mesta som finns att läsa om Eiraeiro i dag. Artikeln uppger två källor: en anonym eritreansk avhoppare (läs ovan om värdet på sådana källor!) och en rapport publicerad av Etiopiens säkerhetstjänst i augusti 2006. Det senare låter onekligen mer seriöst, men ... Vid närmare granskning visar det sig att den etiopiska rapporten först dök upp på *awate.com* (en eritreansk oppositionell nyhetssajt) där man hävdade att man gjort en engelsk översättning av en artikel på tigrinska på *Aiga Forum*, en etiopisk nyhetssajt med starka band till Etiopiens statsmakt. (Underligt. Varför publicerades den ursprungliga rapporten på tigrinska och inte på amhariska som är Etiopiens och Aiga Forums primära språk?)

Originalartikeln finns inte kvar på nätet eller i Aigas arkiv, men det finns en senare sammanställning av dess innehåll på *Mereja.com*, en USA-baserad exilietiopisk nyhetssajt. Denna uppger vilka källor Aiga Forums ursprungliga artikel hade. En källa, för att vara exakt: en eritreansk avhoppare som påstod sig ha tjänstgjort som vakt. Så mycket för seriositeten.

Många flyr Eritrea varje år. Inte bara vanliga eritreaner utan också högre tjänstemän och politiker. Personer som haft insyn i den statliga förvaltningen, inklusive fängelseväsendet, och tillgång till interna och ofta säkerhetsklassade dokument vilka det måste finnas gott om i det eritreanska papperssamhället. Så hur kommer det sig att det på tjugo år inte dykt upp ett enda stycke dokumentärt bevis på Eiraeiros existens och på att det bryts mot mänskliga rättigheter innanför murarna? Inte en enda suddig smygbild på en fånge eller varför inte en gammal skrynklig faktura för leverans av förnödenheter till de där barackerna i bergen?

Det är fullt möjligt att Eiraeiro existerar. Och att det hålls politiska fångar och internerade där och att förhållandena är tuffare än de på exempelvis svenska anstalter. Emellertid får man inte bortse från att det finns många i den västerländska insamlingsbranschen som årligen tjänar miljoner på att upprätthålla och förstärka bilden av Eritrea som en hemsk diktatur – och även många politiker som tjänar politiska poäng på det. Dessa krafter har oinskränkt makt över informationsflödena och drar sig inte för att förvränga, ljuga och hitta på, samtidigt som alla rapporter och vittnesmål som inte överensstämmer med lögnerna rutinmässigt stämplas som diktaturens propaganda.

Det var dessa funderingar som mina efterforskningar mynnade ut i. Slutsatsen blev att det när allt kom omkring var värt ett försök att kolla med de regionala sjukhusen.

Lättare sagt än gjort, visade det sig. Jag frågade runt bland exileritreaerna och hittade några med förflutet i den eritreanska sjukvården. Det de berättade för mig om sjukhusystemet i Eritrea fick mig att inse att jag kanske tog mig vatten över huvudet. För det första var de regionala sjukhusen trots allt ganska många, ett hundratal. För det andra, även om jag hade en lista på samtliga kunde jag inte veta vilka anstalter som var

kopplade till vilka sjukhus. Den sortens information fanns inte tillgänglig. Flera jag talade med sade dessutom att kopplingen var inofficiell, det vill säga utan att det syntes i dokumentationen hos de inblandade parterna. För det tredje gick det bara inte att utreda sådana saker på distans. Det var jättesvårt även om man befann sig på plats i Eritrea. Satt jag i Sverige hade jag ingen chans alls.

Det kändes som att ha kört in i väggen. Tanken slog mig att jag fortfarande efter sju långa år stod och stampade på samma ställe. Att jag inte hade lyckats komma en bit närmare Dawit Isaak. Flera misslyckade försök och i stort sett inga nya planer eller idéer. Det värsta var att jag kände på mig att motivationen sinade. Världen kretsade inte kring Dawit. Mitt liv gjorde inte det. Jag hade andra engagemang inom mänskliga rättigheter, andra projekt och bekymmer, samtidigt som mina resurser – tiden, pengarna, energin – var begränsade och jag kom allt oftare på mig med att tänka att de helst borde användas där de bevisligen gjorde skillnad.

Jag jagade bort dessa destruktiva tankar och känslor. Intalade mig själv att jag inte alls stått och stampat, att jag visst rörde mig framåt, sakta men säkert, och att mina resurser inte var bortslösade. Att jag, även om jag ännu inte lyckats nå slutmålet och befria Dawit, hade en och annan delseger att vara stolt över. Att det inte låg i min natur att ge upp och lämna jobbet halvgjort. Och det viktigaste: jämfört med andra som kämpade eller låtsades kämpa för hans sak hade jag faktiskt de bästa förutsättningarna för att förr eller senare leverera resultat. Jag visste redan en hel del om Eritrea, var insatt i detaljerna och stördes inte av egenintresse eller dolda motiv. Bäst positionerad, med andra ord. Det måste väl betyda något? Jag hade visst kört in i väggen men det var bara att samla ihop sig och starta om. För jag var väldigt nära slutmålet – den känslan återkom gång på gång under hela 2020. Nära att, om inte få Dawit fri, så åtminstone sätta punkt för projektet. På ett eller annat vis.

PUNKTEN

Tigisti ringde mig oväntat i november 2020. Hon undrade hur det gick, om hennes information varit till nytta och om jag gjort framsteg i mina försök att hitta den jag sökte.

Jag sade som det var, att hennes hjälp tagit mig ett välkommet steg framåt på vägen men att jag ännu inte hittat Dawit. Att jag för tillfället såg över mina möjligheter att skaffa info via de regionala sjukhusen i Eritrea.

“Jag ringer egentligen för att berätta en sak”, sade hon.

En av hennes väninnor i Frankrike kände en eritreansk kvinna som också bodde i Frankrike och som lyckats hitta sin morfars grav i Eritrea. Historien gick ungefär så här: Kvinnans släkt kom från Massawa. När hela familjen emigrerade till väst på 00-talet valde den patriotiskt sinnade morfarn att stanna kvar. Efter ett par tre brev upphörde kontakten. Sedan dog mannen någon gång på 2010-talet, till åren kommen som han var. Nu när kvinnan var på besök i Eritrea och försökte hitta hans grav visade det sig att han inte fanns registrerad som avliden i Massawas folkbokföring (nus-zoba-nivån). Vilket betydde att han måste ha flyttat före sin död. Ingen visste vart. Hon fick då ett tips från en anställd på folkbokföringskontoret. Om morfarn bodde ensam och dog i ensamhet och ingen anhörig fanns där för att betala för jordfästningen begravdes han på statens bekostnad. Det fungerar så att en begravningsbyrå sköter jordfästningen som vanligt och sedan ansöker om ersättning för sina kostnader hos den regionala (zoba-) administrationen. Myndigheten har en särskild avdelning som hanterar dessa ärenden. Ansökan innehåller alltid den avlidnes personuppgifter och sparas i flera år. Det spelar alltså ingen roll vart personen flyttat, var i landet han möter sitt slut och vilken begravningsbyrå tar hand om kroppen – om ingen betalar för jordfästningen måste det finnas en ansökan om ersättning för begravningskostnader, för vilken begravningsentreprenör vill arbeta gratis?! Det finns bara sex regioner i Eritrea, sex myndigheter

att besöka och sex arkiv att leta i. Informationen är allmänt tillgänglig. Kvinnan hittade sin morfars namn på det tredje arkivet hon besökte, och när hon kontaktade begravningsbyrån visade de henne graven. Hon fick dessutom ett dokument som hon använde som underlag för att få dödsattestet utfärdat.

“Zoba eller nus-zoba?” frågade jag medan jag försökte smälta informationen.

“Nus-zoba registrerar dödsfall och utfärdar dödsattest”, förklarade Tigisti, “medan ansökan om ersättning från begravningsbyråer hanteras på zoba. Det är ju pengar från zobas budget det rör sig om.”

Jag förblev tyst en bra stund. Sökte i huvudet efter fler frågor eller kanske en hake.

“Personuppgifterna i ansökan. Vet du vilka dessa är?”

“Jag vet inte, men det ska vara tillräckligt för att kunna kontrollera att begravningsbyrån verkligen gjort arbetet och inte bara hittat på det hela för att lura staten på pengar. Namnet kanske, samt var och när den avlidne begravdes.”

Det måste finnas en hake, tänkte jag. Det kan inte vara så simpelt, så uppenbart.

“Det är en sak till”, sade Tigisti.

Enligt hennes väninna hade den där kvinnans morfar inte alls varit patriot och fighter. Ryktet i den eritreanska diasporan i Paris gick att han varit en småtjuv under hela sitt vuxna liv, och en dålig sådan som tillbringat mer tid bakom galler än ute i friheten. När familjen utvandrade följde han inte med eftersom han ännu en gång satt bakom lås och bom. Familjen skämdes naturligtvis för honom och skulle aldrig avslöja sanningen för utomstående, men det fanns folk i diasporan som mindes gubben från tiden före familjens flytt till väst och visste hur det egentligen låg till.

“Hade han varit en fighter skulle hans jordfästning ha bekostats av nån veteranförening”, tillade Tigisti med menande tonfall. “Veteranerna är folkets hjältar och den nationella stolthetens pelare. Det finns många organisationer i Eritrea som hyllar dem och ser till att de får hjälp i livets varje skede, även efter döden.”

“Så du menar att han satt inne när han dog?”

“Ja.”

“Och han dog ensam?”

“Ja.”

Det lät logiskt. Mannens alla anhöriga hade utvandrat, han hade ingen kvar. Kroppen överlämnades till den lokala administrationen – de sociala myndigheterna, som vi säger i Sverige. Administrationen anlät en lokal begravningsbyrå som tog hand om jordfästningen. Därefter ansökte byrån om ersättning för sina kostnader hos den regionala administrationen i och med att denna typ av ersättning handlades och betalades ut på regional nivå. Ansökan *måste* innehålla uppgifter som går att knyta till den avlidne, för kontrollens skull. För annars skulle begravningsentreprenörer frestas att hitta på utförda uppdrag och bluffa till sig budgetpengar.

Jag frågade om det skulle vara möjligt för mig att få direkt kontakt med den där eritreanska kvinnan, men Tigisti sade tvärt nej. Det passade sig inte. Ämnet var för känsligt. Hon ville inte riskera att försätta sin franska väninna i en obekväm situation. Jag insisterade inte. Jag förstod.

Så helt plötsligt hade jag en öppning i fallet. Och en plan.

Än en gång messade jag till Adiam och bad henne att hitta mig en eritrean på väg att besöka hemlandet. Hon svarade med en lång rad smileys. “Jag visste att du skulle be om det igen.” Hon hade ingenting emot att fråga runt men det var jobbiga tider. Pandemin gjorde sig gällande fortfarande. Hälsoriskerna, restriktionerna, de stängda gränserna och de mycket dyrare flygbiljetterna hindrade folk från att resa. Exileritreanerna i München satt hemma och väntade. Hon kände ingen som ens funderade på att resa till hemlandet inom det närmaste.

“Alla är också rädda för att läget med corona förvärras”, förklarade Adiam. “Att de reser ner till Eritrea men sen hindras från att resa tillbaka. Ingen vill bli fast i Eritrea.”

“Akuta resor förekommer väl ändå”, tänkte jag högt. “Till exempel för att vara med på en nära anhörigs begravning. Eller bröllop. Eller för att åtgärda nåt akut problem som kräver personlig närvaro, kanske relaterat till egendom eller arv eller jag vet inte vad.”

“Jag känner ingen som står i begrepp att göra en akut resa”, sade Adiam. “Kanske, om du lovade att stå för hela kostnaden ...”

Tanken hade slagit mig. Jag hade viftat bort den. Jag ville inte bekosta en okänd persons hela resa från Tyskland till Eritrea och tillbaka. Det skulle öppna för missbruk och fusk; någon skulle få sig en gratis semester i hemlandet utan minsta motivation att hjälpa mig. Nej fan, så naiv och lättlurad var jag inte. Jag var bara beredd att betala för konkreta resultat. Det förklarade jag för Adiam. Hon suckade och lovade att fortsätta fråga runt.

En månad senare – det var redan jultiden 2020 – återkom hon med tråkiga nyheter. Hon hade varit oförsiktig. Någon av de regimtrogna exileritreaner i München som hört talas om hennes förfrågningar hade grundligt missförstått situationen och spridit ett rykte om att hon försökte värva en potentiell landsförrädare som skulle skickas till Eritrea på uppdrag av fientliga västerländska intressen för att spionera och samla in känsliga informationer. Hon hade visserligen lyckats rentvå sig och reda ut missförståndet, berättade hon, men nu hade diasporan ögonen på henne, så hon vågade inte hjälpa mig mer. Hon var jätteledsen och bönföll mig att förlåta henne.

Visst förlät jag tjejen. Bedyrade att jag inte klandrade henne. Absolut inte. Tvärtom, jag var gränslöst tacksam för allt hon redan gjort för mig. Och önskade henne allt gott, och lycka till!

Så blev jag utan exileritreanerna i München.

Förlusten inspirerade mig, sporrade mig till frenetiskt tankearbete, och snart hade jag en ny idé. Varför förlita sig på exileritreaner och deras privatesor till hemlandet när jag kunde anlita ett proffs och köpa en tjänst? Jag bodde ju i ett utpräglat tjänstesamhälle. Folk erbjöd alla tänkbara udda tjänster mot betalning: rastade andras hundar, bar andras shoppingkassar, satte ihop andras IKEA-möbler och till och med fyllde i andras skatteblanketter om dessa andra själva råkade vara för lata för det. Det fanns knappt en service som inte erbjöds. Det måste väl finnas någon med affärsidén att genomföra enklare internationella uppdrag, exempelvis åka till ett annat land och skaffa fram en kopia av ett dokument? Det skulle

kosta mig, förstås, men å andra sidan skulle arbetet utföras av någon som både var kompetent och motiverad.

Ganska omgående insåg jag idéns svagaste punkt: det behövdes en eritrean i vilket fall som helst. Enbart eritreaner kunde obemärkt och odramatiskt komma in i Eritrea (eller redan finnas på plats där nere) och arbeta med uppdraget. Främlingar stack ut i detta slutna land, väckte misstankar. En västerlänning skulle till att börja med få svårt att få inresevisum, och även om han eller hon fick visum och lyckades komma in skulle de eritreanska myndigheterna övervaka personen. För att inte tala om ytterligare ett allvarligt hinder: den lokala befolkningens reserverade sätt gentemot utlänningar. En icke-eritrean skulle inte uträtta mycket i Eritrea.

Jag behövde alltså en äkta eritrean som antingen redan fanns på plats i Eritrea eller kunde resa in och som dessutom hade praktisk möjlighet att obemärkt förflytta sig inom landet och ställa frågor på lokala och regionala myndigheter. Det var mycket begärt.

För avbockningens skull kollade jag upp med ett par tre etablerade detektivbyråer i Tyskland och Storbritannien, om de kanske hade en representant eller samarbetspartner på plats i Eritrea som kunde åta sig ett uppdrag. Det hade de inte. En byrå hade en agent i Etiopien men denne hade ingen möjlighet att resa in i Eritrea. Inte för att jag på allvar räknade med detektivbyråer – jag hade ju kollat upp möjligheten i samband med ett av de tidigare försöken och visste att de inte arbetade med Eritrea. Landet var en vit fläck i väldigt många avseenden.

Vilka andra proffs än privatdetektiver reste till Eritrea och kunde anlitas för mitt ändamål? Journalister, hjälparbetare och diverse aktivister kom inte på fråga. Jag litade inte på dem. Deras försäkran om diskretion klingade alltid falskt. De skulle bara stjäla mitt projekt. Utan att blinka.

Utmaningen att hitta ett proffs mynnade ut i en annan – att hitta en passande förklädning för det proffs som jag skulle anlita och skicka till Eritrea. Ett tag tänkte jag på arkeologer som arbetade med utgrävningar i mellersta Eritrea men när jag läste på såg jag inga indikationer på att det fanns utlänningar bland dem. Samma sak med konstfolk: det fanns många

lokala musiker, tecknare och fotografer men inga besökande konstnärer från andra länder. Reste in i Eritrea gjorde visserligen idrottare av olika slag, men det hände sällan. Eritrea deltog gärna i afrikanska mästerskap men stod sällan värd för några.

Det återstod specialister och affärsmän. Och enbart de senare hade friheten att resa runt. Så det var det jag till slut kom fram till – jag behövde en eritrean som kunde resa runt och besöka regionala myndigheter medan han låtsades vara kringresande entreprenör. Alltså samma upplägg som i det andra försöket. Ännu ett bevis på att världen utvecklas i en spiral.

Jag tänkte genast på Solomon. Han skulle vara perfekt i rollen. En äldre fighter som körde runt i en skåpbil med sin företagslogga på, installerade elgeneratorer och passade på att besöka regionala myndigheter och ställa oskyldiga frågor om sociala begravningar. Han letade kanske efter sina försvunna stridskamrater.

Tyvärr. För det första visste jag inte var Solomon befann sig och vad han gjorde. Vi hade ingen kontakt. För det andra skulle han, en äkta eritreansk patriot, aldrig befatta sig med Dawit Isaak, en förrädare med anknytning till G-15. Det fanns ingen anledning för mig att ens leta efter gubben.

Samma sak med Aaron. Han och brorsan hade säkert redan emigrerat, och så mindes jag hur skeptisk han ställt sig till att hjälpa Dawits sak.

Yodit ringde mig den 31 december. Vanligtvis ringde vi till varann den 1 januari varje år, gratulerade på nyårsdagen, sammanfattade året som gått, pratade planer och förväntningar inför året som kommit och allt sådant. Men nu ringde hon en dag tidigare – hon sade att hon inte orkade vänta. Datumet för bröllopet hade spikats. I början av februari. Jag var bjuden. I övrigt förde hon en lika hektisk tillvaro som sist. Pojkvännens släkt bodde kvar i deras lägenhet i väntan på uppehållstillstånd. Som dröjde. Atmosfären hemma präglades av frustration och stigande oro.

Jag passade på att fråga om hennes barndomsvän. Hette han inte Zekarias? Och en kusin till henne. Nahom? Han med viss erfarenhet av företagande. Jag förklarade att jag letade efter någon som kunde genomföra ett litet uppdrag i Eritrea åt mig. Ingenting farligt eller tveksamt, bara att besöka ett par regionala administrativa enheter och hämta några dokument.

Nahom hade utvandrat, fick jag veta. Tillsammans med sin flickvän. De befann sig i Italien och ämnade resa vidare till Kanada. Zekarias fanns kvar i Eritrea men kunde knappast hjälpa. Han gjorde lumpen.

“Zekarias råkade ut för precis det värsta”, berättade Yodit. “Han bygger nån anläggning i bergen, får ingen lön eftersom det räknas som militär tjänstgöring, och han vet inte när han blir fri. Kanske aldrig. En av hans kamrater vid bygget har varit där i åtta år. Hemskt. Men Zekarias har alltid varit för mjuk och snäll för att utmana ödet.”

“Finns det nåt vi kan göra för honom, hjälpa på nåt sätt?” frågade jag.

“Hur?”

“Vet inte. Organisera en flykt till Sudan?”

“Han skulle aldrig ens tänka åt det hållet. Han är inte den typen. Och vem ska ta hand om hans gamla föräldrar om han flyr?”

“Jag förstår. Han kanske behöver pengar?”

“Knappast. Pengar är till ingen hjälp i hans situation. Ingenting är till hjälp. Det är bara att be till Gud och hoppas på ett mirakel.”

Jag beklagade Zekarias eländiga belägenhet och frågade om hon kände någon annan som hade möjlighet att utföra en tjänst åt mig. Yodit kände ingen men lovade att fråga sina vänner i Tyskland och även i Eritrea nästa gång hon ringde dit.

I januari 2021 fick jag ett namn av henne. En eritreansk tjej boende i Tyskland ville besöka släkt i Eritrea och behövde pengar till resan. Tjejen och jag videochattade med varandra. Jag förklarade att jag inte kunde stå för hela hennes resa. Hon suckade ljudligt och gick med på hälften. Jag undrade om hon gjort värnplikten i Eritrea. Hon skrattade och sade nej, hon hade lämnat Eritrea som tioåring och bott i Tyskland sedan dess. När jag då frågade om hon hade tillstånd att resa mellan olika regioner i Eritrea – alla eritreaner mellan 18 och 40 som inte redan gjort den obligatoriska värnplikten behövde ett särskilt tillstånd för resor inom landet – visade det sig att hon var helt omedveten om problematiken. Hon trodde att hon som dubbelmedborgare i Eritrea och Tyskland och dessutom kvinna inte hade något att frukta, och dessutom planerade hon inga resor utanför den lilla ort i norra Eritrea där slakten bodde. Kort sagt blev det ingen affär.

Nästa person Yodit sammanförde mig med var morbror till en av hennes väninnor i Tyskland. Han bodde i Massawa. Vi utbytte några meddelanden med varandra. Han backade när jag berättade vad mitt uppdrag gick ut på. Att bara hämta ett dokument var en sak men att besöka flera myndigheter i olika regioner och fråga och leta runt föreföll honom “just a little too much”.

Därefter hände ingenting på två månader. Den tomma, melankoliska tiden. Inte ens resan till München och Yodits vackra bröllop i februari – en mycket minnesvärd upplevelse som förtjänar en egen berättelse – resulterade i några framsteg, trots att jag under flera dagar träffade en hel del eritreaner. Det kändes som att det elaka ödet skrattade mig i ansiktet och prövade mitt tålamod och hur engagerad jag var.

När mejlet från Dubai damp ner i inboxen trodde jag först att det var ett svindleriförsök i stil med Nigeriabrev. En råvaruhandlare i zink erbjöd sig att mot betalning förmedla affärskontakter på Afrikas horn. Skummare än skumt. Jag var på väg att trycka bort tramset när jag lade märke till att mannens namn såg eritreanskt ut. Goitom Kibreab.

Jag svarade på mejlet och fick ett nytt meddelande samma dag.

Goitom Kibreab hette i verkligheten något annat, det erkände han på direkten. Han skrev – på perfekt engelska – att han åtnjöt en “prominent standing” i sina kretsar och därför inte ville skylta med sitt riktiga namn innan han var säker på att motparten “really meant business”. Han handlade med eritreanska råvaror, pendlade regelbundet mellan Massawas frihandelsområde och diverse metropoler i Västeuropa och Mellanöstern (Rom, London, Dubai, Riyadh) och såg gärna till att förmedla intressanta och potentiellt nyttiga kontakter, stifta nya lukrativa bekanskskaper och utöka sitt affärsnätverk. Anledningen till att han mejlat mig var att någon av de tyska exileritreanerna sagt något om att jag letade efter “a representative” i Eritrea. Han tyckte att han kanske kunde “be of service”. Vilken bransch var jag verksam i?

Jag förklarade att jag var jurist och sökte bevis på att en viss gammal person avlidit. Det gällde ett arv, sade jag. Personen i fråga hade suttit i fängelse på okänd ort i Eritrea, det saknades information om dödsfallet,

exakt var och exakt när, och det var därför som det krävdes lite sökarbete på plats.

Till min förvåning reagerade Goitom Kibreab positivt och affärsmässigt. Utan onödiga frågor. Han skrev att han själv inte skulle resa runt och leta efter en avlidens persons dödsattest, av uppenbara skäl, men att han kände många i Eritrea och var säker på att det fanns folk i hans nätverk som kunde göra det. Mot betalning, förstås. Han skulle fråga några och återkomma. Förmedla kontakt. Och att jag, Anastasia Andersson från Sverige, jurist verksam inom familj- och arvsrätt, numera tillhörde hans nätverk. Om han någonsin behövde svensk juridisk kompetens visste han vem han kunde vända sig till. Absolut, försäkrade jag honom. "It would be my pleasure to assist you in any way I can."

En vecka senare kom ett mejl. Anonym avsändare. Kanadensisk IP-adress. Ansträngd engelska. Jag upplystes om att Goitom Kibreab "recommended me" (!) och tillfrågades om detaljerna i mitt ärende. Jag svarade att mitt ärende var av sådan art att det krävdes "a certain level of mutual trust" och att jag därför tyckte mig ha rätt till lite mer information om avsändaren. Jag formulerade mig ytterst artig, undvek att låta misstänksam eller avvisande, och tillade att jag hoppades att avsändaren förstod att jag som betalande kund ville veta vem jag skulle betala till, särskilt med tanke på de känsliga omständigheterna. Jag preciserade inte vilka omständigheter jag menade och varför de var känsliga.

En utdragen mejlväxling följde. Jag försökte berätta så lite som möjligt om mig själv och mitt ärende och ta reda på så mycket som möjligt om avsändaren, medan avsändaren försökte berätta så lite som möjligt om sin person och ta reda på så mycket som möjligt om mig och mitt ärende. Kraftmätning.

Det var en man. För några ögonblick hoppades jag att avsändaren skulle visa sig vara en kvinna, för en gångs skull, men ... Han hette Samuel. Inte för att jag tror att det var hans riktiga namn.

Han sade sig vara anställd av EFZA, Eritrean Free Zones Authority. Baserad i Massawa. Hans arbetsuppgifter gick huvudsakligen ut på att bereda dokumentation ("prepare necessary documentation") relaterad till

logistik, arbetskraft, exporttillstånd, redovisning, revision, administration och andra beståndsdelar i de fria ekonomiska zonernas omfattande och intensiva verksamhet. Det mesta gjordes manuellt och på papper; han avlade personliga besök hos diverse myndigheter och företag runt om i landet, lämnade in dokument, hämtade ut dokument, pysslade med intyg, skrivelser, verifikationer, underskrifter, stämplor ...

Samuel hade alltså tillstånd att resa runt i Eritrea, i princip vart han ville och hur mycket han ville. Det hörde till ovanligheterna och gjorde honom till en värdefull resurs för alla hans vänner och bekanta som hade något ärende i en annan region men själva inte kunde resa. Det handlade inte bara om tillståndskravet och vägspärrarna – många hindrades av brist på pengar eller tid.

Samuel hjälpte gärna till. Och tog betalt för hjälpen. Inte alltid, men “occasionally”, särskilt när han hjälpte en helt främmande person. Jag fattade vinken och försäkrade honom att jag gärna betalade – om han levererade resultat.

När det äntligen var dags att i detalj presentera mitt ärende körde jag samma historia som för Goitom Kibreab, om en svensk arvsjurist på jakt efter en avliden eritreans dödsattest. Samuel reagerade med förvåning. Han hade aldrig varit med om att någon dött utan att man ens visste när och var. Jag svarade att jag också tyckte att det var extraordinärt men att jag inte hade någon anledning att tvivla på de anhörigas uppgifter. Jag fick förklara det där med Dawits ensamhet under de sista åren (“he had no relatives left in Eritrea”) och att ingen därför hade koll på var i Eritrea han satt fängslad (“imprisoned for theft”). Ingen fanns att underrätta när han dog, ingen att ta hand om begravningen. Han begravdes på statens bekostnad. Orten och tidpunkten okända. Och jag – jag försökte ju bara göra mitt jobb. En arvsvist hade uppstått, och jag behövde gamlingens dödsattest för att kunna lösa situationen. Enda sättet var att gå via begravningsbyråns ansökan om ersättning för kostnader för social begravning.

Samuel kände till systemet med ersättningar. Han sade att han till och med visste var inom den statliga eritreanska byråkratin dessa ansökningar kunde finnas. Men ... Om det inte var känt i vilken *zoba* dödsfallet och

begravningen ägt rum skulle man bli tvungen att kolla upp det i en efter en av landets samtliga sex *zobatat*. Tidskrävande och kostsamt. Och hade jag dessutom ingen uppgift om datumet för begravningen skulle man bli tvungen att kolla både det senaste årets ansökningar och de som redan var arkiverade. Ännu mer tidskrävande och ännu kostsammare. Och förresten, hur säker var jag på att personen över huvud taget avlidit? Tänk om han fortfarande levde, då skulle allt slit vara förgäves!

Jag skrev att vi, alltså jag och mannens anhöriga i Sverige, var ganska säkra på att han dött eftersom en nyligen genomförd kontroll visat att hans namn inte fanns med bland de intagna inom den eritreanska kriminalvården. Samuel reagerade med "I see" och ställde inga fler frågor om saken. Beträffande tidskrävande och kostsamt skrev jag att vi var medvetna om det och beredda att "reimburse the efforts accordingly".

Jag gick med på att Samuel skulle besöka regionala myndigheter i mån av tid och tillfälle. Det skulle ta några veckor, sade han. Vi kom överens om trehundra dollar direkt och ytterligare tvåtusen när han hittade Dawit och mejlade eller visade upp något styrkande dokument som kopplade Dawit till en viss bestämd begravningsplats och begravningstidpunkt. När han fick pengarna skulle han skicka dokumentet till min adress i Sverige.

Jag fick numret till hans bankkonto i Dubai och överförde ett belopp motsvarande trehundra amerikanska dollar. Självklart kändes det lite nervöst; risken fanns ju att jag blivit lurad. Även om jag inte såg några som helst tecken på bedrägeri från Samuels sida.

Bara två dagar efter transaktionen meddelade Samuel att jag kunde bocka av *Norra Rödhavsregionen*. Regionens alla centrala myndigheter låg i Massawa, "a walking distance" från hans kontor. Han hade besökt dem, hittat rätt avdelning och fått rota i både de färska och de arkiverade ansökningarna från regionens begravningsentreprenörer. Dawit Isaaks namn syntes inte där, och bland de oidentifierade och anonymt begravda fanns ingen som passade in på Dawits beskrivning eller kunde identifieras med ett nummer som liknade Dawits fängnummer.

"Hur långt tillbaka har du kollat?" frågade jag.

“2013”, svarade Samuel. När jag reagerade med förvåning förklarade han att ansökningar officiellt sparades i tre år men att man ofta slarvade med att rensa i arkivet. Ansökningarna var väldigt få, de rymdes alla i en mindre arkivlåda, så ingen brydde sig om treårsregeln.

“Det är exceptionellt att någon dör ensam i Eritrea. Alla har familj och släkt och vänner och det är en hederssak att bekosta en nära persons begravning.”

En vecka senare avbockade jag *Maekel*, den lilla regionen i centrala Eritrea där Asmara ligger. Samuel reste ofta till huvudstaden, sade han och tillade att arkivlådan var ännu mindre, ansökningarna färre, de äldsta från 2017. I huvudstaden rensar de plikttroget efter tre år, tänkte jag, det är alltid bättre ordning och mer disciplin ju närmare statsmaktens vakande öga man kommer.

Lika ofta som Samuel besökte huvudstaden, lika sällan åkte han till de andra regionerna. Jag fick vänta över tre veckor på nästa besked.

“Ingenting i Anseba”, skrev Samuel. Han hade besökt regionens huvudstad Keren, faktiskt den näst största staden i landet, till och med större än Massawa. “De kunde inte hitta ansökningarna först, vare sig de aktuella eller de arkiverade. Det blev lite panik på myndigheten eftersom de fick för sig att jag var en högt uppsatt tjänsteman från Asmara som kommit för att kontrollera hur de skötte sig.” Till slut visade det sig att begravningsbyråernas ansökningar låg ihop med andra ansökningar om ersättning från andra affärsverksamheter.

Tre av sex, tänkte jag. Halva vägen.

Jag minns att det var med blandade känslor som jag konstaterade det. Dominerade gjorde tillfredsställelsen över att det äntligen hände saker, att jag gjorde steg framåt, att jag inte satt och fejt och passivt väntade på att *något* skulle hända, utan jag hade fått igång en konkret process och inväntade ett konkret resultat. Samtidigt kände jag oro, och jag kunde inte riktigt sätta fingret på varför. Oro, olust, obehag ... Kanske protesterade mitt inre mot att Dawit Isaak-historien skulle sluta på det viset, att han var död och begravd och att det goda än en gång förlorat mot det onda. Eller kanske handlade det om något mer praktiskt och jordnära, som att

jag inte visste vad som skulle hända efter Samuel. Vad skulle jag göra om han hittade Dawit? Eller inte hittade? Oron inför det kommande tunga ansvaret. Obehaget inför den moraliska skyldigheten att handskas med resultatet, vad det än blev.

“Dawit Isaak, född 1964, död 2018, är det den man du letar efter?”

Samuel hade precis återvänt från Södra Rödahavsregionens huvudstad Assab. Dawits namn var ett av de fyra på en arkiverad ansökan om ersättning från en av de lokala begravningsfirmorna. Ansökan hade lämnats in i början av 2019 och avsåg firmans sociala begravningar under sista kvartalet 2018.

Mitt hjärta var nära att hoppa ut ur bröstkorgen men jag behöll lugnet och ställde en kontrollfråga. Hade Samuel noterat Dawits tredje namn, alltså Dawits farfars förnamn? Vilket var det?

Nej, svarade han, det stod bara Dawit Isaak, utan ett tredje namn. Inte alls konstigt, förklarade han när han märkte min misstro. Farfars förnamn var ett krav för viktiga officiella dokument när det förelåg en betydande risk för förväxling mellan namnar. Han visste vad han talade om, han arbetade ju med dokumentation. De flesta personhandlingar han hanterat genom åren saknade faktiskt ett tredje namn. Begravningsbyråns ansökan om ersättning var inget viktigt dokument; hur många Dawit Isaak begravdes av en viss begravningsentreprenör under ett visst år? Dessutom kunde det vara så att det tredje namnet saknades på de underliggande handlingarna, påpekade Samuel, alltså de papper som fängelset skickat till sjukhuset tillsammans med den avlidne (eller döende) Dawit och som sjukhusets läkare sedan använt som referens för att fylla i det obligatoriska dödsfallsintyget som sedermera överlämnats till begravningsentreprenören tillsammans med kroppen. Samuel sade att det inte skulle förvåna honom om det visade sig att även dödsattestet – när och om det utfärdades – saknade det tredje namnet. Det eritreanska fängelseväsendet brydde sig knappast om sina kunders tredje namn; hur många Dawit Isaak satt fängslade i Eritrea samtidigt?

Han påpekade också att krav och lagar var en sak men verkligheten ofta en annan. I länder som Eritrea med decentraliserad civil registrering

fick man räkna med slapp inställning till formaliteter, särskilt på mindre orter och på lägre nivåer i myndighetshierarkin. Det är bra för en utlänning att bekanta sig med lagarna och reglerna, men det är viktigare att förstå hur samhället fungerar i praktiken, hur vanliga människor gör. Om någon av de eritreaner jag frågat hävdade att farfars förnamn på alla handlingar var ett måste berodde det kanske på att personen själv råkat ut för myndighetstrassel på grund av att det tredje namnet saknades på något dokument, sade Samuel, men då fick jag inte glömma att kravet tillämpades selektivt – myndigheterna fick kanske för sig att av en eller annan, kanske subjektiv, anledning ställa högre krav på personen i fråga.

“På mitt eget födelseattest har jag tre namn. På alla andra papper bara två. Födelseattestet är förresten etiopiskt. Jag föddes innan Eritrea blev till.” Så talade Samuel, och jag kom inte på något mer att säga i ämnet.

Begravningsbyråns namn fanns i alla fall med på ersättningsansökan. Samuel berättade att han tagit reda på adressen och åkt dit, bara för att upptäcka att kontoret just den dagen höll stängt.

Han reste sällan till Södra Rödahavsregionen. Verkligen sällan. Det tog fyra veckor innan han åter hade ärende i Assab och kunde göra ett nytt försök. Tursamt nog var kontoret nu öppet och han pratade med den ansvarige begravningsentreprenören. Mannen meddelade att han bara jobbat i ett år och inte kunde veta vilka som begravts innan dess. Han bläddrade dock lite i sitt kartotek och sedan i en låda som såg ut som ett arkiv och hittade till sist en liten papperslapp som bekräftade att en man vid namn Dawit Isaak jordfästes den 10 oktober 2018 på en ortodox kyrkogård i Beylul, ett mindre samhälle cirka 50 km norr om Assab. Lappen innehöll enligt Samuel sparsamt med uppgifter: endast datumet för jordfästelsen och var på kyrkogården graven kunde hittas.

“Hur är det med datumet för dödsfallet?” undrade jag. “Uppgifter om sjukhuset där han dog och läkaren som intygade dödsfallet?”

“Ingenting”, svarade Samuel. Varefter han förklarade för mig hur det fungerade i Eritrea.

I vanliga fall dör man hemma eller på ett sjukhus och är omgiven av släkt och vänner. En behörig läkare fastställer döden och skriver ett

dödsfallsintyg med uppgifter om namnet, tidpunkten och dödsorsaken. Namnet kopieras från den avlidnes identitetshandlingar. Därefter skickas kroppen och intyget till den av de anhöriga valda begravningsbyrån. Efter jordfästningen, eller tidigare ifall man har bråttom, tar någon i familjen, vanligtvis antingen familjens överhuvud eller den närmaste anhörig, dödsfallsintyget och beger sig till sitt lokala folkbokföringskontor för att få ett dödsattest utskrivet. Förutom dödsfallsintyget (som lämnas in och arkiveras på kontoret) måste man uppvisa den avlidnes födelseattest, egna identitetshandlingar och bevis på släktskap.

Är man intagen på en fängelseanstalt och avlider i total ensamhet blir det hela något mer komplicerat. Det finns inga närstående som kan bekräfta namnet eller ta hand om den avlidnes tillhörigheter. Kroppen förs till ett sjukhus där en behörig läkare fastställer döden och skriver ett dödsfallsintyg med det namn som fängelsepersonalen uppgett – utan att det nödvändigtvis finns någon identitetshandling. Efter att läkaren skrivit intyget skickas det tillsammans med kroppen till någon begravningsbyrå i närheten. Begravningsbyråerna vägrar aldrig. De anordnar gärna sociala begravningar. Det är skönt att slippa kräsna anhöriga och man kan jordfästa med minimala utgifter, långt under standard, men senare få ersättning för en standardinsats. Efter begravningen överlämnas intyget till den lokala folkbokföringskontoret (nus-zoba) där det sparas i väntan på att eventuella anhöriga dyker upp för att få dödsattest utskrivet. Folkbokföringskontoret ger begravningsbyrån en skriftlig bekräftelse på inlämnat dödsfallsintyg; den bifogas sedan begravningsbyråns ansökan om ersättning hos den regionala administrationen (zoba). Kvar i begravningsbyråns arkiv finns efter alla dessa turer bara ett papper som visar när och var den döde jordfästes.

Hur länge folkbokföringskontoret sparar dödsfallsintyget är oklart. Logiskt sett borde det inte finnas någon tidsgräns. Släktingar kan ju hittas och dyka upp efter många år, och intyget är, när man tänker efter, det enda dokumentet som styrker att personen är död.

Det hela kompliceras dock av två omständigheter, enligt Samuels förklaring. För det första är det som sagt skillnad på reglerna och verkligheten, hur folk bör eller förväntas göra och hur folk faktiskt gör. Att någon dör

ensam är mycket sällsynt i Eritrea där familjen är helig. På grund av det är reglerna ganska lösa och oprövade, många eritreaner struntar i dem eller känner helt enkelt inte till dem, och det finns ingen instans som gör kontroller eller ens har ansvar för rutinerna. I praktiken gör folk lite som folk vill. För det andra förekommer det fusk. Om fattiga eller snåla anhöriga går i maskopi med en mindre seriös begravningsentreprenör kan begravningen registreras som social trots att den inte är det. De anhöriga sparar pengar, medan entreprenören får ersättning av staten.

“Det är därför som lokala präster har för vana att närvara vid sociala begravningar”, sade Samuel. “Officiellt för att kyrkan bryr sig om varje själ. Inofficiellt för att göra det svårare för begravningsentreprenörer att fuska.”

Den aktuella begravningsbyrån var kopplad till två lokala församlingar, den kristna och den muslimska. När man begravde en person utan anhöriga och det saknades säkra uppgifter om personens tro tillkallades en präst från den kristna församlingen. Byråns ansvarige hade bekräftat för Samuel att det var kutym. Sannolikheten var alltså stor att åtminstone en präst närvarat vid Dawit Isaaks jordfästning.

Självklart frågade jag Samuel om han fått se graven. Det var det första jag frågade efter att han berättat om papperslappen i begravningsbyråns arkiv. Nej, svarade han. Och tillade att det inte fanns något att se utöver en markerad ruta på marken. Sociala gravplatser hade inga gravstenar.

Jag hade således fått två intressanta spår: dödsfallsintyget på det lokala folkbokföringskontoret och den kristne prästen som närvarat vid begravningen. Det förstnämnda kunde ge ytterligare ett spår – uppgift om sjukhuset och läkaren. Jag bad Samuel att kolla upp allt detta nästa gång han reste till Assab. Självklart skulle han få mer betalt. Han sade okej och lovade att fortsätta hjälpa mig, även om han inte visste hur snart han skulle till Södra Rödahavsregionen igen.

Efteråt kom jag på ännu en grej värd att kolla upp. Man kunde leta upp den begravningsentreprenör som arbetat med Dawit Isaaks jordfästning, om han nu inte dött utan bara gått i pension eller flyttat. Ju fler primära källor desto bättre – det hade jag lärt mig efter alla år inom de mänskliga rättigheterna.

Det blev ännu ett långt uppehåll. Ingenting hände på en månad. Det hann bli sommar – den varma soliga sköna lugna sommaren 2021, en oas av ro mellan covid-19-pandemin och det kommande Ukrainakriget.

Till sist fick jag ett meddelande från Samuel. Han hade haft vägarna förbi Assab igen och ägnat sig åt mitt ärende. Gjort förfrågningar och efterforskningar och kunde nu redovisa resultaten.

Den tidigare begravningsentreprenören hade varken flyttat eller pensionerat sig. Han hade avlidit. Akut sjukdom, enligt hans efterträdare.

Den kristne prästen fanns kvar. Han bodde i Beylul. Just dagen då Samuel besökte orten råkade prästen befinna sig i Asmara i ett kyrkligt ärende. Samuel talade med hans fru. Han gav henne sitt telefonnummer i Massawa, sade att det var viktigt. Hon lovade att tala med sin make och att han skulle ringa när han var tillbaka från huvudstaden.

Det lokala folkbokföringskontoret förvarade mycket riktigt ett dödsfallsintyg från 2018 där den avlidne hette Dawit Isaak. Samuel såg intyget men fick inte lov att kopiera eller fotografera det eftersom han inte tillhörde de anhöriga. Han fick dock se dödsorsaken. Hjärtsvikt. Han noterade dessutom läkarens och sjukhusets namn.

Samuel valde att inte besöka sjukhuset på direkten. Han hade bråttom tillbaka till Massawa. Dessutom var han osäker på vilka frågor jag ville ha svar på. Det var något han tyckte jag borde precisera innan han träffade läkaren som utfärdat dödsfallsintyget.

Det var då jag gjorde ett ödesdigert misstag. Fattar fortfarande inte hur jag tänkte. Jag mejlade Dawit Isaaks senaste kända porträttfoto till Samuel och föreslog att han skulle visa upp det för läkaren. Förhoppningsvis skulle läkaren bekräfta att den avlidne liknade mannen på fotot. Det var egentligen allt som behövdes, sade jag. Samt kanske att veta lite mer om dödsorsaken, från vilken anstalt Dawit kommit, om döden inträffat på sjukhuset eller anstalten, om det funnits identitetshandlingar på honom och om fängelsepersonalen sagt något i samband med överlämnandet av kroppen.

När Samuel ringde mig i slutet av juni lät han annorlunda på rösten. Reserverad, misstrogen. Jag fick direkt känslan av att vårt fina samarbete tagit någon sorts skada.

Det visade sig att någon kollega på EFZA känt igen Dawit på den bild som Samuel printat ut och låtit ligga på sitt arbetsbord. Kollegan hade till skillnad från Samuel koll på politiken och berättade för Samuel vem Dawit Isaak var. Och inte bara för Samuel utan också för säkerhetschefen på EFZA. Samuel kallades in till en informell pratstund hos först säkerhetschefen och sedan sin avdelningschef. Han hade tack och lov goda relationer med båda och hans förklaring godtogs, så det blev inga allvarliga konsekvenser, men oerhört pinsamt var det i alla fall.

“Jag fick skämmas för att jag utan att veta bättre befattade mig med en landsförrädare och kuppmakare. Det var ytterst förnedrande för en person i min ställning. För att inte säga riskabelt. Visste du att din Dawit Isaak varit med om kuppförsöket 2001?”

Jag spelade förvånad och bedyrade att jag inte hade en aning och att jag inte visste mer än vad familjen berättat för mig.

“Han var ingen tjuv. Han och hans kumpaner försökte störta vår regering och undergräva vårt lands suveränitet. Fattar du hur allvarligt det är?! Hur avskyvärt?!” Samuel talade i förebrående ton. “Jag bryr mig inte om hur mycket du visste, men jag kan inte assistera dig mer. Vårt samarbete är över.”

Sedan sade han att han ansåg sig vara en hederlig samarbetspartner. Absolut inte sådan som lovade saker och tog betalt och därefter letade efter ursäkter för att slippa göra det han lovat och fått betalt för. Därför tyckte han att han kunde ge mig en sista bit av information.

Incidenten med Dawits foto inträffade innan Samuel fick möjlighet att besöka sjukhuset i Södra Rödahavsregionen och träffa läkaren som fastställt Dawits död. Däremot hade han haft ett telefonsamtal med den kristne prästen. Denne ringde, svarade villigt på frågorna och berättade ett och annat intressant. En mycket trevlig, tillmötesgående människa, enligt Samuel.

Prästen sade sig ha ett gott minne av den aktuella begravningen. Han hade kommit till kyrkogården precis när begravningsentreprenören höll på att lägga locket på träkistan. Prästen fick då en skymt av den avlidne mannen. Denne såg rätt gammal ut, lång kropp, härjat orakat ansikte,

eritreanska drag, sjobbig klädsel. Begravningsentreprenören förklarade att mannen suttit i fängelse och dött i ensamhet. Inga anhöriga, vänner eller ens bekanta fanns som kunde bekosta bättre kläder. Det var en social begravning i sin mest genuina form.

Fyra personer närvarade – prästen, begravningsentreprenören och två arbetare som gjorde det fysiska grovjobbet. Det hela var över på en halvtimme. En obehaglig kall vind blåste den dagen och ingen hade lust att låta ceremonin dra ut på tiden.

Anledningen till att prästen mindes just den begravningen var att den avlidnes personliga ägodelar – dessa skulle enligt seden överlämnas till kyrkan och gå till välgörande ändamål – utgjordes av något så ovanligt som en bunt handskrivna pappersark. Buntan kom till begravningsbyrån tillsammans med kroppen. Mannen hade uppenbarligen varit bildad och fördrivit fängelsetiden med att skriva. Det var något som prästen fann mycket ovanligt. Bildade människor dog bara inte i total ensamhet; bildning och ensamhet hörde inte ihop i Eritrea.

Hade prästen läst vad som stod i pappren? Hade han dem kvar? Fanns det fler ägodelar? Jag överöste Samuel med frågor men han sade kort att han inte kunde bistå mig mer, att han redan haft "too much exposure" och att jag, om jag nu ville efterforska vidare, kunde vända mig till prästen på egen hand eller anlita någon annan. Jag hann bara tacka honom för allt innan han lade på luren.

EN PUNKT ELLER TRE?

Min psykoterapeut Anne är fransyska, en halvgeneration yngre än jag och har tillhört mitt nätverk sedan början av 00-talet. Hon är den som på nära håll följt min förvandling – utveckling! – till kvinna och framför allt mitt psykes turbulenta resa genom de olika stadierna.

Vi träffas ett flertal gånger om året, fikar, pratar. Hon behöver mig mer än vad jag behöver henne. Mitt behov av terapi är minimalt. Jag har lärt mig att själv ta hand om mina frustrationer och depressioner. Anne däremot får en sällsynt möjlighet att med egna ögon studera den transsexuella processens psykologi. Varje gång vi ses märker jag att hon sätter stort värde på denna möjlighet, så ivrig som hon alltid är att få höra om och rota i mina känslor och upplevelser.

Jag semestrade på Korsika i juli 2021. Min dåvarande partner och jag reste till Calvi på öns norra kust, en underbar pittoresk plats med hav, berg och korsikansk kultur i en salig blandning. Semestern hade sina svårigheter och utmaningar. Coronapandemin hade ännu inte släppt taget om världen. Olika slags restriktioner gjorde sig gällande här och där. Men vad gör man inte när kroppen gallskriker efter sol och vila?!

Slumpen gjorde att Anne och en väninna till henne just då semestrade i Guardiola ett par mil bort utmed kusten. Naturligtvis passade vi på att träffas. Bara vi två, Anne och jag, utan våra respektive sällskap. Vi sågs på en uteservering vid strandpromenaden i Calvi en vacker solig dag och unnade oss en ytlig, semesterinspirerad pratstund med utsikt över lagunen och småbåtshamnen – ytlig och semesterinspirerad fram till dess att Anne plötsligt gav mig den allvarliga blicken och undrade hur det gick för mig och hur det kändes.

“Du verkar annorlunda”, sade hon. “Jag tycker mig förnimma en underlig blandning av melankoli och upprymdhet. Något märkvärdigt har inträffat i ditt liv nyligen. Berätta! Har du stött på en ny aha-upplevelse som kvinna? Du vet ju hur galet nyfiken jag är.”

Jag log och medgav att det visst hänt en grej. "Men den har inget med min transsexualitet att göra. Den är liksom arbetsrelaterad." Och så berättade jag för henne om mina senaste Dawit Isaak-äventyr och hur jag kommit fram till punkten.

"Grattis!" sade hon. "Det verkar som att du gjort ett rejält framsteg. Men vad är det som tynger dig?"

"Inte precis tynger", svarade jag, "men det känns lite klivet, som om punkten inte var en punkt utan tre. Som i fortsättning följer."

Det var uppgiften om Dawits handskrivna papper som fick mig att grubbla, förklarade jag. Borde jag försöka komma i kontakt med den eritreanska prästen och på få tag på dem? Tänk om de var viktiga. En dagbok. Ett unikt vittnesmål. Kanske ett slags andligt testamente. Även om det handlade om triviala anteckningar kunde pappren vara intressanta med tanke på Dawit Isaaks enorma kändisskap. För att inte tala om deras värde som slutbevis på att det var *vår* Dawit Isaak och inte en namne som prästen varit med och begravt – om handstilen visade sig stämma med Dawits. Eller som motbevis ifall den inte stämde.

Det vore alltså inte dumt att lägga vantarna på pappren. Men hur? Det slutna Eritrea var en tuff terräng att verka i. Det skulle kräva resurser. Uppoffringar. Risktagande. Samtidigt som utsikterna var små. Tänk om prästen slängt bunten för länge sedan, för vem i en brutal diktatur vill och vågar förvara föremål hemma med koppling till en känd landsförrädare? Om prästen inte visste om Dawits politiska status, eller inte brydde sig, varför skulle han i så fall spara en för honom okänd avliden persons anteckningar? Om han tyckte att de var värda att bevara skulle han kanske vägra att lämna dem ifrån sig. Slutligen, om prästen samarbetade och någon jag litade på lyckades säkra pappren – hur föra ut dem ur Eritrea? Hur passera gränskontrollen? Vem skulle ta den risken?

Summa summarum var det kanske inte värt besväret att jaga Dawits mystiska anteckningar.

"Men jag funderar på att åtminstone försöka få ett foto av texten", sade jag. "Det skulle räcka till för att se handstilen och om det är något viktigt."

Anne nickade och höll med om att det var det minsta jag kunde göra. Om inte för något praktiskt ändamål så för att stilla nyfikenheten och få inre ro. För att slippa gå runt undrandes och kluven.

Vi satt tyst en stund. Iakttog en liten fiskebåt som angjorde kajen framför oss. Skepparen, en äldre gubbe i ett urtvättat blåställ och formlös fiskarhatt, assisterades av en pojke i tioårsåldern. En lärling eller skepparens barnbarn? Grabben justerade höjden på fendrarna medan skepparen stod bredvid med vad som såg ut som en förtöjningslina i högsta hugg. En svärm fiskmåsar cirklade ovanför och skrek vilt.

“Assab?” Anne vände sig mot mig. “Du nämnde en stad i Eritrea. Assab, vad det så den hette?”

Jag nickade.

“Mina grannar, ett äldre par, anlitar en hemstäderska, en eritreansk kvinna i trettioårsåldern”, sade hon. “Det har de gjort i flera år nu, och de är mycket nöjda med henne. Jag tror hon kommer från Assab. De sa nåt om det. Namnet ringer en klocka liksom.”

Jag sade att det var intressant. En kontakt med någon från de trakterna skulle jag kunna ha stor nytta av. Anne lovade att kolla upp saken.

En månad senare – jag befann mig redan i Stockholms stressiga vardag och semestern var ett minne blott – kom ett meddelande från henne. Grannarnas eritreanska hemstäderska härstammade inte från Assab men hade ändå anknytning till staden. Hennes syster bodde där med sin familj.

Det följde en rad mejl och telefonsamtal. Mellan mig och Anne, mellan Anne och Elsa, som den eritreanska städerskan hette, och slutligen mellan Elsa och mig. Utan resultat. Hon var säkert en duktig städerska och en underbar människa i övrigt men samarbetsvillighet och medgörlighet hörde inte till hennes dygder. Så fort hon fick veta att jag arbetade med mänskliga rättigheter och mitt ärende gällde en person som varit intagen på anstalt i Eritrea förändrades hennes från början tillmötesgående attityd och hon sade bestämt att varken hon själv eller hennes släkt i Assab kunde hjälpa mig. Därefter slutade hon sig som en mussla. Inte ens mitt löfte om rejäl ersättning hade någon effekt.

“Det är mitt fel”, klagade jag till Anne. “Jag glömmet ibland att eritreaner skyr politik i sina kontakter och samtal med främmande. Även om Elsa inte vet vem Dawit Isaak är fattar hon att det finns politiska undertoner här. Och då känner hon sig för obekvämt för att vara med.”

“Kanske det, men hon kommer att ändra sig”, sade Anne.

“Varför tror du det?”

Anne skrattade. “Jag är för fan psykolog.”

Två veckor senare skickade Elsa ett meddelande till mig. Hon undrade hur mycket jag var beredd att betala för hjälpen. Jag svarade att jag gärna pungade ut med ett par tre hundra dollar för besväret samt bekostade resan från Assab till Beylul och tillbaka – om jag fick högkvalitativa foton av Dawits anteckningar. Mycket mer om någon levererade pappren i original till mig i Sverige. Elsa tackade för svaret och försvann.

Ytterligare en vecka senare kom ett förslag från henne.

Hennes 15-åriga systerson i Assab ville hemskt gärna äga en häftig smartmobil. Helst den senaste modellen, Iphone 12. Det fanns inga butiker i Eritrea som sålde riktiga iPhones men privat kunde man köpa en från gästarbetande indier och pakistanier eller hos araberna på den emiratiska militärbasen. Förenade Arabemiraten hade tydligen en militärbas i Assab där personalen drygade ut sina löner med lite sidoinkomster från privatimport och smuggling. Alltså, om jag skickade femtonhundra amerikanska dollar till systersonen skulle han köpa sig en ny Iphone 12 och därefter genast bege sig till prästen i Beylul, ta detaljerade högupplösta bilder på de papper jag var intresserad av och mejla över dem till mig.

Jag svarade att femtonhundra dollar var mycket pengar och att jag behövde betänketid. Sedan tog jag kontakt med Yodit och ställde frågor. Fanns det iPhones i Eritrea? Vad kostade de? Yodit skrattade och påminde mig om att hon inte varit i hemlandet på jättelänge och att det eritreanska samhället förändrades fortare än kvickt. Så hon var kanske inte rätt person att fråga om de aktuella förhållandena. Men vad hon visste fanns det få riktiga iPhones i Eritrea. De var för dyra och ganska onödiga i ett samhälle med instabil internetuppkoppling och breda restriktioner. Enbart de rikare hade råd med en Iphone, och de med generösa släktingar i väst.

De aktuella priserna kände hon inte till, men att utländska gästarbetare och militärer smygsålde mobiler och andra grejer var ett välkänt faktum.

Jag återkom till Elsa och sade att jag hade två villkor för att acceptera hennes förslag. För det första skulle överföringen på 1 500 dollar utformas som ett lån till henne. Hon måste skriva ett skuldebrev. När jag fick mina bilder skulle skulden förfalla och skuldebrevet förstöras. Annars skulle hon bli tvungen att betala tillbaka. Jag var inte så dum i skallen att jag skickade pengar till okänt folk i Eritrea bara så här utan vidare. För det andra, för den händelse att bilder inte kunde tas (om prästen inte längre hade anteckningarna eller vägrade att samarbeta), ville jag ha bevis på att systersonen åtminstone besökt platsen och framfört sitt ärende. Jag föreslog att han skulle hålla Iphonen framme när han mötte prästen. Aktivera ljudinspelningen och slå på mikrofonen. Jag ville höra allt som sades.

Nu var det Elsas tur att ta betänketid. Hon försvann igen. Jag väntade tålmodigt. Dag efter dag. Undrande om jag kanske tagit i för hårt, skrämt bort henne med att uppträda opåkallat misstrogen och kallt affärsmässig. Jag borde kanske ha försökt med en smidigare, mer diplomatisk lösning. Satsat på känslor och ömsesidig förståelse. Förklarat vikten av mitt engagemang och så vidare.

En vecka senare meddelade Elsa att hon visst kunde gå med på mitt upplägg – om bara skuldebrevet löd på ettusen dollar. Hon ansåg sig ha rätt till femhundra dollar i ersättning för besväret och riskerna i vilket fall som helst. Även om systersonen sabbade det hela. Han var visserligen en bra grabb, med ordningssinne och ansvarskänsla och allt, men det fanns omständigheter utanför hans kontroll och vem visste hur saker och ting skulle arta sig. Jag suckade och sade okej. Utan att pruta. Femhundra dollar var trots allt inget astronomiskt belopp att betala för chansen att skaffa sig ensamrätt till den berömde Dawit Isaaks sista ord i livet.

Vi gick igenom en mängd förutsättningar, detaljer och eventualiteter.

Hade systersonen tillstånd att resa utanför Assab? Nej, men han var femton, och vid den åldern behöver man inget resetillstånd i Eritrea. Fick han resa ensam? Ja, varför inte. Om han råkade för en vägkontroll kunde han alltid säga att han besökte en släkting ute på landet. Hur skulle han

ta sig till Beylul? Det gick bussar dit, inga problem. Eller så kunde han be någon med bil köra honom fem mil norrut och tillbaka. Vad skulle han säga till mamma? Sanningen. Att mostern skickade honom pengar till en ny mobil mot att han gjorde ett litet oskyldigt ärende åt en av hennes vänner. Inga konstigheter, inga hemligheter. Hade han tillgång till internet hemma för att kunna skicka över bilderna till mig i Sverige? Nej, men det fanns internetcaféer i Assab där man kunde koppla upp sin mobil. Det fanns hotell med wifi. Och i värsta fall fanns det indier med VPN och blåtand.

Jag ägnade särskild uppmärksamhet åt vad pojken skulle säga till prästen, hur han skulle presentera sitt ärende för att få prästen att samarbeta. Systemns familj var ortodox, så det fanns redan en gemensam nämnare och en bra grund för samförstånd. Jag och Elsa kom överens om att det var onödigt att komplicera det hela och att pojken gjorde bäst i att satsa på sanningen. Att han hade bekanta som kände den dödes familj, att familjen bodde i Sverige, att de nyligen fått veta att mannen avlidit och att de skulle bli jättelyckliga om de fick hans anteckningar och eventuellt andra tillhörigheter.

Vi upprättade ett skuldebrev enligt juridikens alla regler och i slutet av september överförde jag ett belopp motsvarande femtonhundra amerikanska dollar till hennes systerson i Assab. Pengarna kvitterades ut av Elsas syster; hon var naturligtvis med på upplägget.

Under den tre veckor långa tystnaden som följde hann jag tänka många oroliga tankar. Hade jag spenderat ytterligare hundratals dollar på att jaga en hägring? Kunde det ses som en investering, och i så fall investering i vad? Var det Dawit och hans minne jag tänkte på, eller kanske min egen självbild, mitt ego? Handlade allt om den ädla missionen att slutföra ett påbörjat projekt eller försökte jag bara tillfredsställa något av mina inre vardagliga oglamorösa behov? Vad höll jag på med egentligen? Varför brydde jag mig? Varför slösade jag pengar på Dawit Isaak när det fanns så mycket annat viktigt att göra inom de mänskliga rättigheterna?

Jag hade inga svar.

Det var också i september som jag fick ett tråkigt besked från min logoped. Hon avrådde bestämt från stämbandskirurgi som i mitt fall

skulle innebära "förhöjda hälsorisker". Logopeden förklarade problemet med hjälp av tabeller, diagram och en massa intrikata termer i stil med broskförskjutning och resonansfrekvens; kontentan var att mina stämband inte lämpade sig för kirurgiska ingrepp. Strävade jag efter en ljusare, kvinnligare röst fick jag nöja mig med röstträning.

Många tror att det är enkelt. Bara att kaka hormoner och vips kan man snart sjunga koloratorsopran. I verkligheten är naturen listigare än så. En kvinnofödd transmans röst kan bli märkbart mörkare och manligare av testosteron, men en mansfödd transkvinnas röst blir, konstigt nog, *inte* ljusare och kvinnligare av östrogen. Naturen könsdiskriminerar!

Östrogen ger brösttillväxt, mjukare hud och färre och svagare muskler men påverkar inte rösten. Feminisering av rösten åstadkommer man i stället med hjälp av stämbandskirurgi och röstträning. Jag hade redan tränat rösten, lyckats hitta ett något ljusare röstläge, och räknat med att komplettera med ett kirurgiskt ingrepp, men tyvärr, det gick tydligen inte. Enligt logopeden tillhörde jag de otursamma tio procent för vilka risken för komplikationer var för hög.

Det var i och för sig ingen katastrof. Röstträningen hade redan hjälpt mig en bra bit på vägen. Jag lät definitivt inte som den typiske mannen. Rösten hade blivit något ljusare och mer melodisk. Men fortfarande var det en mans röst. Den maskulina klangen fanns där och skulle aldrig försvinna helt. Drömmen om att låta som en riktig äkta kvinna såg ut att förbli en dröm.

Det gick inga bussar mellan Assab och Beylul. Assab och Beylul är två skilda världar. En normal Assabbo har sällan något i Beylul att göra. Beylul är en gudsförgäten by omringad av öken där det bor en uråldrig minoritet som heter afarer som dessutom är muslimer. De lever avskilt och autonomt. Deras enda kontaktpunkt med omvärlden är den dammiga landsvägen mellan Massawa och Assab. Den råkar passera genom byn.

En gång i tiden, långt före Eritrea, hade den etiopiska ortodoxa kyrkan ambitionen att frälsa alla de småfolk och stammar som bodde på Afrikas horn, muslimska som hedniska. Man byggde missionscentra överallt, även på de mest avlägsna, otillgängliga platserna. En sådan missionsstation

fanns i trakterna av den afariska bosättning som i dag är Beylul: en liten kyrka, en tillhörande kyrkogård och en grupp hängivna missionärer som idogt försökte sälja Jesus till lokalbefolkningen.

Det gick inget vidare. Afarerna levde för det mesta nomadiskt, bedrev slavhandel, brydde sig lite om centralmakten i Addis Abeba (än mindre Rom) och föredrog Koranen. Kyrkan i Beylul vittrade bort så småningom, missionärerna dog ut eller flyttade därifrån, och endast den gamla kristna kyrkogården blev kvar, först av respekt för de begravda och de kristna traditionerna och senare kanske av merkantila skäl – för att kunna mjölka patriarkerna i Addis Abeba och Asmara på pengar till underhåll.

En kristen präst har således sedan urminnes tider bott i Beylul. Eller diakon. Eller inte i Beylul men tillräckligt nära för att hålla kyrkogården vid liv så att säga. Nya gravar grävs upp och begravningar anordnas med jämna mellanrum. Det gäller framför allt sociala begravningar, där den avlidne inte har anhöriga som annars aldrig skulle välja Beylul av alla platser.

Det var när jag sökte upp orten på satellitkartan och såg ingenting – absolut ingenting förutom ett par tre dussin kaotiskt placerade hyddor – som jag via kyrkliga kanaler tog kontakt med en person som hade koll på den ortodoxa infrastrukturen på Afrikas horn. Jag fick ingen hjälp med nyttiga kontakter i Eritrea (vilket jag innerst inne hoppats på), däremot en inblick som förklarade sammanhanget och på sätt och vis styrkte att det verkligen kunde finnas en aktiv begravningsplats i Beylul.

Men, som sagt, ingen busstrafik. Systersonen och hans mamma tog hjälp av en bekant med bil. De körde till Beylul och hittade den där prästen. De såg ingen kristen kyrka på orten och inga indikationer på att det fanns en kristen församling värd namnet, men prästen fanns på riktigt och han råkade vara hemma. När han öppnade dörren hade systersonen den nyinförskaffade smartmobilen framme med ljudinspelningen påslagen.

De fick ett vänligt bemötande. Bjöds på kaffe, injera och grönsaker. Prästparet, till åren komna och uppenbarligen ganska ensamma och uttråkade, pratade gärna, även om det inte fanns mycket att prata om. Den mystiske avlidne mannens anteckningar hade prästen slängt någon gång under 2020, han mindes inte anledningen. Han mindes dock att

han läst dem. Några sidor i alla fall. Det var en skönlitterär berättelse. Om en fångslad man som säljer sin själ till djävulen i utbyte mot frihet.

Efteråt mejlade systersonen ljudfilen till mig. Jag skickade den vidare till Yodit och bad henne att i mån av tid göra en engelsk transkription av den. Två veckor senare fick jag transkriptionen tillsammans med Yodits kommentar. "Everyone speaks a different dialect, how annoying!"

Transkriptionen bekräftade att besöket gått till så som systemn och systersonen återgav det. Dialogen – det var mest systemn och prästen som hördes – kändes otvungen och genuin. Inga konstigheter. Det pratades om Beylul, afarerna, kyrkogården och anteckningarna. Det sistnämnda avhandlades uttömmande. Inga trådar lämnades lösa. Inga frågetecken kvar.

Ytterligare några dagar senare ringde Yodit. Undrade om jag var nöjd med transkriptionen och om denna hjälpt mig i mina efterforskningar. Jag svarade ja på bägge frågorna.

"Jag vet varför prästen slängt pappren", sade hon.

"Jaså ..."

"När han talar om den nedtecknade berättelsen låter han förstå att det är djävulen som fången säljer sin själ till, men han säger inte djävul eller satan. Inte en enda gång. Har du lagt märke till det?"

"Ja, nu när du tar upp det ..." Jag sökte i minnet. "Han säger mörkrets härskare eller den fallne."

"Just det. Och det var inte jag som transkriberade det så, utan det är hans exakta ord."

"Okej ..."

"Jag är inte överdrivet religiös eller vidskeplig, det vet du. Jag kan säga djävulen. Mig gör det inget. Men en kristen präst i Eritrea undviker ordet. För han är en Guds tjänare. Att kalla djävulen vid namn är för honom ett synd. Att dessutom göra det hemma är både ett synd och kan sänka en förbannelse över hemmet och bringa otur. Fattar du nu?"

Det gjorde jag. Det var ganska uppenbart. Varför hade jag själv inte tänkt på det?! Dawit Isaak var inte överdrivet religiös han heller. När han skrev ner sin skönlitterära story kallade han antagligen djävulen vid dess kända namn. Han hade väl ingen anledning att undvika ordet. När

hans manus efter hans död hamnade hos prästen råkade denne läsa det och såg ordet. Det förekom flitigt i texten, skulle jag tro. Utan förbehåll, utan omskrivningar. För en kristen eritreansk präst var det syndigt och otursbringande att ha papper hemma med djävulens namn på. Så prästen slängde Dawits manus. Som ändå ingen kom och frågade efter.

Efter det där samtalet med Yodit satt jag länge och stirrade på en punkt på väggen. Försökte förstå vad det som hänt innebar för mitt engagemang för Dawit Isaak och hur det påverkade mig personligen. Tankarna var kanske för många och för kaotiska; jag minns att jag inte kom till någon vettig slutsats den dagen. Jag minns bara besvikelsen, tomheten och den akuta oförmågan att omsätta känslorna till ord eller andra strukturerade begrepp. Och att jag, efter att ha stirrat i väggen ett bra tag, bestämde mig för att helt enkelt låta bli att försöka förstå. Jag hade för bövelen mycket annat att göra.

EFTERDYNINGARNA

Under månaderna som följde förlikade jag mig med insikten att Dawit Isaak var ett avslutat kapitel och att mitt engagemang för hans sak var över. Fullständigt och oåterkalleligt. Det var en insikt baserad på en känsla snarare än en pragmatisk analys.

Jag kunde naturligtvis ha gjort mer, framför allt i fråga om upplysningar och styrkande dokument. Försökt övertala Dawits syster i Asmara att åka till Södra Rödahavsregionen och reda ut det där med dödsattestet. Hon kunde väl göra det trots allt. En sedvanlig, trivial familjeangelägenhet – ingen skulle klandra henne. Jag kunde också ha jagat information på diverse eritreanska myndigheter, öppet eller i smyg. Någonstans inom kriminalvården eller folkbokföringen måste det finnas en anteckning, åtminstone en rad, som avslöjade Dawits öde. Eritrea var ju när allt kom omkring ett byråkratiskt papperssamhälle där tjänstemän på alla nivåer garderade sig med skrivna handlingar.

Men glödet fanns inte kvar. När man bryr sig om någon och kämpar är det denna människas bästa som borde vara i fokus. Man vill i slutändan att nyttan av ens engagemang ska tillfalla just henne, i alla fall merparten av den. Om människan är död, varför bryr sig och kämpa? Vad är poängen om hon är död och begravnen?

Känslan av meningslöshet gjorde att jag kom att prioritera bort allt som hade med Dawit att göra. Flyttade min uppmärksamhet och mina ansträngningar till andra orosmoment som aktualiserats under 2021: koranbränningarna, LVU-problematiken, upptrappningen i Donbass. Orättvisorna i Sverige och i världen hopade sig. Det fanns ofantligt mycket för en människorättsaktivist att bryr sig om och arbeta med.

Återstod endast känslan av ansvar. Samhällsansvar. Jag visste något som allmänheten inte gjorde, något viktigt och av samhällsintresse, och det kändes som att det var min samhällsplikt att tala ut.

Känslan var stark och återkommande och ledde till att jag till slut mejlade till en känd kolumnist på en större rikstidning. Jag skrev att jag hade intressanta nya uppgifter om Dawit Isaak och undrade om kolumnisten skulle vara intresserad av exklusiva rättigheter till min historia. Svaret kom inom en kvart. Kolumnisten tackade för förtroendet och bad om detaljerna.

Jag å min sida tackade för det snabba svaret och skrev att jag förväntade mig fullkomlig diskretion. Jag ville att ett skriftligt avtal skulle upprättas *innan* jag berättade min historia. Enligt avtalet fick kolumnisten gärna informera sin chefredaktör, men varken kolumnisten eller chefredaktören fick yppa ett ord till någon före publicering. Kolumnisten skrev tillbaka att diskretion var en självklarhet, att mitt namn inte behövde publiceras, att jag kunde åtnjuta källskydd och bla bla bla, det vanliga snacket.

Jag ställde en given kontrollfråga. Hur tänkte tidningen verifiera mina uppgifter? Först svarade kolumnisten undvikande men efter att jag pressat på visade det sig att eventuell verifiering skulle ske på bekostnad av diskretionen. Jag hade inga dokument som styrkte min berättelse, men även om jag lade fram några skulle kolumnisten ändå ringa runt till större aktörer inom den svenska ideella branschen (Röda Korset, Amnesty, Läkare utan gränser etcetera) och fråga – rakt av eller genom antydningar – vad de visste om min person och mina nya uppgifter om Dawit Isaak. Som om det var en självklarhet att folk på de stora organisationerna kände till allt och alla i branschen.

Jag förklarade för kolumnisten att en sådan rundringning skulle vara både meningslös och skadlig. Jag samarbetade inte med någon av de ledande aktörerna. Ingen av dem hade någonsin haft ett finger med i mitt projekt. I den mån de visste något om mina aktiviteter såg de mig som konkurrent och motarbetade mig. De skulle aldrig svara sanningsenligt på förfrågningar från media. De skulle bara utnyttja situationen för att försöka utmanövrera mig och ytterligare sabba för Dawit Isaak.

Kolumnisten tog inte mina farhågor på allvar. Kunde uppenbarligen inte tillåta tanken att det fanns konkurrens, intriger och fult spel i den svenska ideella branschen, världens finaste, hederligaste och renaste. Dialogen dog ut.

Jag prövade två till: en journalist på en annan stortidning och en programledare på en tv-kanal. Det blev ungefär samma mejlväxling och exakt samma resultat i båda fallen. Jag kom snabbt att inse att problemet låg i hur svenska journalister arbetade. Deras sätt passade inte min speciella situation och till och med stod i vägen för mig. Det präglades alldeles för mycket av blind tro på auktoriteter i kombination med traditionellt svenskt konsensustänk.

När exempelvis amerikanska, ryska, kinesiska eller brittiska journalister arbetar med källor tar de hänsyn till varje källas eventuella egenintresse och följaktligen risken för partiskhet. Som seriös journalist är man medveten om egoism, girighet, konkurrens, intriger, dolda agendor, politiska lojaliteter och annat som gör att källan kan vara *corrupted* och därför mer eller mindre värdelös som källa. Svenska journalister är visserligen också medvetna och tar hänsyn – i teorin – men när det kommer till handling prioriterar de ofta bort riskerna till förmån för bekvämlighet. Det är bekvämt att inbilla sig att alla runt omkring är ärliga och objektiva, att alla följer den svenska modellen som ju bygger på godhet, välvilja, samförstånd, konsensus, förtroende och ömsesidig respekt utan minsta baktanke. I kombination med den okritiska och överdrivna tron på auktoriteter blir denna inbillning förödande för svensk journalistik. När en svensk reporter vill veta eller klargöra något som har med exempelvis hjälpverksamhet att göra ringer han eller hon direkt till Röda Korset och frågar. Och köper allt Röda Korset säger – trots att pamparna på Röda Korset kan ha egna subjektiva skäl till att säga det de säger. Intressant är att reportern nog känner till problematiken men använder sig av Röda Korset som källa ändå, eftersom *det är så vi gör i Sverige*. Risken för partiskhet viftas bort. Det kan ju per definition inte vara fel att göra så som man gör i Sverige!

En annan konsekvens av detta trotsigt nonchalanta sätt att förhålla sig till tveksamma källor är att svenska journalister snabbt vänjer sig vid bekvämligheten. Varför gräva och söka finurliga sätt att skaffa info när man kan ringa eller mejla en erkänd auktoritet och fråga?! Därav den begränsade erfarenheten av riktigt grävande journalistik. De gräver inte efter hårda fakta – de nöjer sig med åsikter och hörsägen. Att just gräva utifrån premissen att

erkända auktoriteter kan vara, och oftast är, partiska och därför olämpliga som källor är så osvenskt, och finns det en värre stämpel i Sverige?! Inte att undra på att det bland svenska journalister anses ofint och skamligt att wallraffa trots att metoden är en självklarhet i resten av världen.

Det har blivit en ond spiral. Ju mindre journalisterna gräver desto mindre erfarenhet har de av det, och ju mindre erfarenhet desto svårare är det för dem att gräva och göra mer än bara ringa runt och ställa direkta frågor till "auktoriteter".

Att analysen ovan stämmer bevisades snart empiriskt. Mejlväxlingarna jag haft med de tre medieprofilerna gav ringar på vattnet. Mina vänner inom det ideella berättade att flera av de organisationer som jag hade kontakt med fick konstiga anonyma och halvanonyma telefonsamtal och mejl. Det ställdes frågor om mig och Dawit Isaak. Det snokades runt. Några av samtalen och mejlen kunde spåras till individer med koppling till svenska UD och de stora hjälp- och människorättsorganisationerna. Tydligen brydde sig inte medieprofilerna om diskretion – det första de gjorde efter kontakterna med mig var att ringa runt till "erkända auktoriteter" i den ideella branschen. Vilket väckte insamlarnas nyfikenhet och ledde till att deras spioner började snoka runt.

Därefter hände ingenting. Jag valde att ligga lågt. Lät bli att kontakta fler medier, gjorde inga försök att placera min historia, väntade på nya idéer. Det kom inga. Idéer kände sig tydligen inte längre välkomna i mitt huvud.

Och efter den 24 februari 2022 är det i praktiken omöjligt att publicera mitt material i dess helhet. Att avgörande framsteg i Dawit Isaaks fall gjorts tack vare humanitär assistans från personer som heter Pankin, Salov och Moskalkova passar inte in i den hårt demoniserade bilden av Ryssland som det svenska massmediala och politiska etablissemanget gör sitt yttersta för att upprätthålla.

Medan livet i det ideella Sverige går sin bisarra gång. Insamlarna fortsätter slå mynt av Dawits tragedi. Medierna spelar med genom att med jämna mellanrum basunera ut att han lever, alltid med hänvisning till hemliga källor. Och givarna fortsätter donera, lyckligt omedvetna om hur det egentligen ligger till.